

**АСОЦІАЦІЯ ВИПУСКНИКІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

***МАТЕРІАЛИ XX ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СУЧАСНОЇ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ»***

***Харків
2019***

УДК 340.12.001

ББК 67.0

78

Відповідальні за випуск:

*О.О. Нанарова – член Секретаріату Асоціації випускників
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

*Асоціація випускників Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

78 Матеріали XX Всеукраїнської наукової конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції». Том № 2 – X.: Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Харків: 2019. – 240 с.

Тези друкуються мовою авторів у авторській редакції.

*Адреса редакційної колегії: вул. Пушкінська, 77, к. 222п, м. Харків, 61024,
Україна.*

УДК 340.12.001

ББК 67.0

*© Асоціація випускників Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

Червякова Олена Борисівна
доцент кафедри адміністративного права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПОСТАНОВА МІСЦЕВОГО СУДУ ПО СПРАВІ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ

Адміністративний делікт, як єдина підстава юридичної відповідальності, є складною правовою конструкцією, яка потребує свого вирішення у точній відповідності із законом. Забезпечення виконання винесеної по справі постанови є одним із завдань провадження в справах про адміністративні правопорушення (ст.245 Кодексу України про адміністративні правопорушення, далі – КУпАП).

Втім, спочатку відомості про адміністративне правопорушення мають бути приведені у певну організаційну форму, що, власне й відбувається в процесі складання протоколу. Останній є основним процесуальним документом, який фіксує факт вчинення правопорушення (крім випадків, передбачених ст.258 КУпАП), а також є одним із доказів по справі, й поряд з іншими матеріалами надсилається органу (посадовій особі), уповноваженому розглядати справу про адміністративне правопорушення.

Розгляд справи про адміністративне правопорушення є центральною стадією провадження, де по суті вирішується доля особи, яка притягається до відповідальності, а тому обов'язковим є підготовчий етап провадження. Так, відповідно до ст.278 КУпАП, орган (посадова особа) при підготовці до розгляду справи про адміністративне правопорушення вирішує, зокрема, питання про те, чи правильно складено протокол та інші матеріали справи. Звідси випливає, що дана стадія є контрольною (перевірочною) для попередньої, з огляду на забезпечення в майбутньому винесення законної постанови по справі. Втім яке ж має прийняти рішення суддя, з'ясувавши, що протокол та інші матеріали справи складено неправильно? Приміром, не зафіксовано факт вчинення правопорушення та елементи його складу, не вірно оформлені інші процесуальні дії тощо. Відповідно до ст.284 КУпАП у судді є можливість прийняти одне з двох рішень – або про накладення адміністративного стягнення (застосування заходів впливу, передбачених ст.24-1 КУпАП), або про закриття справи за наявності обставин, передбачених ст.247 КУпАП. Втім, понад двадцять років тому поза законом з'явився третій варіант дій – направлення матеріалів справи на додаткову перевірку (для оформлення). Йдеться про п.2 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 25.05.98 р. № 13 «Про практику розгляду судами справ про корупційні діяння та інші діяння, пов'язані з корупцією», відповідно до якого у випадках складання протоколу неуповноваженою особою або без додержання вимог ст.256 КУпАП, суддя зобов'язаний своєю постановою повернути протокол відповідному правоохоронному органу для належного оформлення. В часом ці положення судді розповсюдили і на інші категорії справ. У теперішній час приблизно кожна третя справа, яка розглядається судом, його постановою повертається на доопрацювання з цих підстав, і, як правило, до суду вже не надходить, тож доля її невідома.

Стаття 280 КУпАП наводить перелік питань, що підлягають з'ясуванню при розгляді справи про адміністративне правопорушення, серед яких – наявність обставин, що пом'якшують і обтяжують відповідальність. Проте, ст.283 КУпАП, яка визначає зміст постанови по справі про адміністративне правопорушення, не відтворює важливіші положення ст.33 КУпАП щодо загальних правил та строків накладення стягнення, спрямованих на індивідуалізацію покарання. Може саме з цих причин у переважній більшості постанов по такій категорії справ відсутнє обґрунтування виду та міри адміністративного стягнення.

Відкритим залишається питання, чи має суд констатувати вину особи, яка притягається до відповідальності, у випадку закриття справи за такою нереабілітуючою підставою, як закінчення на момент розгляду справи строків, передбачених ст.38 КУпАП. Деякі судді визнають особу винною, а деякі взагалі таке питання оминають. Вважаємо, що суд має висловити своє ставлення до цього питання, особливо за наявності потерпілої особи і її права в подальшому позиватися про відшкодування шкоди, завданої правопорушенням.

Постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржено прокурором у випадках, передбачених частиною п'ятою ст.7 КУпАП, особою щодо якої її винесено, а також потерпілим. Впадає в око, що у разі, коли постанову по справі виносить суддя, за КУпАП існує усього єдина інстанція для оскарження – апеляційний суд, постанова якого набирає законної сили негайно після її винесення, є остаточною й оскарженню не підлягає. На відміну від цього, постанова іншого органу по справі, яка оскаржується за правилами Кодексу адміністративного судочинства, може переглядатися не тільки в апеляційному, а за певних умов, і в касаційному порядку. Більш того, існують підстави і для перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами. Тож у учасників провадження в справах про адміністративні правопорушення різні можливості для перегляду постанови по справі залежно від компетенції органу, який розглядає справу.

Якщо ж протягом десяти днів постанова суду по справі не оскаржується (приміром, у прокурора відсутні повноваження по такій справі, особа, яка притягається до відповідальності, погодилася з її змістом, а потерпілий відсутній), вона набуває чинності і підлягає оприлюдненню в Єдиному державному реєстрі судових рішень. Ознайомлення із такими постановами свідчить про значний їх відсоток, які не відповідають вимогам закону через численні порушення положень КУпАП. Втім в умовах відсутності відповідних наглядових механізмів з боку судових органів, неможливість з власної ініціативи їх переглядати, незаконні постанови залишаються в Реєстрі німим докором нашої правовій системі, яка до цього часу не спромоглася удосконалити врегулювання процедури забезпечення законності постанов судів по справах про адміністративні правопорушення.

Абузов Микола Іванович
студента 2 курсу, 14 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК ОДНОГО ІЗ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ

Забезпечення публічної безпеки і порядку, охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидія злочинності та надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги є основним завданням Національної поліції(ст.2 Закону України «Про Національну поліцію»від 02.07.2015 № 580-VIII (далі – Закон).

Для забезпечення виконання покладених на поліцію завдань органи поліції наділяються певними повноваженнями, зокрема, застосування поліцейських заходів під яким розуміють дії або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень (ч. 1 ст. 29 Закону України «Про Національну поліцію»).

Одним із видів поліцейських заходів є застосування заходів примусу. У свою чергу, поліцейські заходи примусу є наступних видів: 1) фізичний вплив (сила); 2) застосування спеціальних засобів; 3) застосування вогнепальної зброї.

Нашою метою є аналіз застосування фізичного впливу як заходу примусу. Основоположні засади та принципи застосування поліцейськими фізичної сили, процедурні особливості, умови та межі визначено у Резолюції 34/169 Генеральної асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадових осіб по підтримці правопорядку та Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979) «Декларація про поліцію». У національному законодавстві порядок застосування та механізм реалізації регламентується у Законі України «Про Національну поліцію».

Під заходами застосування фізичного впливу слід розуміти дії поліцейського, що виявляються в застосуванні мускульної сили та механічного впливу на будь-який орган, частину тіла або весь організм правопорушника без допомоги спеціальних засобів і вогнепальної зброї, щоб припинити правопорушення, затримати порушника та відвести небезпеку, що загрожує життю і здоров'ю громадян.

До несення служби допускаються поліцейські, які пройшли спеціальну підготовку у межах курсів первинної професійної підготовки (спеціалізації) та продовжують підвищувати кваліфікацію протягом всього часу перебування на посадах поліцейських. У межах цих курсів поліцейські відвідують заняття з опанування прийомами самозахисту, спеціальними навичками боротьби такі як рукопашний бій, самбо, дзюдо, айкідо, бокс, карате, кікбоксинг та інші види єдиноборств, що проводяться з метою формування навичок самозахисту, обеззброювання та затримання осіб, що порушують громадський порядок, загрожують

особистій безпеці громадян і поліцейського, спрямовані на розвиток сили, витривалості, гнучкості, а також виховання сміливості, рішучості, ініціативи та впевненості у власних силах.

Законом заборонено застосовувати силові прийоми до вагітних жінок, неповнолітніх, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або подолати опір іншими способами і засобами неможливо.

Відповідно до ч.2 ст.44 Закону при заподіянні тілесних ушкоджень або поранень, унаслідок застосування фізичної сили поліцейський повинен забезпечити надання необхідної медичної допомоги потерпілим у найкоротший строк, а також повідомити лікаря про обставини застосування фізичної сили. Поліцейський зобов'язаний повідомити свого керівника про поранення або заподіяння особі каліцтва в результаті застосування до неї фізичної сили, який, у свою чергу, зобов'язаний проінформувати відповідного прокурора.

До спеціальних прийомів боротьби (рукопашного бою) слід віднести кидки, удари, захвати, прийоми, звільнення від них, прийоми обшуку та конвоювання, блоки, відходи з лінії атаки, тощо. Вид засобу фізичного впливу та інтенсивність його застосування кожний поліцейський визначає самостійно, виходячи з оцінки обстановки, що склалася. Фізична сила застосовується у разі крайньої необхідності, коли вичерпано інші заходи впливу на правопорушника, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього, а також з метою забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб; припинення адміністративного правопорушення — протиправної, винної (умисної або необережної) дії чи бездіяльності, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законодавством передбачено відповідальність (ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення), або кримінального правопорушення — вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину (ст. 2 Кримінального кодексу України); затримання особи, яка вчинила правопорушення.

Особливості застосування фізичної сили (вид прийому, тактика його застосування, інтенсивність впливу) залежать від низки обставин, які потребують належної оцінки під час контакту з правопорушником або особою, яка, за припущенням, може ним виявитися. До переліку останніх уявляється за можливе віднести: характер правопорушення; обставини, що склалися під час правопорушення (кількість правопорушників або можливість збільшення їх кількості, наявність у порушників зброї або підручних засобів, особливості місцевості з огляду на можливість втечі правопорушників); фізичний стан правопорушника (вік, стать, стан здоров'я, наявність ознак інвалідності, вагітності, антропометричні дані: зріст, вага, розвиток мускулатури; ступінь володіння навичками рукопашного бою; психічний стан, тощо).

Застосування заходів фізичної сили повинно мати оборонний, стримуючий характер, спрямований на здійснення контролю за діями правопорушника, воно правомірне лише у випадках, коли обстановка свідчить про те, що ненасильницькі дії не будуть ефективними для виконання завдань, покладених на поліцію.

Застосування фізичної сили до правопорушника може бути як поєднаним із психологічним впливом, так і без нього. Вид засобу фізичної сили й інтенсивність його

застосування визначаються кожним поліцейським самостійно, виходячи з оцінки обставин, що склалися.

Отже, законом детально регламентуються умови та межі застосування поліцейськими заходів примусу, зокрема, фізичної сили. Передбачені обмеження існують задля того, аби правоохоронці не зловживали своїми службовими повноваженнями, своїми діями не дискредитували органи внутрішніх справ та й взагалі усі органи державної влади.

***Науковий керівник:** к.ю.н., асистент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Зелінська Я.С.*

***Бурлакова Анна Андріївна**
студентка Інституту підготовки
кадрів до органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

АДМІНІСТРАТИВНЕ ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ ТИШІ В НІЧНИЙ ЧАС

На сьогодні з посиленням процесу урбанізації мешканці міст часто стикаються з проблемою тиші у нічний час. Оскільки встановити взаємовигідне співіснування сусідів або місць загального користування і розташованих поблизу жилих будинків іноді буває важко, а отже постає гостре питання захисту себе та свого відпочинку.

Розглядаючи цю проблему, перш за все слід звернутися до ст.24 Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.1994.В ній зазначається, що органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та громадяни при здійсненні будь-яких видів діяльності з метою відвернення і зменшення шкідливого впливу на здоров'я населення шуму зобов'язані вживати заходів щодо недопущення впродовж доби перевищень рівнів шуму, встановлених санітарними нормами, в таких приміщеннях і на таких територіях: жилих будинків і прибудинкових територіях; готелів і гуртожитків; інших будівель і споруд, у яких постійно чи тимчасово перебувають люди.

Основний документ, який захищає громадян від нічного шуму, – Правила користування приміщеннями житлових будинків і прибудинковими територіями. Відповідно до ст. 9 цих правил, в житлових будинках в будні з 22:00 до 8:00 заборонено голосно співати і кричати, користуватися звуковідтворювальною апаратурою та іншими джерелами побутового шуму, а з 21:00 до 08:00 забороняється проводити ремонтні роботи, що супроводжуються шумом. У святкові та вихідні дні такі роботи проводити взагалі не можна. Хоча, якщо сусіди з прилеглих квартир дали свою згоду, то ремонтувати житло по вихідних та у свята дозволяється. Однак при цьому важливим є дотримання «шумового режиму», оскільки він не повинен перевищувати 45 дБ. Що стосується взагалі санітарних норм допустимого шуму максимальний рівень шуму: вдень не повинен перевищувати 55 дБ, а вночі 45 дБ в квартирах та житлових домах; для готелів та гуртожитків норми дещо вище- до 50 та 60 дБ відповідно; на прилеглих до житлових будинків територіях вдень- до 70 дБ, а вночі- до 60 дБ; на майданчиках відпочинку на території мікрорайонів і груп житлових будинків- до 60 дБ; у залах кафе та ресторанів рівень не повинен перевищувати 70 дБ, а в торгівельних залах чи в аеропорту чи на вокзалі в

пасажирських залах- 75 дБ. Така увага до часу можливого шуму та його рівня є не випадковою, оскільки зайві децибели- це загроза спокою і здоров'ю. Приблизні показники рівня шуму для співвіднесення, чи така гучність є приводом для звернення: якщо повна тиша буде 0, то шепіт відповідатиме приблизно 10 дБ, звичайна розмова – 35-40 дБ, а гучна – до 50-60 дБ, шум дороги з помірним рухом – близько 60 дБ, шум метро при проїзді потяга – близько 100 дБ. Важливо пам'ятати, що вже при 150 настає необоротна втрата слуху. Тож у будь-яких випадках, що створюють дискомфорт особі, вона має право на захист, який забезпечується законодавством України. Але перш ніж починати захисні дії, слід пам'ятати, що дія ст. 24 «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» не поширюється на такі «шумові» випадки:

1) здійснення в закритих приміщеннях будь-яких видів діяльності, що супроводжуються шумом, за умов, що виключають проникнення шуму в прилеглі приміщення, в яких постійно чи тимчасово перебувають люди;

2) здійснення в закритих приміщеннях будь-яких видів діяльності, що супроводжуються шумом, за умов, що виключають проникнення шуму за межі таких приміщень;

3) попередження та / або ліквідація наслідків аварій, стихійних лих, інших надзвичайних ситуацій;

4) надання невідкладної допомоги, попередження або припинення правопорушень;

5) попередження крадіжок, пожеж, а також виконання завдань цивільної оборони;

6) проведення зборів, мітингів, демонстрацій, походів, інших масових заходів, про які завчасно сповіщено органи влади або органи місцевого самоврядування;

7) відзначення встановлених законом святкових і неробочих днів, днів міст, інших свят відповідно до рішення місцевої ради, проведення спортивних змагань;

8) проведення салютів, феєрверків, інших заходів із використанням вибухових речовин і піротехнічних засобів у заборонений час за погодженням з уповноваженим органом місцевого самоврядування в порядку, передбаченому правилами додержання тиші в населених пунктах і громадських місцях.

Так, якщо сусіди не додержуються правил тиші, необхідним є виклик поліції, бо такі дії- адміністративне правопорушення. Стаття 182 Кодексу про адміністративні правопорушення зазначає, що порушення вимог законодавчих та інших нормативно-правових актів щодо захисту населення від шкідливого впливу шуму чи правил додержання тиші в населених пунктах і громадських місцях тягне за собою попередження або накладення штрафу на громадян від п'яти до п'ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян і накладення штрафу на посадових осіб та громадян — суб'єктів господарської діяльності- від п'ятнадцяти до тридцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. І звичайно, у разі повторного порушення протягом року, розмір штрафу збільшиться. При розгляді такого звернення досить важливими виступають докази перевищення дозволеного рівня шуму, а особливо важливими вони є, якщо «шумлять» підприємства і організації, і відбувається це на постійній основі. Надати такі докази уповноважена надати Державна санітарно-епідеміологічна служба. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», що був прийнятий у далекому 1994 році, а саме, ст. 10 встановлює,

що Державна санітарно- епідеміологічна експертиза, яка проводиться санітарно- епідеміологічною службою, полягає у комплексному вивченні документів, а також діючих об'єктів та пов'язаних з ними небезпечних факторів на відповідність вимогам санітарних норм. Державна санітарно-епідеміологічна експертиза передбачає: встановлення відповідності об'єктів експертизи вимогам санітарних норм; оцінку можливого негативного впливу небезпечних факторів, пов'язаних з діяльністю об'єктів експертизи, визначення ступеня створеного ними ризику для здоров'я населення.

Стосовно перевищення шуму така експертиза полягає у вимірі перевищення, який власне і може стати беззаперечним доказом при розгляді звернення громадян. Але при всій простоті звернення для проведення такої експертизи, важливою деталлю є те, що 29 березня 2017 року Кабінет Міністрів постановив:

- ліквідувати Державну санітарно-епідеміологічну службу.

- покласти на Державну службу з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів завдання і функції з реалізації державної політики у сфері санітарного та епідемічного благополуччя населення та із здійснення контролю (нагляду) за дотриманням вимог санітарного законодавства (крім функцій з реалізації державної політики у сфері епідеміологічного нагляду (спостереження) та у сфері гігієни праці та функцій із здійснення дозиметричного контролю робочих місць і доз опромінення працівників). Відповідно до цієї постанови, на сьогодні у Держпродспоживслужбі існує відділ санепідемнагляду, власне до якого і можна звернутися, але окрім відділу санепідемнагляду провести необхідний замір уповноважена обласна лабораторія МОЗ, залежно від місця проживання заявника.

Підбиваючи підсумки наведеного вище, можна впевнено зазначати, що незалежно від змін в структурах державних служб, захист інтересів населення є незмінним. Достатньо звертатися до Держспоживслужби чи лабораторних центрів МОЗ напряму. Вони зафіксують перевищення рівнів шуму, і вже на підставі цих замірів поліція складе протокол й оштрафує винних.

*Варченко М. М.,
студент 2 курсу Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків*

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ-ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Конституція – це основний закон держави, акт найвищої юридичної сили. Конституція України регулює основні засади суспільного та державного ладу, права, свободи та обов'язки людини і громадянина, систему органів держави, засади виборчої системи тощо. Народ є носієм суверенітету (верховенства права) і єдиним джерелом влади в Україні, його виключне право встановлювати і змінювати конституційний лад у країні. Конституція визнає за народом право власності на природні ресурси, а землю — основним національним багатством.

Конституція України - основне джерело адміністративного права, а саме: як основний закон держави Конституція відіграє надзвичайно важливу роль – роль фундаменту усієї правової системи.

Конституція є могутнім засобом політичного управління суспільством, юридичною базою всього законодавства держави, основою наукових розробок у сфері права, найважливішим джерелом права. Їй притаманна підвищена стабільність.

У Конституції України визначаються система органів виконавчої влади, їхні повноваження, організація діяльності, зовнішні форми правових актів. Конституційні положення встановлюють адміністративно-правовий статус громадян, закріплюють участь об'єднань громадян і трудових колективів у керуванні державними й суспільними справами, обов'язки та відповідальність посадових осіб, визнає місцеве самоврядування в Україні, найважливіші способи зміцнення законності й дисципліни в державному керуванні.

Конституція характеризується такими основними властивостями: має найвищу юридичну силу серед усіх нормативно-правових актів та характеризується верховенством щодо інших джерел права, які не повинні суперечити Конституції України. Усі закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції, у її межах та для її виконання. Норми Конституції України є нормами прямої дії, які суди безпосередньо застосовують під час розгляду та вирішення судових справ. Доволі часто під час розгляду справ суди посилаються на положення Конституції України, які мають найвищу юридичну силу.

Проте роль Конституції України як першорядного джерела адміністративного права не може бути зведена лише до прямого регулювання основних питань управлінської діяльності. Деякі конституційні норми передбачають необхідність видання окремих законів – джерел адміністративного права. Крім того, багато положень конкретизуються в чинному законодавстві – різних законодавчих актах, актах Президента України, нормативних постановках Кабінету Міністрів України, нормативних наказах міністерств й інших актах управлінського характеру.

Прикладом джерела адміністративного права є Закон України “Про державну службу” від 10.12.2015 №889-VIII (із змінами та доповненнями), який регулює відносини, що виникають у зв'язку із вступом на державну службу, її проходженням та припиненням, визначає правовий статус державного службовця.

Отже, значення Конституції України як провідного джерела адміністративного права полягає в тому, що вона є базою для появи інших джерел адміністративного права, закріплює основні принципи здійснення виконавчої влади, права, свободи, обов'язку громадян, їхніх об'єднань, встановлює статус органів, що здійснюють управлінські функції.

Конституція стверджує, що органи державної влади та місцевого самоврядування, їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі закону, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Конституція України гарантує найбільше серед конституцій світу коло прав та свобод людини і громадянина, зокрема громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні, екологічні права і свободи, право на участь в управлінні державними справами, право приватної власності, свободу творчості, віросповідання.

Отже можна зробити висновок, що Конституція визначає статус основних видів нормативно-правових актів: Конституції, законів, міжнародних договорів та інше. Основними суб'єктами правотворчості є народ, парламент. Конституція визначає питання, які мають регулюватися законами та іншими нормативно-правовими актами, визначає головні стадії

законотворчості, підстави скасування законів та інших актів. Саме завдяки цим положенням в Україні створена цілісна і в своїй основі правова система. У системі джерел адміністративного права Конституція та закони України відіграють провідну роль, оскільки, вони є базою для появи нових джерел зазначеної галузі права.

Отже, саме Конституція є тим дороговказом, який визначає основні завдання та функції органів публічної адміністрації.

***Науковий керівник:** к. філос. н., доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – Соловйова Ольга Миколаївна*

***Водолазкий Станіслав Геннадійович**
Студент 1 групи, 3 курсу, 4 факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ

Європейський суд з прав людини (далі ЄСПЛ) стосовно проблематики цифрових прав людини продемонстрував неабияку гнучкість власних правових позицій. Вінусе частіше змінює свою думку в руслі універсальності його юрисдикції стосовно таких ситуацій. Як приклад, можна звернути увагу на те, що, якщо у справі Ben El Mahi v. Denmark ЄСПЛ казав про обмеження своєї юрисдикції, то вже у кейсі Perrin v. the United Kingdom його позиція стала більш гнучкою.

Отож поговоримо про окремі права людини в цифровій мережі. Тут є багато специфіки, яку ілюструє право на забуття. Це право свого часу еволюціонувало з права на анонімність, і його зміст зумовлений можливістю людини видалити будь-яку інформацію щодо себе та своєї діяльності з мережі Інтернет. При цьому, таке видалення повинно відповідати критеріямостаточності та безповоротності. Тобто, навіть на окремих цифрових носіях за бажанням людини — розпорядника викладеної у світовому павутинні особистої інформації, вона не повинна залишатися[1].

ЄСПЛ почав приймати окремі Рішення, в яких з початку аналізував сутність цього права, а потім почав переходити до його відстоювання та захисту. Показовим став випадок, коли ЄСПЛ зобов'язав пошуковий сервіс Google видалити приватну інформацію щодо особи — заявника. Про значущість цього права свідчить навіть те, що воно згодом буде введено до законодавства Європейського Союзу. Проте, питання про практичні нюанси реального видалення всієї інформації про особу для ЄСПЛ залишається відкритим до сих пір.

Основні принципи здійснення ЄСПЛ розгляду справи, не залежно від її специфіки — це засада індивідуального підходу до кожної конкретної справи та вимога пропорційності обмеження права людини. Перше зумовлено неможливістю перекласти одну ситуацію на іншу. Оскільки, навіть при однакових складниках умови різних справ завжди відрізнятимуться, то ЄСПЛ використовує свої попередні рішення стосовно цифрових прав не в якості зразків, а з точки зору тлумачення вихідного категоріального апарату[2].

Тому, тлумачення ЄСПЛ цифрових прав та інформаційних відносин є еволюційним, бо воно чи не єдине, здатне більшменш «йти у ногу» із розвитком Інтернету. А друге зумовлено

тим, що обмежити права людини у цифровій мережі можливо тільки у разі, якщо таке обмеження в умовах справедливого балансу відповідатиме інтересам суспільства чи держави, які реально превалюватимуть.

Яскравим прикладом цього є важлива для правової системи України справа Щокіна. У цьому кейсі ЄСПЛ виробив категорію якісного закону як такого, що однозначно тлумачить права та обов'язки держави в інформаційній сфері. Але українське законодавство в цьому ключі назвати якісним ніяк не можна. А тому діяти потрібно з урахуванням конституційних засад статті 19 Основного Закону — приватним особам дозволено все, що прямо не заборонено, а публічні суб'єкти можуть робити тільки те, що їм прямо дозволили [3].

ЄСПЛ у справі Щокіна зазначав, що індивідуальний підхід та пропорційність повинні відобразитися в якісному законі національної правової системи. Проте, якщо такі відсутні або прописані неоднозначно, то ми маємо справу із неякісним законом, в умовах дії якого держава має резюмувати правомірність дій чи бездіяльності особи доки не доведе протилежне. І така ситуація до її нівелювання сприяла і сприятиме збільшенню кількості правопорушень у сфері Інтернет.

Особливий акцент варто зробити на проблемі використання досвіду ЄСПЛ в Україні. Навіть поверхневий аналіз, проведений у цій роботі свідчить про те, що вітчизняним правникам дійсно слід враховувати подібний досвід. Але є декілька нюансів. Відповідно до Закону України «Про виконання Рішень і застосування практики Європейського суду з прав людини», Україна повинна застосовувати Рішення ЄСПЛ у якості джерела права. А відповідно до статті 9 Конституції України, приписи якої були роз'яснені у ряді Постанов Пленуму Верховного Суду України та Рішеннях Конституційного Суду України, норми міжнародного права не тільки є частиною національного законодавства України, а й мають найвищу юридичну силу, не враховуючи Конституції України [3].

Між тим, у національному правовому полі не міститься жодних роз'яснень стосовно механізму застосування (врахування) практики ЄСПЛ для вирішення правових проблем, зокрема, стосовно можливості використання правових позицій Суду у справах щодо інших держав, правовій доктрині яких притаманні інші, ніж Україні, принципи права, порядок правового регулювання тощо. Іноді застосовуються рішення ЄСПЛ 20-30-річної давнини, при цьому не враховується генеза розвитку правової системи держави, зміна її суспільного укладу, менталітету людини [2].

На підставі узагальненої практики українських судів зроблено висновок, що Рішення ЄСПЛ застосовуються ними у двох розрізах – або щоб розтлумачити певний припис Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, чи окреме оціночне судження. Або для того, щоб аби вирішити певну справу за аналогією з іншою подібною справою, яка свого часу йшла до ЄСПЛ.

Таким чином, в умовах наявних проблем досвід регулювання цифрових прав викладений в Рішеннях проти іноземних держав, доцільно переймати у контексті роз'яснення ключових категорій, а Рішення проти України вже повинні слугувати для вдосконалення конкретних складників національної правової системи [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бенедек В. Свобода вираження поглядів та Інтернет / Вольфганг Бенедек, Маттіас Кеттеман. – Видавництво Ради Європи, 2013. – 204 с
2. Право на приватність: *conditiosinequanon* / Харківська правозахисна група. – Харків: Фоліо, 2003. – 216 с.;
3. Серьогін В. Зміст і обсяг права на недоторканність приватного життя (прайвесі) / В. Серьогін

*Водолазкий Станіслав Геннадійович
Студент 1 групи, 3 курсу, 4 факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРАВА ЛЮДИНИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ

Права людини— одна з найбільш динамічних категорій юриспруденції. Суспільство постійно розвивається, окремі правовідносини сплітаються у правову систему і все зазнає перетворень. Такі зміни торкаються і прав людини. Для кожної демократичної держави права та свободи людини і громадянина є не просто абстрактною забаганкою, яку для краси приписують у Конституцію.

Якщо держава дійсно демократична, то розвиток прав людини та їх захист мають визначати зміст і спрямованість її політики. За таких умов варто звернути увагу на цифрову мережу Інтернет, що давно увійшов у наше життя. А разом із ним ми отримали велику кількість нових суспільних відносин, які потребують юридичного регулювання. Людство ж отримало нове покоління прав, лівова частка яких прямо чи опосередковано пов'язана із всесвітнім павутинням. Дана ситуація демонструє те, що права людини мають виступити одним з найбільш пріоритетних сфер дослідження. Практично у кожній країні, особливо в молодих демократіях, суспільство розвивається швидше, ніж національне законодавство, яке подекуди не встигає належним чином врегулювати суспільні відносини.

Для того, аби зрозуміти, наскільки глобальне завдання постає перед європейськими правовими системами, коли мова заходить про регулювання цифрових відносин у сфері Інтернет, потрібно проаналізувати трансформацію ставлення для цього феномену. На початку тут не було місця праву. Цифрові технології сприймалися людиною, скоріше як тема для фантастичного роману, ніж як інструмент незамінний у повсякденному житті. Навіть у перші роки виникнення Інтернету та локальних цифрових систем, обране питання вирішувалося перш за все з позиції технічних наук (створення умов для функціонування Інтернету). І лише потім сюди почали звертати увагу представники наук гуманітарного циклу [1, с. 38].

З точки зору юриспруденції, на початку діяли правила тотожні тим правилам, що застосовуються у реальному житті. Але у цифровій царині виникла специфіка, яка з плином історичного поступу набула такого кількісного і якісного вираження, що навіть на рівні ООН було прийнято декілька резолюцій. Так право людини на доступ до Інтернету було визнано складовим права на інформацію, і як наслідок його виділено в окреме право людини, що має гарантуватися правовим каталогом по-справжньому розвиненої демократії. Далі це право почали відносили до складу основоположних.

Проте Інтернет почав проникати в усі сфери життя і його вже неможливо розуміти лише як певне хоча й дуже важливе право. На мою думку, більш доречно казати про Інтернет, як про свого роду арену — місце, де реалізуються як загальні так і специфічні права людини. У даному випадку слово арена вживається не дарма, адже конфлікт прав та інтересів як публічних, такі приватних осіб у цифровій мережі проявляється надзвичайно чітко та виразно[2, с.5].

Західна, а на разі вже й українська юридична думка починає оперувати новим понятійним апаратом — категорії Інтернету речей та цифрової людини вже міцно увійшли в обіг. Перше означає трансформацію світового павутиння у джерело ресурсів, потенціал яких дозволяє задовольнити практично необмежений обсяг прав та інтересів гранично широкого кола осіб. А цифрова людина (в зарубіжних наукових працях — *homonumerals*, або *homodigital*)— це людина нового покоління, із подвійним правовим статусом. Тобто, така особа має правосуб'єктність як у реальному житті так і правосуб'єктність у цифровій реальності, де їй притаманні власні цифрові права (у цій роботі категорії прав людини в мережі Інтернет та цифрових прав вжито в синонімічному значенні, з огляду на необхідність уникнення тавтології)[3, с. 65].

Аналіз Рішень Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ) свідчить про те, що ця судова інстанція дотримується опосередкованої позиції. ЄСПЛ розглядає Інтернет і як зміст особливого права людини, що еволюціонувало із стандартного права на інформацію, і в якості особливої окремої сфери правозастосування. Зокрема, у справі *Yildirim v. Turkey*, 2009 року ЄСПЛ зайняв позицію щодо того, що Інтернет є механізмом реалізації права на доступ до інформації і водночас він слугує інструментом втілення свободи вираження поглядів і свободи слова.

Справа *Premininy v. Russia* 2011 р стала прикладом тлумачення Інтернету вже в якості простору, де реалізуються права людини і відбуваються правопорушення з боку держави. Останнє тлумачення має важливе значення у контексті особливої юрисдикції ЄСПЛ. Справа полягає у тому, що факторами обмеження юрисдикції ЄСПЛ є обмеженість територіальної та персональної підсудності справ (*rationeloci* та *ratione personae* відповідно). Вказані критерії надали підставу суду відмовити в розгляді справи. Але, щодо цифрових мереж вони непридатні для застосування з огляду на ту специфіку, що посягання на права та свободи людини тут може виникнути у будь-якому куточку земної кулі. А отже, такий формальний підхід відсік би постраждалих від можливості отримати справедливую сатисфакцію через звернення до ЄСПЛ[4, с. 147].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Права людини в інформаційному суспільстві : метод. вказівки до вивчення курсу / уклад. П. М. Сухорольський – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. – 64 с.
2. Козюбра М. І. Право і людина: лінії взаємозв'язків та тенденції розвитку / М. І. Козюбра // Наукові записки НаУКМА. – 2015. – Т. 168: Юридичні науки. – С. 4–5.
3. Шишкіна Е. Розуміння людської гідності як ціннісно-правової категорії в рішеннях Європейського суду з прав людини // Український часопис міжнародного права. – 2012. – № 1. – С. 63–68.

4. Сухорольський П. Міжнародні стандарти забезпечення свободи вираження поглядів в умовах утвердження концепції позитивних обов'язків держави // Український часопис міжнародного права. – 2015. – № 1. – С. 146–148

Дзєбчук Аліна Василівна
студентка 2 курсу
Інституту прокуратури та
кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В даний час в Україні актуальним є питання щодо забезпечення національної безпеки . Відповідно до ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» національна безпека – стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз. Одним із суб'єктів забезпечення такої безпеки є Служба безпеки України (далі – СБУ) - державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує державну безпеку України та у своїй діяльності підпорядкований Президенту України (ст. 1 Закону України «Про Службу безпеки України» (далі-Закон)).

Даний орган діє на засадах законності, поваги до прав і гідності особи, позапартійності та відповідальності перед народом України. Керуючись даними принципами СБУ виконує свої основні завдання, до яких відносяться захист державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного і оборонного потенціалу України, законних інтересів держави та прав громадян від розвідувально-підривної діяльності іноземних спеціальних служб, посягань з боку окремих організацій, груп та осіб, а також забезпечення охорони державної таємниці.

До завдань СБУ також входить попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України.

Для належного виконання своїх завдань СБУ наділена низкою повноважень, зокрема у своїй діяльності уповноважені посадові особи цього органу можуть відповідно до ст. 255 Кодексу України про адміністративні правопорушення складати протоколи про адміністративні правопорушення за такими статтями: ст. 195⁵ «Незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації»; ст. 212² (крім пункту 9 частини першої) «Порушення законодавства про державну таємницю»; ст. 212⁵ «Порушення порядку обліку, зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію»; ст. 212⁶ «Здійснення незаконного доступу до інформації в інформаційних (автоматизованих) системах, незаконне виготовлення чи розповсюдження копій баз даних інформаційних (автоматизованих) систем» і ст. 164 (у частині, що стосується правопорушень у галузі господарської діяльності, ліцензії на проведення якої видає ця Служба) «Порушення порядку провадження господарської діяльності»

Також працівники СБУ можуть у випадках, визначених Законом, проводити особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів, та подавати органам державної влади, органам місцевого самоврядування, підприємствам, установам, організаціям усіх форм власності обов'язкові для розгляду пропозиції з питань національної безпеки, у тому числі із забезпечення охорони державної таємниці.

До повноважень даного органу відноситься також право вимагати від громадян та посадових осіб припинення правопорушень і дій, що перешкоджають здійсненню повноважень СБУ, перевірка у зв'язку з цим документів, які посвідчують їх особу, а також проводити огляд осіб, їх речей і транспортних засобів, якщо є загроза втечі підозрюваного або знищення чи приховання речових доказів злочинної діяльності.

В Законі зазначені також інші повноваження СБУ, якими вона наділена для виконання, покладених на неї, завдань у сфері національної безпеки нашої держави.

Контроль за діяльністю СБУ, дотриманням нею законодавства здійснюється Верховною Радою України, з цією метою Голова СБУ України щорічно звітує перед Верховною Радою України та Президентом України про діяльність служби.

Отже, діяльність СБУ як суб'єкта забезпечення національної безпеки України, має важливе значення для ефективного захисту державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності нашої держави .

***Науковий керівник:** кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Червякова О.Б.*

***Кашика Діана Дмитрівна**
студентка 2 курсу, 6 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ЗАХОДАХ, ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Проблема протидії корупції є вкрай актуальною з огляду на значну увагу до неї суспільства, високого рівня недовіри до суб'єктів владних повноважень і значного рівня корумпованості службових та посадових осіб. Тому є доцільним розробка і прийняття законодавчих актів та впровадження ефективних механізмів запобігання корупції за участі громадськості.

Громадяни мають право запитувати та одержувати певну інформації від державних органів, органів місцевого самоврядування в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації», незалежно від ознак раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак. Метою цього Закону є забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації. Особи, які претендують на зайняття посади державного службовця, та державні службовці подають відомості про доходи, зобов'язання фінансового характеру та належне їм майно, передбачені статтею 45 Закону України «Про Запобігання корупції» у вигляді декларації. Міністерство фінансів у двомісячний термін повинне затвердити і опублікувати форму декларації державних службовців про доходи. Інформація про особу в Єдиному державному реєстрі декларацій осіб, уповноважених на

виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зберігається упродовж всього часу виконання цією особою функцій держави або місцевого самоврядування, а також упродовж п'яти років після припинення виконання нею зазначених функцій. Не може бути обмежено доступ до інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном, у тому числі до копій відповідних документів, умови отримання цих коштів чи майна, прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримали ці кошти або майно, відповідно до ЗУ «Про доступ до публічної інформації» Ст. 6. Також, розпорядники інформації зобов'язані оприлюднювати: інформацію про організаційну структуру, місію, функції, повноваження, основні завдання, напрями діяльності та фінансові ресурси (структуру та обсяг бюджетних коштів, порядок та механізм їх витрачання тощо); проекти нормативно-правових актів, рішень органів місцевого самоврядування, не пізніш як за 20 робочих днів до дати їх розгляду з метою прийняття. Обов'язок розпорядників публікувати інформацію у формі відкритих даних на запит, оприлюднювати і регулярно оновлювати її на єдиному державному веб-порталі відкритих даних та на своїх веб-сайтах. Наразі в тестовому режимі вже працює веб-портал відкритих даних <http://data.gov.ua/> та єдиний веб-портал використання публічних коштів <https://spending.gov.ua> - державний інформаційний ресурс, на якому оприлюднюється інформація, яка є вільною та безоплатною, що надає можливість задоволення публічного інтересу щодо процесів контролю, утворення, розподілу та використання публічних коштів.

Громадський контроль за забезпеченням розпорядниками інформації доступу до публічної інформації здійснюється шляхом проведення відповідних громадських слухань, громадської експертизи тощо. Громадяни можуть брати участь у парламентських слуханнях та інших заходах з питань запобігання корупції. Відповідно до Статті 3 ЗУ «Про доступ до публічної інформації» гарантується доступом до засідань колегіальних суб'єктів владних повноважень, та стаття 46 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні » сесії ради проводяться гласно із забезпеченням права кожного бути присутнім на них, крім випадків, передбачених законодавством.

Громадські об'єднання, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання корупції мають право повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, реальний, потенційний конфлікт інтересів спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, Національному агентству, керівництву чи іншим представникам органу, підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення, відповідно до ст. 21 Закону України «Про запобігання корупції». Особи, які надають допомогу в запобіганні і протидії корупції, перебувають під захистом держави. За наявності загрози життю, житлу, здоров'ю та майну осіб, які надають таку інформацію або їх близьких осіб, у зв'язку із здійсненим повідомленням про порушення вимог цього Закону, правоохоронними органами до них можуть бути застосовані правові, організаційно-технічні та інші спрямовані на захист від протиправних посягань заходи, передбачені Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Повідомлення про порушення вимог цього ж Закону може бути здійснене працівником відповідного органу без зазначення авторства (анонімно). Анонімне повідомлення підлягає розгляду, якщо наведена у ньому інформація стосується конкретної особи, містить фактичні дані, які можуть бути перевірені. У разі підтвердження викладеної у повідомленні інформації, керівник відповідного органу вживає заходів щодо припинення виявленого порушення, усунення його наслідків та притягнення винних осіб до дисциплінарної відповідальності, а у випадках

виявлення ознак кримінального або адміністративного правопорушення також інформує спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

Отже, потенційно кожен громадянин, громадські об'єднання мають право і повинні приймати участь у заходах щодо запобігання корупції, контролювати діяльність органів публічної влади. Для того щоб цей механізм працював, громадяни України повинні бути обізнаними у цій сфері. Для досягнення цієї мети державі необхідно інформувати населення про наявність прав щодо запобігання корупції, стимулювати до конкретних дій заради спільного майбутнього нашої держави.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Соловійова О.М.

*Кисельова Олександра Максимівна
Студентка 14 групи 2 курсу ІПКЮ
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

АДМІНІСТРАТИВНИЙ ДОГОВІР ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

У сучасному світі неможливо уявити існування сфери публічної влади без основних інструментів діяльності органів публічної адміністрації, серед яких важливе місце займає адміністративний договір. У вказаному аспекті слід зазначити, що діяльність органів публічної адміністрації включає реалізацію їх диспозитивних прав шляхом укладання адміністративного договору, який поєднує у собі публічно-правову та приватноправову природу. Нашою метою є з'ясування значення адміністративного договору як одного з невід'ємних інструментів публічного адміністрування.

У п. 16 ч. 1 ст. 4 Кодексу Адміністративного Судочинства України визначається, що адміністративний договір – це спільний правовий акт суб'єктів владних повноважень або правовий акт за участю такого суб'єкта та іншої особи, який ґрунтується на їх взаємному волевиявленні, має форму договору, угоди, протоколу, меморандуму тощо, визначає взаємні права та обов'язки його учасників у публічно-правовій сфері і укладається на підставі закону.

Виходячи із наведеного визначення, можемо виділити головні ознаки: (1) права і обов'язки його сторін визначаються з урахуванням управлінських функцій кожної з них; (2) складова частина предмету договору – це певні рішення, дії або бездіяльність суб'єкта владних повноважень, які впливають з його функцій; (3) саме норми публічного права регулюють питання порядку укладення та безпосереднього виконання договору, але можливим є використання також і норм цивільного права; (4) договір займає проміжне місце між адміністративним актом (як одностороннє волевиявлення державного органу влади) і договором приватноправового характеру; (5) договір може укладатися як і на основі адміністративного акта, так і сам бути його першоосною (6) мета договору варіюється залежно від його предмету.

Мета укладання адміністративного договору висвітлюється в наступному: 1) поділу компетенції або визначення порядку взаємодії суб'єктів владних повноважень (наприклад, між місцевим органом виконавчої влади та органом місцевого самоврядування про здійснення спільних програм і проектів, договори про співпрацю, обмін інформацією); 2) делегування функцій публічно-владного управлінського характеру (органи виконавчої влади вищого рівня

та місцеві ради делегують повноваження місцевим державним адміністраціям); 3) об'єднання бюджетних коштів або їх перерозподілу (договори про закупівлю, державні контракти, фінансові, податкові та інвестиційні угоди тощо); 4) заміщення індивідуального акта (у сфері трудових та службових правовідносин це контракти з військовослужбовцями, трудові договори з керівниками підприємств, установ, організацій, з іншими державними службовцями); 5) врегулювання порядку надання адміністративних послуг (делегування здійснення публічних послуг (комунальних, з благоустрою, щодо забезпечення зайнятості населення) до іншої публічної чи приватної особи на платній основі); 6) розпорядження державним або комунальним майном (його купівля-продаж, оренда, у тому числі і земельними ділянками також); 7) регулювання міжнародних відносин (існують такі адміністративні договори, як наприклад, щодо застосування Угоди між Україною та Республікою Польща про соціальне забезпечення і про порядок застосування Угоди між Україною та Королівством Іспанія про соціальне забезпечення громадян).

Але, хоча і теоретично встановити різновиди адміністративних договорів можливо залежно від мети і за їх предметом, та в законодавстві нашої держави немає конкретного їх переліку. Судова практика в адміністративному процесуальному праві також показує невелику активність у використанні цього юридичного феномену через ряд труднощів. Все це вказує на необхідність прийняття нормативно-правового акту, який би чітко регулював всі моменти порядку укладення, введення в дію, контролю над виконанням адміністративного договору, а також передбачав всі його особливості з практичної точки зору, беручи до уваги перелік всіх можливих в Україні актів такого типу. На мою думку, доцільно було би прийняти закон, який би міг мати назву «Про адміністративний договір».

Виходячи із наведеного вище, можна зробити висновок, що адміністративний договір є універсальним інструментом публічного адміністрування, який поєднуючи у собі публічно-правову та приватноправову природу, спрямований на забезпечення публічних інтересів, суспільних цілей, а також на належне здійснення завдань органів публічної адміністрації та реалізацію їх управлінських функцій.

Климась Едуард Іванович

*студент групи ПІ – 21 Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

КЛАСИФІКАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАТРИМАННЯ ЯК ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Згідно з ст. 260 Кодексу України про адміністративні правопорушення зазначає, що як захід забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення допускається, зокрема адміністративне затримання особи [1].

В порівнянні з іншими заходами забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, адміністративне затримання є найсуворішим за своїм характером і засобом впливу, проте одним із найефективніших.

Адміністративного затримання нормативно закріплене в Кодексі України про адміністративні правопорушення (є основним нормативно-правовим актом, у ньому визначено

підстави, мета, порядок, строки, а також органи, правомочні здійснювати таке затримання), Митним кодексом та іншими актами законодавства.

Досить цікаве питання класифікації адміністративного затримання. Багато науковців усередині адміністративного права виділяють свої варіанти, а певної уніфікованої класифікації не існує. Критеріями для такої класифікації, можуть виступати строк адміністративного затримання, орган, що здійснює таке затримання тощо. Отже щодо видової класифікації адміністративного затримання:

1. В залежності від нормативної регламентації (юридичних підстав) можна виокремити: адміністративне затримання, порядок застосування якого визначено Кодексом України про адміністративні правопорушення; адміністративне затримання, порядок застосування якого визначено Митним кодексом України тощо.

2. Відповідно до мети та підстав застосування (фактичних): превентивне адміністративне затримання, яке застосовується у якості самостійного примусового заходу; процесуальне адміністративне затримання, яке застосовується у якості засобу забезпечення провадження у справі про адміністративне правопорушення.

3. Відповідно до терміну тривалості: адміністративне затримання, яке застосовується на загальний строк до трьох годин; адміністративне затримання, яке застосовується на спеціально визначені терміни.

Відповідно до ч. 2, 3 ст. 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення осіб, які незаконно перетнули або зробили спробу незаконно перетнути державний кордон України, порушили порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, порушили прикордонний режим, режим в пунктах пропуску через державний кордон України або режимні правила у контрольних пунктах в'їзду - виїзду, вчинили злісну непокору законному розпорядженню або вимозі військово службовця чи працівника Державної прикордонної служби України або члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також іноземців та осіб без громадянства, які порушили правила перебування в Україні або транзитного проїзду через територію України, може бути затримано на строк до трьох годин для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення - до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання. Осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, може бути затримано на строк до трьох годин для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження - до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання. [1]

Досить довго в українському законодавстві містилися норми, що встановлюють більш тривалі строки адміністративного затримання. Так, можливість затримання правопорушників, які не мають документів, що засвідчують особу, - на термін до 10 діб з санкції прокурора, або можливість затримання за деякі види правопорушення до розгляду справи судом. І тільки 11.10. 2011 постановою Конституційного Суду поставив крапку в цьому питанні, визнавши ці

положення неконституційними і вказавши на те, що термін адміністративного затримання у будь-якому випадку не може перевищувати строк у 72 години. [3, ст. 153]

4. Залежновід порядку (умов) застосування: загальне, здійснюване з виконаннямзагальнихюридичних процедур; спеціальне, за стосуванняякоготягневиконаннядодатковихюридичних процедур.

5. В залежностівід органу, якийможезастосуватиадміністративнезатримання: здійснюване органами внутрішніх справ; органами прикордонноїслужби; посадовими особами воєнізованоїохорониітщо. [2, ст. 56]

Отже,адміністративнезатриманняцеважливийзахідзабезпеченнявиконанняпровадженн я у справах про адміністративніправопорушення. Мінус адміністративногозатриманняце те, щовонообмежуєконституційне право особи на вільнепересування, однак за допомогоюньогоприпиняєтьсяадміністративнеправопорушення, а правопорушникізолюється для того, щобз'ясувати відомості по справі, зокрема інформацію щодо даної особи. Все це має важливе значення для всього провадження в цілому. Так як застосування такого заходу, як адміністративне затримання регламентується відразу декількома нормативно-правовими актами, питання його ґрунтовної класифікації постає на сьогодні досить гостро. Слід наголосити на тому, що адміністративне затримання є крайньою мірою покарання, але найбільш дієвою, так як воно припиняє адміністративне правопорушення особи і одночасно спрощує встановлення особи і накладення на нього відповідного покарання. Через важливість і актуальність даного заходу, більшість науковців вважають, що потрібно створити єдину уніфіковану класифікацію відповідно до сучасного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80732-10/page5>
2. Беницький О. М. Адміністративне затримання фізичної особи: особливості видової класифікації [Електронний ресурс] / О. М. Беницький, С. С. Роговенко // Форум права. - 2011. - № 2. - С. 53-57. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
3. Димон І. В. Адміністративне затримання як загальний захід адміністративного припинення [Електронний ресурс] / І. В. Димон // Право і суспільство. - 2014. - № 6.2(2). - С. 149-153. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2014_6

Кукурудз Оксана

студентка юридичного факультету

Львівського національного університету імені Івана Франка

ПРОБЛЕМИ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: МІГРАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Освіта населення становить один із пріоритетних напрямків діяльності сучасної держави, яка прагне розвитку і піднесення. Цьому приділяють неабияку увагу в світі, і Україна не є винятком. Існуюча система освіти потребує оновлення, яке повинно торкнутися як шкільних, так і університетських програм. Як відомо, впродовж останніх років у вищій школі відбулися значні реформи задля приведення її у відповідність до європейських і міжнародних стандартів. Разом з тим актуальними в умовах сьогодення залишаються проблеми реалізації

можливостей і шляхів, які дозволяють сучасному університету інтегруватися до світового освітнього простору. Важливою складовою освітнього процесу у передових державах світу є академічна мобільність, основні механізми якої зараз активно вдосконалюються як на законодавчому, так і практичному рівнях.

Академічній мобільності характерна динамічність, оскільки вона є формою інтернаціоналізації освіти, що сприяє інтеграції індивіда у світовий професійний простір. Особлива актуалізація цього явища для студентів, викладачів та адміністративного персоналу відбулася після прийняття засад Болонського процесу, завданням якого є інтеграція в європейське та міжнародне освітнє середовище. Болонська декларація включає постулати, які наголошують на важливості академічної мобільності. Зокрема у ній наголошується, що університети (насамперед європейські) вважають взаємний обмін інформацією та документацією, а також збільшення кількості спільних проєктів для розвитку освіти, основним елементом постійного прогресу знань, і з цією метою вони стимулюють мобільність викладачів і студентів [6].

Академічна мобільність – це можливість для студентів, аспірантів та науковців продовжувати навчання і набувати академічний досвід закордоном, беручи участь у короткостроковій навчально-науковій програмі. Закон України «Про вищу освіту» дає нормативне визначення поняття академічної мобільності, а Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність» поділяє академічну мобільність на внутрішню та міжнародну. Крім того, існує класифікація, яка включає в себе ступеневу та кредитну мобільність. Ступенева мобільність передбачає навчання у вищому навчальному закладі, який не є постійним місцем навчання, з метою здобуття ступеня вищої освіти, що підтверджується документами про вищу освіту або про здобуття ступеня вищої освіти від кількох вищих навчальних закладів. Натомість кредитна мобільність полягає у навчанні з метою здобуття кредитів Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи та/або відповідних компетентностей, результатів навчання, що будуть визнані у вищому навчальному закладі постійного місця навчання вітчизняного чи іноземного учасника освітнього процесу [1, 2].

Американські та канадські навчальні програми з обміну студентів часто містять вимогу щодо обов'язкового повернення студента до країни постійного проживання. Натомість європейським програмам така умова загалом нехарактерна. У багатьох випадках українські студенти розглядають академічну мобільність як одну із передумов сталої міграції. Студенти, які не мають наміру емігрувати на постійне проживання за кордон, вбачають в програмі обміну можливість отримання кращої освіти, яку можна використати як перевагу під час конкуренції на ринку праці чи підставу для збільшення розміру оплати праці [7]. Мотивом академічної мобільності конкретного її учасника також може бути бажання покращити свій соціально-економічний рівень рівня життя, чому сприяють відповідні стипендії, передбачені програмами «Еразмус», «Фулбрайт» та ін.

Сьогодні будь-який студент для опанування професії має змогу обрати як освітній заклад, так і країну навчання. Існують різні чинники, що впливають на цей вибір. До них віднесемо: географічний фактор (виїзд на навчання у найближчу за розташуванням країну); історична та національна спорідненість (студенти з країн колишніх радянських республік

більш прихильні до навчання в межах колишнього Радянського Союзу, ніж студенти із країн без комуністичного минулого); вихідці з колишніх колоній часто їдуть навчатися до країн, що були їх метрополіями; тощо. Слід враховувати також фінансові можливості студентів, адже спроможність навчатися за кордоном залежить як від внутрішньодержавної, так і від світової фінансової стабільності [4].

Метою розвитку програм академічної мобільності є поліпшення якості освіти, покращення взаєморозуміння між різними народами і культурами, виховання нового покоління, готового жити і працювати в міжнародному середовищі та світі глобальної економіки [3].

За поточних умов Україна вважається здебільшого державою-донором студентів (тобто у певному сенсі освітніх мігрантів). Навчання за кордоном за наявності умови повернення такого мігранта на батьківщину має позитивний ефект для його держави походження, бо у такому разі вона отримує кваліфікованого фахівця зі знанням іноземної мови, а отриманий за роки навчання соціальний і культурний ресурс (у т. ч. персональні контакти – так зв. *networking*) надає йому високі адаптаційні характеристики і відкриває перспективи кар'єрного росту. Наслідком академічної мобільності також може бути досягнення нових професійних і освітніх стандартів, впровадження нових навчальних дисциплін, оновлення змісту навчання, перегляд літератури, специфіки викладання, а також методів контролю і перевірки вивченого матеріалу [8].

Держава повинна сприяти розвитку академічної мобільності, для чого повинні застосовуватися відповідні заходи: вдосконалення нормативно-правової бази; стимулювання поглибленого вивчення іноземних мов; певне фінансові гарантії у формі стипендій або грошової підтримки студентів, що вирушають навчатися за кордон; покращення організаційного й інформаційного забезпечення академічної мобільності шляхом створення відповідних структурних підрозділів у закладах вищої освіти й органах управління освітою, а також надання повного, рівного та відкритого доступу до пропозицій академічної мобільності, що надходять від іноземних партнерів; тощо. Рецепція прогресивного іноземного досвіду організації освітнього процесу, а відтак академічної мобільності як його складової, повинна стати базовим орієнтиром її реформування в Україні [5]. Однак варто зазначити, що освітня міграція може бути і загрозою для нашої країни, адже присутній ризик втрати інтелектуального потенціалу, старіння населення внаслідок виїзду та перетворення освітньої міграції на фактичну еміграцію з використанням навчання як приводу.

Таким чином, академічна мобільність є одним із пріоритетних напрямів міжнародної діяльності вищих навчальних закладів на усіх континентах. Для цього сегменту навчального процесу характерні добровільність, соціокультурний та короткостроковий характер, професійні обмеження (академічна мобільність передбачає можливість навчання за кордоном лише для студентів, аспірантів, науковців і викладачів) та чітка мета виїзду за кордон – отримання професійної освіти, проходження стажувань і практик, проведення наукових досліджень.

Належне й ефективне функціонування академічної мобільності вимагає вдосконалення нормативної бази, значну частину якої забезпечує міграційне право. Саме на нього прокладається регулювання відносин щодо захисту прав і законних інтересів освітніх

мігрантів, створення умов для їхнього безперешкодного в'їзду та виїзду з України, їх реінтеграція в українське суспільство при поверненні тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про вищу освіту: закон України від 01.07.2014 // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.
2. Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність: постанова Кабінету Міністрів України № 579 від 12.08.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2015-%D0%BF>
3. Брензович К. С. Міжнародна студентська міграція та її вплив на соціально – економічний розвиток країн [Електронний ресурс] / К. С. Брензович, Є. П. Немеш // Економіка і суспільство. – 2017. – Режим доступу: http://economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/7.pdf.
4. Грищук Ю. В. Міжнародна академічна мобільність в Україні: проблеми та перспективи / Ю. В. Грищук // Освітологічний дискурс. – 2014. – № 2. – С. 33–40.
5. Карапетян А. О. Підвищення академічної мобільності як стратегічне завдання державної політики в сфері освіти / А. О. Карапетян // Аспекти публічного управління. – 2015. – № 1-2. – С. 48–55.
6. Козієвська О. Академічна мобільність: причини вибору навчання за кордоном / О. Козієвська // Вища освіта України. – 2013. – № 1. – С. 88–97.
7. Магрламова К. Академічна мобільність – невіддільний складник освіти впродовж життя / К. Магрламова // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Сер : Педагогіка. – 2015. – № 1. – С. 230–234.
8. Федорова І. І. Академічна мобільність українських студентів сучасного освітнього простору / І. І. Федорова, Я. В. Трофименко // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць. – 2012. – № 2 (35). – С. 139–144.

***Науковий керівник:** кандидат юридичних наук, доцент кафедри основ права України Львівського національного університету імені Івана Франка Бедрій М. М.*

***Кучеренко Альона Олександрівна**
студентка 3 курсу ОР «Бакалавр»
юридичного факультету
КНУ ім. Тараса Шевченка*

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ

Актуальність обраної теми полягає в тому, що розвиток технічної думки, удосконалення засобів зв'язку та зберігання інформації, використання комп'ютерної техніки та інформації призвів до появи нових видів доказів, використання яких виводить судочинство на новий рівень, а процес доказування дає найбільш сприятливі можливості для всебічного та повного розгляду справи. Питання використання електронних доказів були об'єктом досліджень таких вчених як: А. В. Лаєвська А. Ю. Каламайко, В. А. Черепанов, А. Т. Боннер, П. П. Зайцев та інших. Незважаючи на наукову цінність даних досліджень, прийняття змін до КАС України потребує додаткових напрацювань у цій сфері. Тому необхідним є подальше вивчення можливості застосування електронних доказів в адміністративному судочинстві.

15 грудня 2017 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», основною метою якого є нормативне врегулювання процесуальних механізмів ефективної реалізації права на справедливий суд в Україні. Новеллою цих кодексів є положення щодо визначення, порядку надання та дослідження електронних доказів

Положення статті 99 КАС України передбачає, що електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі [1, с.42].

В науковій літературі, особливо в джерелах зарубіжних країн, зустрічається застосування терміну «цифровий доказ», під якими розуміють будь-які збережені дані, що передаються з використанням комп'ютера. Експертами Scientific Working Group on Digital Evidence було запропоновано під терміном «цифрові докази» розуміти будь-яку інформацію доказового значення, яка зафіксована чи передана у цифровій формі [2, с. 257].

М. О. Мітрофанова зазначає, що різноманітність видів електронних засобів доказування досить велика, відтак перерахувати їх всі не представляється можливим. Однак можна віднести їх до тієї чи іншої групи індивідуально-визначених предметів: 1) магнітні (дискети, різні магнітні стрічки, жорсткі диски ЕОМ, магнітні картки і т.п.); 2) оптичні (напр., компакт-диски); 3) напівпровідникові (засновані на мікросхемах, в яких інформація закріплюється в кристалічних решітках напівпровідників) [3]. Робочими групами Конференції в Седоні було визначено основні шість категорій: метадані;ємність і дубльованість; сталість (продовженість існування); дина-мічний зміст; залежність від середовища;можливість знищення і пошуку [4].

Розглянемо деякі з вище описаних категорій детальніше. Метадані - це електронна інформація про інші електронні дані (походження або історію самого файлу). Так, за допомогою метаданих IP-адреси можна визначити тривалість часу, проведеного користувачем на сайтах, дату їх відвідування та розташування пристрою, на якому вони відвідували сайти. У справі *Armstrong v Executive Office of the President* Апеляційний суд США, округу Колумбія прийшов до висновку, що електронний запис, зокрема електронна пошта, містив важливу інформацію, яка не була присутня в паперовій копії запису (яку було подано як доказ) [5, с.63].

Дубльованість полягає в тому, що електронні документи зберігаються в багатьох різних місцях: гаджетах, інформаційних носіях, Інтернет – мережі. Так, наприклад, файловий хостинг One Drive, що надається компанією Майкрософт дозволяє користувачам зберігати файли, а також інші особисті дані у «хмарі», а також синхронізувати всі гаджети одного користувача. Тобто, створюючи електронний документ на смартфоні отримуємо доступ до цього документу і з інших пристроїв цього ж користувача. Таким чином, електронні документи можуть бути присутніми в декількох різноманітних місцях на декількох різних носіях через копіювання, створення, передачі, реплікації, резервного копіювання та архівування.

Електронні документи визнавалися доказами в багатьох рішеннях Європейського суду з прав людини, зокрема у справах «P. and S. v. Poland» (від 30.10.2012 року), «Eon v. France» (від 14.03.2013 року), «Shuman v. Poland» (від 03.06.2014 року)[6]. За практикою застосування

електронних доказів у процесі судочинства країни світу можна умовно розділити на 2 великі групи: 1) країни де електронні докази мають статус окремого доказу (Туреччина, Австралія, Гонконг, Україна, ФРН, Угорщина, Франція); 2) країни, де електронні докази входять до складу письмових/речових доказів (Нідерланди, Греція, Сінгапур, Малайзія);

Застосування електронних доказів наразі має ряд переваг. Наприклад, з часом окремі докази втрачають свій зовнішній вигляд, якісну, а тому й доказову ознаку. На відміну від будь-якого іншого доказу, електронний доказ може зберігатися незмінним стільки, наскільки це може бути потрібним. Крім того, однією з основних ознак електронного документу як засобу доказування є відсутність зв'язку із конкретновизначеним матеріальним носієм, оскільки технічні засоби дозволяють копіювати такий документ необмежену кількість разів, користуватися ним у будь-який час, що не притаманно іншим засобам доказування [7].

Погоджуючись з позитивною роллю електронних доказів, маємо певні дискусійні питання їх застосування в Україні, зокрема:

1. Як надійно та правильно зберегти й надати суду електронний доказ? Адже його можна легко знищити. Крім того, із сучасним рівнем розвитку інформаційних технологій можна легко підробити електронний доказ (наприклад, у листуванні електронною поштою за допомогою спеціальних програм можна змінити дати відправлення листів і т.д.).

2. Не зрозуміло, який електронний доказ буде оригіналом, а який – копією, адже оригінали таких доказів, як і копії, найчастіше будуть розміщені на сторонніх пристроях, таких як карти пам'яті, диски, дискети [8].

3. Неврегульованою є проблема ідентифікації особи, яка є автором і поширювачем того чи іншого електронного документа, що може бути визнаний електронним доказом.

4. Оскільки здебільшого судді не володіють достатнім рівнем спеціальних знань у сфері використання ІТ для дослідження електронних доказів, потрібно постійно залучати спеціалістів та експертів, а вимоги до їхньої компетенції законодавчо не встановлені, на відміну від вимог, наприклад, до експертів-криміналістів [9].

5. Законодавцем не наведено вичерпний перелік джерел інформації, які можна вважати електронними доказами.

6. Крім проблеми прийняття судом електронного доказу на практиці виникає також проблема з безпосередньою демонстрацією цього доказу в ході судового процесу, ознайомлення з його змістом усіх учасників судового процесу.

Отже, впровадження електронних доказів в адміністративному судочинстві має позитивну роль, не дивлячись на ряд дискусійних питань, які виникають в процесі реалізації положень законодавства на практиці, а отже, норми цього правового інституту не перетворюються на «мертві норми», а лише потребують додаткових правових уточнень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кодекс адміністративного судочинства України : станом на 1 вересня 2018 р.: відповідає офіц. тексту. – Х. : Право, 2018. – 246 с.

2. Цехан Д.М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування/Д.М. Цехан // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція, 2013. – № 5. – С. 256-260.

3. Митрофанова М. А. Электронные доказательства и принцип непосредственности в арбитражном процессе: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.15 / М. А. Митрофанова – Саратов, 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://test.ssla.ru/dissertation/referats/08-04-2013-1.pdf> .

4. The Sedona Principles Best Practices Recommendations and Principles Addressing Electronic Document Production [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://thesedonaconference.org/>.

5. Stanfield A. The Authentication of Electronic Evidence : дис. докт. філ. наук / Stanfield Allison, 2016. – 295 с.

6. Зозуля Н. Електронні докази за кордоном: практика застосування [Електронний ресурс] / Наталія Зозуля // “Українське право”. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://ukrainepravo.com/scientific-thought/naukova-dumka/elektronni-dokazy-za-kordonom-praktyka-zastosuvannya/>.

7. Петренко В. С. Проблеми правового регулювання та використання електронного суду [Електронний ресурс] / Володимир Сергійович Петренко – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/9503/Petrenko%2041-49.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

8. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2017. – № 48 . – Ст. 436.

9. Шарапа Д. С. Проблемні питання впровадження електронних доказів в судах [Електронний ресурс] / Шарапа Д. С. – Режим доступу до ресурсу: <http://conf.inf.od.ua/doklady-konferentsii/spisok-dokladov-konferentsii-informatizatsiya-obshchestva-problemy-i-perspektivy-2018-g/168-sharapa-d-s>.

Лопотяк Юлія
студентка юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

ІМІГРАЦІЯ ЯК РІЗНОВИД МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ: ПЕРСПЕКТИВИ УТОЧНЕННЯ ПОНЯТТЯ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Термін «міграція» походить від латинського слова *migratio*, що означає переміщення, переселення. Міграція як юридичне явище являє собою переміщення осіб, що супроводжується зміною їхнього правового статусу. Переміщення, яке охоплюється поняттям «міграція», здійснюється під час перетинання адміністративного або державного кордону. Характерною рисою міграційних правовідносин є їхній вольовий характер. Інакше кажучи, територіальне переміщення населення, як правило, є формою його волевиявлення та реалізації інтересів [5].

Юриспруденції, як і іншим суспільним наукам, притаманне розрізнення понять «еміграція» та «імміграція» як різновидів міграції населення [6]. У проекті закону України «Про основні засади державної міграційної політики України» еміграцію визначено як вибуття громадян України у встановленому законодавством порядку на постійне проживання до іншої держави [1]. Щодо відносин імміграції, то вони регулюються спеціальним нормативно-правовим актом – Законом України «Про імміграцію». Саме поняття імміграції у контексті

українського законодавства становить об'єкт дослідження у цій науковій публікації.

У сучасних умовах з урахуванням демографічних процесів та економічної ситуації в Україні виникає необхідність вивчення міграційних відносин населення, зокрема правовідносин імміграції [7]. Імміграція населення становить складний суспільний процес, що впливає на різні сторони соціально-економічного життя людства. Сьогодні імміграція населення набула ознак глобального явища. Саме тому ця тема є вельми актуальною, потребує детального вивчення її стану та наслідків для України. Імміграція впливає на важливі економічні, соціальні, демографічні та етнічні процеси як в середині окремих держав, так і на картину цих процесів у світовому масштабі [8]. Крім того, імміграція як складний процес, особливо коли він не контрольований, може мати негативні наслідки (наприклад, перенаселення чи неможливість задоволення нагальних потреб людини). Відтак, уточнення поняття «імміграція» в українському законодавстві, а також поглиблене дослідження цих відносин є важливою передумовою і необхідністю для забезпечення ефективного функціонування і розвитку процесів міграції населення в Україні.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про імміграцію» імміграція – це прибуття в Україну чи залишення в Україні у встановленому законом порядку іноземців та осіб без громадянства на постійне проживання [2]. Відтак, згаданий закон чітко окреслює групу осіб, які можуть вважатися імігрантами: іноземець чи особа без громадянства, а також підставу перебування таких осіб на території України – постійне проживання.

З метою визначення кола суб'єктів, які підпадають під категорію осіб «іноземець» та «особа без громадянства» звернемося до Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [3]. Згідно з положеннями цього закону іноземцем є особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав. Крім того, закон визначає поняття особи без громадянства як особу, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином.

Варто зазначити, що іноземець чи особа без громадянства, які прибули в Україну на постійне проживання, або, перебуваючи в нашій державі на законних підставах, залишилися в Україні на постійне проживання, повинні отримати спеціальний дозвіл на імміграцію. Такий дозвіл надається в межах квоти імміграції, яка встановлюється Кабінетом Міністрів України у визначеному ним порядку по категоріях імігрантів [4].

Відповідно до Митного кодексу та інших актів законодавства України постійне місце проживання – це місце проживання на території будь-якої держави не менше одного року фізичної особи, яка не має постійного місця проживання на території інших держав і має намір проживати на території цієї держави протягом необмеженого строку, не обмежуючи таке проживання певною метою, і за умови, що таке проживання не є наслідком виконання цією особою службових обов'язків або зобов'язань за договором (контрактом). Отже, на законодавчому рівні встановлено умови за яких місце проживання іноземця чи особи без громадянства на території України буде вважатися постійним.

Констатуючи активний розвиток правовідносин у сфері міграції населення впродовж останніх десятиліть, доцільно наголосити на об'єктивній потребі удосконалення міграційного законодавства України. Зокрема варто й надалі аналізувати й уточнювати поняття імміграції за законодавством України. З огляду на ці обставини запропонуємо окремі положення *de lege*

ferenda, що мають підсумковий характер і можуть вважатися **висновками**:

– Існує доцільність розширення кола суб'єктів, які можуть вважатися імігрантами. Як зазначалося вище, законодавство України до такої категорії осіб відносить іноземців і осіб без громадянства. Варто розглянути можливість визнання імігрантами також осіб, що мають громадянство кількох держав. Попри те, що біпатриди прирівнюються у своєму правовому статусі до іноземців, у контексті іміграції було б доцільним виокремити таких осіб у нормативній дефініції;

– Стосовно умови постійного проживання можна розширити перелік підстав, за яких перебування особи на території України буде вважатися постійним. Наприклад, за умови приєднання до безперервної та активної діяльності громадської чи релігійної організації, що зареєстрована і постійно діє в Україні, таку особу незалежно від її приналежності до певної держави доцільно визнати імігрантом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про основні засади державної міграційної політики України: проект закону України від 14.07.2010, № 6705. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=38313

2. Про іміграцію: закон України від 07.06.2001 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №41. – Ст. 197.

3. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: закон України від 22.09.2011 // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 19-20. – Ст. 179.

4. Про встановлення квоти іміграції на 2019 рік: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13.02.2019 № 114-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114-2019-%D1%80>

5. Міграційне право України: підручник / за заг. ред. С. М. Гусарова. – Харків: Дім реклами, 2016. – 296 с.

6. Чехович С. Б. Елементарний курс міграційного права України: конспект лекцій / С. Б. Чехович. – К.: МАУП, 2004. – 216 с.

7. Баланюк Д. Проблеми дослідження міграції як об'єкта державного регулювання [Електронний ресурс] / Д. Баланюк. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/natural/vsntu/2008_2009/91-SevNTU/91-45.pdf.

8. Рощина Н. В. Особливості міграційних процесів у сучасних економічних умовах [Електронний ресурс] / Н. В. Рощина. – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/1_2017/9.pdf

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри основ права України Львівського національного університету імені Івана Франка Бедрій М. М.

ПОНЯТТЯ І ПРАВОВИЙ СТАТУС МІГРАНТА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ: ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ

У сьогоденні інтенсивність процесів просторового переміщення осіб як із перетином державного кордону, так і без нього, стрімко зростає у зв'язку з різними причинами. Це спонукає до роздумів щодо поняття і правового статусу мігранта як основного учасника цих процесів. Сучасна правова система України не містить єдиного кодифікованого акта щодо міграційних відносин (Міграційного кодексу). У зв'язку з цим поняття «мігрант» не визначено у законодавстві. Разом з тим численні нормативно-правові акти стосуються окремих видів мігрантів і визначають їх правовий статус.

З метою належного визначення правового статусу мігранта потрібно дати відповідь на питання «хто є мігрантом?». У цій публікації розглядається доктринальне поняття мігранта, виходячи із наукових поглядів, адже воно наразі не визначено у законодавстві. Варто звернути увагу також на класифікацію мігрантів відповідно до певних критеріїв і проаналізувати їх правовий статус. Окремим цікавим питанням є міграційна правосуб'єктність фізичних осіб.

У науковій літературі мігрантами (від лат. *migrans, migrantis* – переселенець; той, хто переселяється) прийнято вважати осіб, які здійснюють міграцію, тобто перетинають державні або адміністративно-територіальні кордони з метою зміни місця проживання назавжди або на певний час [1].

Серед нормативних дефініцій у законодавстві України визначено лише поняття іммігранта та трудового мігранта. Відповідно до Закону України «Про імміграцію» іммігрант – це іноземець чи особа без громадянства, який отримав дозвіл на імміграцію і прибув в Україну на постійне проживання, або, перебуваючи в Україні на законних підставах, отримав дозвіл на імміграцію і залишився в Україні на постійне проживання. Згідно із Законом України «Про зовнішню трудову міграцію» трудовим мігрантом є громадянин України, який здійснював, здійснює або здійснюватиме оплачувану діяльність у державі перебування, не заборонену законодавством цієї держави.

Для того, щоб визначити правовий статус мігрантів, варто звернутися до аналізу основних категорій мігрантів. У міжнародному праві та інших напрямках юриспруденції мігранти поділяються на кілька типів: внутрішні й зовнішні (міжнародні); транзитні і зворотні; трудові, етнічні, політичні та ін. Їх статус (права і обов'язки) визначаються як національним законодавством окремих країн, так і міжнародно-правовими нормами.

За часовою ознакою вони поділяються на чотири великі групи: а) ті, що переміщаються до інших країн чи регіону на постійне місце проживання; б) ті, які виїждять на нетривалий час; в) ті, які прибувають до нового місця поселення на нетривалий час (до одного року); г) кочівники. За територіальної ознакою мігранти поділяються на дві групи: а) внутрішні мігранти; б) зовнішні мігранти. Внутрішні мігранти – це та категорія осіб, які з різних причин (здебільшого економічних та екологічних), перетинають межі адміністративно-територіальних одиниць однієї країни й оселяються постійно або тимчасово в нових місцях [1].

За правовим статусом мігрантів поділяють на легальних, нелегальних та напівлегальних. Легальні мігранти – особи, які перетинають державні кордони на законних підставах (як правило, за наявності в'їзної візи) і перебувають на території іноземної держави без порушень її міграційного законодавства [2]. Нелегальними мігрантами є особи, що в'їжджають та залишаються у країні, не маючи при цьому офіційного дозволу країни в'їзду [3]. Напівлегальними мігрантами називають фізичних осіб, що в'їжджають до певної країни на законних підставах (за візою), але згодом відмовляються покидати цю країну і залишаються в ній після завершення терміну, обумовленого в'їзною візою, а також людей, які прибувають до якоїсь країни на підставі туристичної візи, а насправді влаштовуються на роботу. Є й інші категорії мігрантів, яких виділяють залежно від критерію класифікації.

Як відомо, правовий статус – це система закріплених у нормативно-правових актах і гарантованих державою прав, свобод та обов'язків, відповідно до яких індивід як суб'єкт права (тобто володіючи правосуб'єктністю) координує свою поведінку в суспільстві [4]. Інакше кажучи, це коло суб'єктивних прав, юридичних обов'язків і законних інтересів суб'єктів правовідносин [5].

Кожен мігрант є суб'єктом міграційного права. Зокрема до суб'єктів міграційного права України відносять фізичних осіб (громадян України, іноземців, осіб без громадянства, біженців, осіб, які шукають притулку, внутрішньо переміщених осіб, закордонних українців тощо), а також органи державної влади, місцевого самоврядування, міжнародні та громадські організації, які мають певні права та обов'язки, встановлені нормами міграційного права.

Оскільки мігрант є основним суб'єктом міграційного права, йому притаманні три складові міграційної правосуб'єктності – правоздатність, дієздатність і деліктоздатність. Міграційну правоздатність можна визначити як здатність мати міграційні права та нести обов'язки. Її наявність визнається в Україні за кожною людиною незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження і майнового стану. У фізичної особи правоздатність виникає з моменту її народження і припиняється смертю [6, с. 28]. У контексті правового статусу мігрантів слід зауважити, що обсяг їх міграційної правоздатності є неоднаковим, адже обумовлюється належністю до громадянства, віком, станом здоров'я та іншими факторами.

Міграційно-правовий статус громадян України закріплюється Конституцією України, Законом України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» та іншими нормативно-правовими актами. Важливим є Закон України «Про зовнішню трудову міграцію», який визначає правові та організаційні засади державного регулювання зовнішньої трудової міграції та соціального захисту громадян України за кордоном (трудових мігрантів) і членів їхніх сімей.

Трагічні події 2014 р., зумовлені агресією Російської Федерації щодо України, особливо актуалізували проблеми правового статусу внутрішньо переміщених осіб, який закріплено в Законі України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». Крім каталогу прав, що притаманний іншим громадянам України, внутрішньо переміщені особи мають також додаткові права та гарантії належних умов їхнього проживання.

Іноземці та особи без громадянства наділені іншим міграційно-правовим статусом, основи якого визначені Законом України «Про правовий статус іноземців та осіб без

громадянства». Відповідно до п. 1 ст. 3 згаданого закону, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть аналогічні обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України. Законом України «Про імміграцію» передбачено, що іноземці та особи без громадянства можуть відповідно іммігрувати в Україну на постійне проживання.

Серед іноземців особливим правовим статусом наділені біженці та особи, які потребують додаткового чи тимчасового захисту. Міграційно-правові відносини стосовно реалізації та захисту прав цієї категорії мігрантів регулюються Законом України «Про біженців та осіб, які потребують тимчасового захисту», іншими нормативно-правовими актами та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Під міграційною дієздатністю розуміється здатність фізичної особи самостійно здійснювати юридичні дії, тобто з власної волі чи свідомого бажання вступати у міграційні відносини, набувати міграційних прав, їх реалізовувати, виконувати обов'язки. Не всі правоздатні фізичні особи є міграційно дієздатними. Зокрема є категорії громадян України, яким заборонено виїзд за кордон (наприклад, щодо яких триває досудове розслідування), а також існують іноземці, яким заборонено в'їзд в Україну (так зв. *persona non grata*).

Міграційна дієздатність може бути частковою або повною. Повна дієздатність настає з часу повноліття (18 років), а часткова залежить від віку, з якого особа може реалізувати суб'єктивне міграційне право. До прикладу, ч. 2 ст. 4 закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» встановлює, що оформлення проїзного документа дитини здійснюється на підставі нотаріально засвідченого клопотання батьків або законних представників батьків чи дітей у разі самостійного виїзду неповнолітнього за кордон.

Відповідно до ст. 313 Цивільного кодексу України фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, має право на вільне самостійне пересування по території України і на вибір місця перебування. Натомість фізична особа, яка не досягла чотирнадцяти років, має право пересуватися по території України лише за згодою батьків (усиновлювачів), опікунів та в їхньому супроводі або в супроводі осіб, які уповноважені ними. Також згадана стаття ЦК України передбачає, що фізична особа, яка досягла шістнадцяти років, має право на вільний самостійний виїзд за межі України. Фізична особа, яка не досягла шістнадцяти років, має право на виїзд за межі України лише за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальників та в їхньому супроводі або в супроводі осіб, які уповноважені ними.

Міграційну деліктоздатність можна визначити як здатність суб'єкта нести певний вид юридичної відповідальності за порушення ним норм міграційного права [7].

Таким чином, можна обґрунтовано вважати, що мігрант – це фізична особа, яка з певних причин та для реалізації своїх цілей, перетинає державний кордон країни або здійснює переміщення через межі адміністративно-територіальної одиниці, та є суб'єктом міграційного права (володіє міграційними правоздатністю, дієздатністю і деліктоздатністю). Правовий статус мігрантів визначається безпосередньо нормативно-правовими актами для кожної категорії суб'єкта міграційного права окремо, у зв'язку з чим їхні права та обов'язки відрізняються.

У перспективі існує доцільність прийняття Міграційного кодексу України, який стане правовою основою для цілісного регулювання та ефективного управління міграційними процесами в умовах глобалізації. До майбутніх завдань кодексу належатиме у т. ч. визначення поняття мігранта й окреслення його правового статусу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Римаренко Ю. І. Міжнародне міграційне право / Ю. І. Римаренко. – К.: КНТ, 2007. – 639 с.
2. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика): Енциклопедія / За ред. Ю. Римаренка. – К.: Довіра, 1998. – 912 с.
3. Романюк А. Міграційні процеси у Львівській області / А. Романюк // Українські варіанти. – 1997. – № 2 . – С. 21–25.
4. Скакун О. Ф. Теорія права і держави / О. Ф. Скакун. – К.: Алерта, 2014. – 524 с.
5. Теорія держави і права / За ред. О. В. Петришина. – Х.: Право, 2015. – 368 с.
6. Чехович С. Б. Елементарний курс міграційного права України / С. Б. Чехович. – К.: МАУП, 2004. – 216 с.
7. Міграційне право України / за ред. С. М. Гусарова. – Харків, 2016. – 296 с.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри основ права України Львівського національного університету імені Івана Франка Бедрій М. М.

Михайлішин Владислав Віталійович
студент юридичного факультету
Київського національного університету
ім.Тараса Шевченка

ПОДАТКОВА ПІЛЬГА: ОЗНАКИ, СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ

Сучасний стан України є важким та серйозним – одночасно відбуваються швидкі зміни у політичному, економічному, господарському та суспільному аспектах діяльності. Змінюються права та обов'язки суб'єктів фінансових відносин, підходи до наповнення централізованих та децентралізованих фондів. Триває довгий процес реформування, видозміни та поліпшення функціональності державної влади, як єдиного можливого владарюючого інституту у демократичному, цивілізованому суспільстві. Україна стає активним учасником міжнародного ринку, в якому інструментами впливу виступають кредит, валюта тощо. При всіх вище згаданих, виснажуючих процесах, станом на сьогодні, кожен громадянин України та інші особи (іноземець, апатрид, біпатрид та інші особи які на законних підставах перебувають на території нашої держави) відчують на собі значний спад макроекономічних та мікроекономічних показників, як наслідок погіршення соціального та майнового становища всіх індивідів. Якщо ж проаналізувати нормативно-правовий акт найвищої юридичної сили у нашій правовій системі – Конституцію України, а саме ст.1 та ст.3 де сказано, що Україна є демократичною, соціальною державою, а також що людина, її життя, безпека та здоров'я – це найвища соціальна цінність, ми можемо дійти висновку що недостатній економічно-соціальний рівень життя народу України є повним порушенням регламентованих позитивним правом, прав осіб що перебувають у постійному публічно-правовому зв'язку із державою. У

даному випадку порушення відбувається не в динаміці, а у статиці, адже воно полягає у НЕ виконанні державою соціальної функції. У свою чергу одним із найважливіших засобів державного впливу на соціально-економічний розвиток країни є податки, як найефективніший спосіб розподілу внутрішнього валового продукту. Тому тематика податків, податкової системи, прав та обов'язків платників податків, податкової пільги вельми важливі й актуальні станом на сьогодні, особливо виходячи із вище сказаного. Метою даної статті є ознайомлення та проведення правової характеристики поняття податкової пільги.

Слід зазначити, що цю проблематику тим чи іншим чином у своїх дослідженнях порушували такі відомі вітчизняні та зарубіжні фахівці у галузі фінансового і податкового права, як: В.П. Нагребельний, Л.К. Воронова, Н.К. Ісаєва, Є. В. Порохов, М.П. Кучерявенко, О.Ю. Водяніков, Г.П. Толстоп'яченко та інші.

Розглядаючи категорію «податкової пільги» спершу потрібно визначити етимологічне значення цього поняття. Існують два кардинально різних підходи до встановлення дефініції податкової пільги: перший-це підхід законодавця, тобто це те визначення що міститься у нормативно-правовому акті прийнятому уповноваженим на це суб'єктом владних повноважень. У даному випадку таким нормативно правовим актом є чинний Податковий кодекс України із змінами від 01.01.2019 року. Отже, стаття 30 пункт 1 регламентує таке тлумачення терміну податкової пільги- передбачене податковим та митним законодавством звільнення платника податків від обов'язку щодо нарахування та сплати податку та збору, сплати ним податку та збору в меншому розмірі за наявності підстав визначених пунктом 30.2 цієї статті. Другий підхід-це визначення що розроблене науковцем у сфері фінансового права та сприйняте іншими, це так званий науково-доктринальний підхід до визначення. Наприклад Прохоров Є. В. стверджував: «Податкова пільга- це звільнення(повне або часткове) платника податку, враховуючи його особливості, від сплати податку».

Якщо ж виокремлювати класифікуючи ознаки категорії податкової пільги, на нашу думку потрібно зупинитися на таких основних:

По-перше, вона характеризується тим, що звільняє платника саме від обов'язку сплатити податок чи збір(обов'язковий платіж). Навряд чи можна стверджувати, що податкові пільги передбачають повне звільнення від податкового обов'язку, оскільки зобов'язання вести податковий облік та звітність залишається.

По-друге, звільнення можливе у двох вимірах: повному або частковому.

Третя ознака податкової пільги полягає в тому, що вона обов'язково пов'язана з конкретним платником податку, а тому не є абстрактна.

Наступною й одною із найважливіших особливостей категорії «пільги» в цілому, а отже і податкової пільги також, це те, що вона є інструментом реалізації соціальної функції держави. Тобто, потрібно усвідомити, що інститут пільг призначений для полегшення соціального становища суб'єктів права та створення сприятливих умов для задоволення їх потреб і реалізації законних інтересів.

Якщо ж говорити про важливість та доцільність такого правового явища як податкова пільга, потрібно зазначити що саме за допомоги неї забезпечується реалізація принципу соціальної справедливості у податковому праві, тобто у встановленні податків та

зборів відповідно до платоспроможності платників податків, зазначеного у статті 4, пункті 1.6 Податкового кодексу України із змінами від 01.01.2019 року.

Питання справедливості було одним із «наріжних» каменів філософських диспутів від давньогрецьких філософів Сократа, Аристотеля до Канта, Гегеля й до сучасних представників філософії Д. Роулза, П. Рікерата багатьох інших. Існування справедливості у всіх сферах життєдіяльності суспільства нашого часу-це невід'ємна частина нашого буття.

М.П. Кучерявенко зазначає: «Принцип справедливості реалізується через реальне оподаткування та відображає демократизм державного ладу, цінності державного устрою. При цьому важливо, яка частка доходу платника перераховується у вигляді податку, наскільки об'єктивно розподіляється тягар податків серед різних груп і верств суспільства та, звичайно, на що витрачаються зібрані податки.»

Отже, якщо ж продовжувати характеристику податкової пільги, то неможливо оминати питання нормативно-правового закріплення та механізму їх реалізації у національній системі законодавства.

Розділ перший податкового кодексу України, а саме стаття 30, пункт 9 визначає чотири шляхи надання податкової пільги:

- 1) податкового вирахування (знижки), що зменшує базу оподаткування до податку та збору;
- 2) зменшення податкового зобов'язання після нарахування податку та збору;
- 3) встановлення зниженої ставки податку та збору;
- 4) звільнення від сплати податку та збору.

Не потрібно також забувати, що податкові пільги містяться не лише в податковому кодексі, а й у міжнародних договорах про уникнення подвійного оподаткування, які на основі статті 9 Конституції України є частиною національної системи законодавства. Також у статті 103, главі 10 Податкового кодексу що має назву: «Застосування міжнародних договорів та погашення податкового боргу за запитами компетентних органів іноземних держав» регулюється механізм застосування норм міжнародних договорів у сфері оподаткування.

Перші договори з питань надання допомоги в оподаткуванні й обміні інформацією з метою стягування податків були укладені між європейськими країнами ще в ХІХ ст. - між Бельгією і Францією (1842), а також Бельгією і Голландією (1845).

Нині діє більше тисячі міждержавних угод, присвячених міжнародному оподаткуванню. Крім податкових договорів, підписано і ратифіковано безліч інших угод, що містять пункти й окремі положення, які координують сплату податків у процесі міжнародного економічного співробітництва. Податкові договори укладаються зазвичай на двосторонній основі. Але останнім часом укладені й діють багатосторонні угоди, наприклад, між країнами Бенілюксу, Північної Європи чи державами Британської Співдружності Націй. У міжнародній практиці застосовують дві основні моделі податкових договорів: модель ОЕСР і модель ООН. Вони слугують зразком і юридичною основою для укладення двосторонніх і багатосторонніх договорів.

Договори про уникнення подвійного оподаткування постійно удосконалюються і доповнюються новими пунктами і положеннями, спрямованими, з одного боку, на те, щоб виключити будь-яку можливість повторного оподаткування платника податку, а з іншого -

спорудити перешкоди на шляху бажаючих приховати від податкових служб свої доходи і ухилитися від сплати податків. Саме тому ОЕСР продовжує роботу над проектом BEPS, спрямованим на боротьбу з розмиванням податкової бази і виведенням прибутку з-під оподаткування. Метою проекту є вирішення проблем, що виникають унаслідок невідповідності наявних принципів національного та міжнародного оподаткування глобальному характеру сучасних моделей торгівлі та бізнесу. Зокрема, сучасні правила оподаткування дають бізнесу забагато можливостей для спекулювання податковими ставками та режимами.

*Немченко Тетяна Іванівна
студентка 2 курсу, 14 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЯК СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

Домінуюче значення серед органів публічної адміністрації належить органам виконавчої влади як системи центральних і місцевих, одноособових і колегіальних, органів виконавчої влади загальної та спеціальної компетенції на чолі з Кабінетом Міністрів України. Нашою метою є аналіз ролі органів виконавчої влади серед інших органів публічної адміністрації.

Так, відповідно до Конституції та законів України органи виконавчої влади забезпечують виконання Конституції України, законів України, указів Президента України, постанов Верховної Ради України в найважливіших сферах суспільного і державного життя України.

До системи органів виконавчої влади відносяться: Кабінет Міністрів України, міністерства, служби, агенства, інспекції, а також органи із спеціальним статусом та місцеві органи виконавчої влади. До системи місцевих органів виконавчої влади входять місцеві державні адміністрації, Рада міністрів АРК та територіальні підрозділи центральних органів виконавчої влади.

Кожен орган виконавчої влади, діючи від імені та за дорученням держави, має певний правовий статус, виступає носієм відповідних повноважень юридично-владного характеру, реалізація яких забезпечує йому досягнення мети виконавчо-розпорядчої діяльності.

На підставі цього, для повного і всебічного розкриття його змісту доцільно виділити основні елементи та їхнє співвідношення з головними ознаками органу виконавчої влади як суб'єкта управління. З цією метою необхідно звернутися до положень, вироблених наукою адміністративного права.

Правовий статус органу виконавчої влади: а) визначає його місце в системі державних органів, встановлених Конституцією України, або в тій чи іншій їх підсистемі; б) фіксує його призначення в системі виконання державних функцій шляхом встановлення основної мети, завдань та функцій; в) закріплює певну організаційну структуру і ресурси (або порядок їх формування) шляхом встановлення порядку фінансування, розподілу матеріальних коштів, необхідних для реалізації його завдань і функцій, шляхом регламентації порядку організації

роботи; г) визначає компетенцію органу, тобто окреслює коло його прав і обов'язків, необхідних для реалізації мети, завдань і функцій; статус визначає методи і форми діяльності органу. З огляду на це, в адміністративно-правовому статусі органів виконавчої влади можемо виділити три головних блоки: – цільовий; – структурно-організаційний; – компетенційний. Отже, обумовлені правовим статусом права та обов'язки орієнтовані на функції органу і забезпечують його здатність діяти владно, від імені держави відносно підлеглих йому об'єктів управління, а також вчиняти юридичні дії відносно інших органів і організацій, які не перебувають з ним у відносинах підпорядкування. Так проявляється співвідношення основних елементів статусу органу управління та його головних ознак.

Діяльність органів виконавчої влади ґрунтується на певних принципах - керівних засадах їх організації та діяльності. У Законі України "Про Кабінет Міністрів України" від 27.02.2014 № 794-VII закріплені принципи діяльності Кабінету Міністрів України, які також можуть застосовуватись до інших органів виконавчої влади. Серед таких принципів Закон виділяє: принцип верховенства права, законності, поділу державної влади, безперервності, колегіальності, солідарної відповідальності, відкритості та прозорості.

До основних європейських стандартів належного урядування належать такі принципи як законність; участь; прозорість процесу прийняття рішень; доступ до інформації; належна організація; належний персонал; належний фінансовий та бюджетний менеджмент; ефективність; відповідальність та нагляд.

Важливе місце у виконавчій владі займають функції управління.

З основних функцій можна виділити: 1) виконавчу (правозастосувальна) , тобто функція виконання законів; 2) правозахисну; 3) соціально-економічну, тобто створення умов для розвитку господарського будівництва, 4) соціально-культурного й адміністративно-політичного управління, ще цю функцію можна назвати забезпечувальною, оскільки вона спрямована на забезпечення добробуту населення; 5) функцію забезпечення законності і дотримання конституційного порядку в державі; 6) регулятивну, в рамках якої здійснюється: керівництво, контроль, координація, планування, облік, прогнозування в державі; 7) нормотворчу функцію, в рамках якої органи виконавчої влади здійснюють прийняття підзаконних нормативних актів; 8) охоронну (юрисдикційна) функцію, яка означає, що органи виконавчої влади наділені повноваженнями щодо застосування до юридичних та фізичних осіб державного примусу.

Ці функції створюють умови для відтворення зв'язків усередині системи, для забезпечення життєдіяльності її структури.

Розглядаючи питання, які зачіпають інтереси місцевого самоврядування, місцеві адміністрації повідомляють відповідні органи місцевого самоврядування про це і надають право участі цих органів і їх посадових осіб у проведенні відповідних засідань. Голови місцевих адміністрацій, їх заступники, керівники підрозділів або представники мають право бути присутніми на засіданнях органів місцевого самоврядування, бути заслуханими з питань, що їх стосуються. Місцеві державні адміністрації не мають права втручатися у здійснення органами місцевого самоврядування власних повноважень. У той же час органи місцевого самоврядування, хоча і не входять до системи органів виконавчої влади, але також беруть участь у формуванні та втіленні в життя політики держави у різних сферах і галузях діяльності.

Головна мета виконавчої влади зумовлена її соціальним призначенням і особливим становищем в системі розподілу влад - якісне виконання завдань і функцій державного управління. Таким чином, функції виконавчої влади визначаються цілями і функціями державного управління, Ю.М. Старілов зазначає, що сутність функцій виконавчої влади виявляється при аналізі її результатів, які досягаються в процесі здійснення цієї влади.

Публічне адміністрування по відношенню до публічної влади мають обслуговуючий характер. Якщо сутність влади виявляється через відносини панування та підкорення, то адміністрування є інструментами забезпечення виконання волі певного владного суб'єкта.

Аналіз сучасного стану переконливо свідчить про наявні проблеми та необхідність суттєвих змін в органах виконавчої влади. Недостатнє правове забезпечення, законодавча невизначеність щодо відповідальності органів державної влади та їх посадових осіб, відсутність механізму взаємодії та колективної роботи, відсутність ефективних управлінських технологій, недостатнє фінансове забезпечення, слабка інформованість населення – заважає створенню ефективного державного управління.

Пасечнік Дар'я Віталіївна
студентка 3 курсу
КНУ ім. Тараса Шевченка

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ: ПЕРСПЕКТИВНА НОВЕЛА АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Інститут врегулювання спору за участю судді є новелою у процесуальному судочинстві – відповідні зміни до ЦПК, ГПК та КАСУ було внесено законом від 03.10.2017. Поштовхом до розробки та впровадження механізмів альтернативного врегулювання спорів став Указ Президента України «Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки» та проект Ради Європи «Підтримка впровадження судової реформи в Україні».

До законодавчого закріплення процедури, експерименти проводилися на базі Івано-Франківського, Вінницького, Одеського адміністративних судів. Базисом виступала стаття 113 КАСУ старої редакції, яка давала можливість сторонам врегулювати спір на підставі взаємних поступок. Наприклад, у Івано-Франківському суді сторони, або одна із сторін могли до початку розгляду справи по суті подати голові суду заяву про проведення конференції з переговорів. Сторона, яка не подавала заяви, мала погодитись на застосування процедури. Суддя, призначений автоматизованою системою, пропонував сторонам надати письмові пояснення, перелік доказів, думки щодо можливих поступок та призначав дату переговорів. За досягнення згоди, умови примирення затверджувалися ухвалою суду. У разі недосягнення результату, всі матеріали по справі поверталися сторонам чи знищувалися, та справа розглядалася у встановленому КАСУ порядку, суддя, що проводив примирення, підлягав відводу. [2]

Наразі врегулювання спорів за участю судді закріплено у Главі 4 Розділу II КАСУ. Ініціювати процедуру можна за згодою сторін до початку розгляду справи по суті, про що суд постановляє ухвалу, у якій також вирішує питання зупинення провадження у справі. Проведення цієї процедури не допускається у справах щодо оскарження нормативно-правових актів суб'єктів владних повноважень, актів, дій чи бездіяльності ВРУ, Президента України,

Вищої ради правосуддя, ВККСУ, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів (за винятком типових справ), а також у випадку вступу у справи третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору.

Процедура припиняється за волею сторони у разі подання заяви про припинення такого врегулювання, у разі закінчення тридцятиденного строку з дня постанови ухвали про проведення процедури, за ініціативою судді у випадку підозри на затягування спору сторонами та у випадках звернення сторін до суду із заявою про примирення, звернення позивача із заявою про залишення позову без розгляду, відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем.

Сам процес врегулювання спору за участю судді полягає у проведенні спільних (за участі обох сторін та їх представників) та закритих (з кожною із сторін окремо) нарад. Під час першої наради суддя роз'яснює сторонам процедуру врегулювання спору, їх права та обов'язки. Суддя з'ясовує підстави та предмет позову, може пропонувати сторонам можливі шляхи вирішення спору, а під час закритих нарад – звертати увагу сторони на судову практику в аналогічних спорах. Інформація, отримана під час нарад, є конфіденційною, протоколи засідань не ведуться та не відбувається технічної фіксації процесу – що потенційно може призвести до зловживань, на думку окремих науковців.

Що стосується правової природи врегулювання спору за участю судді, то з одного боку, цю процедуру відносять до одного з видів присудової медіації – самостійного виду медіації, інтегрованого у судову систему України, при якому суддя здійснює посередництво за передбачених процесуальним законодавством умов.[3]

Інші дослідники, як, наприклад, Л. Д. Романадзе, не вважають врегулювання спору за участю судді медіацією, вказуючи, що ця процедура не має нічого спільного з поширеною в Україні моделлю медіації. Більш слушно розглядати цей інститут як «нову в українській практиці гібридну примирювальну процедуру».[4]

На користь цієї позиції свідчить Програмний документ «Інтеграція медіації в судову систему України», де прямо зазначається, що процедура врегулювання спору за участю судді не може вважатися медіацією як такою. Також підкреслюється умисне уникання терміну «медіація», а при розробці моделі використовувався термін «проведення переговорів із досудового врегулювання спору за участю судді». У додатку до Програмного документу наводиться детальне порівняння процедур медіації та врегулювання спору за участі судді. Серед ключових відмінностей слід відмітити наступне:

При медіації посередником виступає обрана сторонами особа - медіатор, при врегулюванні – суддя, у провадженні якого перебуває справа, тобто, призначений у відповідності до КАСУ. Медіатор має допомогти налагодити комунікацію між сторонами та підтримати їх у пошуку взаємоприйнятної рішення, а суддя має з'ясувати підстави та предмет позову, може вказувати на аналогічну судову практику, пропонувати шляхи мирного врегулювання;

Медіація спрямована на досягнення консенсусу – задоволення результатами інтересів обох сторін, а процедура врегулювання – на досягнення компромісу, тобто взаємної поступки своїми позиціями. Тривалість медіації обмежена бажанням сторін, а процедура врегулювання спору може тривати не довше, ніж 30 днів з дня постановлення ухвали про проведення такого

врегулювання. Повторне проведення процедури врегулювання спору, на відміну від медіації, неможливе.

Виходячи з природи медіації, така процедура вбачається більш пристосованою до цивільних чи господарських відносин. Використання альтернативного врегулювання спорів для адміністративних спорів взагалі сполучене з певною проблематикою, зокрема, природою окремих категорій справ, а також ускладненістю досягнення компромісу з органами публічної влади. Зараз важко уявляється, що такий орган (в особі окремого службовця) може, використовуючи свої законні дискреційні повноваження, ініціювати примирення. Громадськість не тільки слабо поінформована про альтернативні засоби врегулювання, а й також наявні викривлення правосвідомості, негативне ставлення до компромісів. [2]

Серед переваг запровадженої моделі врегулювання спорів зазначають процесуальну економію – зменшення витраченого на судові слухання часу, та зменшення витрат сторін справи. Сторони, беручи участь у нарадах, самі беруть участь у розробці рішення, яке їх задовольняє, тому вони мають бути зацікавленими у його виконанні. [5]

Серед можливих проблем впровадження механізму згадують, у першу чергу, необхідність опанування суддями спеціалізованих навичок і те, чи спроможна буде Національна школа суддів своєчасно забезпечити їх підготовку. Національною школою суддів за 2018 рік проводилося три семінари, присвячені новелам КАСУ (у Києві, Харкові та Чернівцях), усього розрахованих на 160 суддів, і жодного спеціалізованого заходу. Стандартизовані програми підготовки суддів також окремо не виділяють ці питання, хоча передбачається «інтерактивна лекція та дискусія» новел КАСУ, яку розраховано на дві академічні години.

Також, із проблемних моментів виділяють мотивування суддів. У законі не визначено механізм того, як саме участь судді у врегулюванні спору має враховуватися при визначенні загального навантаження судді. Крім цього, зазначається, що не кожен суддя має необхідні особистісні якості для того, аби успішно виступати у ролі примирителя сторін.

Крім того, певних пересторог викликає можливість ініціювання процедури як завуальованого відводу судді – адже у разі її припинення справа передається на розгляд іншому судді (ч. 4 ст. 188 КАСУ)

Отже, процедура врегулювання адміністративних спорів за участю судді є перспективним нововведенням, яке потенційно спроможне розвантажити суди. З іншого боку, законодавче регулювання механізмів цієї процедури створює потенційні можливості для зловживань недобросовісними сторонами, існують також обґрунтовані сумніви щодо ефективності та поширеності процедури, розвіяти які можливо тільки за допомогою спостереження за тим, як врегулювання спорів за участю судді буде функціонувати на практиці у подальших роках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кодекс адміністративного судочинства України: закон України № 2747-IV від 06.07.2005.
2. Боженко Н.В. Сутність та особливості досудового врегулювання адміністративно-правових спорів. / Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції, Спецвипуск, ч.2, 2017;
3. Грень Н. М. Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правоведослідження. Львів, 2017;

4. [Електроннеджерело]: http://zib.com.ua/ru/print/128584-kakie_probeli_v_proektah_novih_hpk_gpk_i_kas_budut_meshat_pr.html;
5. Шерстюк Г.М. Особливості інституту врегулювання спору за участю судді у адміністративному судочинстві – Право і суспільство, №4 - частина 2 /2018, с. 148-151;
6. Інтеграція медіації в судову систему України: Програмний документ, Рада Європи, Київ, 2017.

Пухальський Станіслав Ігорович
студент 2 курсу, 14 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО НАКЛАДЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ

Адміністративна відповідальність завжди була і є найбільш поширеним засобом забезпечення законності. Притягнення особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, неможливе без застосування належного механізму накладення адміністративних стягнень. Кожному виду адміністративного стягнення притаманна своя процедура його накладення та виконання, однак, об'єднуючою ланкою є їх загальні правила накладення. Нашою метою є проаналізувати особливості та актуальні питання, які пов'язані із накладенням адміністративних стягнень.

У Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) встановлюються такі адміністративні стягнення як: 1) попередження; 2) штраф; 2¹) штрафні бали; 3) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; 4) конфіскація; 5) позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; 5¹) громадські роботи; 6) виправні роботи; 6¹) суспільно корисні роботи; 7) адміністративний арешт; 8) арешт з утриманням на гауптвахті (ст. 24 КУпАП).

За одне адміністративне правопорушення може бути накладено основне або основне і додаткове стягнення. За загальним правилом, при накладенні стягнення прийнято врахувати: характер вчиненого правопорушення, особу порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність. Залежно від органу, який розглядає адміністративну справу, варто виділити ті стягнення, що застосовується лише судами (оплатне вилучення предмета, конфіскація предмета, позбавлення спеціального права, виправні роботи, громадські роботи, суспільно корисні роботи, адміністративний арешт, арешт з утриманням на гауптвахті), та які застосовуються іншими органами та посадовими особами (попередження, штраф). Строк накладення стягнення - не пізніше як через два місяці з дня вчинення правопорушення, а при триваючому правопорушенні - не пізніше як через два місяці з дня його виявлення.

Істотним недоліком у судовій практиці є накладення стягнення поза строком, визначеним у ч. 2 ст. 38 КУпАП, тобто після спливу тримісячного строку з дня вчинення правопорушення. Прикладом є постанова суду № 344/10/15-п про притягнення до адміністративної відповідальності з накладенням адміністративного стягнення у виді штрафу

в розмірі 850 гривень з конфіскацією технічних пристроїв. Поряд з цим, накладаючи стягнення у виді штрафу, суддя не врахував правила дії строку, передбаченого нормою статті, та вийшов за межі трьохмісячного строку, оскільки подія сталася на рік раніше.

Варто додати, що у структурі проваджень з виконання окремих видів адміністративних стягнень існує такий факультативний елемент, зміст якого полягає у заміні адміністративного стягнення одного виду на адміністративне стягнення іншого виду. Наприклад, штраф є найбільш розповсюдженим видом стягнення, і доволі часто виникає проблема з його сплатою. Тому, у разі відсутності добровільної сплати штрафу він може замінюватись на громадські роботи або виправні роботи. У першому випадку штраф компенсується працею правопорушника, а у другому – вирахування певних грошових сум відбувається без його участі.

Відстрочення виконання постанови є винятком із загальних правил. Воно можливе, наприклад, у зв'язку з тяжкою хворобою особи, яку притягнуто до відповідальності, якщо цей факт підтверджено документом лікувальної установи тощо. Поширюється лише на постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді адміністративного арешту, виправних робіт, громадських робіт або штрафу (ст. 301 КУпАП). Наприклад, особі надійшла повістка від військового комісаріату для проходження строкової служби і призначення в команду для подачі на обласний збірний пункт. Виходячи з викладеного суд зазначив, що в даному випадку наявні об'єктивні обставини (строкова військова служба), які перешкоджають виконанню постанови по справі про адміністративне правопорушення.

У контексті досліджуваного питання необхідно зауважити, що КУпАП, стабілізуючи систему владних суб'єктів адміністративної відповідальності, не виключає можливості її видозміни надалі. Зважаючи на цілі правової демократичної держави, вважається правомірним зменшити кількість суб'єктів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, за рахунок передавання судам повноваження від органів виконавчої влади (їх установ, структурних підрозділів і територіальних органів), а також інших державних органів, уповноважених на те, відповідно до завдань і функцій, покладених на них законами України.

Таким чином, можна зазначити, що накладення адміністративного стягнення є завершальним заходом адміністративного примусу, оскільки воно матеріалізує правову оцінку, надану правопорушенню та особі правопорушника в процесі розгляду справи і винесення щодо неї відповідної постанови. У результаті застосування адміністративного стягнення винний суб'єкт зазнає обтяжливих матеріальних чи моральних наслідків.

***Науковий керівник:** к.ю.н., асистент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Зелінська Я.С.*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Як відомо, юридична відповідальність військових службових осіб є необхідним правовим засобом надійної охорони військового правопорядку від порушень і виступає відповідною гарантією його міцності і непорушності, а також забезпечує боєготовність та боєздатність Збройних Сил України.

Відповідно до ст. 26 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України військовослужбовці залежно від характеру вчиненого правопорушення чи провини несуть дисциплінарну, адміністративну, матеріальну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність згідно із законом. У ст. 27 цього Статуту міститься уточнення про те, що військовослужбовці, на яких накладається дисциплінарне стягнення, за ці правопорушення не звільняються від матеріальної та цивільно-правової відповідальності. За вчинення злочину військовослужбовці притягаються до кримінальної відповідальності на загальних підставах.

З вищенаведеного випливає, що до видів відповідальності військовослужбовців потрібно віднести: дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову, матеріальну та кримінальну.

Адміністративним правопорушенням (проступком) відповідно до ч. 1 ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі КУпАП) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

У ч. 1 ст. 15 КУпАП зазначено, що військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти під час проходження зборів за адміністративні правопорушення несуть відповідальність за дисциплінарними статутами. Йдеться про Дисциплінарний статут Збройних Сил України, дія якого поширюється на всі військові формування і правоохоронні органи держави, де передбачено проходження військової служби.

Разом з тим існує низка адміністративних правопорушень, за які військовослужбовці та прирівняні до них особи притягуються до відповідальності на загальних підставах. Зокрема, адміністративні стягнення до них може бути застосовано за: порушення правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху (ст. 119, 121–126, 128–133, 139 КУпАП); санітарних норм (ст. 42 КУпАП); правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів (ст. 85 КУпАП); митних правил (ст. 329–335 Митного кодексу України); вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією (ст. 172-4–172-9-1 КУпАП); порушення тиші в громадських місцях (ст. 182 КУпАП); неправомірне використання державного майна (ст. 184-1 КУпАП); незаконне зберігання спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації (ст. 195-5 КУпАП); невжиття заходів щодо окремої ухвали суду (ст. 185-6 КУпАП); ухилення від виконання законних вимог прокурора (ст. 185-8 КУпАП); порушення законодавства про державну таємницю (ст. 212-2 КУпАП); порушення порядку обліку,

зберігання і використання документів та інших матеріальних носіїв інформації, що містять службову інформацію (ст. 212-5 КУпАП).

До осіб цієї категорії не може бути застосовано громадські роботи, виправні роботи і адміністративний арешт. Водночас у разі вчинення військового адміністративного правопорушення, стягнення у виді адміністративного арешту з утриманням на гауптвахті може бути призначено не лише військовослужбовцю, а й військовозобов'язаному та резервісту під час проходження зборів, за винятком військовослужбовців-жінок.

Відповідальність за військове адміністративне правопорушення відрізняється від дисциплінарної відповідальності військовослужбовців (військовозобов'язаних, резервістів) за: а) характером вчиненого правопорушення; б) колом осіб, яких може бути притягнуто до відповідальності; в) видами стягнень, що застосовуватимуться до правопорушника. Також відмінність полягає у переліку суб'єктів, які мають право накладати адміністративне або дисциплінарне стягнення. Рішення про застосування та вид дисциплінарного стягнення майже повністю залежать від розсуду командира, тоді як, наприклад, стягнення за вчинення військового адміністративного правопорушення накладається лише судом.

З метою посилення відповідальності військовослужбовців за порушення військової дисципліни та для забезпечення правопорядку в підрозділах військових формувань, утворених відповідно до законів України, КУпАП доповнений главою 13-Б «Військові адміністративні правопорушення».

Аналізуючи військові адміністративні правопорушення, за вчинення яких військових службових осіб гарнізону притягують до адміністративної відповідальності, на особливу увагу заслуговують: – ст. 172-13 КУпАП – Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем; – ст. 172-14 КУпАП – Перевищення військовою службою особою влади чи службових повноважень; – ст. 172-16 КУпАП – Бездіяльність військової влади. Ці правопорушення характеризуються спеціальним суб'єктом їх вчинення, якими виступають військові службові особи гарнізону, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків. У таких випадках адміністративна відповідальність характеризується подвійною природою: по-перше, це адміністративна відповідальність перед державою за вчинення адміністративного правопорушення на загальних підставах; по-друге, це дисциплінарна відповідальність за вчинення адміністративного правопорушення.

Саргсян Стелла Артаківна
студентка 2 курсу, 6 групи,

Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Запровадження та розвиток інформаційних технологій створює умови для ефективного розвитку сучасного інформаційного суспільства. Нові інформаційні засоби вже стали однією з важливіших складових людства. Такі засоби розширили межі спілкування, рівня освіти, праці, створили нові умови для відпочинку та самореалізації. Комп'ютерна мережа на сьогодні стала настільки важливою, що від неї навіть залежить будь-яка галузь господарства країни, а також вона створює умови для їх працездатності. Це в свою чергу породжує одну із

проблем сучасності – безпека в Інтернеті, яка стає актуальнішою у зв'язку з масовим приходом в Інтернет різнопланових користувачів.

Вживання терористичними організаціями нових інформаційних технологій створює одну з нових та найбезпечніших проблем людства. [1]. На сьогодні єдиного визначення комп'ютерного тероризму, закріпленого на законодавчому рівні, поки не існує. Але, на мою думку, під «комп'ютерним тероризмом» можна розуміти цілеспрямоване використання комп'ютерної інформації, комп'ютерів, комп'ютерних систем та мереж для захвату комп'ютерних систем управління свідомо небезпечними об'єктами з метою виведення їх з ладу або їх знищення, що обумовлює виникнення загрози небезпечної ситуації через ці дії; створення умов для аварій і катастроф техногенно-небезпечним характером; загрозу для населення та органів влади; провокації воєнного конфлікту; здійснення цілеспрямованого впливу на прийняття рішень, вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами; забезпечення ефективного організаційного або іншого сприяння створенню або діяльності терористичної групи або організації [2].

Сьогодні так звана «кіберзлочинність» є однією з найбільш серйозних проблем багатьох держав, щорічні збитки від якої становлять мільярди доларів США. Приміром для цього може бути японське терористичне угруповання «Аум Сінрікьо», що здійснило газову атаку в токійському метро в 1995 році, перед цим створило комп'ютерну мережу, яка була спроможна перехоплювати повідомлення поліцейських радіостанцій та відслідковувати маршрути руху поліцейських автомобілів.

На сьогодні в Україні до кіберзлочинів відносять такі порушення як: незаконні дії з документами, банківськими картками, будь-яким іншим доступом до банківського рахунку, а також засобам для їх виготовлення, порушення авторських прав і суміжних прав. Ухилення від сплати податків також можна віднести до кіберзлочинів, так само, як незаконне збирання інформації, яка становить банківську чи комерційну таємницю.

Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [3] визначає правові та організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України у кіберпросторі, основні цілі, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки, повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян у цій сфері, основні засади координації їхньої діяльності із забезпечення кібербезпеки. Стаття 5 цього закону визнає суб'єктів, які безпосередньо здійснюють у межах своєї компетенції заходи із забезпечення кібербезпеки: міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; місцеві державні адміністрації; органи місцевого самоврядування; правоохоронні, розвідувальні і контррозвідувальні органи, суб'єкти оперативно-розшукової діяльності; Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до закону; Національний банк України; підприємства, установи та організації, віднесені до об'єктів критичної інфраструктури; суб'єкти господарювання, громадяни України та об'єднання громадян, інші особи, які провадять діяльність та/або надають послуги, пов'язані з національними інформаційними ресурсами, інформаційними електронними послугами, здійсненням електронних правочинів, електронними комунікаціями, захистом інформації та кіберзахистом.

Також згідно зі статтею 7 цього Закону до принципів забезпечення кібербезпеки відноситься: верховенства права, законності, поваги до прав людини і основоположних свобод та їх захисту в порядку, визначеному законом; забезпечення національних інтересів України; відкритості, доступності, стабільності та захищеності кіберпростору, розвитку мережі Інтернет та відповідальних дій у кіберпросторі; державно-приватної взаємодії, широкої співпраці з громадянським суспільством у сфері кібербезпеки та кіберзахисту, зокрема шляхом обміну інформацією про інциденти кібербезпеки, реалізації спільних наукових та дослідницьких проектів, навчання та підвищення кваліфікації кадрів у цій сфері; пропорційності та адекватності заходів кіберзахисту реальним та потенційним ризикам, реалізації невід'ємного права держави на самозахист відповідно до норм міжнародного права у разі вчинення агресивних дій у кіберпросторі; пріоритетності запобіжних заходів; невідворотності покарання за вчинення кіберзлочинів та інші.

До основних напрямків боротьби у протистоянні з новою інформаційною загрозою можна віднести: проведення наукових розробок в області створення сучасних технологій виявлення та запобігання терористичним впливам на інформаційні ресурси; створення спеціально-кваліфікованих підрозділів у сфері боротьби з комп'ютерними злочинами та комп'ютерним тероризмом; удосконалення ефективності міжнародно-правової взаємодії з питань протидії комп'ютерній злочинності та комп'ютерному тероризму; вдосконалення у системі підготовки кадрів у сфері інформаційної безпеки людства.

Таким чином, ми з'ясували, як важлива безпека в Інтернеті, та яку небезпеку для сучасного світу вона може становити у зв'язку з масовим приходом в Інтернет різнопланових користувачів. Стрімке просування у сфері розвитку інформаційних технологій призводить до виникнення нових істотних проблем, таких як комп'ютерний тероризм та кіберзлочинність. Протидія таким небезпекам можлива лише за допомоги комплексної взаємодії зусиль громадян, держави та усього світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гавриш С.Б. Комп'ютерний тероризм: сучасний стан, прогнози розвитку та шляхи протидії // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2009. Вип 20. UPL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2009_20_1
2. Габрелян А.Ю., Стороженко С.В. Інформаційна безпека: проблеми боротьби з кібер-тероризмом // Матеріали Всеукраїнської інтернет-конференції «Соціум.Наука.Культура». UPL: <http://intkonf.org/gabrelyan-ayu-storozhenko-sv-informatsiyna-bezpeka-problemi-borotbi-z-kiber-terorizmom/>
3. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 р № 2163-VIII. Дата оновлення: 08.07.2018р. UPL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>

*Шарапова В.В.,
студентка Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, інститут підготовки кадрів
для органів юстиції України, 2 курс, 6 група*

ПРОБЛЕМАТИКА ПЕРЕДАЧІ ФУНКЦІЙ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ВІД МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ ДО МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ З ПОЗИЦІЇ ЗАКОНОДАВЦЯ

Збройна сфера суспільних відносин є однією з найважливіших у нашій державі, а питання відсутності закону, в якому було б закріплене визначення зброя є актуальним. Остання зумовлена тим, що Україна зараз переживає тяжкі часи, і питання зброї є дуже важливим у зв'язку з проведеннями АТО (а від 30 квітня 2018 за Законом України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України над тимчасово окупованими територіями в Донецькій та Луганській областях» назву змінено на ОСС) та здійсненням заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсіччю і стримуванням збройної агресії РФ у Донецькій та Луганській областях.

На сьогоднішній момент в Україні питання зброї регулюється цілою низкою підзаконних нормативно-правових актів, яких налічується понад 50, що свідчить про невпорядкованість законодавчого регулювання збройної сфери. Хоча законодавець зазначив класифікацію зброї та зазначив інші її аспекти, зробив прив'язку до певних кількісних і якісних характеристик, він не звернув увагу на відсутність самого визначення терміну, що є нелогічним. А закон знаходиться на стадії проекту з 1998 року, останній має назву Закон України «Про цивільну зброю та боєприпаси» (зареєстрований від 10.12.2014).

В первинному варіанті проект Закону України «Про цивільну зброю і боєприпаси» мав назву Закон України «Про зброю». Він приймався неодноразово: проект від 10.11. 1998, внесений народними депутатами Ю. Кармазіним, І. В. Мухіним, наступний був від 13.05.1999, потім 06.07.2000, від 30.09.2002, від 25.11.2002. А в проекті від 29.10.2003 року вперше було надане визначення поняття «зброя», яке було дуже вдалим. Останній варіант проекту цього Закону зареєстрований від 10.12.2014 року.

Ще в 2014 році було звернено увагу на те, що увесь обіг зброї в країні контролюється виключно Міністерством Внутрішніх Справ (далі – МВС). А згідно із Законом України «Про цивільну зброю та боєприпаси» (зареєстрований від 10.12.2014), який, як зрозуміло, і по досі залишається на рівні проекту, повноваження має бути поділено між Міністерством юстиції та МВС. На мою думку, для того, щоб зруйнувати корупційні схеми, що склалися в цій галузі, необхідно забрати функції ліцензування у МВС і передати їх Міністерству юстиції, яке повинно видавати ліцензії на усі види діяльності у сфері обігу зброї, а МВС залишити право здійснювати такі функції нагляду і контролю над виконанням ліцензійних вимог як: дотримання умов продажу зброї в магазинах, дотримання правил техніки безпеки в тому або іншому стрілецькому комплексі та ін. Але МВС в жодному разі не повинно мати права видавати і позбавляти ліцензії.

Звернемо увагу, що зараз все в цій сфері залежить тільки від МВС, оскільки МВС відповідно до Закону України від 23 грудня 2015 року « Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Національну поліцію»

» поклало на органи поліції повноваження з видачі та анулювання дозволів на придбання, зберігання, носіння, перевезення і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту.

Так, й досі згідно з чинною Постановою КМУ від 2 грудня 2015 р. «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з виробництва та ремонту вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї», діяльність з виробництва та торгівлі зброєю і боєприпасами невійськового призначення ліцензується Міністерством внутрішніх справ.

На мою думку, положення в вищезазначених нормативно-правових актах сприяють виконанню МВС монопольних повноважень.

На підставі викладеного можна зробити наступні висновки: по-перше, те, що Закон України «Про цивільну зброю і боєприпаси» досі не є прийнятим, надає МВС можливостей бути суб'єктом, який має право видавати і позбавляти ліцензії. По-друге, те, що МВС поклало на органи поліції повноваження з видачі та анулювання дозволів на придбання, зберігання, носіння, перевезення і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту, не змінило монопольних повноважень МВС. І, по-третє, прийняття Закону України «Про цивільну зброю і боєприпаси» є невідкладним у зв'язку з актуальністю питання зброї, яка викликана проведенням ОСС та стримуванням збройної агресії РФ.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри адміністративного права Рябченко Я.С.

Шестак Ярослав Романович
*студент 2 курсу, 6 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

В сучасних умовах проведення чергової реформи Збройних сил України, що спрямована на створення професійної армії, виникає необхідність в розробці теоретичних та практичних питань правового регулювання проходження військової служби, статусу військовослужбовців. Особливої актуальності набувають питання юридичної відповідальності осіб, які проходять військову службу, як одного із складових елементів правового статусу особи, тим більше в умовах збройного конфлікту на Сході країни.

Останнім часом в засобах масової інформації почала з'являтися інформація про збільшення фактів вчинення правопорушень військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів. Така ситуація негативно впливає на обороноздатність держави й авторитет Збройних Сил України. Тому, з метою посилення відповідальності військовослужбовців за порушення військової дисципліни, для забезпечення правопорядку був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період» від 05.02.2015 №

158-VIII. Особливістю прийняття цього акту була необхідність забезпечення військової дисципліни і правопорядку у Збройних Силах України в умовах особливого періоду.

Військовослужбовці є спеціальними суб'єктами адміністративної відповідальності. Вони можуть притягатися до такого виду юридичної відповідальності як на загальних підставах (наприклад за порушення санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм, правил полювання, рибальства та охорони рибних запасів), так і в якості спеціального суб'єкта військових адміністративних правопорушень. Відповідно до чинного законодавства військовослужбовці несуть адміністративну відповідальність за правопорушення, віднесені до гл. 13-Б Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), за умови якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність. Серед таких правопорушень є самовільне залишення військової частини або місця служби, необережне знищення або пошкодження військового майна, недбале ставлення до військової служби тощо.

Внесення змін до КУпАП, пов'язаних з закріпленням такого різновиду адміністративного правопорушення як військове адміністративне правопорушення викликало багато суперечок серед вчених та фахівців ще на етапі обговорення законопроекту. Так, відомо, що в адміністративному праві правопорушник посягає саме на публічно-правові відносини, за які і настає адміністративна відповідальність. А правопорушення у сфері оборони (військові правопорушення) не мають публічно-правових ознак, і не посягають на публічно-правові відносини. Зазначені протиправні дії посягають на дисциплінарно-правові відносини, а порушення у сфері військової дисципліни урегульовано в повному обсязі Дисциплінарним статутом Збройних Сил України. Більше того, більшість військових адміністративних правопорушень є проступками, за які вже встановлена відповідальність в Дисциплінарному статуті Збройних Сил України. Тому незрозумілим та суперечливим є питання, у яких випадках військовослужбовці нести адміністративну або дисциплінарну відповідальність.

Також варто зазначити, що п. 8 ч. 1 ст. 24 КУпАП запроваджено новий вид адміністративного стягнення – арешт з утриманням на гауптвахті. Згідно з Інструкції про порядок і умови утримання військовослужбовців, заарештованих в адміністративному порядку, гауптвахта це спеціальне приміщення, обладнане в будівлі органу управління Служби правопорядку для виконання покарання щодо військовослужбовців (військовозобов'язаних), засуджених до арешту, військовослужбовців (військовозобов'язаних), на яких накладено адміністративне стягнення у вигляді арешту з триманням на гауптвахті, тримання узятих під варту та затриманих військовослужбовців (військовозобов'язаних), або приміщення (намет), яке може тимчасово обладнуватися на полігонах, у навчальних центрах та районах виконання Збройними Силами України завдань за призначенням. Даний вид адміністративного стягнення не має взагалі процесуальної регламентації (обчислення строків, порядок накладення тощо). Ще більш складнішим постає питання щодо військовослужбовців-жінок, адже арешт з утриманням на гауптвахті не може застосовуватися до військовослужбовців-жінок (ст. 32-1 КУпАП) При цьому, наприклад, згідно зі ч. 1 ст. 172-11 КУпАП, самовільне залишення військової частини або місця служби тягне за собою тільки арешт з утриманням на гауптвахті на строк до п'яти діб. І постає питання, що робити в даному випадку? Яке стягнення слід накладати, якщо правопорушником виявиться жінка військовослужбовець?

Підіб'ємо підсумок та зазначимо, на в даний час існує проблема в нашій армії з дисципліною. Це не дивно, враховуючи недавнє минуле українських Збройних Сил. На фоні бойових дій, що ведуться, та певної напруги серед суспільства неприпустимо, щоб військовослужбовці гинули через несправність транспорту чи зброї. Тому питання адміністративної відповідальності військовослужбовців потребує подальшого вивчення, аналізу фахівців та науковців, та доповнень чи змін, які дійсно врегулюють дане питання.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Соловійова О.М.

ІНВЕСТИЦІЙНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ

Невизначеність в законодавстві України щодо правового механізму державного регулювання економічних відносин, в тому числі, господарських, інвестиційних є недоліком, який відверто знижує можливості держави ефективно впливати на економічні процеси, а відтак і її здатність виконувати свої функціональні обов'язки. Складність такої ситуації посилюється тим, що правові інститути, що охоплюють своїм регулюванням інвестиційні відносини, як правило, носять міжгалузевий характер.

Внаслідок чого, відповідно до міжнародних рейтингів сприятливих умов для підприємницької діяльності Україна займає не найкращі позиції. Так, згідно з рейтингом Європейських країн для ведення бізнесу у 2019 році з 46 країн Україна перебуває на останній позиції з найнижчими 50 балами (Research based on World Bank and Transparency International indexes). Такі умови ведення підприємницької діяльності в Україні, як легкість відкриття компанії, найму працівників, реєстрація власності, отримання кредиту, високі ставки податків та соціальних відрахувань, захист інтересів інвесторів, свобода від корупції, захищеність права власності не відповідають міжнародним стандартам ведення бізнесу, що створює перешкоди у залученні як зовнішніх, так і внутрішніх інвестицій в економіку країни. В свою чергу, забезпечення економічного розвитку можливе лише у разі проведення активної інвестиційної політики держави. Інвестиційна діяльність може бути ефективною лише тоді, коли буде задіяний такий важливий фактор, як державне регулювання.

Низький інвестиційний потенціал економіки з точки зору можливостей формування інвестиційних ресурсів та їхнього ефективного використання, затягування з реалізацією інвестиційних проектів на старті реформ і неритмічне інвестування протягом реформ, гра у фінансові інвестиції з метою перерозподілу власності без створення нових активів, зневага до проблем створення цивілізованої інвестиційної інфраструктури – всі ці фактори позначаються на рівні інвестиційної безпеки України. Слід зазначити, що водночас це позначається і на всіх взаємопов'язаних складових економічної безпеки: енергетичній, інноваційній, експортно-імпортній, продовольчій, соціально-демографічній, екологічній і техногенній безпеці.

Отже, тільки реальні інвестиції, спрямовані на підтримання діючих потужностей і створення нових матеріальних об'єктів (чисті інвестиції), тобто тільки інвестиції, що забезпечують приріст реального капіталу, а відтак, і національного багатства, можна брати до уваги при визначенні інвестиційної безпеки.

Зрозуміло, що чинний Господарський кодекс України (далі – ГКУ) безперечно враховує існування цього правового феномену, але дуже фрагментарно. Так, у ст. 5 ГКУ зафіксовано положення про те, що правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів. Відповідно до ст. 12

ГКУ держава для реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного розвитку застосовує різноманітні засоби і механізми регулювання господарської діяльності. Однак, неможна не звернути увагу на відсутність у вищезазваному кодексі таких дефініцій як економічна політика та державне регулювання економічних відносин. Між тим, у тексті ст. 9 ГКУ зафіксовані важливі положення щодо диференціації економічної політики на економічну стратегію та економічну тактику, а також про правове закріплення положень економічної політики в актах законодавства у вигляді програм діяльності Кабінету міністрів України, цільових програм економічного розвитку тощо. Дуже важливим є подальший розвиток категорії «економічна політика» через її диференціацію на окремі напрями: структурно-галузева політика, інвестиційна політика, зовнішньоекономічна політика тощо.

В цьому контексті актуальним залишається питання про співвідношення понять «економічна політика» та «державне регулювання». Але встановити характер взаємодії досить близьких за змістом і функціональним навантаженням цих категорій, виходячи з названих положень ГКУ, вкрай проблематично. При вирішенні поставленого питання, слід виходити з того, що поняття «економічна політика» та «державне регулювання», які закріплені у ГКУ та інших актах законодавства, є категоріями господарсько-правовими і передбачають власне існування в правових формах з реалізацію через застосування правових засобів, хоча кінцевою їх метою є досягнення ефекту у сфері економічних відносин, зокрема при здійсненні інвестиційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кібенко О.Р. Особливості правового регулювання іноземних інвестицій в Україні (міжнародно-правовий аспект) : автореф. дис. канд. юрид. наук. : право» / О.Р. Кібенко – Харків, – 1998. – 22 с.
2. Кухар В.І. Господарсько-правове забезпечення державної інвестиційної політики в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / В.І. Кухар. – Харків, 2008. – 21 с.
3. Кудрявцева В.В. Кодифікація інвестиційного законодавства України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / В.В. Кудрявцева – Харків, 2010. – 20 с.

*Расвська Вероніка Павлівна
Студентка Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

НЕСПРАВЕДЛИВІ УМОВИ У ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРАХ

Якщо наслідком будь – якого договору, незалежно від сфери його застосування, споживачу завдається шкода внаслідок істотного дисбалансу його прав та обов'язків з метою винного у цьому порушенні отримати вигоду, згоди на яку інша сторона свідомо не давала, то умови такого договору є несправедливими, а сам договір може бути визнаний недійсним. Такі договори у нині мають назву кабальних угод, мають дефекти внутрішньої волі, оскільки формування волі сторони договору відбувається під впливом тяжких обставин, що практично

унеможливиює здатність виявляти нею свою справжню волю, та сприяє укладенню договору на явно невідповідних, несправедливих для себе умовах, при цьому інша сторона використовує або зловживає скрутним або безвихідним становищем свого контрагента.

Згадка про несправедливі умови договору міститься і у Законі України «Про захист прав споживачів», який, на мою думку, дає найбільш повне розуміння даного терміну. Відповідно до його норм, умови договору є несправедливими, якщо супереч принципам добросовісності. Наслідком є істотний дисбаланс договірних прав та обов'язків на шкоду споживачу. Аналізуючи цю норму, можна зробити висновок, що умови договору кваліфікуються як несправедливі за наявності одночасно таких ознак: по-перше, умови договору порушують принцип добросовісності; по-друге, умови договору призводять до істотного дисбалансу договірних прав та обов'язків сторін; по-третє, умови договору завдають шкоди споживачеві. Несправедливими є, зокрема, умови договору про: виключення або обмеження прав споживача стосовно продавця (виконавця, виробника) або третьої особи у разі повного або часткового невиконання чи неналежного виконання продавцем (виконавцем, виробником) договірних зобов'язань, включаючи умови про взаємозалік, зобов'язання споживача з оплати та його вимог у разі порушення договору з боку продавця (виконавця, виробника); встановлення жорстких обов'язків споживача, тоді як надання послуги обумовлене лише власним розсудом виконавця; надання можливості продавцю (виконавцю, виробнику) не повертати коштів на оплату, здійснену споживачем, у разі відмови споживача укласти або виконати договір, без встановлення права споживача на одержання відповідної компенсації від продавця (виконавця, виробника) у зв'язку з розірванням або невиконанням ним договору права в односторонньому порядку змінювати умови договору на власний розсуд або на підставах, не зазначених у договорі; визначення ціни товару на момент його поставки споживачеві або надання продавцю (виконавцю, виробнику) можливості збільшувати ціну без надання споживачеві права розірвати договір у разі збільшення ціни порівняно з тією, що була погоджена на момент укладення договору.

При кваліфікації умови договору як несправедливої необхідно акцентувати увагу не лише на результаті, до якого невідмінно призведе виконання такої умови, а й на обставинах, за яких її було включено у договір. Несправедливі умови в договорах найчастіше використовуються, якщо стороною у договорі є монополісти, які можуть нав'язувати своїм контрагентам товари з примусовим асортиментом або вигідні для себе умови, користуючись своїм панівним становищем на ринку. Таким чином, порушується рівновага умов договору, яка на практиці може виявлятися двома різними, але пов'язаними між собою способами. Перший з них характеризується істотним зростанням витрат однієї зі сторін при виконанні зобов'язання. Як правило, це сторона, яка повинна виконати грошові зобов'язання. Другий спосіб прояву порушення рівноваги договору характеризується суттєвим зменшенням цінності виконання, яке отримує сторона, включаючи також випадки, коли виконання взагалі не має ніякої цінності для сторони, котрою отримує. Таке виконання може стосуватися як грошового, так і не грошового зобов'язання. Так, суттєве зменшення або повна втрата цінності виконання може бути результатом серйозних змін у ринковій ситуації чи марності мети, для якої вимагалось виконання

Питання несправедливих умов в українській правничій літературі питання пов'язані з наявністю несправедливих умов досліджені недостатньо, що означає важливість міжнародного регулювання. Особливо важливим у такому контексті є вивчення Директиви Ради ЄС № 93/13/ЄЕС від 5 квітня 1993 року «Про несправедливі умови в договорах зі споживачами» (далі – Директива 93/13/ЄЕС). Директива 93/13/ЄЕС визначає, що умови договору, які не обговорювалися індивідуально, визнаються несправедливими, якщо в супереччю з вимогам добросовісності вони призводять до значного дисбалансу щодо прав та обов'язків сторін, які впливають з договору, на шкоду споживачеві та якщо умова не була узгодженою в індивідуальному порядку. Європейські науковці зазначають, що умова не визнається узгодженою в індивідуальному порядку у всіх випадках, коли вона була підготовлена заздалегідь і споживач не міг вплинути на формулювання її змісту, зокрема, в контексті попередньо складеного типового/стандартного договору. Слід відзначити, що будь-яких пояснень щодо детального розуміння даної норми Директиви 93/13/ЄЕС у рішеннях Суду ЄС немає. У яких випадках положення договору є несправедливими, а у яких – справедливими – вирішується у кожній конкретній справі. При цьому Суд ЄС та суди держав-членів ЄС користуються переліком тих умов, які можуть бути визнані несправедливими, що є додатком до Директиви 93/13/ЄЕС.

Проте в цілому поняття «несправедливі умови» є оціночним та певним чином відображає моральні сторони того чинного суспільства. Як правильно відзначає С. А. Зайцев, «несправедливість» є протилежним поняттям до «справедливість». А «справедливість у праві» повинна виражатися в наділенні сторін рівними правами та встановленні рівних обов'язків, а також у відповідальності всіх суб'єктів при однаковому рівні поведінки.

*Шпіньова Олена Михайлівна
Практикуючий адвокат з 2009 р.,
працює в Адвокатському об'єднанні «ЛЄДАПРАВО»*

ЗНАЧНИЙ ПРАВОЧИН В ДІЯЛЬНОСТІ ТОВАРИСТВ З ОБМЕЖЕНОЮ ТА ДОДАТКОВОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

З прийняттям Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (Далі – Закон) для цих товариств введено поняття значного правочину.

Частина 1 статті 44 Закону визначає, що статут товариства може встановлювати особливий порядок надання згоди уповноваженими на те органами товариства на вчинення певних правочинів залежно від вартості предмета правочину чи інших критеріїв (значні правочини).

Складається враження, що норма має диспозитивний характер. Якщо в статуті товариства не визначені критерії значних правочинів, то обмежень у прийнятті рішень виконавчому органу не встановлено.

Однак, друга частина статті 44 Закону спростовує таку думку і зазначає, що рішення про надання згоди на вчинення правочину, якщо вартість майна, робіт або послуг, що є предметом такого правочину, перевищує 50 відсотків вартості чистих активів товариства

станом на кінець попереднього кварталу, приймаються виключно загальними зборами учасників.

Деякі господарюючі суб'єкти все ж таки вважають, що обов'язковість частини другої статті 44 Закону стосується лише порядку надання згоди на вчинення правочину, а не визначає сам критерій значного правочину. Тому такі суб'єкти фіксують в статуті товариства, що виконавчий орган має право укласти угоди без обмежень. Дуже смілива позиція.

На практиці виникають багато питань щодо застосування норм про значний правочин. Серед них:

1. До яких наслідків приводить невиконання ст. 44 Закону?
2. Яким повинен бути протокол, якщо між товариствами здійснюються без договірні поставки протягом тривалого часу?
3. Частина 4 статті 44 Закону вказує: якщо замість кількох правочинів товариство могло вчинити один значний правочин, то кожен із таких правочинів вважається значним. Із цього випливає питання за який період рахувати кілька правочинів? За квартал? Рік?

У відповідь на перше питання, зазначимо, що теоретично одним з наслідків невиконання ст. 44 Закону може бути визнання правочину недійсним. Розглянемо можливість застосування цього наслідку.

Правочин є правомірним, якщо його недійсність прямо не встановлена законом або якщо він не визнаний судом недійсним (ст.204 Цивільного кодексу України).

Частиною 2 статті 207 Цивільного кодексу України встановлено, що правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо він підписаний його стороною (сторонами). Правочин, який вчиняє юридична особа, підписується особами, уповноваженими на це її установчими документами, довіреністю, законом або іншими актами цивільного законодавства.

За приписом ст.215 Цивільного кодексу України підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою - третьою, п'ятою та шостою ст.203 цього кодексу. І виходячи з цих норм недійсність правочину зумовлюється наявністю дефектів його елементів: дефекти (незаконність) змісту правочину; дефекти (недотримання) форми; дефекти суб'єктного складу; дефекти волі - невідповідність волі та волевиявлення.

Саме на підставі дефекту суб'єктного складу при відсутності згоди на вчинення виконавчим органом правочину можливо звернення до суду з позовом про визнання правочину недійсним.

В той же час у п. 3.4 постанови пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 року №11 «Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними» вказано, що наступне схвалення юридичною особою угоди, укладеної від її імені представником, який не мав належних повноважень, унеможливило визнання такого правочину недійсним (ст.241 ЦК України). Настання передбачених цією статтею наслідків ставиться в залежність від того, чи було в подальшому схвалено правочин особою, від імені якої його вчинено. Правочин вважається схваленим, зокрема, у разі якщо особа, яку він представляє, вчинила дії, що свідчать про прийняття його до виконання. Із змісту норми частини першої статті 241 ЦК України випливає, що наступним схваленням правочину

законодавець не вважає винятково прийняття юридичного рішення про схвалення правочину. Схвалення може відбутися також і в формі мовчазної згоди, і у вигляді певних поведінкових актів (так званих конклюдентних дій) особи - сторони правочину (наприклад, прийняття оплати за товар за договором купівлі-продажу). Тобто, дії позивача з виконання спірних договорів (передача транспортних засобів, зняття їх з обліку із наданням усіх необхідних документів та прийняття часткової оплати за спірними договорами) дають підстави вважати правочин схваленим особою, на користь якої його було укладено».

Таким чином, визнання договору недійсним у разі відсутності згоди учасників товариства на його укладання можливо лише на стадії тільки но підписаного договору. У разі, якщо по договору вже здійсненні господарські операції, які свідчать про схвалення договору, то суд відмовить у визнанні договору недійсним.

Інший наслідок вчинення правочину без належної згоди прописаний в самій ст. 44 Закону: «Посадові особи товариства, винні у порушенні порядку вчинення значних правочинів, солідарно відповідають за збитки, заподіяні товариству». Позивачу (а в цьому випадку позивачем буде само товариство, яке вчинило правочин з дефектом суб'єктного складу) необхідно тільки довести, що згода на вчинення правочину не надавалась, що правочин є значним, і що цим правочином товариству спричинено збитки.

Щодо бездоговірних поставок. Уявімо собі, що між двома товариствами існують довгострокові відносини поставки. Письмового договору немає, покупцем здійснюється замовлення товару по телефону, рахунок виставляється електронною поштою, здійснюється поставка та оплата товару. При цьому поставка партій товару може здійснюватися кожного дня, а може взагалі не здійснитися протягом кварталу.

В такому випадку доречніше в рішенні учасників про надання згоди визначити конкретну суму, в межах якої виконавчий орган може здійснювати господарські операції з таким контрагентом в певний проміжок часу.

Або кожного кварталу треба готувати протокол (рішення) компетентного органу, яким схвалювати правочини, які вже були вчинені виконавчим органом.

І тепер ми дійшли до питання періоду, яким визначати суму перевищення 50 % відсотків вартості чистих активів товариства станом на кінець попереднього кварталу. Коли можна вважати, що сталося таке перевищення? З одноразовим договором чи господарською операцією все зрозуміло, а як бути в ситуації з приведеним вище прикладом?

Якщо вже законодавець зробив прив'язку до кварталу в частині 2 статті 44 Закону, то, мабуть, і вартість правочину, в тому числі сумарну, треба рахувати виходячи з кварталу.

Приведемо приклад:

1. Вартість чистих активів товариства Б станом на кінець першого кварталу складає 100000 грн. В другому кварталі з контрагентом А були здійснені бездоговірні поставки на суми: 50000 грн., 25000 грн та 35000 грн. Сумарно правочини перебільшують 50 % відсотків вартості чистих активів товариства станом на кінець попереднього кварталу. Відповідно, необхідна згода на вчинення таких правочинів.

2. Вартість чистих активів товариства Б станом на кінець першого кварталу складає 100000 грн. В другому кварталі з контрагентом А були здійснені бездоговірні поставки на суми: 50000 грн., 25000 грн. В третьому кварталі з контрагентом А були здійснені бездоговірні

поставки на суми 35000 грн. Сумарно правочини за другий квартал не перебільшують 50 % відсотків вартості чистих активів товариства станом на кінець першого кварталу. Згода на вчинення таких правочинів не потрібна.

Однак, прив'язка до кварталу при визначенні значного правочину це тільки практична думка. Останнє слово за судовою практикою.

В тезі приведено лише декілька проблем застосування ст. 44 Закону. Але їх набагато більше. І задача юридичної спільноти вирішувати ці проблеми на всіх рівнях: законотворчому і правозастосовному.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Цивільний кодекс від 16 січня 2003 року № 435-IV//Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст.356.
2. Господарський кодекс від 16 січня 2003 року № 436-IV //Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144.
3. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 6 лютого 2018 року № 2275-VIII//Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст.69.
4. Про деякі питання визнання правочинів (господарських договорів) недійсними: постанова пленуму Вищого господарського суду України від 29.05.2013 року №11.

Секція земельне право; аграрне право, екологічне право; природоресурсне право;

Микитишина Катерина Олександрівна
студентка 4 курсу, 4 групи
Слідчо-криміналістичного інституту
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Земля, як продукт природи, з поміж інших матеріальних умов, є першою передумовою і природною основою виробництва, основним елементом національного багатства і головним засобом виробництва в сільському господарстві. Як природний ресурс вона є складовою частиною та основою виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств. Земля перебуває під особливою охороною держави, її ефективне використання є показником розвитку суспільства і держави в цілому.

Реформування аграрного сектора економіки створило можливості збільшення кількості землекористувачів, підвищення рівня використання земельних угідь та збільшення обсягів виробництва продукції. Проте ступінь використання сільськогосподарських угідь у багатьох підприємствах допоки що залишається на досить низькому рівні.

В умовах, коли природні ресурси обмежені, а потреби населення постійно зростають, підвищення економічної ефективності їх використання набуває першочергового значення. Ефективна система сільськогосподарського землекористування має базуватися на охороні і розширеному відтворенні земельно-ресурсного потенціалу. Оптимальне сільськогосподарське землекористування повинно ґрунтуватися на таких загальних принципах:

- 1) використання земельних ресурсів є недоцільним, якщо це не відповідає одночасно інтересам людини і природи;
- 2) використання земельних ресурсів має завжди супроводжуватися їх охороною та відтворенням;
- 3) використання земельних ресурсів має відбуватися з врахуванням законів природи та природних умов.

Під ефективністю використання земель у сільському господарстві необхідно розуміти економічний результат від використання сільськогосподарських земель, який характеризується відношенням отриманого ефекту (вираженого у натуральних та вартісних показниках) та площі з урахуванням якості та віддаленості земельної ділянки.

Загальна площа земель в Україні складає 60,4 млн га. Площа сільськогосподарських земель становить 42,7 ге ,або 71% від усєї території. Сільськогосподарські угіддя займають 41.5 млн га. Завдяки цьому Україна має всі можливості називатися аграрною країною та підвищити свою конкурентоспроможність на світовому аграрному ринку.

В цілому Україна характеризується значною розораністю, площа сільськогосподарських угідь продовжує збільшуватися за рахунок зменшення земель іншого призначення зменшуючи при цьому питому вагу природних кормових угідь, багаторічних

насаджень та інше. З одного боку це характеризує інтенсивне використання землі в сільському господарстві, а з іншого, необхідність застосування відповідних заходів щодо захисту земель від вітрової і водної ерозії.

Землі сільськогосподарського призначення включають різні за продуктивністю угіддя. У складі сільськогосподарських угідь найбільшу цінність мають рілля і багаторічні насадження – з підвищенням їх частки підвищується якість земельних ресурсів і ефективність їх використання. У господарствах України частка рілля в сільськогосподарських угіддях зростає з півночі на південь, а площі природних сіножатей і пасовищ відповідно зменшуються.

Ефективність використання сільськогосподарських угідь значно залежить від рівня загального доходу аграрних підприємств. Їх фінансові інтереси не повинні ніяким чином призводити до погіршення властивостей земельних ресурсів. На першому місці в підприємців аграрного світу повинна стояти безпека, охорона землі, збереження її корисних властивостей, а не збагачення шляхом знищення та виснаження землі постійними та безконтрольними засадженнями, забруднення хімікатами та пестицидами.

На разі актуальною проблемою держави залишається проблема раціонального використання земельних ресурсів. Майже 50% врожаю сільськогосподарських культур вирощується на ґрунтах, оброблених хімічними добривами та отрутохімікатами. Значної шкоди завдають необґрунтована меліорація та підтоплення, а знана частина земель взагалі знаходиться в Чорнобильській зоні. Майже чверть території земель України можна характеризувати як сильно уражену і непридатну для використання.

Тому вже зараз потрібно замислитися над майбутнім наших земель. Для охорони, збереження та раціонального використання ґрунтового покриву потрібно втілювати комплекс таких заходів як рекультивация земель, скорочення повторності обробітку ґрунтів, меліорації. Вченими запропоновано еколого-ландшафтне землеробство, при якому співвідношення сільськогосподарських угідь (рілля, сади, луки) і природних комплексів (ліси, озера) буде екологічно доцільним і економічно вигідним.

В цілому, можна зробити висновок, що Україна забезпечена чудовими родючими чорноземами, має помірний клімат, зручне географічне розташування, та всі шанси на збереження такого національного багатства. Але для ефективного використання земель аграріям необхідно дотримуватися комплексу елементів технологій вирощування культур і в першу чергу орієнтуватися на дбайливе господарське використання обмежених земельних ресурсів.

Науковий керівник: доцент кафедри земельного та аграрного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Лісова Тетяна Вікторівна.

*Старецька Олена Віталіївна
Студентка Інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України
Національний юридичний
університет ім. Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕКУЛЬТИВАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ

Земля є необхідним елементом життя людини, без якого людство не може вижити. Однак з кожним століттям, а зараз навіть і роком, зростає розвиток промисловості, сільського господарства, що призводить не тільки до “вигорання” земель через безпосереднє їх викорисання (у разі вирощування продукції або добування вугілля чи нафти тощо), а й через забруднення.

Через загострення проблеми недоцільного використання родючих земель, постає питання їх відновлення.

Вирішенням проблем рекультивації земель займається майже кожна країна світу, закріплюючи відповідні норми в національному законодавстві. Однак, питання щодо правового регулювання рекультивації земель залишається актуальним. Серед вітчизняних науковців, чії праці сприяють зазначеній проблематиці, можна виокремити: Іванов Є.А., Біланюк В.І., Моторина Л.В., Місінкевич А.Л., Колбасин А.А., Лебідь В. І., Лісова Т.В. та інші.

Важко сказати, коли саме виникла рекультивація земель в сучасному сенсі, хоча ця проблема і набула поширеності з п. ХХ століття. Відомо, що перші спроби рекультивації порушених промисловим виробництвом угідь сільськогосподарського призначення запроваджувалися у середині ХІХ століття в Німеччині [1]. Рекультиваційні заходи були запроваджені у 1917 році у штаті Індіана, США, коли на місці одного з вугільних кар’єрів штату був висаджений фруктовий сад, що стало поштовхом для поширення робіт стосовно формування нових садових ділянок на використаних кар’єрах [2]. Можна сказати, що США стала однією з передових країн світу щодо законодавчого забезпечення вирішення та врегулювання правовідносин у сфері відновлення земель. Так, у 1939 році у штаті Західна Вірджинія була прийнята постанова “Про рекультивацію”, а у подальших роках - і в інших штатах (Огайо, Кентукі тощо), де забруднення та пошкодження земель відбувалося під дією гірничих підприємств. Закони, розроблені в штатах, як правило, дублювали один одного з невеликим виключеннями варіацій, які залежали від місцевих фізико-географічних, гірсько-геологічних та соціально-економічних умов [3].

Наступною країною, де почали активно запроваджувати процес рекультивації земель, стала Англія, в якій промислові розробки займають значний відсоток площі порівняно з її територією, особливо це стосується відновлення земель сільськогосподарського призначення. За цих обставин у країні сформоване досконале законодавство, яке врегулює питання рекультивації. Всі роботи, які пов’язані з відновленням родючості земельного фонду, здійснює міністерство сільського господарства через комітети сільськогосподарського відновлення земель спільно з Національною вугільною радою [4].

Іншими країнами Європи, які в ХХ столітті почали турбуватися проблемою родючості земель та їх відновленням, були Німеччина, Чехословачія, Польща тощо. Щодо ЄСРП, то заходами відновлювального характеру не приділяли належної уваги, і це у той час, коли в

державі відкритим способом щорічно добували корисні копалини на території у 30-35 тис гектарів. Так, першою спробою законодавчого забезпечення проведення рекультивації в СРСР стало полження “Про порядок порушення та розгляд клопотань з питань про відвід земель для державних, суспільних потреб, які потребують рішення Ради Міністрів СРСР або Міністерства сільського господарства СРСР”, яке було затверджене постановою Ради Міністрів СРСР від 22 червня 1954 року. Однак важливим кроком все ж вважається саме постанова Ради Міністрів СРСР від 1962 року “Про покращення державного обліку земель та використання їх у сільськогосподарському виробництві”, в якій зазначалося, що “установи, підприємства та організації, яким відводиться в тимчасове користування (під розробку глини, піску, каміння та інших корисних копалин) землі, що використовуються в сільськогосподарському виробництві, з плином потреб на них зобов’язані своїми силами і за рахунок власних коштів приводити ці території в стан, придатний для використання в сільському господарстві [1]. Ці правові норми стали стимулом для широкого розвитку комплексних досліджень у сфері рекультивації земель в СРСР, а також початком практичного виконання рекультиваційних робіт гірничими підприємствами [4].

Рекультивація земель є комплексом інженерних, гірничотехнічних, меліоративних, біологічних, санітарно-гігієнічних та інших заходів, які спрямовані на повернення порушених промисловістю територій у різні види природокористування: сільсько- і лісогосподарське, рекреаційне тощо. Об’єкти рекультивації є різноманітними. Ними можуть бути кар’єрні виїмки, терикони, відвали, хвостосховища і відстійники, а також території, порушені під час видобування й збагачення корисних копалин (мульди деформації, карстові провали, ерозійні виїмки та ін.) [3].

Процеси рекультивації порушених земель зазвичай поділяють на два основні етапи: гірничотехнічний і біологічний. Проте, з практичної точки зору, виправданим вважають виокремлення трьох етапів: підготовчого, гірничотехнічного і біологічного [5].

Обґрунтування виду рекультивації і подальшого використання рекультивованих земель проводиться для кожного окремого випадку на основі сукупного врахування комплексу природних та економічних чинників: географічного розташування, кліматичних умов, агрохімічного складу розкритих порід, вартості землі та її господарського призначення, соціально-економічних чинників і перспективи розвитку району розроблення родовища корисних копалин. Наприклад, у районах з помірним і м’яким кліматом та розвинутим сільським господарством доцільно відновлювати порушені землі для використання їх під сади, пасовища, сінокоси тощо. У районах, де сільськогосподарська рекультивація малоефективна або недоцільна, варто визначити можливість використання рекультивованих земель під їх заліснення [3].

Так, на гірничотехнічному етапі проводиться коригування ландшафту (засипка ровів, траншей, ям, западин, провалів ґрунту, розрівнювання і терасування промислових териконів), створюються гідротехнічні та меліоративні споруди, здійснюється поховання токсичних відходів, проводиться нанесення родючого шару ґрунту. На біологічному етапі проводяться агротехнічні роботи, метою яких є поліпшення властивостей ґрунту.

Щодо законодавчого регулювання рекультивації земель, то треба зазначити, що спочатку цей процес регулювався Постановою Ради Міністрів УРСР “Про рекультивацію

земель, збереження і раціональне використання родючого шару ґрунту при розробці родовищ корисних копалин і торфу, проведенні геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт” від 14 липня 1976 р. N 327 [6], однак у 2017 році вона втратила чинність на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 23.11.2016 №1066. На сьогоднішній день, норми щодо рекультивації встановлені Земельним Кодексом України [7] та Законом України “Про охорону земель” від 19.06.2003 №962 [8].

Так, відповідно до статті 52 зазначеного Закону рекультивації підлягають землі, які зазнали змін у структурі рельєфу, екологічному стані ґрунтів і материнських порід та в гідрологічному режимі внаслідок проведення гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт [8]. Таким чином, до початку вказаних робіт розробляються та затверджуються у встановленому порядку із обов’язковим залученням державних органів робочі проекти з рекультивації і рекультиваційні роботи здійснюються відповідно до цих проектів. Фінансування таких робіт відбувається за рахунок суб’єктів, які проводять гірничодобувні, геологорозвідувальні, будівельні та інші роботи [9].

Законодавство також встановлює загальний процес здійснення рекультивації. Так, в Законі України “Про охорону земель” вказано, що при знятті ґрунтового покриву здійснюється пошарове зняття і роздільне складування верхнього, найбільш родючого шару ґрунту, та інших прошарків ґрунту відповідно до структури ґрунтового профілю, а також материнської породи. Рекультивація земельних ділянок здійснюється шляхом пошарового нанесення на малопродуктивні земельні ділянки або ділянки без ґрунтового покриву знятої ґрунтової маси, а в разі потреби - і материнської породи в порядку, який забезпечує найбільшу продуктивність рекультивованих земель [8].

Крім цього, є ряд заходів, які направлені на раціональне використання земель, не допущення погіршення їх якісних характеристик. Серед таких заходів можна виділити дотримання сівозмін, здійснення обробітку ґрунту відповідно до агротехнічних вимог тощо. Але землекористувачі з метою отримання сьогоденних прибутків не завжди виконують нормативно-правові та агротехнічні вимоги. Такі суб’єкти ніколи з власної ініціативи та без наявності імперативних вимог компетентних державних органів не будуть витратити кошти на проведення рекультивації земель. У цьому зв’язку виникає питання чи може здійснюватись рекультивація земель, які зазнали порушень не при здійсненні гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт, а, наприклад, зазнали змін у екологічному стані ґрунтів внаслідок нераціонального сільськогосподарського використання земель за цільовим призначенням землекористувачами та чи може здійснюватись рекультивація силами та за рахунок землекористувачів [9]. Частина 2 статті 166 ЗКУ передбачає, що землі, які зазнали змін у структурі рельєфу, екологічному стані ґрунтів і материнських порід та у гідрологічному режимі внаслідок проведення гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт, підлягають рекультивації [7]. При цьому під словосполученням «інші роботи» можна розуміти будь-яку господарську діяльність у тому числі й сільськогосподарську, що фактично означає використання земельної ділянки без дотримання агротехнічних, екологічних та інших вимог виключно з метою отримання прибутку і можливість поширення вимоги щодо проведення рекультивації на землекористувачів, які використовували земельну ділянку

сільськогосподарського призначення за її цільовим призначенням, але недотримувались, наприклад сівозмін [9].

Отже, розрізняють такі основні види рекультивації порушених земель: сільськогосподарська, водогосподарська, лісгосподарська, рекреаційно-господарська, будівельно-господарська, санітарно-гігієнічна, комбінована [10].

Щодо суб'єктів, то відповідно до статті 18-1 Закону України “Про охорону земель” до повноважень центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі, у галузі охорони земель, належать, зокрема, здійснення державного контролю щодо використання та охорони земель за виконанням умов зняття, збереження і використання родючого шару ґрунту під час проведення гірничодобувних, геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт, пов'язаних із порушенням ґрунтового покриву, своєчасного проведення рекультивації порушених земель в обсягах, передбачених робочим проектом землеустрою.

Організовує та здійснює контроль за виконанням умов зняття, збереження і використання родючого шару ґрунту під час проведення відповідних робіт, пов'язаних із порушенням ґрунтового покриву, своєчасним проведенням рекультивації порушених земель в обсягах, передбачених відповідним робочим проектом землеустрою, здійснює інспекційний орган центрального органу виконавчої влади з питань земельних ресурсів, який видав дозвіл (зараз - Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру) [11].

Також у разі непроведення рекультиваційних робіт, суд може зобов'язати землевласника/землекористувача здійснити такі роботи. Щодо такого існує судова практика. Наприклад, рішенням господарського суду Волинської області від 10 вересня 2012 року у справі №5004/865/12, суд зобов'язав приватне підприємство "Волинський новобуд" в 2-х місячний строк з дня набрання рішенням законної сили забезпечити виготовлення проекту рекультивації земельної ділянки під Низкиничівським родовищем суглинків площею 39176 кв.м. та здійснити рекультивацію зазначеної земельної ділянки у строки згідно плану рекультивації [12].

У Директиві Європейського парламенту та Європейської ради від 22.09.2006 закріплюються загальні принципи охорони ґрунту в Європейському Співтоваристві. Зокрема, передбачається закріплення вимоги створення в державах-членах ЄС національних програм охорони та рекультивації ґрунтів, які повинні переглядатись як мінімум раз в 5 років. Щодо України, то прийняття таких програм з рекультивації дозволило б не тільки констатувати покращення чи погіршення стану ґрунтів, а й визначати відповідальних державних суб'єктів або органи місцевого самоврядування за проведення відповідних робіт або контроль за їх проведенням [9].

Так, 30.11.2016 Кабінет Міністрів України (далі - КМУ) прийняв постанову №1063, якою затвердив “Порядок реалізації пілотного проекту рекультивації земель лісгосподарського призначення, порушених внаслідок незаконного видобування бурштину” [13]. Цей порядок встановлює виконавців пілотного проекту; певні положення, які стосуються реалізації зазначеного проекту; перелік державних підприємств, що належать до сфери управління Державного агентства лісових ресурсів, які мають у користуванні землі, порушені внаслідок незаконного видобування бурштину, що потребують рекультивації. Крім того, цією

ж постановою КМУ затверджено Примірний договір про виконання робіт з рекультивації земель лісогосподарського призначення, порушених внаслідок незаконного видобування бурштину та додаток до нього.

Таким чином, проведення рекультивації є необхідним обов'язком землекористувача та/або землевласника в Україні для підтримання родючості ґрунтів для того, щоб в перспективі не залишитися з “пустими” землями. Законодавство, що регулює суспільні відносини у галузі рекультивації земель потребує вдосконалення з використанням досвіду міжнародної співпраці у цій галузі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Моторина Л. В. Промышленность и рекультивация земель [Текст] / Л. В. Моторина, Овчиников В. А., - М. : Мысль, 1975. - 200 с.
2. Колбасин А. А. Рекультивация земель и некоторые вопросы экономики [Текст] / А. А. Колбасин - Днепропетровск, 1972. - 210 с.
3. Иванов С.А., Біланюк В.І. ПРОБЛЕМИ РЕКУЛЬТИВАЦІЇ І РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ, ПОРУШЕНИХ ГІРНИЧИМИ РОБОТАМИ // Надрокористування в Україні. Перспективи інвестування : мат. Четвертої міжнар. науково-практичної конф., Трускавець, 6–10 листопада 2017 р., С. 262-270.
4. Місінкевич А. Л. Міжнародний досвід законодавчого забезпечення проведення рекультивації земель // Університетські наукові записки, 2010, №2 (34), с 156-162.
5. Иванов С. Ландшафти гірничопромислових територій / С. Иванов. – Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2007. – 334 с.
6. Постанова Ради Міністрів УРСР “Про рекультивацію земель, збереження і раціональне використання родючого шару ґрунту при розробці родовищ корисних копалин і торфу, проведенні геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт” від 14 липня 1976 р. N 327. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-76-%D0%BF>
7. Земельний кодекс від 2002 року [Електронний ресурс] - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>
8. Закон України “Про охорону земель” від 18.12.2017 № 962-IV [Електронний ресурс] - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15>
9. Лебідь В. І. Окремі аспекти правового регулювання відносин у сфері рекультивації земель в Україні та відповідність вимогам ЄС // Международный юридический журнал «Интернаука». Серия: «Юридические науки» // №1 (1), 2017, с. 59-62
10. Віталіна В. Федонюк, Віктор О. Волянський, Микола А. Федонюк Порівняльний економічний аналіз проведення рекультивації різних видів на порушених землях // Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища, 2016.
11. Положення Про Державну службу України з питань геодезії, картографії та кадастру, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 14 січня 2015 р. № 15. [Електронний ресурс] - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-2015-%D0%BF>
12. Рішення господарського суду Волинської області від 10.09.2012 №5004/865/121. - [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/26166728>
13. Порядок реалізації пілотного проекту рекультивації земель лісогосподарського призначення, порушених внаслідок незаконного видобування бурштину, затв. Постановою

Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 №1063. [Електронний ресурс - Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1063-2016-%D0%BF>

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС МОНАРХА У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Монархія є надзвичайно важливим інститутом держави, який відіграє провідну роль у створенні та існуванні Великої Британії.

Монарх – глава та джерело суверенної влади держави, який уособлює символ єдності нації, є гарантом державної спадкоємності та стабільності в суспільстві. Тобто, монарх фактично представляє собою державу та державну владу.

Конституційне право Великої Британії не містить поняття «держава» (State), натомість використовується концепція Корони (Crown), під якою здебільшого розуміються інститути державної влади. Науковець В. Шаповал висловився наступним чином: «Даний термін (Корона) жодною мірою не позначає державний інститут, інститут глави держави. Останній відсутній як такий у британському конституційному праві, а як його сурогат у деяких випадках фактично використовується концепція Корони». Відповідно, формування концепції Корони відбулося на основі функціонування інституту монархії під впливом дії конституційної монархії як форми правління, і яка використовується у британській правовій доктрині та нормотворчості для позначення державної влади і системи її інститутів.

Концепція Корони сприяла створенню принципу злиття влади в Сполученому Королівстві як базового принципу британської конституції, оскільки формально саме монарх наділяє владою законодавчі, виконавчі та судові органи. Законодавча влада здійснюється «Королевою в Парламенті», виконавча – формально належить «Королеві в Раді», тобто Таємній раді, а реально – Кабінету (Уряду Її Величності) та міністрам Її Величності. Судова влада здійснюється судьями Її Величності, а судовий обвинувальний акт приймається від імені монарха. Характеризуючи роль монарха Британії в управлінні державою доречно зазначити знаменитий вислів Тьєра: «монарх царює, але не править». Поняття «царює» означає в даному випадку формальні права монарха, тоді як «править» характеризує верховне володарювання, керівництво державною політикою.

Монарх Сполученого Королівства наділений досить широкими повноваженнями. У правовій доктрині для позначення повноважень британського монарха використовують збірне поняття – королівські прерогативи. Серед наукового кола повноваження монарха поділяють на прерогативні (невід’ємні, які належать монарху згідно із загальним правом) та статутні (встановлені законом).

Доречнішим на сучасному етапі розвитку британської монархії королівські прерогативи поділяти на особисті та політичні. Особисті прерогативи – це сукупність закріплених у британській конституції прав монарха, які передбачають королівські імунітети та «особисті» права монарха. Особистими прерогативами є право монарха на королівські регалії (атрибути королівської влади); право суверена на офіційний титул; право на фінансове забезпечення; право власності монарха та ін. Також важливим імунітетом монарха є судовий імунітет.

Правове регулювання політичних прерогатив встановлюється в загальному праві та конституційних угодах. В свою чергу, дані прерогативи монарха поділяються на внутрішньополітичні та зовнішньополітичні. Останні представлені сукупністю прав монарха в зовнішньополітичній сфері, як-то право укладення міжнародних договорів; право оголошення і укладення миру; право визнання зарубіжних держав і урядів. Внутрішньополітичні королівські прерогативи: формування Уряду; право монарха підписувати законопроекти, що прийняті Парламентом, та право розпуску і скликання Парламенту; прийняття судових рішень від імені Корони.

Проте, здійснення політичних прерогатив монарха є неможливим без порад Прем'єр-міністра та міністрів Її Величності. Це є визначальним положенням у взаємовідносинах Корони і уряду. Так, наприклад, усі акти, прийняті монархом, потребують контрасигнації відповідним представником або головою Уряду, інакше воно не матиме юридичної сили.

Також варто звернути увагу на те, що монарх не несе політичної та юридичної відповідальності за свої дії. Це підтверджується формулою «Король не може діяти неправомірно». Тому відповідальність за рішення, прийняті монархом, будуть нести члени Уряду.

Окрім вищезазначених прерогатив, монарх виконує роль глави Британської Співдружності, яка складається із 53 держав; має верховенство над 16 незалежними державами, включаючи насамперед Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії; є верховним головнокомандувачем Збройних сил Великобританії та главою англіканської церкви;

Отже, монарх Сполученого Королівства відповідно до конституційного законодавства та усталених традицій посідає вище місце в ієрархії державних органів, здійснює верховне представництво всередині держави та за її межами, наділений значними прерогативами в управлінні державними справами. Він виступає символом національної єдності та історичного минулого держави.

*Анісімова Лілія Володимирівна
студентка 3 курсу 11 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕДУРИ «АМПАРО» ЯК ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ДОСВІД МЕКСИКИ

У науці виділяють такі моделі конституційного контролю: «американська», «австрійська», «квазісудова», «релігійна» та «радянська». Становлення тієї чи іншої моделі пов'язане з особливостями національного права, організацією державної влади та економічними, політичними, історичними умовами. Найпоширенішими є «американська» та «австрійська» системи. Так, уперше інститут конституційного контролю з'явився в США на основі доктрини судового прецеденту у зв'язку із розглядом справи Мербері проти Медісона в 1803 році. Головним для «американської» моделі конституційного контролю є здійснення контролю судами загальної юрисдикції. А «австрійська» модель конституційного контролю

з'явилась у ХХ столітті, для якої характерне здійснення контролю спеціалізованими судовими або квазісудовими органами.

Процедуру ампаро не можна ототожнювати ні з «американською», ні з «австрійською» моделями конституційного контролю. Вона захищає лише конституційні права та свободи, в той час як «американська» система передбачає можливість звернутись до суду для захисту права, закріпленого в Конституції або в іншому нормативно-правовому акті. Ампаро більше має спільних рис з «австрійською» системою, адже дана процедура дає можливість оскаржити будь-який акт публічної влади: закон, адміністративний акт, судові рішення.

Взагалі термін «ампаро» походить від іспанського слова *amparo*, що означає заступництво, захист, допомога. Уперше він був закріплений у проекті для конституції штату Юкатан у 1840 році та надавав можливість Верховному Суду охороняти права людей, які були порушені законом або адміністративним актом. Тобто, було запроваджено судовий конституційний контроль – процедуру ампаро. Основною метою даної форми конституційного контролю є захист конституційних прав людини та громадянина.

Виходячи з аналізу конституційного законодавства зарубіжних країн, бачимо, що використання процедури ампаро як форми конституційного контролю характерне для багатьох латиноамериканських країн. У Мексиці даний інститут сформувався у класичному розумінні наприкінці ХІХ століття. Правову основу становить Конституція Мексиканських Сполучених Штатів 1917 року та Органічний закон про ампаро від 2015 року. Так, відповідно до статті 107 Конституції та статті 1 вищезазначеного закону можна виділити такі основні особливості втілення даного інституту на законодавчому рівні: подати скаргу про перевірку на конституційність законів та інших нормативно-правових актів може кожний, чий конституційні права були порушені; перевірка конституційності нормативного акта проводиться відкритим судовим розглядом, сторонами в якому є позивач та відповідальний орган державної влади, що видав цей акт; рішення формулюється таким чином, щоб воно стосувалося виключно приватних осіб, обмежуючись наданням їм захисту по конкретній справі, про яку йде мова; прокурор може втручатись в усі процеси ампаро, діяльність якого спрямована на захист законності прав громадян та громадських інтересів, які охороняються законом; рішення суду є обов'язковим лише для сторін, які беруть участь у цьому процесі.

Дослідивши Конституцію Мексиканських Сполучених Штатів, бачимо, що процедура розгляду справ у формі спеціалізованого правосуддя ділиться на пряме та непряме ампаро. Пряме полягає у розгляді справ, пов'язаних з перевіркою на відповідність Конституції нормативних актів органів державної влади чи місцевого самоврядування безпосередньо Верховним Судом або колегіальними окружними судами. Суть непрямого в тому, що Верховний Суд або колегіальні окружні суди переглядають в апеляційному порядку рішення районних місцевих судів (адміністративного, цивільного, кримінального, трудового характеру).

Як зазначалось вище, ініціатором скарги може бути кожний, чий конституційні права були порушені. Необхідно зазначити, що відповідно до Основного закону про ампаро, право на захист у порядку даної процедури мають також і органи державної влади, органи місцевого самоврядування, компетенція яких порушена діями органу публічної влади іншого рівня. Як зазначав науковець Клишас А.О., реалізація органами влади такого права можлива, адже

предметом заяви про порушення процедури ампаро є вимога заявника скасувати неконституційний акт чи припинити дію органу державної влади, які суперечать вимогам Основного закону.

Для процедури ампаро характерні такі сторони: заявник, відповідальний орган влади та третя особа із самостійними вимогами. Третьою особою із самостійними вимогами виступає прокуратура. Однією із особливостей інституту в Мексиці є те, що роль прокурора чітко в Конституції не прописана, не визначено ніяких критерії щодо його участі, тобто вона є необов'язкова та здійснюється за рішенням генерального прокурора. На відміну від Мексики, у Органічному законі про Конституційний Трибунал Іспанії зазначається, що прокурор може втручатись в усі процеси ампаро та чітко визначеного порядок його участі.

Один із суттєвих елементів процедури ампаро – рішення суду мають індивідуальний характер та не формулюють право або загальні норми для аналогічних справ. Тобто, якщо рішенням суду закон або адміністративний акт було визнано таким, що не відповідає конституції, то він визнається конституційним лише стосовно заявника. Як наслідок, існує можливість звернутись до суду з відповідною заявою про оскарження того самого нормативного акта та з тих самих підстав, але вже іншим суб'єктом.

Отже, опираючись на вищенаведене, можна дійти висновку, що процедура ампаро є спеціалізованим інститутом конституційного контролю, що виступає ефективним засобом захисту Конституції, конституційних прав та свобод людини і громадянина. Це унікальний механізм забезпечення конституційної законності та правопорядку, що здійснюється у порядку судочинства (в Мексиці – судами загальної юрисдикції), починається з ініціативи потерпілої сторони та закінчується винесенням рішення про неконституційність оскаржуваного закону або адміністративного акту, що тягне за собою встановлені законодавством наслідки.

Науковий керівник: Омелько І.І.

*Бичківська Марія Юріївна
Студентка 2 курсу 11 групи,
Інституту підготовки кадрів для органівостіції України,
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА, ЯК КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВОГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Безоплатна правова допомога (далі - БПД) – це конституційне право кожної людини. Цій темі присвячена достатня кількість наукових робіт, проте більшість з них спрямована саме на вивчення проблем і недоліків цієї системи. Що ж на рахунок стану та перспектив розвитку, то це питання залишається актуальним і зараз, адже законодавство у сфері БПД потребує реформ та вдосконалення. Переважна більшість публікацій щодо питань надання БПД присвячена безоплатній правовій допомозі та проблемам її реалізації в Україні.

Кожному гарантовано право на професійну правничу допомогу відповідно до статті 59 Конституції України. Це означає, що така допомога за Основним Законом має бути доступною, не обмеженою й реальною. Однак державою не забезпечено якісної системи юридичних установ, здатних забезпечити населення доступною та кваліфікованою юридичною допомогою. Також дане право реалізується в Україні через норми Кримінально-процесуального кодексу, інші ж особи позбавлені реального доступу до правосуддя. У частині

другій цієї статті вказано, що у випадках, передбачених законом, правова допомога надається громадянам безоплатно. Відповідно до цього держава повинна визначити коловіпадків, за яких правова допомога надається безоплатно; виділити з Державного бюджету певну кількість коштів на оплату такої допомоги; покращити механізм надання безоплатної правової допомоги.

Запровадження інституту БПД відповідно до стандартів Ради Європи та практики Європейського Суду з прав людини ПАРЄ розцінює як важливий інструмент покращення доступу до правосуддя. Безоплатна правова допомога згідно із Законом України «Про безоплатну правову допомогу» складається із первинної та вторинної. БПД - правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел.

На сьогодні наявна проблема фінансування системи БПД, зокрема воно не відповідає реальним потребам громадян та не відповідає законодавству. Як зазначає Координаційний центр з надання БПД фінансування оплати послуг і відшкодування витрат адвокатів потребує збільшення на 12 мільйонів гривень. Така потреба обумовлена зростанням кількості звернень українців за правовою допомогою. Також варто зазначено, що заборгованість перед адвокатами, які надають послуги за дорученням координаційних центрів сягає понад 10 мільйонів гривень.

На нашу думку, розглядаючи природу БПД, слід звернутися до поглядів представників міжнародних організацій. Як зазначає МортенЕнберг, який є головою Офісу Ради Європи, БПД є одним з найважливіших елементів ефективної та, насамперед, чесної системи правосуддя, що має в основі верховенство права. Стаття 6 Європейської Конвенції про захист прав людини і громадянина закріплює ці базиси як доступ до системи правосуддя в межах права кожного на справедливий суд. Саме тому запровадження механізмів, що мають за свою мету підвищення доступності і якості правової допомоги, яка гарантується державою – є надзвичайно важливим в умовах сьогодення.

Провівши порівняльне дослідження щодо реформування системи БПД в зарубіжних країнах, ми зробили висновки, що проблеми, які зараз наявні в системі БПД України були притаманні й Болгарії, Грузії, Литві, Нідерландам, Канади та Ізраїлю. Однак проблеми були вирішені шляхом повноцінного реформування системи надання БПД.

Розглядаючи дану проблематику варто звернутися до статистичних даних. Відповідно до статистики, оприлюдненої у 2017 році на першій відкритій КолегіїМін'юсту, директором Координаційного центру з надання правової допомоги кількість людей, яка змогла не лише звернутися за безоплатною правовою допомогою, а й отримати її, зросла в 4 рази. Створення бюро правової допомоги, вважаємо, було надзвичайно доцільним рішенням в умовах сучасної державності.

Варто зазначити, що функцією щодо забезпечення БПД наділено Міністерство Юстиції. Однак до функцій Мін'юсту не віднесено здійснення контролю за якістю послуг, що надаються громадянам нашої держави, тобто відсутня координація системи БПД.

Питанням надання професійної правничої допомоги в Україні займається адвокатура. Прийняття Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» було одним із ефективним рішень щодо реалізації конституційного права на допомогу. Даний закон

передбачає захист конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також передбачає надання первинної і вторинної безоплатної правової допомоги. Тобто в Україні закріплюється монополія надання професійної правничої допомоги адвокатами.

Правова допомога як ідея, як предмет правового регулювання, а також як вид професійної діяльності набуває реального значення і справжню соціальну цінність в умовах розбудови правової держави та триваючих Євроінтеграційних процесів.

Отже, можемо дійти до висновку, що кількість виявлених проблем вказують на неефективність системи БПД в Україні, яка потребує реформування. Воно має здійснюватись шляхом створення абсолютно нової моделі БПД, яка змогла б в повній мірі забезпечити якісні послуги надання БПД всім громадянам України та високу плату адвокатам. Ми вважаємо, що нова система БПД повинна визначити якісний механізм управління та фінансування. Також наша держава повинна сприяти вдосконаленню всього законодавства, що регулює питання надання правової допомоги.

Науковий керівник: ас. кафедри конституційного права Мохончук Б.С.

*Бігун Василь Михайлович
Студент 2 курсу 3 групи
Факультету адвокатури
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ШЛЯХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ ДО СПРАВЖНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Демократія виступає головним чинником розвитку країни та визначає рівень держави на міжнародній арені, а також це – показник реалізації народовладдя. Саме слово «народоправство» є синонімом слова «демократія». Демократична ідея впевнено проклала собі шлях через складнощі тривалого історичного процесу, і нині демократичний спосіб врядування чим раз частіше утверджується й розквітає у різних куточках світу, незважаючи на всі перешкоди і труднощі.

Що ж таке демократія? За певних форм суспільного устрою втілювати демократію в життя може безпосередньо народ, але коли суспільство велике, то в ньому народ втілює демократію через своїх виборних представників. Або, як сформулював це Президент Авраам Лінкольн у своєму незабутньому вислові, демократія – це врядування «іменем народу, силами народу і для народу».

Україна в буквальному сенсі здобувала собі даний політичний режим «душею і тілом». Коли українці відчували, що їхню владу хотіли забрати, вони виступали з протестами і вперто добивалися свого. Це ми бачимо на прикладі двох майданів, які відбулися у 2004 та 2013. Хотілось би охарактеризувати демократичний процес в Україні за діями наших президентів.

Отже, коли СРСР розподілився на багато країн, одна з них була Україна. Саме тоді наш народ обрав президента Леоніда Макаровича Кравчука. У 1991 році Україна провела референдум, оголосила незалежність та всі прагнули до демократичних змін, але непереликий жаль, ми довго не могли відійти від тоталітарного режиму, яким був захоплений весь СРСР. Сам президент так згадує своє правління: «Мені не вдалося запровадити демократію. Вплив російської розвідки був надзвичайно сильним. Я прийшов з комуністичної партії, де була ідеологія, і пристав на бік соціал-демократів. Я пішов до них, бо подумав, що зможу впливати

на більшість людей. Та, на жаль, дуже гірко помилився. Коли один із лідерів соціал-демократів заявив, що комуністи будують фундамент в Україні – написав відкритий лист, у якому наголосив, що з такою соціал-демократією я нічого спільного не маю. Адже, на мій погляд, наша система мала бути копією західної, але з'ясувалося, що це тільки калька комунізму. Як бачимо, сам Кравчук не задоволений результатом впровадження демократії в той час через сильний вплив з боку Росії.

Бачучи це, українці обрали людину, яка, на їх думку, зможе виконати їхні умови і це став Леонід Данилович Кучма, який керував країною два президентських строки. Саме йому ми можемо подякувати за прийняття Конституції України, де у статті 5 зазначено «Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами. Ніхто не може узурпувати державну владу.». Це є доказом того, що в цей момент, 28 червня 1996 року, в Україні по-справжньому зародилась демократія. Але українці хотіли від слів в головному документі країни перейти до дій і в результаті цього в Україні зародився перший «помаранчевий Майдан», де хотіли бачити нового президента, який зміг би втілити їхню мрію у реальність. Як бачимо, свого ми добились.

Після тривалих процесів президентом став Віктор Андрійович Ющенко. Віктор Ющенко увійшов в історію України як перший президент-демократ та українофіл. Він не втомлювався повторювати, що громадяни України мають знати свою історію та шанувати демократичні цінності. Він не втомлювався закликати усіх до широкої суспільної дискусії. Але він нічого не зробив для реального об'єднання національно-демократичних сил та подолання поділу країни на Схід і Захід.

В період свого президенства Віктор Янукович наголошував, що «демократія – це, в першу чергу, порядок». Для цього «порядку», як стверджують журналісти, він ввів, цензуру для ЗМІ, зробив повноваження президента надто високими, обмежувалася свобода слова, і головне, народ був обманутим. Саме це призвело до славнозвісного Євромайдану, де загинули сотні осіб.

Український народ на позачергових виборах 2014 року обрав Петра Порошенка. Не зважаючи на політичну критику багатьох опонентів гаранта, ми бачимо, що весь президентський термін був зорієнтований на підтримку та розвиток демократії. Світ визнав, що станом на 2019 рік в нашій країні процвітає демократичний режим і Україна є одна з перших за розвитком демократії з країн колишнього СРСР. Нещодавно відбулися вибори, де було 39 кандидатів, що також показник даного політичного режиму. По даним всесвітніх асоціацій, вибори відбулися без порушень та визнані демократичними.

20 квітня відбулася інавгурація нового президента України. Як показує історія, до цього часу ми йшли до справжньої демократії, адже ще жодний народ не боровся за неї так вперто, як українці. Віримо, що ми не зійдемо зі шляху до нашого довгого, важкого, але вільного майбутнього, де джерелом влади в Україні виступає народ.

Науковий керівник – доцент кафедри конституційного права України НЮУ ім. Ярослава Мудрого, к.ю.н. – Ковтун Віталій Іванович

Власенко Дмитро Анатолійович
Студент 3 курсу, 15 групи
Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ФЕДЕРАЛЬНА СЛУЖБА ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЇ ЯК СПЕЦІАЛЬНЕ ВІДОМСТВО З ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПОРЯДКУ В НІМЕЧЧИНІ

Будь-яка влада, що керує, має контролюватися з боку різних суб'єктів: парламенту, опозиції, судів, громадського суспільства, всім народом загалом та кожним громадянином окремо. Проте так було не завжди. І що звичне сьогодні - то результат праці поколінь. З огляду на історичні події так склалося, що німці відчують вразливість демократії. І не секрет, що в неї є свої противники. Спочатку Веймарська республіка – невдало, далі - гніт комуністичної тиранії в Німецькій Демократичній Республіці. Зважаючи на цінності та прагнення, що закріплюються в Основному Законі, підсвідомо розуміється необхідність його захисту.

Федеральна служба захисту конституції являє собою службу внутрішньої розвідки, яка була започаткована в Німеччині в 1950 році. Цікаво, що цей орган спрямований не проти критики звичайних громадян або радикальних поглядів, які у Німеччині вітаються за умови їх сприяння демократії та людській гідності.

На цю розвідувальну спецслужбу покладено статтею третьою Закону завдання збирати та аналізувати інформацію про діяльність, що:

1. спрямована проти демократичного порядку або існування та безпеки Федерації або її суб'єктів;
2. спрямована на незаконне перешкоджання конституційним органам Федерації або її суб'єктів у виконанні своїх обов'язків;
3. загрожує іноземним інтересам Федеративної Республіки Німеччина шляхом застосування насильства;
4. спрямовані проти мирного співіснування народів;
5. розвідувальна діяльність, що здійснюється за дорученням іноземної держави (контррозвідки);

Федеральна служба захисту конституції збирає значну частину своєї інформації з відкритих і загальнодоступних джерел, тобто друкованих матеріалів, таких як газети, листівки, програми та звернення. Її співробітники відвідують публічні заходи, а також беруть інтерв'ю у осіб, які взмозі надати відповідну інформацію. У цих розмовах на добровільній основі такі співробітники ідентифікують себе хто вони є.

Використання засобів розвідки для збору інформації є дієвим інструментом. Він включає обробку довірених контактів (осіб, які набираються з екстремістських угруповувань, де відсутній персонал внутрішньої розвідки) в екстремістських колах, прихованого спостереження і, при необхідності, перехоплення пошти та прослуховування телефону, що підлягає дозволу та контролю з боку парламентського органу.

Спецслужба публікує щорічні звіти. У зоні уваги служби перебувають ультраправі, в тому числі неонацистські партії, ультраліві, ісламістські і інші екстремістські організації іноземних громадян, розвідки іноземних держав і саєнтологи, яких вважають реальною

загрозою Конституції Німеччини. До компетенції служби відносяться також захист від саботажу і запобігання доступу до конфіденційної інформації... Місію відомства у боротьбі проти політичних партій та рухів, програмні цілі та діяльність яких несуть загрозу «вільному демократичному конституційному порядку». Як зазначає Михайло Савчин, критичні висловлювання та радикальні погляди не є предметом переслідування ФСЗК у сенсі конституційних цілей її діяльності.

Звичайно інституція з такими повноваженнями має підлягати жорсткому контролю, що здійснюється на кількох рівнях:

1. Адміністративний контроль.
2. Парламентський контроль:

- **Парламентський контрольний комітет** – наділений широкими наглядовими повноваженнями, включаючи право на доступ до документів та офіційних приміщень всіх розвідувальних спецслужб і право на співбесіду з їх членами, звітує Бундестагу про свою наглядову діяльність.

- **Комісія G10**, члени якої обираються Парламентським контрольним комітетом. Головне завдання - вирішити питання законності та доцільності застосування заходів, які обмежують конфіденційність листування і телекомунікацій. Його наглядові повноваження поширюються також на весь збір, обробку та використання персональних даних, отриманих цими обмежувальними заходами, включаючи рішення про те, чи повідомляти про це осіб.

3. Судовий контроль – ґрунтується на рішенні Федерального конституційного суду 1952 року, що заборонило Соціалістичну рейхську партію Німеччини. Воно встановлює, що будь-які дії вчинені органом, що здійснює офіційні повноваження, можуть бути переглянуті незалежними судами.

4. Громадський контроль - реалізується через доступ громадян до інформації шляхом звернень та запитів. Також варто згадати четверту владу – засоби масової інформації, які мають величезний вплив за допомогою розслідувань та висвітлення матеріалів, що впливають з нього.

В Україні також піднімалося питання щодо необхідності створення подібного органу за німецькою моделлю. Федеральна служба із захисту конституції проводить велику аналітичну роботу, здійснює оперативну діяльність, а також збирає доказову базу для подальшого застосування публічно-правових санкції до тих чи інших організацій і структур, які можуть бути розцінені як такі, що посягають на вільний демократичний лад, зокрема їх заборони. Сьогодні спецслужбою, яка могла би виконувати аналогічні функції є Служба безпеки України. Тому, на думку деяких науковців, було би доцільно створити спеціальний підрозділ у рамках вже існуючої СБУ.

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ

Визначення гендеру з'явилося у зв'язку із критикою дискримінаційного становища жінок. Говорячи про відмінність між істотами жіночої та чоловічої статі як про відмінність «статі», мається на увазі їх біологічна відмінність. Коли говорять про гендер, то виходять з певних соціокультурних дефініцій понять жінки й чоловіка, маючи на увазі відмінність їх соціального стану» [1, с.305].

Повсюдне поширення демократії поставило на порядок денний питання про рівність статей, так званої «гендерної симетрії» – стані, при якому діє принцип рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків.

Серед різних міжнародних зобов'язань у сфері гендерної рівності базовим документом є Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (далі – Конвенція), яку Україна ратифікувала 1981 року. Україна зобов'язалась вживати заходів для унеможливлення дискримінації, тобто розрізнення, винятку або обмеження за ознакою статі, користування або здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівноправності чоловіків і жінок, прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій галузі.

Серед трьох основних зобов'язань Конвенції варто виділити зобов'язання вирішення проблем у відносинах жінок і чоловіків, подолання гендерних стереотипів, які негативно впливають на жінок, не лише шляхом дій окремих осіб, а й внаслідок застосування законодавства.

Гендерні стереотипи – це стійкі для даного суспільства в конкретний історичний період уявлення про відмінність між чоловіком і жінкою.

Дослідниця І. С. Клецина виокремлювала кілька груп гендерних стереотипів, а саме: стереотипи маскуліності-фемінності; стереотипи уявлень про розподіл сімейних і професійних ролей між чоловіками і жінками; стереотипи за специфікою змісту праці [2, с. 189–201].

Гендерні стереотипи формуються, як вважають дослідники, починаючи з раннього дитячого віку в процесі так званої соціалізації – засвоєння пануючих в даному культурному середовищі уявлень про правильну поведінку, розподіл здібностей і обов'язків тощо. Підсумком соціалізації є освоєння певної соціальної ролі [3, с. 16–17].

Незважаючи на те, що на рівні свідомості ми відмовляємося від стереотипів, ми як і раніше, чинимо відповідно до них, а також помічаємо як інші люди роблять теж саме у повсякденному житті, де чоловікам і жінкам відводяться нерівні ролі і статуси.

Також гендерні стереотипи тиражуються в засобах масової інформації, через що хибні уявлення набирають ще більшого поширення. У результаті вважається, що чоловіки і жінки мають стереотипні риси.

Об'єктивація жіночого тіла – на цьому дуже часто акцентують увагу ЗМІ. Важливим фактом гендерних стереотипів є те, що жінка у ЗМІ уособлює красу і молодість, і її обов'язок

підтримувати її, не дозволяючи собі старіти. Найяскравіше це виявляється в рекламі — в області мас-медіа з найбільш стереотипними гендерними образами.

Інфантилізація жінок - транслювання жіночності у проявах вразливості, наївності. Неодноразово саме це стає причиною того, що жінки стають жертвами насильства.

Образ «жінки-берегині» - зображення жінки, яка повністю присвячує своє життя побуту, чоловіку й сім'ї, виконуючи неоплачувану репродуктивну працю.

Чоловіків ЗМІ також наділяють стереотипними рисами. Серед них можна виділити наступні. Агресивність — готовність чоловіка поставити під загрозу своє здоров'я у довгостроковій перспективі, демонструючи свою міць і силу.

Мовчазність, що свідчить про відповідальність чоловіка, рішучість і успіх серед жінок.

Стереотип «Чоловіка-джокера», він же частина «маски мужності». Цей стереотип закладають у голови ще зовсім юних хлопчиків, через що у майбутньому вони бояться бути надмірно емоційними, вразливими, чуттєвими.

Стереотип порівняння чоловіка із успіхом. Цей стереотип забов'язує чоловіка бути економічно потужним і соціально успішним. Авторитет, фінансові можливості – ось, що найголовніше має бути притаманне чоловіку відповідно до цього стереотипу.

У рекомендаціях Ради Європидеться: *«Так само гендерна рівність пов'язана зі свободою ЗМІ (у тому числі й редакторською свободою). Медіа можуть як перешкоджати структурним змінам, спрямованим на досягнення гендерної рівності, так і прискорювати ці зміни. ЗМІ повинні відчувати відповідальність (як елемент реалізації саморегуляції)».*

За результатами масштабного дослідження гендерних стереотипів серед українських чоловіків «Сучасне розуміння маскуліності: ставлення чоловіків до гендерних стереотипів та насильства щодо жінок», проведеного Міністерством соціальної політики у 2018 році, де опитано 1520 чоловіків (всі регіони, крім АР Крим) від 18 до 59 років, можна зрозуміти, що чоловіки в Україні дотримуються гендерних стереотипів.

Соціалізація і культура породжують у нас ряд очікувань щодо поведінки та рис інших людей тому стереотипи формуються легко. Основні чинники формування соціальних стереотипів є як особистий досвід людини, так і вироблені суспільством норми.

Підсумовуючи, варто зазначити, що для того, аби принцип рівності чоловіків і жінок в Україні мав не лише декларативний характер, держава також повинна на законодавчому рівні закріпити можливі варіанти подолання гендерних стереотипів, сприяти тому, щоб вони не розповсюджувались, адже їх існування у соціальній державі неможливе.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Gayle R. The traffic in women: Notes on the «political economy» of sex // Toward an Anthropology of Women. N.Y., 1975
2. Клецина И. С. Самореализация и гендерные стереотипы / И. С. Клецина // Психологические проблемы самореализации личности. – Вып. 2. – СПб.: СПбГУ, 1998. – С. 188–202. – [Електронний ресурс]. Режим доступа: http://www.klex.ru/books/psihologiya_samorealizacii-lichnosti.zip.
3. Костикова И. В. Введение в гендерные исследования: Учеб. пособие для студентов / И. В. Костиковой. – М. : Аспект Пресс, 2005. – 255 с.

Грищенко Катерина Костянтинівна
студентка 3 курсу 11 групи Інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України НЮУ ім. Ярослава Мудрого

КОНСТИТУЦІЙНА РАДА ЯК ОРГАН КОНСТИТУЦІЙНОГО КОТРОЛЮ ФРАНЦІЇ

Майже усі сучасні демократії при розбудові центральних органів керуються принципом поділу влад на законодавчу, виконавчу та судову. Відтоді, коли була проголошена знаменита Декларація прав людини і громадянина (1789), в наступних конституціях Франції вказувалось на їх прихильність зазначеним принципам. Проте, Франція не пішла традиційним шляхом інших європейських країн, а вдалась до сформування специфічного інституту конституційного контролю, котрий, у подальшому, піддався чисельним аналізам й інтерпретаціям.

У Франції протягом 200 останніх років засновувалися різні інститути конституційного контролю. На початку XIX ст. були створені сенати, що не відзначались ефективністю. У період Четвертої Республіки (Конституція 1946 р.) був заснований Конституційний комітет, який був скоріше політичним, ніж юридичним органом. І нарешті, з урахуванням усіх змін, внесених у Конституцію V Республіки заснували Конституційну Раду, яка ознаменувала новий етап розвитку державності.

Даний інститут був створений у вигляді установи конституційного контролю нового типу, котрий, не є Верховним судом. Разом з тим лише Конституційна Рада має монополію на розгляд спорів, змістом яких є відповідність Основного Закону за суттю, змістом та принципами діяльності найбільш відповідає принципу розподілу влади.

Конституційна Рада Франції діє у складі дев'яти членів, які призначаються Президентом Республіки і президентами кожної з асамблей парламенту (Головою Сенату та Національними зборами) від кожного по три кандидати на строк 9 років. Характерно, що у Франції колишні президенти Республіки займають посади членів не за призначенням, а «по праву і довічно». Склад Ради поновлюється не повністю, а частковою ротацією — на одну третину, що дозволяє органу конституційної юстиції включати до свого складу «нових членів», які відбивають погляди поточного моменту.

Правовий статус членів Конституційної Ради не має політичних переваг у структурі органів влади. Вони у даному разі мають натхнення від ідеї високого призначення цього державницького інституту, захищені своїм парламентським становищем і суворо зобов'язані виконувати свої конституційні обов'язки.

У контексті розгляду питання надзвичайно важливим є з'ясування повноважень Конституційної Ради Франції, адже це дасть змогу зрозуміти специфіку цього органу конституційного контролю, його особливості і важливість для правової системи Франції.

Так, основним повноваженням Конституційної Ради є попередній контроль відповідності законодавчих та інших нормативних актів Конституції країни. Нормоконтроль Конституційної Ради Франції поділяється на обов'язковий і факультативний. В обов'язковому порядку перевіряється відповідність Конституції органічних законів і регламентів палат Парламенту. Прості закони перевіряються факультативно: по-перше, в разі розмежування законодавчої і виконавчої областей; по-друге, в разі розбіжностей між Урядом і головами палат

Парламенту. За невеликим виключенням і обов'язковий, і факультативний контроль є різновидом попереднього.

Проте слід звернути увагу на відсутність повноважень у Конституційної Ради здійснювати перевірку на відповідність Конституції окремих нормативно-правових актів. Так, конституційний контроль неможливий стосовно законів, прийнятих на референдумах, що є наслідком рішення самої Конституційної Ради, прийнятого в 1962 р. Крім того, конституційному контролю не підлягають акти Президента, які не пов'язані зі здійсненням ним делегованих повноважень. Показовим є те, що в Конституції Франції безпосередньо немає такого повноваження, як надання Конституційною Радою офіційного тлумачення Конституції

У загальному обсязі роботи Конституційної Ради далеко не останнє місце займає діяльність в сфері обрання вищих державних органів (посадових осіб) і проведення національних референдумів. Відповідно до статті 58-3 Конституції Конституційна Рада стежить за правильністю обрання Президента, вона розглядає протести і оголошує результати голосування. Конституційна Рада на підставі статті 59 Конституції виносить рішення про правильність обрання депутатів і сенаторів в разі його оскарження. Конституційна Рада стежить за правильністю проведення референдуму і оголошує його результати (стаття 60 Конституції). Залежно від серйозності порушень Рада може або затвердити та оголосити результати голосування, як повністю так і частково анулювати їх.

Також, необхідно звернути увагу, що після проведення конституційної реформи у 2008 році повноваження Конституційної Ради розширилися. Зокрема, сьогодні у Франції поруч з попереднім конституційним контролем, існує і наступний конституційний контроль. Так, відповідно до ст. 61-1 Конституції Франції, якщо у зв'язку з розглядом якої-небудь справи в суді робиться висновок про те, що те чи інше положення закону завдає шкоди гарантованим Конституцією правам і свободам, запит про це може бути переданий до Конституційної Ради Державною радою чи Касаційним судом.

Згідно Конституції, положення, оголошене неконституційним на підставі 61 статті (за результатами нормоконтролю органічних або простих законів), не підлягає ні промудгалції, ні застосуванню. Положення, оголошене неконституційним на підставі статті 61-1 Конституції (за зверненням Державної ради або Касаційного суду), скасовується з моменту опублікування рішення Конституційної Ради або з більш пізньої дати, встановленої в цьому рішенні.

Також, до конституційної реформи 2008 р. модель організації конституційної юстиції у Франції не давала права приватній особі бути ініціатором запиту щодо конституційності нормативного акта. Громадяни та організації могли лише здійснювати вплив на компетентні органи для того, щоб останні направляли відповідні запити до органів конституційного контролю. Тобто, Конституційна Рада не розглядалася як орган, діяльність якого спрямована на захист конституційних прав і свобод громадян. Втім, на сучасному етапі розвитку інституту конституційної юстиції, органи конституційного контролю виконують важливу роль у гарантуванні конституційних прав і свобод людини, що й обумовлює необхідність надання приватним особам права ініціювати порушення конституційного провадження.

Отже, здійснення конституційного контролю в Франції можна віднести до квазісудового інституту конституційної юстиції. Конституційна Рада Франції монополізуючи функції конституційного контролю і конституційного правосуддя, фактично стала свого роду

контрзаконодавцем, має значний вплив на правову систему Франції та виконує важливу роль у гарантуванні конституційних прав і свобод людини.

Джиджавадзе Тіна Фрідонівна
Студентка 3 курсу 11 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім.Ярослава Мудрого

КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Конституція є тим фундаментом, на якому будується вся структура чинного законодавства. Недотримання Конституції обертається тим, що руйнується правова система держави, ослаблюється дотримання чинного законодавства, і зростання стихійності в суспільному розвитку. Забезпечення стабільності насамперед з погляду дотримання основних прав і свобод громадян– неодмінна умова прогресивного розвитку будь-якої політичної системи.

Інститут конституційного контролю функціонує в багатьох сучасних демократичних країнах, здійснення якого залежить від моделі, яка запроваджена. Становлення моделі конституційного контролю залежить від багатьох чинників, такі як: особливості національного права, організація державної влади, організація судової системи та іншими економічними, політичними, історичними умовами. Досліджуючи поняття «конституційний контроль», передусім варто наголосити на тому, що в конституціях зарубіжних країн поряд із цим поняттям використовуються й інші найменування: «конституційний нагляд», «конституційна юрисдикція», «охорона конституції».

Інститут конституційного контролю на сучасному етапі охоплює дуже різноманітну практику, яка зводиться до основних чотирьох базових моделей: американська, швейцарська, німецька та французька.

В американській моделі конституційної юстиції контроль за конституційністю має універсальний характер. Він здійснюється відносно всіх законів та нормативних актів, які приймаються на всіх рівнях здійснення державної влади. Суперечливими Конституції США, може бути визнаний будь-який акт або дія, заснована на правових нормах, що порушує «належну правову природу». У свою чергу в Швейцарії федеральне законодавство й федеральні закони не підлягають судовому контролю на предмет його відповідності Конституції. Цей висновок витікає з положень вже згаданої ст. 189 Федеральної Конституції Швейцарської Конфедерації 1999 р., яка фактично визначає межі конституційної юрисдикції, та ст. 191 Федеральної Конституції Швейцарської Конфедерації 1999 р., згідно з якою федеральні закони та міжнародне право підлягають застосуванню Федеральним Судом.

Порівняно з європейською моделлю французька має такі відмінності:

1. За французької моделі контролю діє система квазісудового конституційного контролю (зокрема, Конституційною радою). Це означає, що на відміну від конституційних судів, у яких розгляд справ здійснюється в основному на засадах змагальності та гласності, у квазісудових органах конституційної юстиції змагальність сторін практично відсутня. Процедура розгляду справ закрыта і письмова. Отже, у процесі розгляду справи аналізуються

лише письмові джерела і немає можливості спостерігати усну боротьбу сторін та обстоювання ними своїх позицій.

2. Конституційний контроль у Франції здійснюється двома органами – Конституційною радою та Державною радою. Конституційна рада вирішує питання конституційності актів парламенту, а Державна рада розглядає питання конституційності актів органів виконавчої влади. 3. До конституційної реформи 2008 р. у Франції існував лише попередній конституційний контроль та, відповідно, був відсутній наступний конституційний контроль. Це означало, що перевірки на відповідність Конституції підлягали лише проекти нормативно-правових актів. Таким чином, після набуття нормативно-правовим актом чинності останній не міг бути підданий конституційному контролю.

Для здійснення конституційного контролю в Німеччині запроваджено спеціальний орган конституційної юрисдикції – Федеральний конституційний суд. Але, також всі інші суди приймають участь у здійсненні конституційного контролю, але певним чином обмежену. Федеральний конституційний суд перевіряє закони на предмет їх формальної та матеріальної відповідності конституції; розглядає конституційно-правові спори між федерацією та Землями або між різними Землями; розглядає спори з питань тлумачення положень. Основного закону про обсяг прав і обов'язків верховного федерального органу, здійснює як абстрактний так і конкретний конституційний контроль.

Отже, для демократичних європейських країн характерною є підвищена увага наукових і політичних кіл до проблем вдосконалення і зміцнення конституційного контролю. Це зумовлено тим, що конституційний контроль — одна з найбільших цінностей демократичної форми організації суспільства. Його значення полягає в тому, що:

По-перше, конституційний контроль - невід'ємний елемент правової держави, важливий гарант верховенства Конституції, суттєва перепона на шляху до узурпації влади. По-друге, конституційний контроль — обов'язковий компонент механізму поділу влади, призначений для підтримання рівноваги; арбітр у конфліктах між гілками влади — законодавчою, виконавчою і судовою, що забезпечує необхідний баланс між владними структурами. По-третє, конституційний контроль є інструментом подолання і згладжування федеративних суперечностей, а також неузгодженостей між державою і територіями з місцевим самоврядуванням. По-четверте, конституційний контроль виконує роль найбільш ефективного механізму захисту особи від влади, є засобом забезпечення основних (конституційних) прав і свобод людини і громадянина. По-п'яте, інститут конституційного контролю, особливо після Другої світової війни, - це спроба подолати суперечності між позитивним і природним правом, а також створити нову стабільну конституційну основу влади.

*Зайка Анастасія Валентинівна
студентка 3 курс, 10 група,
ІПКОЮ НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Особливою формою прояву політичної демократії є вибори, які формують центральні органи влади та органи місцевого самоврядування різних рівнів. Вони стимулюють політичну активність населення. Проте на сьогоднішній день є такі категорії населення, яким важко або

неможливо прийти на виборчу дільницю, які знаходяться за межами держави тощо. Тому допомогти оптимізувати взаємодію громадян і влади, виборчий процес може е-демократія і, зокрема, е-врядування, електронне голосування. Дефініція терміну «електронне голосування» полягає у тому, що це процес здійснення голосування за допомогою електронних комунікацій і, разом із цим, процедура автоматичного підрахунку голосів з використанням електронних пристроїв та спеціального програмного забезпечення.

На даному етапі суспільного розвитку відомі такі форми електронного голосування: 1) за допомогою Інтернету; 2) електронне голосування в кабінці, тобто з використанням «електронних урн».

Так, вперше експеримент з електронним голосуванням за допомогою Інтернету був проведений в США у 2000 році (штат Орегон). Подальший поштовх зазначеному процесу надало законодавче його закріплення, шляхом прийняття Конгресом Закону «Допоможи Америці голосувати», він передбачив особливості американської системи е-голосування, які полягають у тому, що кожен штат США може використовувати індивідуальну технологію голосування. Разом із тим, найбільш популярнішими є системи оптичного сканування бюлетенів і безпосереднього запису. За першої виборець вручну або за допомогою спеціального пристрою заповнює бюлетень, який потім зчитується за допомогою скануючої машинки для голосування. Перевагами такої системи – унеможливлення підроблення бюлетеня і довгострокове зберігання копій бюлетеня в пам'яті комп'ютера. Менш поширеною є система безпосереднього запису, вона передбачає використання будь-якого паперових бюлетенів, а ті хто голосує вносять свій вибір до пам'яті комп'ютера за допомогою сенсорного екрана.

Наступною країною, де активно використовується електронне голосування – Естонія. В цій країні вперше було проведено е-голосування до парламенту у 2007 році за допомогою мережі Інтернет. Центральну роль у наведеній системі голосування відіграє ID-картка, яка є державним документом, що посвідчує особу, і, одночасно, є смарт-карткою з вбудованим чипом. Щодо порядку голосування, то воно можливе в період дострокового голосування з можливістю змінити свій голос як через Інтернет, так і традиційним способом. Зарховується останній голос громадянина, що робить безглуздим спроби вплинути на виборця.

Бразилія є прикладом країни, що використовує «електронні урни» як спосіб е-голосування. Пройшовши, успішно апробацію на муніципальних виборах у 1996 році, вже у 2002 році така система була вперше у світі застосована на загальнонаціональних виборах глави держави. Для того, щоб віддати свій голос, виборець повинен спочатку набрати на клавіатурі «електронної урни» код, який присвоюється кожному із кандидатів, після цього вводиться послідовна комбінація, що складається із 25 цифр – це призводить до появи на екрані фотографії кандидата, якого обрав виборець і пропозиції підтвердити свій вибір або змінити його. Після закінчення голосування із електронних урн витягуються магнітні картки, що містять результати голосування, та перевозять до найближчої регіональної виборчої комісії, звідки по каналах телефонного та супутникового зв'язку данні направляються в національну виборчу комісію. Важливо зазначити, що урни актуальні у місцевостях з обмеженим доступом до мережі Інтернет.

Не дивлячись на довготривале побоювання та недовіру до е-голосування, досвід зарубіжних країн дозволяє встановити лише переваги такого способу обрання органів влади: залучення набагато більшої кількості громадян до участі у державному управлінні; заощадження бюджетних витрат; зменшення маніпулятивного впливу людини і підроблення результатів виборів; забезпечення реалізації конституційних прав осіб, які відсутні у період голосування за місцем проживання або осіб, які нездатні самостійно пересуватися, похилого віку або з інвалідністю.

Науковий керівник – ас. Омелько І.І.

*Засядівко Юлія Віталіївна
Студентка Інституту прокуратури
та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ В УКРАЇНІ

Забезпечення конституційних прав та свобод і встановлення демократії безпосередньо залежить від того, наскільки якісно і прозоро готуються та проводяться вибори та референдуми. Адже численні випадки фальсифікації під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування підривають довіру громадян. Засоби захисту та гарантії часто викликають прояви політичного абсентеїзму та апатії виборців. Серед основних недоліків існуючого механізму здійснення виборчого права виділяють: стислі строки голосування; закріплення виборців за конкретними виборчими дільницями зі складними механізмами перереєстрації; необхідність виїзду членів виборчих комісій до виборців, які не можуть проголосувати на виборчій дільниці, що може поставити під сумнів свободу та таємницю їх волевиявлення. Шляхами подолання цих проблем займалися такі науковці, як І.Г. Сіденко, М.С. Міхровська, Н.В. Грицяк, С.В. Соловйов, М.Н. Грачов, пропонуючи запровадження електронного голосування. Такий спосіб здійснення волевиявлення є досить поширеним у низці демократичних країн, а отже, можна зробити висновок про його ефективність. Зокрема, у деяких державах, форми електронного голосування вже застосовуються на виборчих дільницях, а у деяких існує перспектива подальшого впровадження Інтернет-голосування в умовах неконтрольованого (віртуального) середовища.

В Україні електронне голосування ще не застосовувалося. Так само як і в більшості зарубіжних країн через їх недостатню технологічну розробленість в контексті забезпечення безпеки, конфіденційності, надійності. Проте масове використання мобільного зв'язку, висока комп'ютерна грамотність населення (особливо молодого та підростаючого покоління) свідчить про перспективу його подальшого впровадження, яку можна вважати позитивною з огляду на міжнародний досвід.

Зокрема, в Естонії вже у 2007 році така система голосування отримала загальне визнання. Вона заснована на можливості громадянина зробити вибір на основі персональної ID-картки громадянина, яка містить свій унікальний підпис, що мінімізує рівень фальсифікації.

За допомогою такого ж механізму у 2004 році було проведено перше інтернет-голосування у Швейцарії. Зараз таким способом проводяться від чотирьох до шести різних видів виборів на рік. З 2010 р. в Філіпінах е-голосування запроваджене у всій країні.

На основі цього, в рамках Концепції розвитку електронної демократії в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 року, період між 2017 та 2018 роками відведено для формування основ впровадження електронного голосування, а також електронного виборчого процесу, електронних референдумів. Безпосереднє впровадження такої системи голосування заплановане на 2020 рік. Серед її основних переваг варто зазначити можливість зручнішого голосування, більш пристосованого до потреб зростаючого мобільного суспільства (голосування з-за кордону), а також до потреб хворих виборців та людей із обмеженими можливостями (звукові виборчі бюлетені для сліпих виборців). В достатньо складних економічних умовах можливе потенційно довгострокове заощадження коштів шляхом економії часу працівників на виборах, зменшення витрат на виготовлення та розповсюдження виборчих бюлетенів та заощадження коштів за рахунок уникнення витрат та транспортування бюлетенів, затримок в їх отриманні та передачі. Е-голосування мінімізує ризики підробки виборчих бюлетенів завдяки використанню особистих ідентифікаторів виборця (біометричних даних та (або) цифрових підписів) та підвищить швидкість підрахунку голосів.

У багатьох країнах електронні системи для голосування існують паралельно з традиційними. Важливими перешкодами для запровадження такого виду голосування є проблеми інформаційної безпеки, а також високозатратність придбання та обслуговування таких систем. Зокрема у США, хоча і влада, і громадськість позитивно ставляться до електронного голосування, після низки безуспішних експериментів говорити про масштабне впровадження технологій електронного голосування не доводиться. Тому питання електронного голосування в США носить суто теоретичний характер.

Отже, електронне голосування - це, без сумніву, перспективна сфера виборчого процесу, здатна за належної і об'єктивно виправданої реалізації, розумного використання новітніх технологій та засобів їх захисту, забезпечити якісно іншу організацію голосування, що відрізняється принципово новим рівнем зручності, швидкості та безпеки. Це, власне, і є головна мета його розвитку та впровадження. Для України розглянутий міжнародний досвід окремих зарубіжних країн електронного голосування може стати основою для реформування не тільки системи голосування і виборчого процесу, але і для підвищення рівня української демократії. З практичного боку, електронне голосування, за належного, грамотного, об'єктивно виправданого його впровадження, значно перешкоджатиме фальсифікації результатів голосування і результатів виборів. Крім цього, електронне голосування від традиційного вигідно відрізняє економічність, швидкість, і зниження впливу людського фактора на підведення підсумків голосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Готун А. М. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в управлінні бізнесом у нових економічних реаліях (міжнародний аспект). Наукові праці МАУП. 2015. Вип. 45. С. 109-112.
2. Мостова М.Ю. Электронная демократия в избирательной системе Украины: реальность или утопия?. Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Право». 2013. Випуск 5. С.272.

ПРАВОНАСТУПНІСТЬ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА США

США – це перша президентська республіка в історії, яка була створена ще у 1787 році і стала підґрунтям для виділення в окремий тип так званої «північноамериканської моделі» президентської республіки. Для вказаного типу характерним є те, що президент обирається безпосередньо населенням і є главою не тільки держави, але й виконавчої влади, в тому числі призначає членів уряду за умови затвердження їх у Конгресі і не має права розпустити законодавчий орган, який при цьому не може виразити вотум недовіри уряду, а також на посаду президент не може обиратися більше двох термінів поспіль [1, с. 74]. Враховуючи ці ознаки, можна стверджувати, що Президентом США може бути виключно особа, яка була обрана народом і при цьому таке обрання можливе не більше ніж на два терміни поспіль. Однак, така теза може бути використана тільки за умови призначення Президента США за результатами виборів. В інших випадках буде застосовуватися механізм правонаступництва повноважень Президента США.

В контексті використання вказаного механізму можна виділити дві моделі його застосування. Перша модель передбачає правонаступність повноважень Президента США у разі його смерті, імпічменту або тимчасової неможливості виконувати свої повноваження [2, с. 17]. При цьому усі ці підстави повинні бути наявні у сукупності з умовою, що інші представники влади здатні виконувати свої обов'язки, тобто і Конгрес, і судова гілка влади працюють за звичайним режимом і наявні у повному складі. Тільки у разі дотримання обох умов у дію вступають положення спадковості посади Президента США, які передбачені Актом про наступність посади Президента США. За цим нормативно-правовим актом зазначена посада може бути зайнята службовцем, який відповідає вимогам, висунутим до Президента США, і черга якого настає за списком спадкування. До таких посадовців відносять Віце-президента США (він є першим у списку правонаступників), Спікера Палати Представників, а також осіб, які очолюють міністерства [2, с. 12; 2, с. 22]. Така модель застосовувалась в історії США декілька разів. Так, вісім разів Віце-президент ставав Президентом США у зв'язку зі смертю попередника, а також один раз займав посаду Президента США після відставки останнього, що сталося під час президентства Р. Ніксона у 1974 році [3, с.170]. Тож, можна зазначити, що така модель правонаступництва президентських повноважень є доволі дієвою і забезпечує безперервність дії інституту президентства у США.

Друга модель механізму правонаступництва повноважень Президента США є здобутком цієї держави і не має аналогів в інших країнах. Вона забезпечується існуванням посади “чергового правонаступника” або “designated survivor” - “призначеного вціліти”. Ця посада була запроваджена у роки холодної війни. Процедура застосування “чергового правонаступника” передбачала переміщення особи, яка входила до списку правонаступників Президента США, в окреме таємне місце під охорону під час зустрічі представників усіх гілок влади в одному місці, наприклад, інавгурації Президента США. У випадку, якщо б було вдало здійснено замах на життя цих представників влади, Президентом США став би “черговий

правонаступник”. Наразі зазначена модель правонаступництва жодного разу не застосовувалася, незважаючи на те, що кожен раз під час зустрічі представників усіх гілок влади обирається «черговий правонаступник».

Підсумовуючи вищезазначене, можна дійти наступних висновків:

1) за загальним правилом посада Президента США є виборною, однак у виключних випадках її посідає призначена особа відповідно до Акту про наступність посади Президента США;

2) можна виділити дві моделі наступності повноважень Президента США залежно від можливості нормального функціонування інших гілок влади:

– перша модель передбачає спадкоємність посади, тобто призначається особа наступна по черзі на посаду Президента США відповідно до Акту про наступність посади Президента США;

– друга модель передбачає зайняття посади Президента США в умовах, коли інші представники влади загинули чи їх місцезнаходження невідоме. У такому разі посаду Президента США займає “черговий правонаступник”.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексєєнко І. Г. Президентська республіка як парадигма взаємодії політичних інститутів / І. Г. Алексєєнко // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Політологія. - 2010. - Т. 149, Вип. 137. - С. 73-77. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2010_149_137_17.

2. Система державного управління Сполучених Штатів Америки: досвід для України / уклад. Л. В. Примаченко ; за заг. Ред. Ю. В. Ковбасюка, С. В. Загороднюка. - К. : НАДУ, 2011. - 52 с.

3. Кучеренко П. А. Конституция США и эволюция президентской власти // Известия вузов. Правоведение : научно-теоретический журнал / Мин. обр. РФ; Межрегиональная ассоциация высших юридических учебных заведений. – Санкт-Петербург, 2010. – № 4 (291). – С. 164-172.

*Калашнікова Єлізавета В'ячеславівна
Студентка 2 курсу
Факультету адвокатури
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

СТРУКТУРНІ АСПЕКТИ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ

Нині активну роль по всьому світі займає процес демократизації політичного устрою та усього суспільства в цілому. На цьому шляху демократизації зустрічаються певні перешкоди, які вирішуються шляхом внесення змін до законодавства, створюванням певних конвенцій, декларацій та проектів. Один із вагомих внесків до демократизації нашого суспільства внесла Загальна Декларація.

Якщо трішки поглинути до історії та згадати з чого все почалося, то можна зазначити, що під час Другої Світової війни Статут ООН виніс певний перелік прав людини, які треба було додержуватись, але по закінченню Війни стали відомі для громадськості усі злочини, які порушували усі згадані в переліку Статуту права. Тому було прийнято рішення прийняти

Загальну Декларацію задля підтвердження згаданого переліку прав, щодо яких діяв Статут ООН.

Саме прийняття цієї Декларації відбулося 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН. 40 країн проголосували «за» при прийнятті Декларації, доречі, Українська РСР (на той час) входила до тих країн, які утрималися від голосування.

Цю Декларацію можна поставити в порівняння до Кодексу Наполеону, бо він також був прийнятий під час виходу Франції із революційної смуги. Він гарантував цивільні свободи, свободу віросповідання та рівність кожного перед законом. Тому можна сказати, що Кодекс Наполеону вплинув на організацію Декларації.

Робота над документом у сфері захисту прав людини із самого початку супроводжувалася суперечками стосовно пріоритетів та ієрархії прав людини. Згідно з доктринами лібералізму перевага надається громадянським і політичним правам та свободам; соціалістичні доктрини аргументують, що власне економічні та соціальні права становлять основу для забезпечення дотримання політичних та громадянських прав людини. Проте 30 статей, з яких вона складається включають до себе громадянські, політичні права, а також економічні, соціальні та культурні права. Громадянські та політичні права визначаються, як «негативні», бо полягають у свободі від втручання держави. Економічні, соціальні та культурні права, навпаки, вважаються «позитивними», бо потребують конкретних дій від держави.

Для того, щоб надати правам людини обов'язковий характер, законодавство України закріпило в Конституції систему економічних і соціальних прав, що охоплює: право кожного володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; право на підприємницьку діяльність; право на працю; право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів; право на відпочинок; право на соціальний захист; право на житло; право на достатній життєвий рівень; право на охорону здоров'я; право на безпечне для життя і здоров'я довкілля; право, зумовлене гарантуванням вільної згоди на шлюб, а також захистом материнства, батьківства, дитинства та сім'ї; право на освіту; право на свободу творчої діяльності. Але, на жаль, не усі права, в процесі їх реалізації можливо досягти таким простим шляхом, як доказує практика, але сподіваємося, що це лише на даному етапі розвитку нашої країни.

Хоч Декларація і не є юридично обов'язковою, Декларація була прийнята і вплинула на більшість національних конституцій, починаючи з 1948 року. Вона також служить основою для зростаючого числа національних законів, міжнародного права, законів і договорів, а також для зростаючого числа регіональних і субнаціональних та національних інститутів захисту і заохочення прав людини. Загальна Декларація є основним установчим документом Організації Об'єднаних Націй. Крім того, багато юристів-міжнародників вірять, що Декларація є частиною звичаєвого міжнародного права і є потужним інструментом у застосуванні дипломатичного та морального тиску на уряди, які порушують будь-яку з її статей. Принципи декларації викладені в міжнародних договорах, таких, як Міжнародна Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, міжнародна Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція Організації Об'єднаних Націй про права дитини, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти катувань.

Не можна не згадати й те, що Загальна Декларація Прав Людини отримала похвалу від ряду знатних людей. Ліванський філософ і дипломат ЧарльзМалик назвав її «міжнародним документом першої важливості», у той час як Елеонора Рузвельт, яка була першою головою Комісії з прав людини з розробки проекту декларації сказала, що вона «цілком може стати міжнародною Великою хартією вольностей для всіх людей повсюди». Також папа Іван Павло II назвав Декларацію «однією з вищих виразів людського сумління нашого часу». МарчеллоСпатафора заявив, що Декларація «ставить права людини в центр принципів та зобов'язань, що визначають відносини в міжнародному співтоваристві». Отже, вона була признана гідною для її обов'язкового виконання.

Велике її значення полягає і в тому, що день її прийняття, тобто 10 грудня, стало важливим міжнародним святкуванням та називається Днем прав людини або Міжнародним днем прав людини. Святкування відбувається у осіб, громадських і релігійних організацій, правозахисних організацій, парламентів, урядів та Організації Об'єднаних Націй.

Науковий керівник – доцент кафедри конституційного права України НЮУ ім. Ярослава Мудрого, к.ю.н. – Ковтун Віталій Іванович

*Касьянова Олена Олександрівна
Студентка 3 курсу 15 групи
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ КОРОЛЯ У САУДІВСЬКІЙ АРАВІЇ

Монархія збереглася в багатьох країнах як данина історичній традиції та через збереження в суспільстві значних пережитків феодалізму й застарілих форм суспільної організації, що притаманно державам Близького Сходу, зокрема Саудівській Аравії.

Слід зазначити, що сучасні монархії зазнали суттєвих модифікацій, що відрізняють їх від монархій минулого. Загальна тенденція пов'язана з обмеженням влади монарха. Королівство Саудівська Аравія за формою правління – абсолютна монархія. Главою держави і релігійним лідером країни є Король, який одночасно є прем'єр міністром, головнокомандувачем збройних сил і верховним суддею.

Особливий правовий статус Короля в системі органів влади всіх гілок обумовлено формою абсолютного монархічного правління в країні. Стаття 55 Основного Нізаму (Конституції) Саудівської Аравії встановлює, що Король визначає державну та правову політику згідно з положеннями Ісламу, керує системою врядування, загальною політикою держави, а також обороною і захистом країни. На практиці це знаходить свій прояв у тому, що Король наділений практично необмеженими розпорядчими повноваженнями у сфері законодавчої, виконавчої і судової влади. Наслідком цього є те, що інші владні інституції чотирьох гілок влади засновуються як допоміжні Королю і реалізують на практиці визначені монархом пріоритети державної політики. Відповідно, у системно-структурному плані, Король виступає одночасно найвищою і єдиною ланкою державного апарату Саудівської Аравії, уособлюючи його єдність і цілісність, а тому є найголовнішим державним органом.

Законодавчу владу в державному апараті Саудівської Аравії окрім Короля інституціонально уособлює особливий орган – Консультативна Рада. Формально ця інституція не виконує функції законодавчої влади, але фактично в її лавах формуються і обговорюються найважливіші законопроекти монархії. Внаслідок цього Консультативна Рада здобула неофіційну назву «протопарламент». Повноваження у сфері законодавчої влади у Короля практично необмежені. Король призначає строком на чотири роки голову Консультативної Ради (національного органу представництва) Саудівської Аравії, а також здійснює загальне керівництво діяльністю ради. Монарх організовує змістовні професійні дискусії стосовно найважливіших для суспільства законопроектів, цілеспрямовано діють групи лобістів, що представляють інтереси як регіонів держави, так і окремих промислово-фінансових груп країни. Рішення Консультативної Ради часто є основою для нормативно-правових актів Короля.

У сфері виконавчої влади Король також наділений широкими повноваженнями. Формально, монарх - глава Ради Міністрів. Всі члени Ради Міністрів зобов'язані допомагати йому у виконанні його обов'язків згідно з вимогами законодавства. Рада Міністрів на чолі з Королем повноважна визначати ключові напрямки внутрішньої і зовнішньої політики, здійснювати організацію взаємодії та координацію діяльності між урядовими органами та владними інституціями на місцях. Король особисто встановлює вимоги, котрим мають відповідати кандидати у міністри, стратегічні цілі їх діяльності на посадах, спосіб їх звітування та всі інші питання щодо них. Конституція Саудівської Аравії визначає, що Прем'єр-міністр, його заступники, міністри і інші члени Ради Міністрів призначаються і звільняються з посади Королем шляхом видання спеціального Королівського декрету (ст. 57). Міністри Ради Міністрів несуть солідарну відповідальність перед Королем щодо здійснення Ісламського Шаріату та загальної державної політики в Королівстві.

Особливе місце Короля у структурі державного апарату підкреслює його статус Верховного Головнокомандувача Збройних Сил Королівства. Монарх особисто призначає на посади старших офіцерів і припиняє їхні обов'язки; оголошує надзвичайний стан, загальну мобілізацію та стан війни. У сфері зовнішньої політики Король офіційно приймає глав зарубіжних держав, призначає послів в інші держави, а також приймає вірчі грамоти від зарубіжних послів, що акредитовані при ньому. Компетенція монарха у сфері виконавчої влади не піддається правовій регламентації.

Що стосується судової влади, то слід відзначити, що Король є найвищою судовою інстанцією в державі. У відповідності до ст. 50 Основного Нізаму Королівства є відповідальний за виконання судових рішень. До того ж, монарх є єдиною і останньою для кожного саудівського підданого касаційною інстанцією. Крім того, призначення і звільнення суддів з посади здійснюється особисто Королем за поданням Вищої Ради Юстиції, що обумовлює особливе місце Короля у формуванні системи судової влади.

У підсумку слід сказати, що в структурі державного апарату Королівства Саудівська Аравія центральним елементом є монарх. Король займає чільне місце в системі органів державної влади і наділений необмеженими повноваженнями, що реалізуються у всіх напрямках функціонування апарату держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Основний Нізам (Конституція) Саудівської Аравії від 29.02.1992 р. // Конституції зарубіжних країн: Навчальний посібник / Авт.-упоряд. В. О. Серьогін, Ю. М. Коломієць, О. В. Марцеляк та ін. / За заг. ред. к.ю.н., доцента В. О. Серьогіна. — Х.: «Фінн». — 2009. — 664 с.
2. Ю.М. Коломієць Правовий статус монарха в державах Близького Сходу, Магрибу та Японії : навчальний посібник / Юрій Миколайович Коломієць . – Харків : Видавництво Харківського національного університету внутрішніх справ, 2001 . – 112 с.
3. С. Г. Серьогіна Абсолютна монархія: історико-теоретичний аспект / Серьогіна С.Г. // Проблеми законності. — 2005. — № 74. — С. 18-27.
4. О.С. Передерій Державний апарат Королівства Саудівська Аравія: особливості структурної удови і функціонування/ Передерій О.С. // Вісник ХНУ. Серія Право. - 2011. - № 9. – С. 34 – 39.

*Кондратенко Вікторія Сергіївна
студентка 2 курсу 2 групи
Інституту підготовки кадрів для
органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЕВТАНАЗІЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Відповідно до ст. 27 Конституції України кожна людина має право на життя і «ніхто не може бути свавільно позбавлений життя». Обов'язком держави є захист життя та формування законодавчого підґрунтя для створення умов гідного людського існування.

Із можливістю реалізації права на розпорядження власним життям суспільство все більше турбує проблема евтаназії. Значна увага до цього питання останнім часом викликана прогресом медицини, змінами в моральних орієнтирах суспільства, проблемами з наданням якісних медичних послуг. Цими чинниками й обумовлена активізація обговорення евтаназії, як однієї з найбільш спірних правових та морально-етичних проблем сьогодення, під якою розуміють низку заходів медичного характеру, наслідком яких є позбавлення життя безнадійно хворої особи з метою позбавлення її страждань.

У науковій літературі евтаназію класифікують на різновиди. Так, виділяють активну евтаназію – навмисне заподіяння смерті та пасивну – припинення будь-яких дій для підтримання життя. Різновидом активної евтаназії є евтаназія інструментів, така, що здійснюється за допомогою спеціальних пристроїв (прикладом її застосування є діяльність доктора Джека Кеворкяна, який умертвив майже 130 людей за допомогою так званої «машини смерті» - штатива з трьома крапельницями; у одній з яких – сильне снодійне, в іншій – речовина, що блокує дихання, а в третій – препарат, який зупиняє роботу серця. Різновидом пасивної евтаназії є ортотаназія (зупинення будь-яких дій здоров'я з підтримання життя хворого, визнаного вже невиліковним, але за відсутності його страждань).

Існує ряд країн, де евтаназія легалізована і досить широко використовується. Першопрохідцем законодавчого закріплення права на евтаназію є штат Каліфорнія в США, де в 1977 році було прийнято Закон «Про право людини на смерть». Наслідуючи приклад

Каліфорнії, етаназію було дозволено в штаті Орегон при дотриманні ряду обов'язкових умов і ретельному контролі.

Цікавою є практика Індіани: на його території діє так званий прижиттєвий заповіт, у котрому пацієнт офіційно підтверджує свою волю про те, щоб його життя не продовжувалось штучним шляхом при певних обставинах.

В багатьох країнах світу етаназія знаходиться поза правовим регулюванням, але в кримінальних кодексах цих країн передбаче-но більш м'яке покарання, ніж за умисне вбивство (обов'язковою умовою є категоричне прохання невиліковно хворого позбавити його життя).

В Україні етаназія вважається протиправним діянням. Варто зазначити, що під час підготовки однієї з перших редакцій Цивільного Кодексу (далі - ЦК) України були спроби легалізувати пасивну форму етаназії. Однак в сучасному варіанті ЦК України згідно з ч.4 ст. 281 забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя. Також відповідно до ст. 52 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», де «медичним працівникам забороняється здійснення етаназії – навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань».

Проблема легалізації етаназії в нашій державі пов'язані, насамперед, з недосконалістю системи охорони здоров'я (а отже, з можливістю встановлення неправального діагнозу), із можливістю зловживаннями особами, зацікавленими в трансплантації здорових органів, з панівною в українському суспільстві релігією.

У 2011 році було проведене опитування Інститутом Горшеніна, одним із питань опитування було «Чи підтримуєте ви легалізацію етаназії в Україні?». 37,1% українців категорично проти цього при будь-яких обставинах, 36,8% –підтримують етаназію у випадку невиліковної хвороби, яка приносить страждання хворому.

Запровадження етаназії є досить дискусійним кроком. З одного боку, вона як засіб позбавлення людини від страждань є навіть гуманною мірою. А з іншого – чи є гуманним те діяння, яке позбавляє людину життя.

Гідною альтернативою етаназії виступає паліативна допомога, яка включає не тільки усунення болю та всебічну підтримку пацієнтів, а передбачає й підтримку членів їхніх сімей та інших осіб, які здійснюють догляд за термінальними хворими та помираючими. Паліативне лікування здійснюють так звані хоспіси (назва походить від імені лікарки, яка організувала притулки для догляду за хворими, що помирають від тяжких хвороб), метою яких є позбавлення страждань невиліковно хворих людей без завершення їхнього життя. Основними завданнями таких закладів є створення відповідного комфорту для безнадійного хворого пацієнта, моральна підтримка та знеболення від страждань.

Спираючись на іноземний досвід, варто визнати, що Україна поки що не готова до такого кроку, як легалізація етаназії, але це питання часу, яке потребує дослідження сучасної медичної та юридичної практики, наукового обґрунтування, вивчення зарубіжного досвіду і законодавства та їх аналізу з урахуванням національного законодавства і як наслідок – законодавчого вирішення проблеми етаназії в Україні.

Науковий керівник: к.ю.н, асистент кафедри конституційного права НЮУ імені Ярослава Мудрого Мохончук Богдан Сергійович

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН НА РІВНІ СУБ'ЄКТІВ ФЕДЕРАЦІЇ В США

Лобізм як політичний феномен ми можемо спостерігати майже у будь якій політичній системі світу. Однак найбільш яскраво цей процес спостерігається у Сполучених Штатах Америки. Лобізм становить невід'ємну частину процесу прийняття нормативно-правових актів, як у кожному штаті, так і на федеральному рівні. Вивчення питання регулювання лобістської діяльності займалися зарубіжні та українські вчені, такі як: Кисельов С.С. Veulah Rothman, Jason Weaser та інші. Мета моєї доповіді полягає у встановленні особливостей конституційно-правового механізму врегулювання лобістської діяльності в США.

Сполучені Штати мають чітко урегульовану систему норм які стосуються лобістської діяльності. Досить багато законів регулює вищезазначене питання, але незважаючи на це, лобізм на федеральному рівні регулюється Актом про реєстрацію іноземних агентів – 1938р., Актом про розкриття лобістської діяльності – 1995р., Актом про прозорість лобістської діяльності – 2005р., у кожному штаті приймаються власні нормативно-правові акти, які базуються на федеральних законах у відповідній сфері. Так, наприклад у Пенсильванії лобістська діяльність регулюється Законом про прозорість лобістської діяльності. У Техасі таким законом є Техаський урядовий кодекс(глава 305). Крім того, лобістська діяльність у даному штаті регулюється Правилами Техаської Комісії з Етики. У Каліфорнії ще в 1974 році був прийнятий Каліфорнійський Закон політичної реформи, який здійснює і дотепер регулювання лобістської діяльності. За загальним правилом, ці закони дуже схожі за змістом, містять однакові вимоги до лобістів, також вони визначають такі основні положення щодо лобіювання – це є прямий зв'язок між посадовою особою та особою, яка хоче вплинути на прийняття рішення щодо будь-якого питання. Реєстрації підлягають ті особи, що витрачають на лобістську діяльність більше 20% свого часу. Для того, щоб зареєструвати свою діяльність лобіст повинен заповнити спеціальну анкету та сплатити реєстраційний внесок сумою від 100 доларів, після чого особа може офіційно здійснювати свою діяльність. Кожний зареєстрований лобіст, після реєстрації повинен звітувати щодо своєї діяльності. Особа яка здійснює лобістську діяльність повинна подовати звіт щоквартально кожного року(тобто, кожні 3 місяці). Серед основних заборон у діяльності лобіста є: хабарництво, отримання неправомірних гонорарів, конфлікт інтересів, тощо.

За порушення законодавства лобісти несуть кримінальну відповідальність. Мета лобістів впливати на прийняття відповідних законодавчих актів, діяльність партій, на результати виборів. При здійсненні своєї діяльності лобісти застосовують різні методи роботи: залучення виборців до голосування, налагодження контактів з політичними та громадськими діячами, вплив на рішення державних діячів, фінансування передвиборчих кампаній, тощо.

Американський вчений В. Rothman зазначає, що такий феномен, як лобіювання є надзвичайно важливим в політичній системі США. Тому лобізм є настільки врегульованим за розповсюдженням в державі. У США лобістською діяльністю займаються тисячі зареєстрованих лобістів і сотні професійних лобістських фірм, які надають професійні послуги

щодо захисту інтересів майже у будь якій сфері. Серед найвідоміших фірм є: Greenlee Partnets, Hillco Partnets та багато інших. Отже, основною особливістю системи лобіювання в США є її надзвичайно високий ступінь урегульованості, на це потрібно звернути увагу і українським законодавцям і регламентувати відповідні відносини, щоб вони набули легального характеру.

Науковий керівник – ас. Омелько І.І.

*Логвиненко С. С.
студентка 3 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ГЕНДЕРНІ КВОТИ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ ЖІНОК У ПОЛІТИЦІ

Політичні права жінок є результатом їх тривалої боротьби з патріархальним устроєм суспільства. Сьогодні демонструє значний прогрес у цьому питанні: жінки мають право голосу, право висуватися у кандидатки на політичні посади та брати активну участь у державному житті. Однак говорити про факт досягнення цілковитої рівності поки щоє передчасним. Так, за показниками бази даних «WomeninNationalParliaments» участь жінок у діяльності національних парламентів становить 24% [1], що свідчить про необхідність впровадження активної дій щодо подолання такого дисбалансу представництва жінок і чоловіків.

Такі показники говорять про недостатню репрезентованість жінок у законодавчих органах своїх країн, а отже і про їх неможливість впливати на законодавчі процеси та вирішувати важливі для себе питання. Беззаперечним фактом є й те, що жінки та чоловіки у процесі їх соціалізації здобувають різний досвід, що сприяє формуванню в них різного ставлення до вирішення актуальних проблем суспільства. Жінки схильні приділяти більше уваги вирішенню таким питанням, як соціальне забезпечення, захист дітей, домашнє насильство, сексуальні права, профілактика захворювань, захист навколишнього середовища. В той час як низька участь жінок у діяльності парламенту необґрунтовано обмежує його потенціал у розробці альтернативних шляхів державної політики, що в цілому гальмує процеси державного розвитку. При цьому соціологи і суспільствознавці дійшли висновку, що наявність 30% жінок в управлінні будь-якого суспільства призводить до якісних змін щодо прийнятих суспільно вагомих рішень. Тобто 30% - це та «критична маса», що дозволяє не просто задекларувати, а реально відчутти присутність жінок у політиці, істотно впливати на її формування [2].

Одним з найдієвіших механізмів вирішення питання гендерної рівності в діяльності парламенту є впровадження гендерних квот. Під системою гендерного квотування розуміють регулювання представництва жінок і чоловіків у списках кандидатів на владні посади. Противники впровадження гендерних квот наголошують свою увагу на їх «дискримінаційній» сутності та небажанні самих жінок брати участь в державній політиці. Однак таке «небажання» є закономірним результатом тривалої неможливості їх участі у політичному житті суспільства. Так, Нова Зеландія — перша у світі країна, де 1893 року жінкам (крім представниць корінного населення) надала право голосу. Через рік це зробила Австралія. У

Європі першою була Фінляндія — 1905 рік. За нею пішли інші нордичні країни, а далі і решта Європи. Першою азійською країною, де жінки (віком від 21 року) здобули право голосу, стала 1931 року Шрі-Ланка (Цейлон). А от у Саудівській Аравії лише 2011 року король дав можливість жінкам голосувати на місцевих виборах 2015 року [3]. Ще однією причиною політичної відчуженості жінок є сумніви в прозорості бюрократичної процедури відбору кандидатів і кандидаток у партійні списки партій. Жінки не мають достатньо ресурсів (матеріальних і соціальних), щоб самотужки ввійти в політичну сферу [3]. Тому головним призначенням гендерних квот є подолання історично обумовлених та об'єктивно створених структурних перешкод участі жінок у державному управлінні. Крім того, відповідно до ст. 4 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок квотування не вважається дискримінаційним заходом.

Аналізуючи досвід зарубіжних країн, гендерні квоти можна класифікувати за різними ознаками, що сприятиме більш повному розумінню їх сутності та призначення. Так, гендерні квоти бувають законодавчі та добровільні партійні. Законодавчі поділяють на зарезервовані місця та законодавчі кандидатські квоти. Зарезервовані для жінок місця – це тип квоти, де держава визначає кількість місць у виборному органі для жінок, створюється окремий список жінок-кандидаток, які конкурують між собою. Приклади країн із такими квотами – це Руанда (57%), Афганістан (28%), Ірак (27%), Бангладеш (20%). Тому і відсоток жінок у цих країнах може бути порівняно великий, адже це т.зв. “жорсткі” квоти. Окрім того, гендерні квоти можуть бути прописані у Конституції (наприклад, Афганістан, Еквадор, Гаїті, Сербія, Франція тощо) чи у законі про вибори (ПАР, Бельгія, Киргизстан, Узбекистан, Португалія, Панама, Корея тощо). Зокрема, законодавчі квоти прийняті у таких країнах ЄС – Бельгії, Греції, Ірландії, Іспанії, Італії, Польщі, Португалії, Словенії та Франції. Добровільні партійні квоти – це найбільш поширений тип квот у світі. Спочатку були запроваджені у 1970-х роках деякими соціал-демократичними партіями Західної Європи. Якраз Скандинавські країни відомі добровільними партійними квотами, які були ініційовані активним жіночим рухом. Зазвичай для добровільних партійних квот важливим є усвідомлення на рівні партій цінності гендерної рівності та залучення жінок [4]. Добровільні партійні квоти мають більше половини країн-членів ЄС: Австрія, Велика Британія, Греція, Іспанія, Італія, Кіпр, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Франція, Хорватія, Чехія, Швеція. Також деякі країни або вже відмінили гендерні квоти як тимчасові заходи (Данія), або не приймали (Болгарія, Естонія, Латвія, Фінляндія) [5].

У контексті євроінтеграції є корисним сприйняття Україною міжнародного досвіду впровадження гендерних квот. Так, 21 листопада 2013 року в Закон України «Про політичні партії» були внесені зміни, відповідно до яких п. 10 статті 8 передбачає розмір квот, що визначає мінімальний рівень представництва жінок і чоловіків у виборчому списку кандидатів у народні депутати України від партії у загальнодержавному окрузі, кандидатів у депутати місцевих рад в багатомандатних виборчих округах і має становити не менше 30 відсотків загальної кількості кандидатів у виборчому списку [6]. Однак через відсутність реально діючих санкцій за невиконання квоти це положення залишилось декларативним.

Підсумовуючи вищезазначене, слід наголосити, що гендерні квоти є дієвим способом забезпечення паритетного представництва жінок і чоловіків та важливим засобом позитивної

дискримінації. Наразі проблемним питанням залишається відхід від системи примусових квот та спонукання партій до їх впровадження на добровільних засадах, адже одне лише декларування участі жінок у діяльності партії з фактичним зведенням їх ролі до обслуговувальної функції є *безсенсною* фікцією.

Науковий керівник: асистент кафедри державного будівництва Омелько І.І.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Базаданих: Women in National Parliaments / Inter-Parliamentary Union [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <http://www.ipu.org/wmn-e/classif.htm>
2. Полховська І. К. «Гендерні квоти: доцільність запровадження в Україні», 2014 рік [Електронний ресурс]. / Режим доступу: http://www.par.in.ua/6_2014/14.pdf
3. Тамара Марценюк «Міжнародний досвід запровадження гендерних квот та українські реалії», 2019 рік [Електронний ресурс]. / Режим доступу: https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/mizhnarodniy-dosvid-zaprovadzhennya-gendernih-kvot-ta-ukrainski-realii-134924.html#_ftn16
4. Соціологічного дослідження *Центру Разумкова* «Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України», 2016 рік [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/upload/Gender-FINAL-S.pdf>
5. *Марценюк, Тамара* «Гендерна політика Європейського Союзу: загальні принципи та найкращі практики» — К.: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2015 рік [Електронний ресурс]. / Режим доступу: http://www.icps.com.ua/assets/uploads/files/genderna_pol_tika_s.pdf
6. Закон України «Про політичні партії в Україні» від 05.04.2001 №2365-III [Електронний ресурс]. / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>

Масалітін Вадим Вікторович
*студент Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена потребою у вивченні проблематики зарубіжного конституціоналізму. Провідний міжнародний досвід регулювання прав людини стане тією основою, використання якої просуне нашу державу уперед в питаннях європейської інтеграції та розбудови правової соціальної держави із пануванням демократії та верховенства права. Тож, у цій роботі ми проаналізуємо особливості конституційно-правового статусу особи у британському суспільстві.

Перше, що спадає на думку щодо його питання, є неоднорідність британського суспільства. Сполучене Королівство включає у себе Шотландію, Англію, Уельс, та Північну Ірландію конституційний статус особи в кожному з цих регіонів має свої особливості. По-перше, тут робиться акцент на повазі до національних та культурних прав і самобутності представників місцевих народів – шотландців, валлійців (Уельс), та ірландців. По-друге, на регіональному рівні існують власні нормативні акти які проголошують ті або інші

конституційні права особи. Для прикладу наведемо Арбротську декларацію, яка заклала основу шотландського конституціоналізму і вперше заклала в його основу принцип колективного права шотландського народу на суверенітет над своєю країною

Джерела конституційного права Великобританії різноманітні. З одного боку, багато конституційних прав особи були сформовані ще у вченні християнської церкви і після секуляризації суспільства і держави були перенесені в національне законодавство. Тут мова йде перш за все про право на повагу до людської гідності особи. З іншого боку, багато прав людини в країні виникли під впливом звичаєвого права і почали часто відображатися в прецедентній практиці місцевих судів та в адміністративних прецедентах органів влади.

Оскільки Британія є країною прецедентного права, нормативно-правові акти тут практично не зустрічаються. В державі навіть не існує писаної конституції. Англійські конституціоналісти часто ведуть мову про те, що їхня конституція неписана, тобто вона включає у себе декілька найважливіших правових актів що приймалися в різні часи і регламентували різні аспекти прав людини. Останнім часом до джерел конституційного права Великобританії що регламентують права людини все частіше відносять ратифіковані країною чинні міжнародні договори, багато з яких є міжнародно-правовими стандартами прав людини. Зокрема, Великобританія ратифікувала Загальну декларацію прав людини, Конвенцію ООН про захист прав дитини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні соціальні та культурні права і Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод.

У Великобританії права людини формувалися поступово протягом століть. Багато часу було потрібно для того, щоб відшліфувати місцеву правову систему дійти до належного регулювання прав людини. Зокрема, саме британська правова думка подарувала світу право на належну процедуру під час судового переслідування та захист від неправомірного суду. Згадаємо викладення в Великій хартії вольностей приписів про те, що ніяка людина не може бути заарештована інакше як за судом рівних їй та відповідно до законів держави. У Сполученому Королівстві відсутній поділ прав на окремі групи. Тобто, тут не ведуть мову про те що права можуть бути громадянськими соціальними культурними політичними тощо. Замість цього англійська доктрина сформулировала вчення щодо того що всі права людини поділяються на статусні і прерогативні.

Статусні права надаються всім особам, що мають статус підданого Сполученого королівства – підданство є тотожним явищем громадянству у республіках. До статусних прав належить переважаюча більшість конституційних прав людини. А прерогативні права - це права, наявність яких обумовлюється певним титулом особи. Наприклад, статус лорда що передається у спадок від батьків до дітей надає остання право на місце в Палаті лордів англійського парламенту. Найбільше прерогативних прав існує у монарха та монаршої родини. Для прикладу, королева Великобританії є головою англіканської та пресвітеріанської церков, має право надавати людні титули чи посвячувати у лицарі тощо.

Поділ прав на статусні і прерогативні є залишком існуючої раніше ще за часів Британської імперії нерівності. Так, раніше існували обмеження прав мешканців британських колоній та прав жінок, чи осіб із незадовільним майновим станом. Сьогодні все це стало історією, проте певна правова диференціація у суспільстві Британії все ще залишається. Таким

чином, Британія створила дійсно цікаву модель конституційних прав людини. Україні доцільно перейняти позитивний досвід цієї держави, проте не вдаватися до цілковитого мавпування її правової системи.

Рудий Лев Костянтинович
Студент 15 гр., 3 к., 4 ф.
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ПОВНОВАЖЕННЯ КОНГРЕСУ США

Визначальну роль у процесі здійснення завдань і функцій держави, взаємодії між суспільством і державою, громадянами і владою в демократичних країнах відіграє парламент. Однією з найактуальніших проблем сучасної американської політичної думки, орієнтованої на осмислення проблем внутрішньої політики, є проблема визначення повноважень конгресу США.

Серед досліджень, тією чи іншою мірою присвячених діяльності американського парламенту, слід виокремити праці М. Безрукова та О. Безрукової, Б. Грайнера, Т. Джапарідзе, В. Журавльової, Девіда П. Каррі, А. Кокошина, А. Мішина, Ю. Нипорка, О. Сергуніна, В. Шаповала, В. Чиркіна та інших.

Головними повноваженнями, якими наділений парламент США, як і в будь-якій іншій країні, є виконання законодавчих функцій.

Розділ 1 ст. 1 Конституції закріплює, наприклад, що всі встановлені в Конституції “повноваження законодавчої влади належать Конгресу Сполучених Штатів” [1; с.282].

Законодавчі повноваження Конгресу чітко розподіляються між Палатою представників і Сенатом. Кожна палата конгресу має право законодавчої ініціативи з будь-яких питань, за винятком фінансових законопроектів, які мають надходити від Палати представників. Таким чином, великі штати мають змогу більше впливати на стан державної казни, ніж малі. Разом з тим на практиці кожна палата може голосувати проти законопроектів, прийнятих іншою палатою. Сенат може не ухвалити фінансовий або будь-який інший законопроект. Палата представників може запропонувати до нього поправки, які змінюють його суть. У цьому разі для набуття законопроектом сили закону погоджувальна комісія, до складу якої входять члени обох палат, повинна запропонувати компромісне рішення, яке задовольняє обидві сторони [2].

Поряд із правом законодавчої ініціативи вища палата парламенту отримала право затверджувати у дві третини голосів запропонованих Президентом кандидатур на вищі посади у федеральному уряді, а також право на ратифікацію усіх угод. Негативна реакція будь-якої палати на дії виконавчої влади ускладнює роботу уряду та Президента.

У разі імпічменту урядових посадових осіб Палата представників має виключне право пред'являти обвинувачення у зловживаннях, які тягнуть за собою офіційний розгляд справи. Функція Сенату полягає в проведенні такого розгляду і встановленні вини або відсутності вини посадових осіб. Висновок про наявність вини стає причиною усунення державного службовця з посади, яку він обіймав. У цьому контексті важливим є право конгресу вимагати свідчень від свідків з цієї справи. У разі відмови надавати свідчення або за неправдиві свідчення ці особи можуть бути притягнені до суду за неповагу до конгресу.

Широкі повноваження Конгресу сформульовані у § 8 Конституції, які передбачають: установаження та стягнення податків; укладання угоди позики для поповнення державної

скарбниці; встановлення правил і обмежень у торгівлі між штатами та в зовнішній торгівлі; карбування монет, регулювання їх цінності та цінності іноземної валюти; сприяння розвитку науки; оголошення стану війни тощо. Деякі з цих повноважень у наш час застаріли, наприклад такі, як прокладання поштових шляхів. Однак вони і надалі формально продовжують діяти.

Поправка 10 встановлює певні межі сфери компетенції конгресу, згідно з якою повноваження, не надані центральному уряду, зберігають за штатами [3].

Крім того, Конституція безпосередньо забороняє конгресу вирішувати низку конкретних питань. Конгрес не має права: припиняти дію конституційних гарантій недоторканності особи за винятком окремих ситуацій під час заколоту або вторгнення; оподатковувати громадян прямими податками інакше, ніж на підставі вже проведеного перепису; санкціонувати введення будь-яких станових титулів та ін.

На початку роботи кожного нового складу Конгресу члени політичних партій обирають голову Сенату та Палати представників, керівників своїх фракцій та інших посадових осіб для забезпечення порядку розгляду запропонованих законопроектів. Ці посадові особи разом із головами комісій суттєво впливають на законодавчий процес. Головою Сенату виступає віцепрезидент США, який може брати участь у голосуванні, у разі надходження рівної кількості голосів за законодавчий проект. У разі відсутності віцепрезидента Сенат обирає голову pro tempore. Палата представників обирає свого особистого голову - спікера. При цьому і спікер, і голова pro tempore завжди є членами тієї політичної партії, яка має більшість у цій законодавчій палаті.

Однією з головних особливостей Конгресу є те, що провідну роль у його роботі відіграють комісії. Свого значення вони набули не відразу, а поступово, адже за Конституцією вони зовсім не передбачені. На сьогодні в Сенаті діють 18 постійних комісій, а в Палаті представників - 23. Кожна комісія спеціалізується в певній галузі законодавства: в закордонних справах, питаннях оборони, банківської діяльності, сільського господарства, торгівлі тощо. Комісія може ухвалити, переглянути, залишити без уваги будь-яку пропозицію, яка надходить їй на розгляд. Для того щоб законопроект був направлений із комісії до Палати представників, потрібно отримати підписи 218 членів Палати, а до Сенату - сенатської більшості. На практиці необхідну більшість голосів зібрати дуже складно [4].

Партія, яка має більшість у певній законодавчій палаті, контролює роботу комісій. Голів комісій обирають на закритих засіданнях членів цієї партії або на зборах спеціально призначених представників. Партії меншості пропорційно представлені в комісіях відповідно до кількості місць, які має партія у відповідній палаті.

Законопроекти можуть вноситися президентом, постійними комісіями, спеціальними комісіями тощо. Внесені законопроекти передаються до відповідних комісій, що призначають публічні слухання, які можуть тривати кілька тижнів або місяців. Якщо комісія схвалила законопроект, він надсилається на загальне обговорення до відповідної палати. В Сенаті час обговорення практично не обмежується. У Палаті представників, як правило, встановлюється регламент. Після завершення дебатів члени відповідної палати голосують за те, щоб або схвалити законопроект, або відхилити чи відкласти його (останнє прирівнюється до відхилення), або повернути на повторний розгляд комісії. Законопроект, прийнятий однією із законодавчих палат, надсилається на розгляд другої палати. Якщо остання внесла в нього

поправки, то погоджувальна комісія, яка має в своєму складі членів обох палат, намагається усунути ці розбіжності.

Після прийняття обома палатами законопроект надсилається президентові на підпис. Президент має право підписати законопроект (у цьому разі він стає законом) або накладати на нього вето. В останньому випадку законопроект може стати законом лише за умови, що при повторному голосуванні в конгресі він збере дві третини голосів в обох палатах. Президент може також відмовитись як від підписання законопроекту, так і від накладання на нього вето. В цьому разі законопроект стає законом без підпису президента через 10 днів (не враховуючи неділей) після надходження до нього на розгляд. Єдиним винятком із цього правила є випадок, коли сесія конгресу закривається раніше, ніж пройдуть 10 днів із дня направлення законопроекту на розгляд президенту. В цьому разі відмова президента підписати законопроект анулює його навіть без накладання вето - така ситуація відома під назвою "кишенькове вето" [5].

Поряд із законодавчою діяльністю однією з важливих функцій конгресу є право на попередній розгляд. Це право за звичаєм надається комісіям або постійним, або спеціально сформованим із членів обох палат. Попередній розгляд проводиться з метою отримання інформації, необхідної для прийняття майбутніх законів, для перевірки ефективності вже прийнятих законів, перевірки кваліфікації і контролю роботи посадових осіб і службовців інших відомств, а також для збирання даних, які необхідні для порушення процедури імпічменту. Комісії часто залучають до роботи незалежних експертів, з тим щоб найбільш кваліфіковано провести слухання на етапі попереднього розгляду і для більш детального вивчення існуючих питань.

Отже, з вищенаведеного можна зробити висновок, що однією з основних повноважень Конгресу США є прийняття законів з внутрішніх і зовнішніх питань. Також парламент виконує і інші, не менш важливі, повноваження для федерації, такі як установлення та стягнення податків; укладання угоди позики для поповнення державної скарбниці; встановлення правил і обмежень у торгівлі між штатами та в зовнішній торгівлі; карбування монет, регулювання їх цінності та цінності іноземної валюти; сприяння розвитку науки; оголошення стану війни.

Рудика В. Я.

*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого*

*Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України
2 курс, 11 група*

ІНСТИТУТ ІМПІЧМЕНТУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Розвиток України як демократичної правової держави потребує чіткого розподілу державно-владних повноважень відповідно до класичної моделі поділу влад на законодавчу, виконавчу та судову. Водночас задля унеможливлення узурпації однією з гілок світова спільнота виробила чіткий механізм стримувань та противаг, який в кожній країні має свої особливості. Задля забезпечення прав та свобод людини та захисту Конституції діє інститут імпічменту – можливість усунення Президента України з поста Верховною Радою у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину відповідно до статті 111 Основного Закону.

Виникнувши в Англії як спосіб ініціювання Палатою Громад кримінального звинувачення до Палати Лордів стосовно притягнення до відповідальності королівських міністрів, набуло значного поширення і знайшло закріплення в Конституціях більшості країн світу, які різняться між собою моделлю, процедурою, підставами тощо. В сучасних демократичних країнах, інститут імпічменту посідає важливе місце як гарантія забезпечення основоположних цінностей, недопущення зловживання владним повноваженням з боку президента та усвідомлення взятої на себе відповідальності перед країною та народом.

В Основному Законі чітко прописана процедура притягнення Президента до відповідальності. Жодних нормативно-правових актів з цього питання прийнято не було, лише Конституційний Суд висловлював свою позицію у справі щодо недоторканності та імпічменту Президента від 10 грудня 2003 року. Зокрема, Конституційний Суд у своєму рішенні зазначає що, недоторканність президента не можна призупинити чи обмежити шляхом порушення проти нього кримінальної справи. Процедура імпічменту є єдиним способом притягнення Президента України до конституційної відповідальності і за своєю правовою природою не тотожна обвинуваченню особи відповідно до норм Кримінально-процесуального Кодексу.

Загалом, процедура імпічменту в Україні є недостатньо регламентованою та складною, що по суті нівелює її значення як однієї з форм захисту Конституції. Чимало питань викликає потрібна кількість голосів на всіх стадіях цієї процедури: для ініціювання – більшість від конституційного складу Верховної Ради України (далі ВРУ), для звинувачення – не менш як дві третини від конституційного складу ВРУ, для усунення – не менш як три четверті від конституційного складу. Кожен етап є все складнішим у його реалізації через об'єктивну неможливість отримання такого числа голосів парламенту.

На перший погляд, дана процедура була спрямована на те, щоб ніколи не бути реалізованою. Взагалі відсутнє нормативне закріплення переліку процедурних питань щодо порядку збору доказів, строків та наслідків здійснення імпічменту. Нехтування фундаментальним юридичним принципом «розумності строків» призведе до необґрунтованого затягнення процесу. До того ж, зовсім мало країн встановлюють таку необхідну кількість голосів для ініціювання, звинувачення та притягнення. На практиці це видається неможливим зібрати потрібну кількість голосів депутатів. Здебільшого, як показує світовий досвід, такі складні процедури імпічменту, які не можуть бути реалізовані, встановлюють країни, в яких імпічменти ніколи не відбувалися і навряд чи відбудуться. Необхідно запровадити як достатню кількість голосів для усунення голови держави – дві третини від конституційного складу ВРУ. Якщо цієї кількості достатньо для внесення змін до Основного Закону, то буде оптимальним і для притягнення до відповідальності Президента України.

До того ж, вважаємо за доцільне розширити перелік підстав усунення Президента в порядку імпічменту. Мартинюк Р. проаналізувавши світовий досвід, дійшов висновку, що «існує 3 категорії підстав, за які може порушуватися справа про позбавлення повноважень Голови держави: перевищення конституційних меж своїх повноважень на шкоду іншій гілці влади, злісне порушення встановленого порядку правління, що перешкоджає здійсненню функцій і досягнення мети конкретної державної установи та використання службового становища в особистих цілях або для досягнення результатів, не пов'язаних із діяльністю посадової особи». Варто також закріпити правові наслідки застосування процедури імпічменту

і вирішити чи доцільно брати до уваги висновки Європейського суду з прав людини («Паксас проти Литви») та не встановлювати подальших політичних обмежень для таких осіб, або навпаки запровадити певні заборони перебувати на службових посадах.

З огляду на конституційно-правову ситуацію, що склалася в Україні важливим є вироблення рішень для регулювання порядку відповідальності голови держави. Про це, зокрема, свідчить і попередній досвід в історії української державності. Необхідно закріпити таку процедуру імпичменту, яка з одного боку, не порушуватиме стабільності повноважень Президента, а з іншого боку, не буде лише декларативною і без результативною.

Науковий керівник: Мохончук Б. С., к.ю.н., асистент кафедри конституційного права

Савченко Віктор Вікторович
3 курс, 11 група, 4 факультет
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

БУНДЕСРАТ У СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА

Федеративний характер Німеччини визначається значною самостійністю 16 федеральних земель, особливо в питаннях поліції, захисту від надзвичайних ситуацій, юстиції, освіти й культури. Своєрідним є переплетення між землями та центральною державою, внаслідок чого уряди земель мають різноманітні можливості впливу на федеральному рівні. Передусім це відбувається через Бундесрат – другу палату парламенту, яка складається з членів уряду федеральних земель і розташована також у Берліні.

Статус і місце Бундесрату в політичній системі Німеччині багато в чому визначили історично-розвиток держави. Закріплена в Основному законі Федеративної Республіки Німеччина 1949 року і існуюча по теперішній час модель Бундесрату – це результат політичного компромісу в процесі формування держави між прихильниками формування даного федерального органу членами, обраними земельним парламентом або електоратом відповідних земель, і прихильниками формування його членами земельних урядів [1, с. 18].

Однак до сих пір зберігається суперечливість думок правознавців щодо правового статусу Бундесрату, а також її місця в системі органів державної влади. Причиною тому можна назвати деяку нечіткість формулювання статті 50 Основного закону Федеративної Республіки Німеччина, яка говорить: «Бундесрат є федеральним органом, за допомогою якого землі беруть участь в законодавстві і управлінні Федерацією і в справах Європейського союзу», і як наслідок – вільність тлумачення даної норми як посадовими особами, так і правознавцями.

На перший погляд, Бундесрат несе в собі дві основні риси парламентаризму, що проявляється, по-перше, в здійсненні ним найважливішої функції – участі в процесі законотворення, а по-друге, його представницький характер. Однак з іншого боку, Бундесрат не є рівноправним учасником законодавчого процесу, а також володіє компетенцією не тільки в сфері законодавства, але і у виконавчій сфері. За цим органом не закріплено ніякої власної виключної сфери ведення, підвідомчій тільки йому і нікому більше. Як зазначає А.В. Саленко: «Правомочності Бундесрату полягають, головним чином, в наданому йому праві сприяти роботі органів виконавчої, законодавчої та навіть судової влади. У виняткових випадках Бундесрат навіть може підміняти собою Бундестаг». Так, Федеральний президент може за

поданням Федерального уряду і за згодою Бундесрату оголосити станзаконодавчої необхідності щодо будь-якого законопроекту, відхиленого Бундестагом, незважаючи на те, що Федеральний уряд оголосило його невідкладним. В результаті федеральні закони можуть прийматися безучасті Бундестагу, на основі взаємодії федерального президента, федерального уряду і Бундесрату.

Слід вказати, що члени Бундесрату обираються не безпосередньо народом, а є членами урядівземель, які їх призначають і відкликають. Вхідження до складу Бундесрат членів урядів земель або їх представників в певній мірі підсилює ефективність цієї палати внаслідок адміністративного досвіду їїчленів. У зв'язку з цим ми не можемо назвати Бундесрат верхньою палатою парламенту в чистому вигляді, як наприклад Сенат у Сполучених Штатах Америки.

Через відсутність єдиного терміну виборів у ландтаги – земельні парламенти – та різні періоди легіслатури, паралельно до легіслатурного періоду в Бундестазі можуть відбуватися зміни у співвідношенні сил у Бундесраті. У нинішньому складі палати земель Федеральний уряд не має надійної більшості. Чітко відмежованих блоків з однозначною поведінкою при голосуванні в Бундесраті вже не існує, оскільки у федеральних землях наявна така розмаїтість коаліцій, якої ще не бувало за час існування держави. Лише в одній Баварії Християнсько-соціальний союз – партія, яка в змозі утворювати уряд без коаліційних партнерів.

Незважаючи на той факт, як зазначає Р.В. Знаменщikov, що федеральний конституційний суд Німеччини визнав Бундесрат конституційним і вищимфедеральним органом, навіть в самому Бундесраті постійно виникають дискусії про його конституційно-правовому положенні, результатом яких єспроби перетворення Бундесрату з самостійного конституційного органу в подобу Сенату.

Таким чином, слід сказати, що Бундесрат є сполучною ланкою між державою в цілому і йогофедеральними землями. Однак в середовищі німецькихправознавців до сих пір немає єдиної думки з приводутого, яку роль відіграє Бундесрат в правовідносинахміж Федерацією і федеральними землями. Бундесрат по своїй суті - є своєрідною ареною, на якій змагаються прогресивні ідеї і погляди політичних об'єднань і партій, а також окремих земельяк суб'єктів Федерації. При цьому Бундесрат є найбільш очевидним показником напрямків як внутрішньої, так і зовнішньої політики всього федеративного німецької держави і окремих регіонів. Наразі, дещо нестабільним є стан у вказаній палаті, через відсутність формування стійкої більшості представників певної політичної сили у межах відповідних земель.

*Сокурєнко Валерія Андріївна
студентка 3 курсу
інституту підготовки
кадрів для органів юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЛОБІЗМ ЯК ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Одним з аспектів політичної системи є порядок взаємодії органів державної влади з недержавними інститутами. Одним з різновидів є лобістські організації, які здійснюють постійний вплив на процес прийняття рішень державою. У зв'язку з тим, що це явище стає

досить поширеним в багатьох державах світу, дослідження цього питання є актуальним питанням.

Термін «лобізм» з'явився ще в 16 столітті, але політичного значення він набуває у 19 столітті, оскільки за часів перебування на посаді голови держави вісімнадцятого президента США Улісса Гранта здійснювалися дії, які можна охарактеризувати як прояв лобіювання. А саме президент разом зі своїми прибічниками після робочого дня проводили час у вестибюлі одного з готелів, де зустрічалися з людьми, що зверталися до президента і його команди з певними проханнями, а останні нерідко обіцяли посприяти у здійсненні відповідних прохань за винагороду.

Можна виокремити чотири підходи до розуміння явища лобізму. По-перше, лобізм розглядають як інститут політичної системи, що регулює відносини з приводу просування приватних інтересів окремих груп в органах державної влади з метою отримання рішення, яке їм необхідно. По-друге, лобізм – це процес досягнення балансу у відносинах між органами державної влади та недержавними інститутами. По-третє, лобізм можна розглядати як систему представництва інтересів суспільства в органах державно влади. По-четверте, лобізм – це також діяльність спеціально створених організацій для узгодження інтересів суспільства з діяльністю органів державної влади. І це не є вичерпним переліком підходів до розуміння явища лобізму.

Як зазначає у своїй праці А. А. Сучкова, існує два протилежних підходи до розуміння явища лобізму. Перший підхід розкриває цей інститут як діяльність професійних лобістів щодо просування інтересів окремих груп. Другий – механізм відстоювання групових або приватних інтересів в органах державної влади. Дослідниця пояснює це різними політичними традиціями використання інституту лобізму. А також з вибором моделі лобіювання (англосаксонської чи континентальної).

Загалом, лобізм – це інститут політичної системи, який визначає порядок діяльності недержавних інститутів з метою впливу на процес прийняття рішень органами державної влади.

Зазвичай лобізм може сприйматися як негативне явище, оскільки окремі групи отримують можливість впливати на прийняття вигідних для них рішень органами державної влади, однак при цьому ці рішення можуть не задовольняти потреби суспільства, а у певних випадках навіть шкодити його інтересам. На думку В. Ф. Сіренка, сутність лобізму полягає в кулуарній домовленості з парламентарями про законодавче вирішення відповідної соціально-економічної проблеми. Лобісти виступають у ролі агентів бізнесу, політичних партій, профспілок, організацій, міністерств, які всякими способами намагаються вплинути на позиції депутатів при вирішенні конкретного питання. Тобто це може призводити до дисбалансу інтересів окремих груп, спільнот і регіонів, може блокувати прийняття дійсно необхідних управлінських рішень.

Однак оцінка цього явища лише з негативного боку не може повноцінно охарактеризувати значення лобізму в політичній системі, оскільки є ознаки, які характеризують інститут лобізму як позитивний механізм узгодження інтересів. Стверджується, що саме лобізм є необхідним інститутом демократичного суспільства, тому що громадяни через професійні організації отримують можливість легальним шляхом

висловлювати свою позицію та впливати на прийняття рішення органами державної влади з урахування інтересів різних груп та прошарків населення, що слугує механізмом досягнення балансу між інтересами населення та органами державної влади. Лобізм може слугувати додатковим інструментом впливу громадянського суспільства на політичну систему.

В країнах світу існують різні моделі законодавчої регламентації діяльності лобістських організацій. Відповідно до першої моделі в державі визнається лобізм та створюється нормативна база, яка визначає його особливості. Найяскравішим прикладом є США, в яких основою для лобістської діяльності є I поправка до Конституції, згодом у 1946 році прийнято закон «Про врегулювання лобізму», а у 1995 році – закон «Про розкриття лобістської діяльності». Відповідно до другої моделі в державі визначаються та регулюються лише окремі аспекти лобізму. Зокрема у Німеччині діє закон «Про реєстрацію союзів та їх представників у Бундестазі». І третя модель – це держави, в яких не визнається таке явище як лобізм, а отже і відсутнє законодавче регулювання цього питання.

В Конституції України, а також в інших законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах не згадується явище лобізму, однак прояв деяких його аспектів можна побачити в конституційно-правовому статусі людини і громадянина. Конституцією України закріплюється право громадян на вирішення питань на референдумах, право на звернення із заявами та скаргами до органів державної влади, право на свободу об'єднання в політичні партії та громадські організації тощо, які в певній мірі надають громадянам можливість впливати на органи державної влади.

Отже, лобізм виступає політико-правовим інститутом демократії, який характеризує порядок взаємодії лобістських організацій з органами державної влади та процес прийняття останніми рішень, вигідних для певної групи. Можливість здійснювати певний вплив на органи державної влади залежить від моделі визнання інституту лобізму в конкретній державі. В Україні відсутнє законодавче визначення місця лобізму, що є певним недоліком законодавчого регулювання, однак в нашій державі наявні підстави для прийняття відповідної законодавчої бази і це є необхідним.

Науковий керівник: асистент кафедри державного будівництва Омелько І. І.

*Сумська Євгенія Сергіївна
студентка 2 курсу, 6 групи*

*Інститут прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ

Право на інформацію є одним з фундаментальних прав, яке забезпечує розвиток особистості, функціонування правової держави, розвиток та становлення суспільства. Це основна передумова будівництва демократичного устрою держави. Комплекс питань, пов'язаних із правом на інформацію, а саме, наявність чи відсутність таких прав, допомагає визначити рівень демократичності у суспільстві.

Сьогодні в Україні залишається актуальною проблема вдосконалення законодавства в інформаційній галузі, доведення її до відповідного європейського і світового стандарту інформаційних відносин. Це пояснюється формуванням нової філософії інформаційної

політики у суспільстві, яка спрямована на забезпечення відкритої діяльності органів державної влади, саме ця тенденція і дає зрозуміти, що в теперішньому законодавстві існує низка прогалин, щодо ефективності застосування правового регулювання.

Право на доступ до публічної інформації є конституційним правом людини, передбаченим і гарантованим ст. 34 Конституції України [1], яка, у свою чергу, ґрунтується на положеннях ст. 10 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини, ст. 19 Загальної декларації прав людини, ст. 18 та 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права тощо. Таким чином, кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб.[2]

Право на інформацію в Україні регулюється низкою тематичних законів, основним з яких являється Закон України «Про інформацію», який згідно ст. 6 гарантує створення механізму реалізації права на інформацію, створенням можливостей для вільного доступу до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів, інших інформаційних банків, баз даних, інформаційних ресурсів. Громадяни України мають право звернення до державних органів з проханням надання будь-якого офіційного документу, незалежно від того, стосується цей документ особи чи ні, крім випадків обмеження доступу, передбачених Законом. Органи законодавчої, виконавчої та судової влади України, їх посадові особи зобов'язані надавати інформацію, що стосується їх діяльності, письмово, усно, по телефону чи використовуючи публічні виступи своїх посадових осіб. Необґрунтована відмова у наданні змоги для ознайомлення з офіційними документами або порушення визначеного терміну її надання без поважних причин тягнуть за собою дисциплінарну або іншу відповідальність посадових осіб державних установ у порядку, встановленому законами України.

Також забезпечення права на інформацію регулюється Законом України «Про доступ до публічної інформації», який визначає порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, та інформації, що становить публічний інтерес.

Проте, неможливо говорити про розбудову інформаційного суспільства, не звертаючи уваги на суттєві прогали в українському законодавстві. Прикладом такого недоліку можна вважати відсутність законодавчого закріплення визначення терміна «суспільно необхідна інформація», який вживається в ст. 13 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [3] але не знаходить в ньому тлумачення. Адже, згідно із зазначеним Законом, до розпорядників інформації, зобов'язаних оприлюднювати та надавати її за запитами, привірюються суб'єкти, які володіють суспільно необхідною інформацією. Категоріальна чіткість та однозначність є важливою складовою для правильного застосування норм вищезазначеного Закону.

Нині в Україні до кінця не вирішено ще одну проблему, проблему узгодженості правових норм різних законодавчих актів. Яскравим прикладом є Закони України «Про доступ до публічної інформації», «Про інформацію», «Про захист персональних даних». Відчувається брак нормативно-правових актів, які б конкретизували положення Закону України «Про доступ до публічної інформації» та містили в собі чіткі механізми реалізації деяких правових норм. Так однією з найпоширеніших проблем серед українців лишається банальне незнання

особливостей застосування норм Законів України «Про звернення громадян» та «Про доступ до публічної інформації». Тобто, існує актуальність проведення роз'яснювальних робіт, задля розуміння громадянами процедури звернення і запиту.

На таких підставах, можна зробити висновок, що в Україні гарантується забезпечення права на інформацію. Проте галузеве законодавство містить в собі певні прогалини. Таким чином, першочерговим завданням органів державної влади має стати усунення суперечностей між нормативно- правовими актами в інформаційній сфері та усунення розбіжностей між нормами. Доцільним лишається питання кодифікації чинного законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Аспірантка Богдан Ю. В.: Забезпечення права на інформацію органами публічної влади України та Європейського Союзу: порівняльний аналіз: часопис Київського університету права. 2016 URL: http://aauso.com/publikacii/zabezpechennia_prava_na_dostup_do_informacii_organami_publichnoi_vladi_ukraini_ta_ievropeiskogo_soizu_porivnialnii_analiz/

3. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 р. № 2939-VI : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/2939-17>

Науковий керівник: доц. Соловійова Ольга Миколаївна.

*Хрякова Н. О.
студентка 3 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПЛЕБІСЦИТ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Особливе місце серед інститутів безпосередньої демократії займає плебісцит. Дана форма прямої демократії реалізується шляхом прямого волевиявлення індивідів щодо найбільш значущих проблем суспільства. Серед науковців у галузі державного (конституційного) права зарубіжних країн точаться дискусії щодо правової природи плебісциту та його особливостей, які відрізняють його від референдуму.

Слід розпочати з походження та розуміння поняття плебісциту. Так, це слово походить від латинського «plebiscitum», тобто «plebes» - народ та «scitium» - рішення, постанова. В Давньому Римі воно означало рішення, яке приймалося зборами плебеїв, як один із видів народного голосування. Вона не потребувало затвердження Сенатом і до 287 р. до н. е. самі по собі були обов'язковими лише для плебеїв, а не для всього народу. Поступово роль цього інституту зросла і став важливим правотворчим механізмом античної держави. Плебісцити були нарівні з законами, декретами та іншими нормативними актами були віднесені до джерел права Римської держави.

Пізніше ідея плебісциту була відроджена у часи Великої французької революції, у процесі впровадження ідеї народного суверенітету. Неодноразово проголошувалося, що питання, які мають найбільше суспільне значення, мають виноситися на затвердження

всенародного голосування. Важливо, що у тому числі французька конституція 1791 р. була затверджена таким шляхом.

З плином часу змінилися теоретичні підходи до сутності плебісциту. Він став розглядатися як інститут міжнародного права і сприйматися як схвалення населення на територіальні зміни держав. Тобто плебісцит може бути використаний для визначення державної належності будь-якої території або її частини, а також для вирішення питання щодо об'єднання двох або декількох держав з метою створення конфедерації або федерації. Один з найбільш авторитетних юристів-міжнародників Ф. Ф. Мартенс визначав плебісцит як формальну згоду народу відчужуваної території. Він ставився до плебісциту в цьому контексті вельми скептично. Вивчивши окремі приклади з міжнародної практики щодо проведення плебісцитів, зокрема загальне голосування населення Ніцци і Савойї щодо переходу під владу французького імператора 1860 р., голосування в 1863 р жителів Іонічних островів, відступлених Грецькому королівству, і інші, він робить висновок про те, що якби держави і погоджувалися на плебісцит, то чи в тих випадках, коли не було ніякого сумніву в його результаті, або коли до цього їх змушують обставини, які склалися.

Розглядаючи значення терміна плебісцит, то слід зазначити, що відповідно до юридичного енциклопедичного словника він трактується з одного боку, як «опитування населення, з метою визначення долі відповідній території», а з іншого – «якщо розглядати з формально юридичної точки зору, то процедура проведення плебісциту незалежно від того, яке питання при цьому вирішується, нічим не відрізняється від процедури референдуму». Крім того в зарубіжній практиці застосовується термін «плебісцитарної референдум», що означає голосування з питання виключної загальнонаціональної значущості за методом «так» або «ні». Так, наприклад, в 1969 році у Франції проводився плебісцитарний референдум, метою якого було внесення змін до Конституції (умовою позитивного рішення було збереження за президентом Ш. Де Голем свого поста). Іншими словами, плебісцит зводиться до вирішення такого питання, який вимагає конкретної позитивної, або негативної відповіді, а референдум передбачає вибір з більш широкого набору варіантів відповіді.

Термінологічна неясність існує і в законодавстві зарубіжних країн. Наприклад, в бразильській Конституції 1988 р застосовуються обидва поняття - референдум і плебісцит. Так, на підставі тлумачення ст. 49 Конституції Бразилії 1988 року, визначальною компетенцією Національного конгресу, М.Ф. Чудаков прийшов до висновку, що референдум в Бразилії носить консультативний характер, а плебісцит - імперативний, або вирішальний, характер. У деяких країнах застосовується тільки термін «референдум» (Франція, Італія, Іспанія), а в деяких – тільки «плебісцит» (Коста-Ріка, Чилі та ін.).

У словнику Ф. Брокгауза та І. Ефрона дано таке визначення плебісциту: «плебісцит як інститут сучасного державного права є законодавче рішення, прийняте або заперечене всенародним голосуванням». Державний лад, заснований на плебісциті, протилежний представницькому: при останньому законодавчі питання вирішуються колегіями, обраними народом і представляють його, при першому – безпосередньо народом.

К.В. Цветанов вважає, що «якщо при референдумі зміст народного волевиявлення включає лише винесений на голосування проект правового акту, то при плебісциті сам проект як би відсувається на задній план, а зміст волевиявлення народу стосується політичної лінії

президента (уряду) в цілому, висвітлюючи позицію суверена допровоєденої ним державної політики».

Правильну підставу для відмежування плебісциту від референдуму, на думку Л.І. Воловий, вказують автори «Британської енциклопедії». У ній зазначається, що суттєвою ознакою, що відрізняє плебісцит від референдуму, є те, що плебісцитарної голосування вирішує специфічне питання в більшості випадків застосовується для «вирішення долі населення і території», а референдум – «голосування населення для прийняття законів і в практиці застосовується в більшості випадків для вирішення місцевих і державних проблем».

Таким чином, в цілому розвиток плебісциту свідчить про те, що стосовно всенародного голосування поступово відбувається заміщення терміна «плебісцит» терміном «референдум». Основною відмінністю цих двох інститутів є предмет голосування, тобто питання, які виносяться на затвердження народом. Предметом плебісцитарного референдуму є політична лінія, державна політика президента (уряду) в цілому, парламенту. Вона може мати як внутрішньодержавне значення, так міжнародне (наприклад, приєднання території). Окрім того зберігається неоднозначність слововживання цього поняття в законодавстві зарубіжних держав, використання поняття «плебісцит» стосовно до міжнародного права і «референдум» - до національного права.

Науковий керівник: асистент кафедри державного будівництва Омелько І.І.

*Червоняца К.С.
студентка 3 курсу
Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

КОНСТИТУЦІЙНО ПРАВОВИЙ СТАТУС ЖІНОК У ОАЕ

Соціальна справедливість, забезпечення безпеки та спокою, для всіх громадян, взаємодопомога і милосердя, рівність перед законом незалежно від походження, громадянства, релігії та соціального статусу – все це основи суспільства, які закріплені в Конституції Об'єднаних Арабських Еміратів (далі - ОАЕ). Останні роки держава активно сприяє розвитку та підтримці прав жінок у всіх сферах життя. Проте, у законодавстві й досі існує чимало законів, які своєю сутністю протирічать загальним закликом щодо зрівняння обох статей у правах та обов'язках. Головна проблема полягає в зіставленні мусульманської правової системи, яка базується на релігійних установах та приписах ісламу, і правових систем демократичних країн світського типу, в яких розмежовується вплив релігії у публічних сферах.

Вперше про рівність прав жінок і чоловіків, окрім Конституції 1971 року, яка містить положення декларативного характеру та Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, підписаною ОАЕ у 2004 році, йдеться в ухваленому в 2006р. законі про створення Національної виборчої комісії. У цьому документі було викладено порядок проведення плебісциту до виборних органів країни, регламентовано інститут таємного голосування, встановлено категорії осіб, які мають право балотуватися до органів влади, а також визначено перелік тих, хто мають право голосу. Прийняття закону надало жінкам, які становлять 32% населення ОАЕ рівні виборчі права з чоловіками. Відтак у 2007 році доскладу

парламенту ОАЕ входили 9 жінок-депутатів, а в 2011 році в уряд були обрані 4 жінки, які обіймали посади міністрів зовнішньої торгівлі, соціальної політики та двох міністрів Кабінету міністрів. На сьогодні, до складу Ради міністрів входить 3 жінки.

Що ж на рахунок інших сфер життя, то варто вказати, що у 2005 році був прийнятий Закон про особистий статус, згідно з яким право жінки обмежується при виборі майбутнього чоловіка. При цьому закон наділяє особливими правами опікунів жінки. Так, для укладення шлюбу необхідне: схвалення з боку опікуна жінки (батько, брат, дядько чи інший родич по батьківській лінії), його обов'язкова присутність при укладенні шлюбного контракту або розлученні та власний підпис жінки на шлюбному контракті. Якщо шлюб укладається з іноземцем (він може бути тільки арабом-мусульманином), то перед еміратськими жінками постає ряд перешкод як з точки зору схвалення з боку сім'ї, так і з боку норм законів. Для вступу в шлюб потрібно отримати дозвіл від Управління по натуралізації та проживання, для того щоб не втратити свого громадянства. Також, до 2011 року влада забороняла передавати громадянство ОАЕ своїм дітям, які народжені від іноземця та не надавала їм безкоштовної медицини, освіти та інших пільг. І тільки згодом ця норма була змінена і діти отримали право на громадянство після досягнення 18-річного віку.

Ще одним видом обмеження є необхідність отримання дозволу від особи чоловічої статі для виїзду жінки за кордон. Чоловіку надається право конфіскувати паспорт своєї дружини, дітей і дорослих незаміжніх дочок або зв'язатися з імміграційною службою з метою запобігання їх виїзду з країни, що є явним порушенням Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.

Яскравим прикладом дискримінації жінок також є ст.56 Закону про особистий статус, де закріплено, що дружина «відповідно до звичаїв» повинна коритися чоловікові. Право чоловіка карати своїх дружині дорослих дочок законно, якщо в результаті цього покарання на тілі жертви не залишаються сліди від побоїв. В іншому випадку чоловіка чекає штраф (ст. 53 Кримінального кодексу). У 2010 році Верховний Суд ОАЕ встав на сторону чоловіків, що є доказом того, що влада вважає насильство по відношенню до жінок і дітей цілком прийнятним. Проте, з огляду на дану ситуацію, Комітетом по ліквідації дискримінації жінок було висунуто вимогу створити у країні незалежні правозахисні механізми, що відповідають міжнародним нормам задля забезпечення гендерної рівності.

Невеличким досягненням у сфері прав жінок можна вважати надання можливості працювати їм в якості суддів, прокурорів, поліцейських. Однак, дискримінація за ознакою статі, все ж таки, існувати продовжує. Так, показання жінки у кримінальних справах рівні тільки половині показань чоловіки, хоча в деяких цивільних справах їх показання прирівнюються. Крім того, важливим фактом є положення жінки в суспільстві, яке багато в чому визначає ступінь її доступу до правосуддя через суди. Приналежність до тієї чи іншої впливової сім'ї також визначає міру покарання.

На сьогодні, ще одним документом, який регулює питання рівності прав чоловіків та жінок є Федеральний Декрет-закон №2 від 15.07.2015 р. «Про боротьбу з дискримінацією і ненавистю». Але аналізуючи його положення, можна прийти до висновку, що лише одна стаття встановлює покарання за дискримінацію (у тому числі і жінок), інші ж норми тільки декларують рівність обох статей в сфері відповідальності за злочини.

Отже, хоч у ОАЕ і підписали Конвенцію ООН про заборону дискримінації та прописали в Конституції положення про рівність незалежно від статі, та все ж таки, це все має лише формальний характер. У внутрішньому законодавстві детально не регламентовані жодні принципи і відсутні механізми захисту прав жінок. Тож важливим кроком в правовому і соціальному розвитку держави стане реформування законодавства в цій сфері, що надасть можливість кожній особі почуватися гідно та користуватися ефективним захистом конституційних прав і свобод.

Науковий керівник – ас. Омелько І.І.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО СУДУ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ

У 1945 році був заснований новий судовий орган – Міжнародний Суд, що вирішує світові спори на основі норм та принципів міжнародного права. Міжнародний Суд, відповідно до статті 92 Статуту Організації Об'єднаних Націй є головним судовим органом цієї організації, до юрисдикції якого входять усі питання, що передаються йому державами, і всі питання, передбачені Статутом ООН і чинними договорами і конвенціями. Його створення передбачало можливість використання виключно мирних засобів під час вирішення міжнародних спорів через організацію їх судового розгляду.

У наш час світова спільнота переживає кризу у політичних, економічних та культурних відносинах, тому дуже важливим аспектом є забезпечення ефективного функціонування судових структур для стримання радикальних настроїв та підтримання порядку і безпеки у всіх їх проявах. Лише через реформування всієї системи міжнародного правосуддя, а саме Міжнародного Суду ООН можна досягти позитивних результатів у встановленні справедливості та рівності на міжнародній арені.

Важливо звернути увагу на наступні варіанти щодо реформування цієї структури:

1. Наділення Міжнародного Суду ООН обов'язковою юрисдикцією. На сьогоднішній день багато представників країн сперечаються щодо цього питання, адже з деякого боку обов'язкова юрисдикція Гаазького Суду буде суперечити нормам державного суверенітету країн-членів ООН та нормам міжнародного права, в статті 33 Міжнародного Статуту ООН про право на вільний вибір державами засобів мирного вирішення своїх конфліктів. З іншого боку, саме обов'язковість даного органу зможе навести лад у світовому просторі, примушуючи своїми постановами, що будуть вироблені виключно на засадах верховенства права та за допомогою кооперації всіх членів ООН, країни не порушувати порядок. Це може проявлятися, наприклад, у питаннях ядерного чи хімічного роззброєння.

2. Створення системи міжнародних органів Міжнародного Суду ООН, що будуть функціонувати під його протекторатом, але знаходитись на територіях країн-членів ООН. Ця реформа значно покращить швидкість, ефективність та компетентність роботи центру, дозволивши роздивлятися більше справ та залучати більше авторитетних поглядів.

3. Підвищення цінності діяльності Міжнародного суду через забезпечення розширення кола суб'єктів міжнародного права, а сама через збільшення кількості потенційних сторін спору для більш чіткого та детального всебічного розгляду справи. Наприклад, надати доступ до Суду не тільки державам а й міжнародним урядовим та неурядовим організаціям, які мають, відповідно до статті 71 Статуту ООН лише консультативний статус.

4. Дуже перспективним та значним пунктом щодо вдосконалення роботи Гаазького Суду також є встановлення спеціального переліку питань, на які поширюється чи не

поширюється компетенція Суду. Завдяки цьому процедура судового врегулювання стала би значно простішою та результативнішою. Адже, встановивши чітке коло питань, можна швидше прийти до консенсусу по справі, не звертаючи уваги на другорядні сегменти.

Отже, шляхом поетапного реформування та вдосконалення Міжнародного Суду ООН можна буде досягти позитивних зрушень у сфері міжнародної правотворчості. Лише завдяки всебічній підтримці та допомозі реформуванню з боку країн-членів ООН, можна буде налагодити ефективну роботу Суду та створити адекватні умови для раціонального функціонування головного органу Організації Об'єднаних Націй.

Нашому світову потрібен спокій та порядок, а це можливо лише за наявності сильної структури, здатної контролювати дії світової спільноти та у разі порушень накладати відповідні санкції. Контролювання правопорядку може забезпечити Гаазький Суд, маючи достатньо повноважень для цього. Тому пріоритетність його внутрішнього реформування є беззаперечною. Більш того, реформування повинно бути проведене найближчим часом та за дотриманням всіх процедурних порядків.

Кожна країна-член повинна розуміти всю важливість цього питання та зробити крок назустріч перебудові цього вагомому органу, адже світове співтовариство має співпрацювати заради майбутнього.

Науковий керівник – Зінченко О.В

*Кілочек Анастасія Андріївна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
Господарсько-правовий факультет
4 курс, 7 група*

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ, ХОРВАТІЇ ТА БРАЗИЛІЇ

За даними дослідження "Індекс сприйняття корупції", що здійснюється авторитетною міжнародною організацією Transparency International, **Україна за рівнем корупції у 2018 році посіла 120 місце серед 180 країн** [1].

Зазначене обумовлюється змінами в законодавстві України, які розпочалися ще в 2014 році та знаменували новий етап в антикорупційній політиці держави.

Так, 14.10.2014 Верховна Рада України в другому читанні прийняла закони України «Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014-2017 роки», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про запобігання корупції», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодонабувачів юридичних осіб та публічних діячів», внесені зміни до Закону України «Про прокуратуру».

При цьому функції попередження, виявлення та розкриття корупційних діянь покладено на спеціально створені органи – Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції, Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, Антикорупційний Суд тощо.

Однак, на сьогодні, нагальним є вирішення питання неефективної інституційної моделі та існуючої спеціалізації в протидії корупції.

Важливість дієвої спеціалізації правоохоронних органів в боротьби проти корупції та стандарти функціонування таких спеціалізованих інституцій передбачені також міжнародними договорами (ст. 36 Конвенції ООН проти корупції та ст. 20 Кримінальної конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією) та рекомендаціями Україні з боку 20 міжнародних організацій (Стамбульський план дій Організації економічної співпраці та розвитку (ОЕСР) та Групи держав проти корупції (ГРЕКО) [2, с. 19-20].

Так, зазначеними міжнародно-правовими актами визначено обов'язок держав забезпечити наявність органу чи органів, які спеціалізуються на боротьбі з корупцією за допомогою правоохоронних заходів.

О.П. Мусієнко зазначає, що в умовах реформування прокуратури та революційних змін антикорупційного законодавства діяльність прокуратури щодо протидії корупції наповнюється якісно новим змістом [3, с. 106].

Так, Спеціалізована антикорупційна прокуратура (далі – САП) утворена в системі прокуратури України Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» від 12.02.2015 № 198 [4], яким внесені відповідні зміни до Закону України «Про прокуратуру» № 1697 (далі – Закон № 1697) [5].

САП утворена на правах структурного підрозділу в Генеральній прокуратурі України та на неї покладені функції, передбачені ч.5 ст.8 Закону № 1697. Крім того, Генеральна Прокуратура України видала наказ «Про затвердження Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральної прокуратури України» від 12.04.2016 № 149 [6] (далі – Положення № 149), у п. 5 якого закріпила основні завдання та функції САП.

Аналіз Положення № 149 свідчить, що передбачені в ньому завдання та функції САП суттєво відрізняються від тих, які містяться у Законі № 1697. Зокрема, функція міжнародного співробітництва визначає САП як самостійного суб'єкта міжнародного співробітництва, що суперечить положенням розділу XI «Міжнародне співробітництво» Закону № 1697, відповідно до якого суб'єктом може виступати тільки Генеральна прокуратура України.

Така розбіжність між двома профільними нормативно-правовими актами не сприяє ефективному правозастосуванню і налагодженню продуктивного міжнародного співробітництва.

Водночас, як відомо, антикорупційні органи утворені у багатьох країнах, зокрема: Бразилії, Індії, Хорватії, Іспанії, Румунії, Сербії, США, Франції тощо.

Так, зокрема, хорватське Управління з припинення корупції та організованої злочинності (далі – УПКОЗ) має особливі процедури урегулювання незалежності від Головної прокуратури країни, що може бути використано як модельний досвід для української антикорупційної прокуратури [2, с. 172-173].

З організаційної точки зору, УПКОЗ є автономною службою кримінального переслідування в структурі Генеральної прокуратури. А в структурі УПКОЗ функціонують 4 відділи, які забезпечують самостійність та незалежність при виконанні його основних функцій, передбачених законом: Департамент розслідувань і документації; Департамент міжнародного співробітництва і спільного проведення розслідувань; Департамент з боротьби проти корупції і

зв'язків з громадськістю та Департамент кримінального переслідування, який має також регіональні відділення при чотирьохокружних судах[7, с. 85-87].

Водночас, показовим є створення антикорупційних органів у Бразилії. Так, в 1985 році прокурори, федеральна поліція і судді отримали більше автономії і влади, провідним виразником напрямку ротидії корупції стала новоутворена Антикорупційна прокуратура. Це невелика за штатом інституція отримала значні повноваження щодо кримінального переслідування хабарників та інших корупціонерів. Їх база в Куритибі – столиці неголовного штату Парана, спеціально утворена так, щоби бути віддаленою від влади і багатства головних центрів Бразилії та бути джерелом прокурорської незалежності[1, с. 99].

У свою чергу, аналіз досягнень і прорахунків Бразилії щодо діяльності антикорупційної прокуратури зумовлює потребу при розбудові Національного антикорупційного бюро та САП враховувати такі критерії ефективності діяльності, як вихідна організаційна та процесуальна незалежність, гарантії невідкупності та ефективності їх діяльності. Ними, як вбачається, можуть бути залучення незалежних експертів із провідних країн Європи та світу, неприпустимість ознак прихильних відносин між главами антикорупційних відомств та вищими державними посадовцями, можливість автономізації розслідувань від корумпованої правоохоронної та судової системи.

Отже, виходячи з системного аналізу нормативно-правових актів, якими у своїй діяльності керується САП в Україні, можемо дійти висновку, що вона має лише юридичну незалежність та самостійність. Тому, законодавцям нашої держави слід звернути увагу на досвід європейських країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Індекс сприйняття корупції-2018 – Трансперенсі Інтернешнл Україна. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2018/>
2. Старостенко П.С. Спеціалізована антикорупційна прокуратура України як суб'єкт протидії корупції: робота на здобуття кваліфікаційного ступеня магістра; спец.: 073 – менеджмент / П.С. Старостенко; наук. керівник В.С. Шапіро. – Суми: СумДУ, 2018. – 129 с.
3. Мусієнко О. П. Адміністративно-правові заходи запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування: дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. – Київ, 2017. – 242 с.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон України від 12.02.2015 № 198-VII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 17. – Ст. 118.
5. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 2-3. – Ст. 12.
6. Положення про Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру Генеральної прокуратури України : затверджене наказом Генеральної прокуратури України 12 квітня 2016 року № 149. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>
7. Спеціалізовані Інституції З Боротьби Проти Корупції: Огляд Моделей. URL: <https://www.oecd.org/corruption/acn/39972270.pdf>

Науковий керівник: к.ю.н, доц. Овсяннікова О.О.

ПОЧАТОК ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ

Відповідно до п. 9 перехідних положень Конституції України прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію досудового розслідування до початку функціонування органів, яким законом будуть передані відповідні функції, а також функцію нагляду за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, – до набрання чинності законом про створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій.

В Україні наприкінці 2018 р. розпочало функціонування Державне бюро розслідувань. Згідно з ст. 1 ЗУ «Про Державне бюро розслідувань» Державне бюро розслідувань є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції.

Зокрема передбачено, що до повноважень ДБР належатиме розслідування злочинів, скоєних працівниками правоохоронних органів, службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, судьями, службовими особами Національного антикорупційного бюро України, а також військових злочинів.

Відповідно до Прикінцевих та Перехідних положень КПК обраховані гранично допустимі строки здійснення слідчими прокуратури повноважень:

- з «розслідування» злочинів, підслідних ДБР, – до «дня введення в дію ч.4 ст.216 КПК» (до дня початку діяльності ДБР, але не пізніше 5 років з дня набрання чинності цим Кодексом (що наступить раніше), користуючись при цьому повноваженнями слідчих, визначеними КПК (строк сплив 20.11.2017);
- з «дорозслідування» злочинів, підслідних ДБР, розпочатих до введення в дію ч. 4 ст.216 КПК, – до «закінчення досудового розслідування, але не довше двох років, користуючись при цьому повноваженнями слідчих, визначеними КПК»;[3].

До 20 листопада 2017 року (дата початку роботи ДБР) справи мали розглядатися прокуратурою, після цієї дати відповідні справи мали стати предметом повноважень новоутвореного органу в Україні – ДБР. Хоча цей орган так і не почав функціонувати у повному обсязі. Було обрано лише директора і заступників директора ДБР. Як наслідок у правовому значенні прокуратура не може розглядати справи після 20 листопада 2017 року, але реально, у зв'язку із відсутністю роботи ДБР, прокуратура продовжує виконувати цю функцію.

Управління зв'язків із громадськістю та ЗМІ Генеральної прокуратури України заявило, що беручи до уваги, що наразі ДБР не розпочало свою роботу, а прокуратура втратила повноваження з розслідування підслідних ДБР злочинів, вирішенням проблеми може стати використання керівниками прокуратур повноважень з доручення проведення досудового розслідування іншому органу досудового розслідування в порядку ч.5 ст. 36 КПК (у зв'язку із неможливістю здійснення ефективного досудового розслідування ДБР через те, що воно не розпочало свою роботу

Як заявив директор ДБР Роман Труба під час звіту діяльності ДБР за 2017-2018 рр. у березні 2018 року: «Понад 20 років Україна чекала на створення Державного бюро розслідувань. Ми поставили за мету побудувати Бюро менше ніж за рік. Без підтримки політичних інститутів, але, сподіваємося, з підтримкою громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Вже у вересні 2018 року ми розпочнемо перші розслідування»[2]. Фактично говорити про втрату конфлікту інтересів між ДБР і прокуратурою можна буде лише з вересня 2018 року, якщо вірити директору.

Складність даного питання обумовлено фразою законодавця у перехідних положеннях Конституції, а саме «з моменту початку функціонування», не закріпивши детально, що саме він розуміє під поняттям функціонування. Єдиного підходу серед науковців і правників досі немає. Автор вважає, що моментом функціонування ДБР має стати фізична наповненість штатного розпису ДБР, організація територіального управління. Власне, перші кроки до цього вже покладені. Очевидно, що за цей час, який перевищує встановлені законом строки досудового розслідування, віднесені до його підслідності злочини мають розслідуватися. Єдині, хто може це зробити – це слідчі прокуратури.

Разом з тим, вже на сучасному етапі керівництву Генеральної прокуратури України необхідно визначитися із майбутнім слідчих прокуратури. На вересень 2017 р. в системі територіальних прокуратур нараховувалося 503 слідчих, ще близько 150 слідчих працюють у військовій прокуратурі. Згідно із Прикінцевими та перехідними положеннями Закону України «Про Державне бюро розслідувань», ДБР може бути укомплектоване за рахунок осіб, які протягом останнього року обіймали посади слідчих прокурорів, - не більш як на 30 %, що становить максимум 500 осіб від граничної чисельності ДБР у 1500 працівників. Однак враховуючи, що йдеться про комплектування слідчих підрозділів, загальна чисельність яких у ДБР точно невідома, проте буде меншою за його граничну чисельність, стає зрозумілим, що переведення всіх слідчих органів прокуратури в систему ДБР неможливе.» [3]. Отже, наразі виникає потреба в належному переведення і працевлаштування чи навіть скорочення, зважаючи на законодавчі обмеження в чисельності співробітників прокуратури.

Тому можна констатувати, що існує нагальна потреба у вирішенні проблеми не тільки правового вакууму, який існує на сьогодні, а й подальшої долі посад слідчих в органах прокуратури насамперед подоланням організаційних та правових перешкод.

Науковий керівник: Лапкін А. В., к. ю. н., доцент кафедри організації судових і правоохоронних органів НЮУ імені Ярослава Мудрого.

*Федоровська Дар'я Ігорівна,
студентка 1 курсу факультету адвокатури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

СУДОВА СИСТЕМА В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

Гетьман Павло Скоропадський прийшов до влади в складний для України період, за короткий час свого правління (з 29 квітня до 14 грудня 1918 р.) він зміг зробити багато результативних реформ, зокрема судову.

У перші тижні існування гетьманату в Україні діяла «змішана» судова система, тобто судові установи часів Російської імперії, суди, створені Тимчасовим урядом, суди, утворені Центральною Радою, та власні судові інституції. При цьому формально зберігалися демократичні принципи судоустрою: незалежність суду, незмінність суддів, участь у розгляді справ присяжних засідателів, гласність процесу, рівність сторін, право на захист тощо.

Створення нової судової системи в Українській державі розпочалася з реформування її вищої ланки — Генерального суду. В «Законах про тимчасовий державний устрій України» цілий розділ був присвячений Генеральному суду. Як і раніше, він виступав як вищий охоронець і захисник закону та вищий суд України у справах судових та адміністративних. Новела полягала в тому, що гетьман перебрав на себе право призначати суддів Генерального суду. [1]

Гетьман планував реформувати Генеральний суд в напрямку перетворення його на структуру, подібну до колишнього Правительствующого Сенату Російської імперії. [2, с.103]

Система загальних судів в Україні утверджувалась законом "Про Судові палати й Апеляційні суди" від 8 липня 1918 року та будувалася відповідно до принципів судоустрою судової реформи 1864р., а саме: окружні суди, судові палати, апеляційні суди, Державний сенат. Було відновлено діяльність Судових палат: Київської, Харківської та Одеської. Адміністративні, цивільні й кримінальні справи розглядалися окружними судами у складі постійних суддів і 12 присяжних засідателів. [3, с.83]

Керівництво судочинством покладалося на Міністерство юстиції, компетенція якого розширювалася. Міністр юстиції отримав право призначати і звільняти з посад мирових суддів і голів з'їздів мирових суддів.

Загальна кількість посад у вищій судовій установі Української держави розподілялася поміж колишніми урядовцями УНР і царської Росії у співвідношенні приблизно «п'ятдесят на п'ятдесят». Але рівень їхньої освіченості і практичного досвіду не давав сумніву в компетентності і професійності senatorів. Керівні посади в департаментах Сенату посідали колишні українські урядовці. [4, с.45]

Сучасна українська історіографія акцентує увагу на такі складові судової реформи заходи, що були впровадженні гетьманом, а саме: удосконалення роботи середніх і нижніх ланок судової системи; розширення права в кримінальних та цивільні справи мирових суддів.

Отже, можна зробити висновок, що судова система Української Держави зберігала демократичні принципи судоустрою та діяла на базі законодавчих актів, що були створені попередниками, а також на основі новостворених норм і актів, а саме «Законо про тимчасовий державний устрій України». Характерним для держави Скоропадського було прагнення до вдосконалення судової системи та забезпечення пріоритетності законів, а також неухильне їх дотримання.

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Лісогорова К.М.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Державний вісник – 1918. – 10 травня.
2. Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України. 1917 – 1920. – К., 1997. – 208с.

3. Історія держави і права України: Академічний курс у 2 – х т. / За ред. В. Я. Тація, А.Й. Рогожина. – К., 2000. – Т.2. –578с.

4. Тимощук О. В. Судові органи «цивільного відомства» в Українській Державі 1918р. // Держава і право. – 1999. – Вип.4. – 89с.

ДО ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ЗА П.1-1 СТ. 41 КЗПП

Додаткові підстави розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу з окремими категоріями працівників за певних умов (далі - додаткові підстави розірвання трудового договору) неодноразово ставали предметом досліджень в науковій юридичній літературі. У своїх працях це питання вивчали: О. М. Аكوпова, Н. М. Вапнярчук, К. М. Гусов, М. І. Іншин, Ю. В. Ісасв, В. О. Кравченко, С.М. Козін, Ю. П. Орловський, С. М. Прилипка, О. І. Процевський, О. С. Хохрякова, С. М. Черноус, В. І. Щербина, О. М. Ярошенко та ін.

Розглядуваний пункт ст. 41 КЗпП фактично об'єднує 2 підстави для звільнення керівника. Першою є затримання виплати заробітної плати. За ч. 1 ст. 115 КЗпП України й ч. 1 ст. 24 Закону України «Про оплату праці» зарплата виплачується працівникам регулярно в робочі дні у строки, встановлені колективним договором або нормативним актом роботодавця, погодженим з виборним органом первинної профспілкової організації чи іншим органом, уповноваженим на представництво трудовим колективом (за відсутності таких органів – представниками, обраними й уповноваженими трудовим колективом), але не рідше ніж двічі на місяць через проміжок часу, що не перевищує 16 календарних днів, і не пізніше 7-ми днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата.

Друга підстава звільнення керівника юридичної особи – виплата заробітної плати в розмірі, нижчому за встановлений мінімальний розмір заробітної плати. Легальне поняття «Мінімальна заробітна плата» наведене в КЗпП України (ст. 95) і Закон України «Про оплату праці» (ст. 3), та визначається як встановлений законом мінімальний розмір оплати праці за виконану працівником місячну (годинну) норму праці. В.М. Вегера розширює поняття наступним чином, і визначає мінімальну заробітну плату як загальнообов'язкову державну соціальну гарантію, що становить собою мінімальний розмір грошової виплати працівникові за місячну або погодинну норму праці (обсяг робіт) і встановлюється за некваліфіковану працю при належному виконанні покладених на нього трудових обов'язків у нормальних умовах праці. Мінімальна зарплата забезпечує соціальний захист працівників і має місце виключно в царині трудових відносин як державний мінімальний соціальний стандарт у сфері оплати праці за роботу в нормальних умовах при виконанні встановленої норми праці. Вона застосовується для встановлення розмірів допомог по тимчасовій непрацездатності, по вагітності й пологах, а також для інших цілей загальнообов'язкового соціального страхування [1, с. 104].

А. Мішенков заявляє, що факти невиконання заробітної плати з огляду на їх масовість, а також на наслідки, до яких вони можуть призвести, – одна з найгостріших і найболючіших проблем сьогодення. Аналіз ситуацій з невиконаннями зарплати нерідко свідчить про суб'єктивний характер таких дій роботодавця. З метою забезпечення реалізації конституційного права громадян України на своєчасне одержання винагороди за працю й посилення державного впливу на стан здійснення нагляду за додержанням законодавства про

оплату праці, ст. 41 КЗпП було доповнено додатковою підставою розірвання трудового договору з керівником підприємства, установи й організації [2]. За даними Державної служби статистики України станом на квітень 2019 року сума заборгованості з виплати заробітної плати складала 2463,3 млн грн. (Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях)[4].

Для розірвання трудового договору за п. 1-1 ст. 41 КЗпП має значення факт учинення винних дій, за даною підставою не може бути звільнений керівник, якщо перед очолюваним ним підприємством мають заборгованість Державний бюджет України, місцеві бюджети або юридичні особи державної форми власності. У наказі про звільнення роботодавець зобов'язаний зазначити, які саме винні дії були допущені керівником, у чому вони полягали, коли й за яких обставин були ним учинені і чим це підтверджується. Установлення факту непроведення індексації заробітної плати не може розцінюватися як доказ того, що заробітна плата на підприємстві виплачувалася в розмірі, нижчому від установленого законом розміру мінімальної.

Що ж стосується Трудового кодексу, то в доопрацьованому проекті від 20.05.2015 [3], то законодавець повністю запозичує положення п.1-1 ст. 41 чинного Кодексу.

Отже, згадана вище додаткова підстава розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу з окремими категоріями працівників за певних умов у випадку винних дій керівника підприємства, установи, організації, внаслідок чого заробітна плата виплачувалася несвоєчасно або в розмірах, нижчих від установленого законом розміру мінімальної заробітної плати потребує «модернізації» шляхом розширення кола працівників до яких вона може застосовуватись.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. В. М. Вегера. Встановлення розміру мінімальної заробітної плати як спосіб державного регулювання оплати праці в Україні : монографія /– Х. : Право, 2015. – 168 с.
2. Мішенков, А. Додаткові підстави розірвання трудового договору з деякими категоріями працівників [Електронний ресурс] /А. Мішенков. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=3208>.
3. Проект Трудового кодексу України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221
4. Сума заборгованості з виплати заробітної плати у 2019 році [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/gdn/zvz/zvz_19_u.htm.

*Аветчин Олександр,
курсант 2-го курсу Інституту підготовки
юридичних кадрів для СБУ НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИСВОЄННЯ РАНГІВ ДЕРЖАВНИМ СЛУЖБОВЦЯМ

Прийняття на державну службу, просування по службі державних службовців, а також вирішення інших питань, пов'язаних зі службою, здійснюється з урахуванням категорій посад

державної служби і рангів державних службовців як виду спеціального звання, що їм присвоюється. Від рангу державного службовця залежить одна із складових його зарплати, а саме: надбавка за ранг.

10 грудня 2015 р. був прийнятий Закон України № 889-VIII «Про державну службу» (на заміну Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 р. № 3723-XII). Новий Закон «Про державну службу» набув чинності з 1 травня 2016 р., а разом з ним — низка підзаконних нормативно-правових актів, зокрема й щодо питань присвоєння рангу державного службовця.

Питання рангів державних службовців регулюються статтею 39 нового Закону України «Про державну службу». Постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2016 р. № 306 було затверджено Порядок присвоєння рангів державним службовцям, який визначає механізм присвоєння державним службовцям рангів під час прийняття на державну службу та її проходження (далі — Постанова КМУ № 306).

Відповідно до ст. 26 раніше чинного Закону України «Про державну службу» (далі — Закон 1993 р.) ранг службовцю присвоювався відповідно до займаної посади, рівня професійної кваліфікації та результатів роботи. При прийнятті на державну службу службовцю присвоювався ранг у межах відповідної категорії посад. Для присвоєння чергового рангу в межах відповідної категорії посади державний службовець повинен був успішно відпрацювати на займаній посаді два роки. За виконання ж особливо відповідальних завдань черговий ранг в межах відповідної категорії посад присвоювався достроково.

Відповідно до частин 5, 6 ст. 39 нового Закону України «Про державну службу» (далі — Закон 2015 р.) ранги державних службовців присвоюються одночасно з призначенням на посаду державної служби, а в разі встановлення випробування — після закінчення його строку. Державному службовцю, який вперше призначається на посаду державної служби, присвоюється найнижчий ранг у межах відповідної категорії посад. Черговий ранг у межах відповідної категорії посад присвоюється державному службовцю через кожні три роки з урахуванням результатів оцінювання його службової діяльності.

Закон 2015 р. та Постанова КМУ № 306 істотно змінили порядок присвоєння категорій посад державної служби та рангів державним службовцям. Так, з 1 травня 2016 р. введено три категорії посад державної служби: «А», «Б», «В», а також дев'ять рангів державних службовців — видів спеціальних звань.

Таким чином, основною відмінністю порівняно з Законом 1993 р. є те, що рангів стало менше – 9, замість колишніх 15, а категорій посад державних службовців — 3, замість передбачених раніше 7.

Відповідно до частини 9 ст. 39 Закону 2015 р. у разі переходу на посаду нижчої категорії або звільнення з державної служби за державним службовцем зберігається раніше присвоєний йому ранг. Це правило передбачалося й Законом 1993 р.

Розглянемо ситуацію із практики. Так, державний службовець за Законом 1993 р. мав 11 ранг, 6 категорію. На момент уведення в дію Закону 2015 р. державний службовець займав посаду спеціаліста, що відповідала категорії «В» посад державної служби, і йому було присвоєно найнижчий 9 ранг у межах категорії посад (але це — не найнижчий ранг із загального переліку рангів).

Зараз відповідно до Закону 2015 р. 11 ранг є поза межами категорії займаної посади, тому державному службовцю було присвоєно найнижчий 9 ранг. Отже, за державним службовцем не зберігся раніше присвоєний ранг відповідно до Закону 1993 р., а тому він суттєво втратив у заробітку.

На підставі викладеного вважаю, що, реформувавши Закон України «Про державну службу» і передбачивши співвідношення між рангами державних службовців і військовими званнями, дипломатичними рангами та іншими спеціальними званнями, поза увагою законодавця залишилось питання щодо встановлення відповідних співвідношень між рангами державних службовців за Законом 1993 р. і Законом 2015 р. Це призвело до порушення права державних службовців на отримання надбавки за ранг не нижче рівня присвоєного раніше рангу. У зв'язку з цим, на мій погляд, необхідно розробити і внести відповідні доповнення до нового Закону України «Про державну службу», а також до Порядку присвоєння рангів державним службовцям, затвердженого постановою КМУ від 20 квітня 2016 р. № 306.

Науковий керівник: доцент кафедри трудового права НЮУ імені Ярослава Мудрого, к.ю.н., доц. Юшко А.М.

*Кравець Тетяна Євгенівна
студентка 2 курсу, 5 групи, Інституту
прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРОЦЕДУРНІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ КТС

На практиці виникає чимало індивідуальних спорів. На сьогодні у трудовому законодавстві не встановлено чіткого переліку трудових спорів, які мають вирішувати комісії по трудовим спорам (далі – КТС), але визначено у ст. 232 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП), які спори повинні розглядати виключно суди. Отже, жодним нормативно-правовим актом не визначено перелік тих категорій трудових спорів, які мають розглядати КТС; а це, на наше переконання, є неабиякою прогалиною у чинному законодавстві. Відповідно до ст. 223 КЗпП КТС обирається загальними зборами (конференцією) трудового колективу підприємства, установи, організації з числом працюючих не менш як 15 чоловік. Тобто, до складу цієї комісії входять працівники даного підприємства, установи, організації, які переважно не мають відповідної спеціальної юридичної освіти, а тому постає проблема: чи можуть вони належним чином вирішити трудовий спір? На нашу думку, варто включити до проекту Трудового кодексу України норму стосовно певних вимог до членів цієї комісії. А саме членом КТС може бути обрана фізична особа, яка має вищу юридичну освіту, стаж роботи в галузі права не менше одного року, досягла 25 років та володіє державною мовою. В такому разі, вирішення трудових спорів буде здійснене більш компетентними та професійними особами, а тому це досить ефективний метод.

На наш погляд, доречним є виділення певних категорій справ, які повинні вирішуватися спершу виключно КТС, також виокремити спори, які мають право вирішувати як суди, так і КТС. Це дозволить розмежувати компетенції цих двох органів та зменшити навантаження на суди.

На підставі узагальненого аналізу судової практики, використаної з Єдиного державного реєстру судових рішень, можна виокремити такі категорії справ, котрі входять виключно до компетенції КТС:

- 1) спори щодо встановлення місячної тарифної ставки, розміру виробничої премії;
- 2) спори про зміну істотних умов праці, зокрема, щодо скасування наказів про зміну істотних умов;
- 3) спори про оплату праці, зокрема при виконанні роботи у нічний час [4] та надурочних робіт, при суміщенні професій (спеціальностей), при невиконанні норм виробітку, простоях, виготовленні браку тощо;
- 4) спори щодо грошової компенсації, зокрема за роботу у святкові й неробочі дні, вихідні дні, при переведенні чи направленні на роботу в іншу місцевість, при відрядженнях тощо;
- 5) спори щодо виплат вихідної допомоги, премії, винагороди за вислугу років;
- 6) спори щодо надання щорічної відпустки і виплати грошової компенсації за частину невикористаної щорічної відпустки.

КТС також має право розглядати й інші трудові спори, пов'язані з застосуванням законодавства про працю, колективного та трудового договорів, правил, положень та інструкцій, за винятком спорів з питань, які віднесено до компетенції інших органів та питань щодо яких, згідно з чинним законодавством, встановлений особливий порядок їх вирішення.

Пропонуємо також включити наступне положення до проекту Трудового кодексу України. До компетенції як суду, так і КТС входить розгляд таких спорів:

- 1) щодо скасування наказу про притягнення до дисциплінарної відповідальності;
- 2) щодо виплати грошової компенсації за дні невикористаної щорічної відпустки при звільненні;
- 3) щодо затримки розрахунку при звільненні;
- 4) щодо внесення змін до трудової книжки у зв'язку із виявленими неточностями і помилками.

Хочемо зауважити, що з подальшим розвитком судової практики та практики розгляду спорів КТС ці переліки можна розширювати, адже вони не є вичерпними.

Тому, на нашу думку, включення даних положень до законодавства про працю України є певною новизною та являє собою більш детальну регламентацію повноважень КТС.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Швець Н. М.

*Крікорова Елен Каренівна
студентка 2 курсу, 7 група
Інституту прокуратури та кримінальної
юстиції НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРАВО НА СТРАЙК ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

В умовах сьогодення, коли наймана праця є доволі поширеною, найчастіше виникають колективні трудові спори. При реалізації права на працю працівникомз метою його забезпечення роботодавцем можуть виникати розбіжності інтересів між ними. Страйк є одним

із дієвих способів розв'язання конфлікту, найбільш радикальним та одним із останніх засобів вирішення трудових спорів.

Безумовно, страйки періодично мають місце на теренах нашої держави, – тривожний сигнал як для внутрішньої, так і для зовнішньої політики, орієнтованої на підтримання привабливого соціального клімату України. Роботодавці повинні не тільки не допускати вирішення конфлікту через страйк, і швидкого вчинення всіх дій щодо його урегулювання. Одним із основних завдань роботодавця – є створення сприятливого соціально – психологічного клімату в колективі, адже він створює важливі передумови для ефективної праці.

Право на страйк знайшло своє закріплення як на міжнародному, так і на національному рівнях. Порядок здійснення цього права закріплений у Європейській соціальній хартії, Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права та у Конституції України, законі України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів(конфліктів)».

Задля з'ясування та дослідження цього поняття, насамперед потрібно виділити його основні ознаки: страйк - це тимчасове колективне добровільне припинення роботи працівниками (невихід на роботу, невиконання своїх трудових обов'язків) підприємства, установи, організації (структурного підрозділу) з метою вирішення колективного трудового спору (конфлікту); мирна акція протесту задля захисту своїх соціально – економічних; це груповий, організований і цілеспрямований вплив на виробничий процес шляхом тимчасової відмови працівника від участі в трудовій діяльності з метою задоволення висунутих ним органам управління вимог; це колективні дії робітників з певними вимогами до роботодавців.

К.Німак виділяв такі ознаки страйку: 1)страйк – як крайній засіб для задоволення вимог найманих працівників; 2)виявляється у призупиненні виконання працівниками своїх трудових обов'язків; 3)страйк – колективна дія; 4)страйк – тимчасове припинення роботи; 5)носить добровільний характер; 6)носить організований характер. Страйк, як один із способів вирішення трудових спорів та конфлікту, закріплений на законодавчому рівні.

Задля організації працюючими страйку повинні бути певні умови та підстави, які спонукають працівників захищати свої інтереси. Узагальнюючи визначення, які застосовуються в національних законодавствах, можна виявити два елементи, достатні для визнання дій працюючих страйком: перший — це вказівка на зміст дій працівників, тобто призупинення роботи, другий — вказівка на мету здійснення працівниками цієї акції.

По – перше, страйку передують примирні процедури, а вже, якщо вони не привели до вирішення трудового спору або конфлікту, або власник чи уповноважений ним орган (представник) ухиляється від примирних процедур або не виконує угоди, досягнутої в ході вирішення колективного трудового спору (конфлікту).

По – друге, перед проведенням страйку працюючими приймається рішення щодо нього.Рішення щодо нього подається первинною профспілкою організацією або іншим уповноваженим органом до голосування на загальних зборах працівників.Рішення приймається на загальних зборах(конференції) шляхом голосування і вважається прийнятим

після того, якщо за нього проголосувала більшість найманих працівників або 2/3 делегатів конференції та оформлюється протоколом.

По- третє, робітники, які беруть участь у страйку не можуть бути притягнуті до відповідальності, адже згідно із ст. 27 ЗУ «Про порядок вирішення колективного трудового спору(конфлікту), страйки не вважаються порушенням трудової дисципліни та Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р., наголошує на тому, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання та поваги прав і свобод інших та забезпечення суспільного порядку, загального добробуту в демократичному суспільстві (ст. 29).

По – четверте, задля матеріального забезпечення страйкуючих, є можливість створення страйкового фонду(ст.27 ЗУ «Про порядок вирішення колективного трудового спору(конфлікту)»). Але, згідно із законодавством Молдови та Білорусії забороняється навіть виплачувати заробітню плату під час проведення страйку.

По – п`яте, встановлені обмеження з яких право на страйк може бути обмежене, або взагалі заборонено. Забороняється проведення страйку за умов, якщо припинення працівниками роботи створює загрозу життю і здоров'ю людей, довкіллю або перешкоджає запобіганню стихійному лиху, аваріям, катастрофам, епідеміям та епізоотіям чи ліквідації їх наслідків[1].До цього списку також потрібно додати ситуацію надзвичайного стану.

Також заборонені будуть незаконні страйки, якщо порушено вимоги законодавства, де регулюється організація та проведення самого страйку, і тягнути за собою різного виду відповідальність. Цей принцип закріплено у ст. 29 ЗУ «Про порядок вирішення трудових колективних спорів(конфліктів)» особи, винні в порушенні законодавства про колективні трудові спори (конфлікти), несуть дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність згідно із законодавством. Задля притягнення працівника до будь – якого виду відповідальності, роботодавець повинен врахувати усі умови, які зазначені у ст. 149 КЗпП. Такі як ступінь тяжкості, обставини, за яких було вчинене правопорушення та попередню роботу працівника. Страйк визначається незаконним у судовому порядку за прийняттям рішення суду про це.

Страйк, визнаний незаконним, повинен бути негайно припинений, а якщо рішення суду винесене до початку страйкових дій, працівникам належить утримуватися від його проведення. У протилежному випадку страйкарів можна притягти до дисциплінарної відповідальності.

Застосування таких санкцій у майбутньому попереджають організацію незаконних страйків та реалізацію необдуманих дій.

По - шосте, є деякі категорії працівників, для яких страйк може бути обмежен, через особливість виконання їх трудової функції. Це такі люди, як працівники органів прокуратури, Збройних Сил України, органів державної влади, безпеки і порядку.

Отже, як вже було сказано вище, страйк – крайня форма відстоювання своїх інтересів працівниками, і задля попередження такого засобу, потрібно було б покращити роботодавцями умови праці, чітке та належне виконання дій сторін трудових відносин, які прописані в трудовому договорі. Задля запобігання конфлікту сторін, створити певні конференції, круглі

столи, де обидві сторони мають бути присутніми, одна сторона – висказує невдоволеність, а інша – прислухається та прагне змінити умови. Але якщо ж страйк вже є неминучим, то працівники чітко повинні дотримуватися законодавчих вимог щодо організації та проведення страйку, обмеження та заборони страйки, задля запобігання негативних наслідків.

Науковий керівник: к. ю. н., асистент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

*Кракова Владислава Вікторівна,
студентка 2 курсу. 6 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

НОВАЦІЇ ПРОЕКТУ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ

Індивідуальний трудовий спір, як правило, виникає в зв'язку з порушенням однією стороною трудових відносин прав іншої сторони і, як показує практика, випадки таких порушень стаються дедалі частіше. Тому, очевидно є необхідність чіткого законодавчого врегулювання механізму вирішення індивідуальних трудових спорів.

Разом з тим, дана тема є не менш актуальною й у наукових колах, так, дослідження вирішення індивідуальних трудових спорів ґрунтується на наукових працях вітчизняних та зарубіжних науковців: В. С. Балуха, В. Я. Бурака, Н. В. Дараганової, С. І. Запарі, В. В. Лазора, С. В. Лозового, Дж. Парсела, М. М. Ясинка та ін., які одноставно зазначають, що навіть остання редакція Проекту Трудового кодексу не вирішує проблем механізму вирішення індивідуальних трудових спорів в Україні [1].

Наразі порядок вирішення індивідуальних трудових спорів на законодавчому рівні врегульовано главою XV Кодексу законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII з подальшими змінами і доповненнями (далі - КЗпП України) [2]. У Проекті Трудового кодексу України від 27.12.2014 р. № 1658 (далі - Проект Трудового кодексу) [3] Книга IX присвячена індивідуальним трудовим спорам.

Чинне трудове законодавство не містить визначення індивідуального трудового спору. За ч. 1 ст. 367 Проекту Трудового кодексу індивідуальний трудовий спір - це трудовий спір між працівником і роботодавцем, що виникає при здійсненні трудових відносин, а в окремих випадках – до їх початку або після їх припинення. Приблизний перелік розбіжностей, які можуть бути предметом індивідуального трудового спору, встановлений ч. 2 ст. 367 Проекту Трудового кодексу.

Відповідно до КЗпП України трудові спори розглядають суди і комісії по трудових спорах (далі - КТС); причому останні є обов'язковими первинними органами по вирішенню трудових спорів, які розглядають всі категорії спорів, крім віднесених до виключної компетенції судів (ст. 222, 232 КЗпП України). Однак, відповідно до ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, тому з прийняттям у 1996 році Конституції України сторони можуть звертатися за вирішенням будь-яких трудових спорів безпосередньо до суду без попереднього звернення в КТС.

Новацією Проекту є й те, що кардинально змінено правовий статус КТС, а саме, з обов'язкового первинного органу з розгляду індивідуальних трудових спорів КТС

трансформована в орган примирення, який створюється з метою «врегулювання індивідуальних трудових спорів шляхом пошуку взаємоприйнятних рішень і примирення сторін таких спорів».

Проектом Трудового кодексу передбачено, що за погодженням між роботодавцем і профспілковим представником КТС може створюватися на всіх підприємствах незалежно від кількості працівників. Нагадаємо, що чинне трудове законодавство встановлює, що КТС може створюватися лише на тих підприємствах, загальна кількість працівників яких становить не менше 15 осіб.

Відповідно до Проекту Трудового кодексу змінено і порядок формування КТС. Так, відповідно до ст. 371 Проекту Трудового кодексу кількість представників працівників і роботодавця в КТС має бути рівною, в той час як відповідно до КЗпП України кількість працівників в складі КТС має бути не менше половини. Чисельний склад КТС визначається за взаємною згодою між роботодавцем і профспілковим представником. На нашу думку, зазначене положення є позитивним, оскільки за такого порядку формування КТС рівною мірою будуть враховані інтереси сторін, між якими виникає спір – працівника та роботодавця.

Проект Трудового кодексу, як і чинний КЗпП України, покладає обов'язок по організаційно-технічному забезпеченню діяльності КТС на роботодавця.

Згідно зі ст. 225 КЗпП України для звернення до КТС встановлений тримісячний строк з дня, коли працівник дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права, а у спорах про виплату належної йому заробітної плати - без обмеження будь-яким строком. Слід зазначити, що КТС може відновити встановлені терміни в разі їх пропуску з поважних причин. Проект Трудового кодексу не встановлює строків звернення до КТС. Таким чином, працівник може звернутися за захистом своїх прав в КТС без обмеження будь-яким строком. Разом з тим, згідно зі ст. 373 Проекту Трудового кодексу поданню заяви про розгляд індивідуального трудового спору працівника до КТС має передувати його звернення безпосередньо до роботодавця (якщо існуючі розбіжності між працівником і роботодавцем не були врегульовані протягом двох тижнів).

Згідно з чинним КЗпП України засідання КТС вважається правомочним, якщо на ньому присутні не менше двох третин обраних до її складу членів. Відповідно до ст. 375 Проекту Трудового кодексу засідання КТС вважається правомочним, якщо на ньому присутні не менше половини представників, які входять до її складу.

Терміни розгляду індивідуального трудового спору КТС згідно з Проектом Трудового кодексу не змінилися і складають 10 календарних днів; в разі складності спору КТС уповноважена продовжити цей термін, але не більше ніж до 15 календарних днів.

Відповідно до Проекту Трудового кодексу рішення КТС приймається за згодою всіх членів комісії, які беруть участь в засіданні, а не більшістю голосів присутніх, як передбачено чинним КЗпП України. У разі незгоди хоча б одного з членів КТС, рішення, яке пропонується до прийняття, вважається неприйнятним (ч. 1 ст. 377 Проекту Трудового кодексу). На нашу думку, таке положення викликане тим, що оскільки завданням КТС є примирення сторін трудового спору, то рішення КТС не можуть прийматися простою більшістю голосів. Отже досягнення консенсусу всіма членами комісії є необхідною умовою прийняття рішення, що дозволить домогтися високої виконуваності рішень КТС в добровільному порядку. Разом з

тим, вважаємо, що в більшості випадків домогтися одностайності буде дуже важко, перш за все, враховуючи різну полярність поглядів членів КТС через те, що половина є представниками роботодавця, а половина – працівників, тому вважаємо за доцільне змінити зазначену норму та зазначити, що для прийняття рішення необхідна кваліфікована більшість – 2/3 членів, які беруть участь у засіданні.

Крім того, критиці піддається порядок виконання рішення КТС, запропонований у Проекті Трудового кодексу. Так, у разі невиконання рішення КТС в добровільному порядку чинним трудовим законодавством встановлено примусовий порядок його виконання. Однак, ст. 379 Проекту Трудового кодексу встановлює тільки добровільний порядок виконання рішення КТС роботодавцем. На нашу думку, таке твердження є не виправданим, оскільки постає запитання – навіщо витратити час на вирішення трудового спору у КТС, якщо немає ніякої гарантії виконання рішення, прийнятого цим органом. Тому вважаємо за доцільне або ж залишити порядок виконання таких рішень без змін, тобто у тому вигляді як він закріплений у КЗпП України, або ж визначити у ст. 370 Проекту Трудового кодексу статус КТС лише як консультативного органу.

Крім того, змін зазнала і процедура розгляду індивідуальних трудових спорів у судах. Так, відповідно до Проекту Трудового кодексу загальний строк звернення до суду за вирішенням індивідуального трудового спору продовжено з трьох місяців до 1 року. На нашу думку, такі зміни є виправданими, оскільки, по-перше, в такому разі обмеження права доступу до правосуддя стає менш жорстким, по-друге, сторона, чиї права порушено, матиме більше часу для спроби вирішення такого спору іншим, несудовим способом захисту або ж матиме більше можливостей для формування доказової бази, яку потім використовуватиме в суді. Строк звернення до суду з позовною заявою про незаконне звільнення не змінився і становить один місяць. Такий же термін встановлений Проектом Трудового кодексу може бути застосовано до позовних вимог про переведення на іншу роботу і незаконну відмову в прийнятті на роботу. Позитивною, на нашу думку, є норма Проекту Трудового кодексу, яка конкретизує, що не обмежується будь-яким строком звернення до суду тільки з заявою про стягнення належних працівникові заробітної плати, гарантійних і компенсаційних виплат, а не будь-якою вимогою, що стосується оплати праці (ч. 2 ст. 381 Проекту Трудового кодексу).

Проект Трудового кодексу, як і чинне трудове законодавство, звільняє працівника від сплати держмита і судових витрат.

Проект Трудового кодексу, на відміну від чинного КЗпП України, не містить норми, яка встановлює обов'язок роботодавця виплатити працівникові компенсацію в розмірі середнього заробітку за весь час затримки видачі трудової книжки при звільненні. Слід зазначити, що трудова книжка є одним з документів, який повинен бути пред'явлений працівником при влаштуванні на роботу. Таким чином, працівник позбавляється права на працевлаштування з дотриманням усіх норм чинного законодавства внаслідок неправомірного позбавлення його трудової книжки колишнім роботодавцем. Тому, на нашу думку, така ситуація суттєво порушує права працівника, з огляду на це пропонуємо доповнити Проект Трудового кодексу, вказаним положенням.

Абсолютним нововведенням Проекту Трудового кодексу в частині розгляду трудових спорів є ч. 3 ст. 383 останнього. Ця норма встановлює, що з урахуванням клопотання

роботодавця і згоди працівника суд може замість поновлення на роботі прийняти рішення про виплату працівникові компенсації в розмірі, визначеному за домовленістю сторін, але не менше середньої заробітної плати за 12 місяців. Таким чином, на наш погляд, дана норма встановлює можливість досягнення сторонами мирової угоди. Разом з тим, вважаємо, що з процесуальної точки зору буде досить складно застосовувати дану норму на практиці.

Крім того, Проект Трудового кодексу також встановлює заборону повороту виконання рішення по трудових спорах, крім випадків, коли скасоване рішення було засноване на повідомлених позивачем неправдивих відомостях або поданих ним підроблених документах.

Водночас, у наукових колах останнім часом йде мова про альтернативні способи вирішення трудових спорів, зокрема і індивідуальних. Так, значного поширення набуває медіація, яка, як зазначає О. Г. Середа, є ефективним способом захисту трудових прав як працівника, так і роботодавця. Саме медіація може сприяти знаходженню розумного й оптимального балансу інтересів працівників і роботодавця та запобігати судовим розглядам, які шкодять репутації конкретної компанії. У підприємницьких відносинах важливо зберегти добре ім'я компанії, що гарантує конфіденційний характер медіації [4, с. 40]. В свою чергу В. С. Балух зазначає, що під час медіації роль медіатора – сприяти діалогу сторін індивідуального трудового спору, надати їм допомогу у визначенні тих інтересів, пріоритетів, потреб та бажань, на задоволення яких може бути спрямовано подальше взаємовигідне вирішення сторонами трудового спору, тому законодавство деяких країн (наприклад, Австрії) передбачає можливість включення до тексту трудового договору застереження про примирення за допомогою медіації [5], що фактично означає угоду між роботодавцем та найманим працівником про попередній розгляд індивідуальних трудових спорів за участю визначеного ними посередника або ж органу примирення [6, с. 48]. Враховуючи зазначене, вважаємо за доцільне, доповнити Проект Трудового кодексу нормою, яка б передбачала такий альтернативний спосіб вирішення індивідуальних трудових спорів, як процедура медіації.

Отже, як бачимо, новації Трудового кодексу України щодо вирішення індивідуальних трудових спорів є досить суттєвими. Переважна більшість перспективних норм, беззаперечно, є позитивним здобутком, оскільки надають чіткості процедурі вирішення індивідуальних трудових спорів. Разом з тим, нами зверталася увага і на певні недоліки, які, на нашу думку, підлягають обов'язковому усуненню. Водночас, процедурою медіації рекомендуємо доповнити Проект Трудового кодексу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурак В. Я. Про деякі новели Проекту Трудового кодексу. 2015. URL: <https://izvestia.kiev.ua/blog/show/83908> (дата звернення: 25.04.2019).
2. Кодекс законів про працю України : Закон УРСР від 10.12.1971 р. № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 1971. додаток до № 50. ст. 375.
3. Проект Трудового Кодексу України від 27.12.2014 р. № 1658. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221 (дата звернення: 25.04.2019).
4. Середа О. Г. Медіація (посередництво) як альтернативний спосіб вирішення трудового спору. *Право та суспільство*. 2017. № 2. С. 38-45.
5. Risak Martin E. Austrian Practice in the Prevention and Amicable Settlement of Labour Disputes. URL: www.univie.ac.at/arbeitsrecht/php/get.php?id (дата звернення: 13.05.2019).

6. Балух В. С. Альтернативні способи вирішення індивідуальних трудових спорів. *Право та суспільство*. 2013. № 4. С. 45-50.

Науковий керівник: канд. юрид. наук, доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Швець Н. М.

Нестерук Ілля Олександрович
Студент 2 курсу, 1 групи Факультету адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ПОНЯТТЯ “СИСТЕМАТИЧНІСТЬ” У ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Як відомо, роз’яснення Пленуму Верховного Суду з питань застосування законодавства мають важливе значення для здійснення правосуддя, адже від інтерпретації змісту певної норми залежить подальша судова практика і правильність вирішення спорів. Наприклад, в одній із постанов, яка широко застосовується в судовій практиці, Пленум Верховного Суду досить неоднозначно та спірно дає роз’яснення поняття систематичного невиконання працівником своїх трудових обов’язків. До того ж, немає єдиного підходу до трактування поняття “систематичність” серед вчених-трудоваків. Тому, дана робота присвячена дослідженню поняття систематичності у трудовому праві та визначення його змісту.

Існуюча розбіжність думок, щодо змісту поняття “систематичність” зумовлена тим, що Пленум Верховного Суду у своїй постанові “Про практику розгляду судамитрудовихспорів” від 06.11.1992 року № 9 трактує систематичне невиконання трудових обов’язків працівником, як проступок на роботі, вчинений після застосування до нього дисциплінарного або громадського стягнення за невиконання без поважних причин обов’язків, покладених на нього трудовим договором або правилами внутрішнього трудового розпорядку. [1] Тобто, виходячи з вищевикладеного, ознакою систематичності Пленум Верховного Суду вважає кожен наступний (другий) випадок невиконання працівником покладених на нього трудових обов’язків. Така позиція породжує численні дискусії серед науковців, оскільки більшість з них не підтримують її, вважаючи, що поняття систематичність слід розмежовувати з поняттям повторність.

Насамперед, будь-яке дослідження передбачає необхідність з’ясування змісту досліджуваних понять, тому, вважаю за необхідне визначитись з термінами: “систематичність” і “повторність”.

Так, у тлумачному словнику української мови під поняттям повторність розуміють те, що трапляється знову, вдруге і тільки вдруге.[2, с. 696] Тобто, кожне наступне повторення вважається повторенням тільки щодо попереднього випадку і не більше того. В свою чергу, систематичність вчинків на відміну від повторності, характеризується постійністю, регулярністю, наявністю у діянні певної системи.[3, с. 205] При цьому, вважаємо, що неможливо абсолютно впевнено говорити про наявність певної системи у поведінці особи лише за двома вчиненими нею проступками, оскільки вчинення двох таких проступків не свідчить про сталу, негативну поведінку працівника, до того ж, ця умова не виключає можливості збігу обставин. На підтвердження своєї позиції, зазначаємо положення п.1 ч.1 ст.92 проекту Трудового кодексу України, в якому сказано, що систематичним вважається невиконання або неналежне виконання трудових обов’язків працівником, до якого

щонайменше двічі протягом року застосовувалося дисциплінарне стягнення та на день порушення ці стягнення не знято.[4]

В даному випадку, цілком можна погодитись з думкою Є. О. Голованової, яка стверджує, що систематичність порушень матиме місце тоді, коли до вчинення останнього дисциплінарного проступку до працівника вже застосовувалися не менше, ніж два рази дисциплінарні й громадські стягнення. Систематичність та повторність – це різні поняття. Якщо законодавець передбачав би за можливе звільнення працівника за друге порушення трудової дисципліни, то тоді в диспозиції статті йшлося б не про систематичність, а про повторність.[5, с. 104]

Кравцов Д. М., в однієї із своїх наукових праць, також наголошує на правильності підходу розробників проекту Трудового Кодексу щодо визначення поняття систематичності і необхідності закріплення цього поняття саме на законодавчому рівні. Вчений переконаний, що зміни, відображені в Проекті Трудового Кодексу, будуть корисні як працівнику, так і роботодавцю, адже вони лібералізують відповідальність та роблять звільнення за цією підставою більш зрозумілим та прозорим, що, в свою чергу, дозволяє уникати порушень прав та інтересів працівників.[6, с. 57]

Але, як свідчить практика, роботодавці, спираючись на позицію Пленуму Верховного Суду звільняють працівника не за систематичне, а за повторне невиконання ним своїх трудових обов'язків. Безперечно, від такої судової позиції виграють лише роботодавці, які після першого проступку працівника на роботі, протягом усього року тримають його “на гачку”, маючи можливість звільнити такого працівника за п.3 ст.40 КЗпП України.

Вважаємо, що існуюча позиція Пленуму Верховного Суду дійсно потребує змін, оскільки звільнення на підставі п.3 ст.40 КЗпП повинно мати місце лише в тому випадку, коли працівник щонайменше тричі без поважних причин не виконав своїх трудових обов'язків, при чому за два з них вже були застосовані дисциплінарні стягнення, які не знято на день порушення.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, вважаємо, що позиція законодавця, висловлена у проекті Трудового Кодексу України щодо звільнення працівника з роботи за ініціативою роботодавця, внаслідок вчинення ним систематичного невиконання трудових обов'язків, є справедливою й обґрунтованою, та заслуговує стати законом в запропонованій редакції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про практику розгляду судами трудових спорів [Електронний ресурс] : постанова Пленуму Верхов. Суду України №9 від 06.11.1992. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92/para04#o4>.

2. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. [АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні] ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. - Київ : Наук. думка, 1970 - 1980. Т. 6 : П-Поїти / ред. тому: А. В. Лагутіна, К. В. Ленець. – 1975. – 832 с.

3. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. - Київ : Наук. думка, 1970 - 1980. Т. 9 : С / ред. тому: І. С. Назарова [та ін.]. – 1978. – 916 с.

4. Трудовий кодекс України [Електронний ресурс] : проект закону №1658 від 27.12.2014– Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221

5. Голованова Е. А. Прекращение трудового договора / Е. А. Голованова. — М. : Юридическая литература, 1966. — 200 с.

6. Кравцов Д. М. Підстави розірвання трудового договору за ініціативою роботодавця у разі порушення працівником своїх трудових обов'язків за проектом Трудового кодексу України / Д. М. Кравцов // Право та інновації. - 2017. - № 2. - С. 55-62. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2017_2_9.

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент кафедри трудового права НЮУ ім. Ярослава Мудрого Кравцов Данило Маркович

*Орешкін Василь Павлович
студент 2 курсу,
факультету адвокатури
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ З ПРОФЕСІЙНИМИ СПОРТСМЕНАМИ

Згідно з ч. 2 ст. 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», діяльність у професійному спорті спортсменів провадиться відповідно до цього Закону, Кодексу законів про працю України й інших нормативно-правових актів, а також статутних і регламентних документів відповідних суб'єктів сфери фізичної культури та спорту й міжнародних спортивних організацій [1].

Відповідно, трудові відносини професійного спортсмена повинні регулюватися нормами трудового права й спеціальним законодавством про професійний спорт, галузевими правилами та регламентами, що урегулює весь комплекс відносин держави та учасників професійного спорту. Особливий характер праці професійного спортсмена об'єктивно потребує спеціального правового регулювання виникаючих при цьому відносин, що можливо в межах диференціації трудового законодавства.

Ключове значення в регламентації трудових відносин, що виникають між роботодавцем і спортсменом-професіоналом, має трудовий договір (контракт). Згідно з ч. 3 ст. 38 Закону спортсмен набуває статусу спортсмена-професіонала з моменту укладення контракту з відповідними суб'єктами сфери фізичної культури й спорту про участь у змаганнях серед спортсменів-професіоналів [1].

Згідно з ч. 3 ст. 21 КЗпП контракт визначається як особлива форма трудового договору, у якому строк його дії, права, обов'язки й відповідальність сторін (у тому числі матеріальна), умови матеріального забезпечення та організації роботи працівника, умови розірвання договору, у тому числі дострокового, можуть встановлюватись угодою сторін [2].

Як будь-яке складне явище, контракт являє собою єдність форми й змісту. Згідно зі ст. 24 КЗпП, контракт обов'язково укладається в письмовій формі. Також лише в письмовій формі можуть бути внесені зміни до контракту [2].

Крім того, трудовий контракт спортсмена-професіонала має і свої змістовні особливості.

1. *Строк дії.* Спортивні клуби та спортсмени обмежені строком, на який можуть укласти контракт. При чому обмежені вони як мінімальним (у футболі – 6 місяців, у баскетболі – 60 днів) так і максимальним строком (у футболі – 5 років, у баскетболі – 4 роки) [с. 13, 3].

2. *Права та обов'язки.* Вступаючи у трудові відносини з спортивним клубом, спортсмен приймає на себе ряд специфічних зобов'язань та обмежень. Зокрема, спортсмен не має права вступати в переговори з іншим клубом щодо свого працевлаштування без офіційної згоди роботодавця; спортсмен не має права займатись самолікуванням і може використовувати медичні препарати лише з дозволу клубного лікаря; спортсмен зобов'язаний брати участь в громадських заходах, які проходять під егідою клубу; лише з дозволу керівництва клубу спортсмен може брати участь в рекламних заходах (демонстрація спортивних товарів, фотосесія та ін.); спортсмен не може робити заяви, зокрема в соціальних мережах та в мережі Інтернет, які можуть завдати шкоди репутації клубу та ін. [с. 60, 3].

3. *Умови праці та робочий час.* Відповідно до Регламенту Федерації футболу України – для футболіста-професіонала встановлюється ненормований робочий день. Якщо футболіст-професіонал неповнолітній, для нього встановлюється семигодинний робочий день до досягнення ним повноліття. Час початку і закінчення робочого дня, тренувань, зборів, вихідні дні встановлюються і надаються футболісту-професіоналу за розпорядженням головного тренера клубу [с. 76, 3].

Тренування спортсмена, в свою чергу, складаються з щоденних практичних та теоретичних занять.

Крім цього за контрактом спортсмен зобов'язаний проходити регулярні медичні огляди, приймати участь в передсезонних зборах, виконувати інші обов'язки пов'язані з підготовкою до змагань.

Крім цього, робочий час спортсмена регулярно припадає на вихідні та святкові дні, що прямо заборонено трудовим законодавством України, а також на нічні години (з 22 до 6), адже багатоміжнародних змагань з футболу та інших видів спорту розпочинаються близько 22 годин ввечора.

Таким чином, робочий час спортсмена не може бути конкретно встановленим в контракті, оскільки інтенсивність тренувань та кількість змагань змінюється в залежності від календаря змагань та інших обставин, а тому і кількість робочих годин спортсмена коливається в більшу і меншу сторону протягом строку дії контракту.

4. *Вирішення спорів.* Спори, пов'язані з трудовими контрактами професійних спортсменів, повинні розглядатися в позасудовому порядку.

Специфіка договірної регуляції спортивних трудових відносин, які часто виходять за рамки звичайних трудових відносин, знайшла своє відображення в проекті Трудового кодексу України [4]. Зокрема, на відміну від чинного КзпП України, в проекті вже є норми, які встановлюють можливість укладення строкового трудового договору з професійним спортсменом (ст. 58); дозволяють працю професійних спортсменів в нічний час (ст. 142), в загальний вихідний день та в дні державних і релігійних свят (ст. 305) та ін.

І хоча контракт, як особливий вид трудового договору, має істотні змістовні особливості та відмінності від звичайного трудового договору, на нашу думку, сфера професійної діяльності

спортсменів має регулюватись трудовим законодавством і трудовим договором (контрактом). Адже, лише в такому випадку їх права зможуть на достатньому рівні гарантуватися державою.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри трудового права — Кравцов Д. М.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» від 24 грудня 1993 року // Відомості Верховної Ради України, 1994, № 14, ст. 80.
2. Кодекс законів про працю. Кодекс України від 10.12.1971 № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – № 50.
3. Регламент Федерації футболу України зі статусу і трансферу футболістів: прийнятий Виконавчим комітетом ФФУ 2018 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://ffu.ua/files/biblioteka/Регламент%20зі%20статусу%20і%20трансферу%20футболістів%202018.pdf>.
4. Проект Трудового кодексу (реєстраційний № 1658), текст законопроекту до 2-го читання від 24.07.2017 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221

*Собуцька Олександра Андріївна
студентка 2 курсу, 13 групи*

*Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ГАРАНТІЇ, ЩО НАДАЮТЬСЯ ПРАЦІВНИКАМ ПРИ ЗВІЛЬНЕННІ У РАЗІ ЛІКВІДАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

В процесі реформування трудового законодавства України актуальним постає питання використання позитивного досвіду зарубіжних країн, зокрема з питань, пов'язаних з гарантіями, що надаються працівникам при розірванні трудового договору. Досвід правового регулювання соціально-трудових відносин країн, які входили до складу колишнього СРСР, на наш погляд, є найбільш цікавим, оскільки в системі загального трудового законодавства, що існувало за часів СРСР, склалися єдині теоретичні підходи та термінологічні аспекти нормативно-правових актів. Аналізуючи «оновлене» трудове законодавство пострадянських країн, не можна не зазначити, що «...у діючому законодавстві про працю постсоціалістичних європейських країн і нині зберігається чимало норм і положень із соціалістичного минулого, які виправдали себе і підтримуються профспілками, працівниками і разом з тим не суперечать фундаментальним засадам ринкової економіки і європейським трудовим стандартам».

Різні аспекти вказаної тематики досліджували у своїх наукових працях такі науковці, як: Н.Б. Болотіна, І.А. Іоннікова, П.Д. Пилипенко, О.І. Процевський, В.О. Радіонова Водяницька, О.М. Ярошенко та інші.

Пункт 1 ст. 40 Кодексу Законів про працю України (далі – КЗпП) передбачає звільнення працівників у разі змін в організації виробництва і праці, в тому числі ліквідації, реорганізації, банкрутства або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників. Однією із найважливіших гарантій при звільненні працівника в наслідок ліквідації підприємства, установи організації є обов'язок роботодавця попередити працівника персонально не пізніше ніж за два місяці (ч.1 ст. 49-2 КЗпП). Слід

значити, що в Трудових кодексах (далі – ТК) майже всіх пострадянських країн міститься аналогічний термін попередження працівника про майбутнє звільнення у випадку ліквідації підприємства, установи, організації. Разом з тим, цікавими є норми ТК Киргизстану (ч.4 ст.85), ТК Молдови (п. «f» ст.88), ТК Азербайджану (ч.2 ст.77), ТК Узбекистану (ч.6 ст.102), які містять положення про те, що в період строку попередження при розірванні трудового договору у зв'язку з ліквідацією організації, припиненням діяльності індивідуального підприємця, скороченням чисельності або штату працівників, працівникам надається один вільний день (не менш одного робочого дня в Азербайджані та Узбекистані) на тиждень для вирішення питання про самостійне працевлаштування (в Білорусі (ч.7 ст.43) без збереження заробітної плати або за домовленістю з роботодавцем із збереженням заробітної плати)), в Молдові, Киргизії, Азербайджані, Узбекистані – із збереженням заробітної плати.

У ТК Вірменії (ч.4 ст.115) зазначено, що при розірванні трудового договору за цими підставами роботодавець зобов'язаний надати працівникові вільний час для пошуку нової роботи, який не може складати менш десяти відсотків робочого часу, що включається у період повідомлення. В цей період зберігається середня заробітна плата працівника, яка начисляється на підставі розміру середньої годинної заробітної плати працівника.

Іншою сприятливою гарантією для працівників - є заміна строку попередження компенсаційними виплатами. Так, наприклад, в ТК Киргизстану передбачено, що при звільненні працівника у зв'язку зі скороченням чисельності або штату працівників організації або в зв'язку з ліквідацією організації за згодою сторін трудового договору може бути розірваний до закінчення строку попередження з виплатою компенсації в розмірі не нижче розміру середньої оплати праці за кожен день, що залишився до закінчення терміну (ч.6 ст. 85). Схожі гарантії містяться в ТК Азербайджану (ч.4 ст.77 ТК), ТК Білорусі (ч.5 ст.43), ТК Узбекистану (ч.2 ст.102 ТК) та ТК Туркменістану (ч.2 ст.44 ТК).

Отже, нашу думку, перелічені вище гарантії для працівників при звільненні в разі ліквідації підприємства, установи, організації, що містяться в Трудових кодексах пострадянських країн є перспективними для України та можуть бути використані в процесі реформування вітчизняного трудового законодавства.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛЮЧЕННЯ УЧАСНИКА У ТОВАРИСТВАХ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ

З 1991 р. товариства з обмеженою відповідальністю регулювались Законом України «Про господарські товариства»[1], а з 2005 р. – також Цивільним та Господарським кодексами. не існувало окремого закону, яким би було врегульовано діяльність цього виду господарських товариств.

У лютому 2018 було прийнято Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [2], який містить ряд новел порівняно із названими вище законами. Зокрема, суттєво змінилися можливості виключення учасника товариства. Передусім це стосується виключення учасника через систематичне невиконання або неналежне виконання ним обов'язків або перешкоджання своїми діями досягненню цілей товариства, що передбачалося статтею 64 Закону України «Про господарські товариства». Подібної норми Закон України «Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю» не містить.

Тим самим завершився цілий етап в судовій практиці, на якому суди зазнавали істотних складнощів при виявленні сутності поняття систематичного невиконання або неналежного виконання обов'язків. Найчастіше підставою для виключення учасника ставало ігнорування загальних зборів. У той же час, ВГСУ неодноразово зазначав, що участь у загальних зборах учасників товариства є правом, а не обов'язком учасника [3]. До того ж, можливість прийняття такого рішення нерідко ставала причиною зловживань учасників товариства, які володіли більш ніж 50 відсотками голосів і способом неправомірного виключення тих учасників, які володіли меншою кількістю голосів.

Наразі Закон «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» містить лише 2 випадки, за яких учасника може бути виключено, а саме за наявності у такого учасника заборгованості із внесення вкладу (така ж норма передбачалася і в Законі України «Про господарські товариства»), а також у разі смерті, оголошення судом безвісно відсутнім або померлим учасника - фізичної особи чи припинення учасника - юридичної особи. При цьому частка такої особи у статутному капіталі товариства має становити менше 50 відсотків. Якщо частка померлого учасника становить більше 50% і його спадкоємці не подали заяву до органів управління товариства для включення їх до складу учасників, товариство може вирішувати питання про ліквідацію товариства.

Видається, що таке формулювання підстав виключення учасника з товариства з обмеженою відповідальністю є некоректним, зважаючи на те, що у разі смерті учасника товариства має йтися про вибуття з товариства з обмеженою відповідальністю, а не про його виключення. Адже якщо особа померла, то її правоздатність припинилася і не може бути жодних дій стосовно припинення (або набуття) в неї прав або обов'язків.

Щодо ліквідації товариства у разі, якщо частка померлого становила більше, ніж 50 відсотків і спадкоємці не звернулися до органів управління товариства для включення їх до складу учасників, то не вбачається сенсу в ліквідації товариства, якщо ті учасники які залишилися, бажають продовжувати його діяльність.

Вважаємо, що за таких умов необхідно більш докладно врегулювати питання вибуття з товариства померлого учасника, надаючи можливість учасникам, які залишилися, продовжувати діяльність товариства з обмеженою відповідальністю без його ліквідації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про господарські товариства» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>

2. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» - Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 13, ст.69.

3. Постанова ВГСУ від 20 квітня 2017 року по справі № 908/1223/16 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66138751>

4. Корпоративні спори : комент. суд. Практики / [І.В. Спасибо-Фатєєва, В.І. Крат, Н.Ю. Філатова та ін.] ; за заг. ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. – Харків : Право, 2018. – 288 с. – (Серія «Проблеми судової практики»).

Науковий керівник: д.ю.н. проф. кафедри цивільного права № 1 І.В. Спасибо-Фатєєва

*Красник Катерина Сергіївна
аспірант кафедри цивільного права та
процесу факультету № 6 Харківського
національного університету внутрішніх справ*

ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ ШЛЮБУ

Актуальність дослідження питання про державну реєстрацію шлюбу обумовлена тим, що шлюб є однією з основних підстав створення сім'ї. Саме державна реєстрація шлюбу між жінкою та чоловіком в органах державної реєстрації актів цивільного стану засвідчує їх правовий статус подружжя й, відповідно, виникнення в них прав та обов'язків подружжя.

Згідно з ч. 1 ст. 21 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 р. (далі – СК України) шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. Частина 1 ст. 27 СК України передбачає, що державна реєстрація шлюбу встановлена для забезпечення стабільності відносин між жінкою та чоловіком, охорони прав та інтересів подружжя, їхніх дітей, а також в інтересах держави та суспільства. Відповідно до ч. 1 ст. 9 Закону України 01 липня 2010 р. № 2398-VI «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» державна реєстрація актів цивільного стану проводиться з метою забезпечення реалізації прав фізичної особи та офіційного визнання і підтвердження державою фактів народження фізичної особи та її походження, шлюбу, розірвання шлюбу, зміни імені, смерті. Характеризуючи інститут державної реєстрації юридичних фактів у сімейних правовідносинах, О. А. Явор зазначає, що він має неоднозначну правову природу. Доказ тому – наявність спору про його приналежність до певної галузі права. Безсумнівним фактом є проникнення адміністративно-правових норм до сімейно-правової сфери, але це не означає кризу приватноправового методу регулювання, а швидше посилення елемента

«координації» в ньому [1, с. 77]. Бачиться, що державна реєстрація шлюбу – це адміністративно-правовий акт, який тягне за собою виникнення сімейних (шлюбних) правовідносин. О. О. Красавчиков зазначав, що адміністративні акти, щодо їх впливу на рух цивільно-правових відносин, можуть бути поділені на два основних види: акти оперативного управління та акти державного контролю. Своєрідну гілку актів державного контролю складають посвідчувальні акти та акти реєстрації, що здійснюється різними державними органами, наприклад, про реєстрацію народження, смерті та інші [2, с. 126-127].

Відповідно до ст. 32 СК України шлюб реєструється після спливу одного місяця від дня подання особами заяви про реєстрацію шлюбу. За наявності поважних причин керівник органу державної реєстрації актів цивільного стану дозволяє реєстрацію шлюбу до спливу цього строку. У разі вагітності нареченої, народження нею дитини, а також якщо є безпосередня загроза для життя нареченої або нареченого, шлюб реєструється у день подання відповідної заяви або у будь-який інший день за бажанням наречених протягом одного місяця. Якщо є відомості про наявність перешкод до реєстрації шлюбу, керівник органу державної реєстрації актів цивільного стану може відкласти реєстрацію шлюбу, але не більш як на три місяці. Рішення про таке відкладення може бути оскаржене до суду. Отже, за загальним правилом державна реєстрація шлюбу відбувається після спливу одного місяця від дня подання особами заяви про реєстрацію шлюбу.

У той же час відповідно до підпунктів 2 та 3 п. 2 розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 липня 2016 р. № 502-р «Про запровадження реалізації пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу» Міністерством юстиції України затверджено наказ від 22 липня 2016 р. № 2247/5 «Про реалізацію пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу», яким з метою апробації європейських стандартів у сфері державної реєстрації актів цивільного стану, спрямованих на створення сприятливих умов для отримання фізичними особами адміністративних послуг у зазначеній сфері, та забезпечення реалізації гарантованого державою права на шлюб, зокрема для учасників антитерористичної операції та внутрішньо переміщених осіб, запроваджено реалізацію пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу у скорочені строки (за добу) за обраним заявниками місцем у м. Києві, Львові, Одесі, Херсоні, Маріуполі, Сєверодонецьку, Вінниці, Дніпрі, Луцьку, Миколаєві, Кам'янець-Подільському, Рівному, Житомирі, Харкові, Ужгороді, Чернівцях, Івано-Франківську, Сумах, Тернополі, Чернігові, Кривому Розі, Бахмуті, Запоріжжі, Білій Церкві, Борисполі, Кропивницькому, Станиці Луганській, Білгород-Дністровському, Полтаві, Кременчуці, Чугуєві, Хмельницькому, Черкасах, Хотині та с. Кам'яниця Ужгородського району Закарпатської області.

Абзац 2 пункту 1 розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 липня 2016 р. № 502-р «Про запровадження реалізації пілотного проекту щодо державної реєстрації шлюбу» передбачає, що ініціатива щодо запровадження реалізації пілотного проекту в селі, селищі, місті (крім міст обласного значення) подається до Міністерства юстиції сільським, селищним, міським головою. Таким чином, державна реєстрація шлюбу в скорочені строки (за добу) розглядається як адміністративна послуга для фізичних осіб у сфері державної реєстрації актів цивільного стану. Безперечно, що держава повинна створювати належний правовий механізм надання якісних адміністративних послуг у різних сферах, в тому числі й у

сфері державної реєстрації актів цивільного стану, проте підзаконні нормативно-правові акти не можуть суперечити закону, а згідно зі ст. 6 Конституції України від 28 червня 1996 р. органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. Таким чином, відповідних змін потребує СК України, Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Явор О. А. Юридичні факти в сімейному праві України: усталені підходи і новітні тенденції : монографія. Харків : Право, 2016. 352 с.
2. Красавчиков О. А. Юридические факты в советском гражданском праве. Москва :Юрид. лит., 1958. 183 с.

*Карачевцев Ярослав Миколайович
Провідний юрист ОЕП «Дослідна експедиція»*

РОЗ'ЯСНЕННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ГАРАНТІЯ ЗВЕРНЕННЯ ДО ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Відповідно до статті 271 ЦПКУ «Роз'яснення судового рішення»:

«1. За заявою учасників справи, державного виконавця, приватного виконавця суд роз'яснює судові рішення, яке набрало законної сили, не змінюючи змісту судового рішення.

2. Подання заяви про роз'яснення судового рішення допускається, якщо судові рішення ще не виконане або не закінчився строк, протягом якого рішення може бути пред'явлене до примусового виконання.

3. Суд розглядає заяву про роз'яснення судового рішення у порядку, в якому було ухвалено відповідне судові рішення, протягом десяти днів з дня її надходження. У разі необхідності суд може викликати учасників справи, державного чи приватного виконавця в судові засідання. Неприбуття у судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час та місце судового засідання, не перешкоджає розглядові заяви про роз'яснення рішення.

4. Про роз'яснення або відмову у роз'ясненні судового рішення суд постановляє ухвалу, яку може бути оскаржено».

Відповідно до статті 258 ЦПКУ «Види судових рішень»

«1. Судовими рішеннями є:

- 1) ухвали;*
- 2) рішення;*
- 3) постанови;*
- 4) судові накази.*

2. Процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених цим Кодексом, вирішуються судом шляхом постановлення ухвал.

3. Розгляд справи по суті судом першої інстанції закінчується ухваленням рішення суду.

4. Перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку закінчується прийняттям постанови.

5. У випадках, передбачених цим Кодексом, судовий розгляд закінчується постановленням ухвали чи видачею судового наказу».

Відповідно до статті 260 ЦПКУ «Зміст ухвали суду»

«1. Ухвала, що викладається окремим документом, складається з:

1) вступної частини із зазначенням:

а) дати і місця її постановлення;

б) найменування суду, прізвища та ініціалів судді (суддів);

в) імен (найменувань) учасників справи;

2) описової частини із зазначенням суті клопотання та імені (найменування) особи, яка його заявила, чи іншого питання, що вирішується ухвалою;

3) мотивувальної частини із зазначенням мотивів, з яких суд дійшов висновків, і закону, яким керувався суд, постановляючи ухвалу;

4) резолютивної частини із зазначенням:

а) висновків суду;

б) строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

2. Ухвала, постановлена відповідно до статей 460, 479 та 487 цього Кодексу, також повинна відповідати вимогам, що містяться у зазначених статтях».

Відповідно до статті 265 ЦПКУ «Зміст рішення суду»:

«1. Рішення суду складається з вступної, описової, мотивувальної і резолютивної частин.

2. У вступній частині рішення зазначаються:

1) дата і місце його ухвалення;

2) найменування суду;

3) прізвище та ініціали судді або склад колегії суддів;

4) прізвище та ініціали секретаря судового засідання;

5) номер справи;

6) ім'я (найменування) сторін та інших учасників справи;

7) вимоги позивача;

8) прізвища та ініціали представників учасників справи.

3. В описовій частині рішення зазначаються:

1) стислий виклад позиції позивача та заперечень відповідача;

2) заяви, клопотання;

3) інші процесуальні дії у справі (забезпечення доказів, вжиття заходів забезпечення позову, зупинення і поновлення провадження тощо).

4. У мотивувальній частині рішення зазначаються:

1) фактичні обставини, встановлені судом, та зміст спірних правовідносин, з посиланням на докази, на підставі яких встановлені відповідні обставини;

2) докази, відхилені судом, та мотиви їх відхилення;

3) мотивована оцінка кожного аргументу, наведеного учасниками справи, щодо наявності чи відсутності підстав для задоволення позову, крім випадку, якщо аргумент

очевидно не відноситься до предмета спору, є явно необґрунтованим або неприйнятним з огляду на законодавство чи усталену судову практику;

4) чи були і ким порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких мало місце звернення до суду;

5) норми права, які застосував суд, та мотиви їх застосування;

б) норми права, на які посилалися сторони, які суд не застосував, та мотиви їх незастосування.

5. У резолютивній частині рішення зазначаються:

1) висновок суду про задоволення позову чи про відмову в позові повністю або частково щодо кожної з заявлених вимог;

2) розподіл судових витрат;

3) строк і порядок набрання рішенням суду законної сили та його оскарження;

4) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб - громадян України;

Відповідно до статті 40 Конституції України: «Усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк».

Таким чином, із системного аналізу вищенаведених норм права вбачається, що суд зобов'язаний роз'яснити будь-яке судове рішення (ухвалу, рішення, постанову, судовий наказ), і будь-яку його частину, у тому числі й мотивувальну, наприклад, якщо суд не навів мотиви, які повинен був навести у рішенні суду, навести мотивовану оцінку аргументу, яку суд не навів, дати оцінку аргументу, який не був досліджений у судовому рішенні, роз'яснити мотиви прийняття до уваги доказів чи їх відхилення, якщо такі мотиви не були наведені, мотиви застосування чи не застосування норм права, якщо такі мотиви не були наведені, чи були наведені не у повному обсязі і т.п. Це є конституційною гарантією отримання обґрунтованої відповіді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Цивільний процесуальний кодекс України [електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення 30.05.2019).

НОВЕЛИ В РОБОТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ АКТИВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ

В сучасних умовах відбувається кардинальне реформування вітчизняних органів державної влади. Не стали винятком і органи юстиції. Особливо суттєві зміни відбулися в роботі органів державної реєстрації актів цивільного стану (далі – РАЦС). В зв'язку з цим, ми дослідимо основні новели, які відбулися в даній галузі.

Безперечно, революційні зміни трапились в 2016 році, коли Міністерством юстиції України протягом року запроваджені пілотні проекти щодо державної реєстрації народження в пологових будинках, подачі заяви про державну реєстрацію шлюбу через веб-портал, що надає молодятим можливість вибрати, будь який відділ державної реєстрації актів цивільного стану, переглянути зображення залу урочистих подій та забронювати зручний час для проведення державної реєстрації шлюбу. «Шлюб за добу» - цей пілотний проект запроваджений у містах Києві, Львові, Одесі, Херсоні, Маріуполі, Северодонецьку, Вінниці, Дніпрі, Луцьку, Миколаєві, Кам'янець-Подільському, Рівному, Житомирі, Харкові, Ужгороді, Чернівцях, Івано-Франківську, Сумах, Тернополі та Чернігові. Скористатися даною процедурою можуть всі українці, незалежно від місця проживання і реєстрації [1].

Як перевагу, так і недолік цього проекту можна вважати фактор часу. З одного боку, парі не доведеться чекати кілька місяців, щоб одружитись. Разом із тим за звичайної процедури час на роздум (як мінімум місячний строк) надається парі для того, щоб ще раз перевірити свої почуття, все обдумати, зважити всі обставини, які виникли у зв'язку з майбутнім шлюбом. Протягом цього часу пара може відмовитися від укладення шлюбу.

Натомість дозвіл на укладення шлюбу під час доби, вбачається, сприяє втіленню імпульсивних, необдуманих рішень про укладення шлюбу. Шлюб, укладений у такий спосіб, може виявитися поспішним: молодята можуть не задумуватись про всі наслідки, права та обов'язки, які їх чекають після укладення шлюбу. Як наслідок – «експрес-шлюб» може завершитися «експрес-розлученням», що жодним чином не сприятиме зміцненню інституту шлюбу. Тож є всі підстави очікувати, що у зв'язку з цією процедурою кількість розлучень в Україні зросте.

До недоліків цього проекту належить ціна. Вартість оформлення шлюбу за добу у різних містах коштує по-різному. Найдешевшими є ціни у прифронтовій зоні. У містах, в яких ще не запустили цю процедуру, але пара виявила бажання якнайшвидше одружитися, сума становить 6 000 грн. Таку ж суму складає вартість цієї послуги в містах, де вона введена як туристична. У Києві та Одесі, оскільки в них процедура вже впроваджена, використовують тарифи виїзної церемонії у розмірі від 900 до 1800 грн. Дорогу вартість послуги у Міністерстві юстиції пояснюють тим, що проект планувався як соціальний, і перш за все для прифронтових регіонів. У Києві ж, Одесі та Львові ця послуга задумувалася як туристична, що й зумовлює високі ціни на неї. До негативних аспектів цього проекту належить, зокрема, й те, що подача заяви в електронній формі може викликати певні технічні труднощі [2].

Проте, на нашу думку, запровадження проекту «Шлюб за добу» є дійсно революційним кроком в роботі органів РАЦСу, оскільки реєстрація шлюбу в такий короткий термін є дійсно важливим в сучасних умовах.

Ще раніше, а саме, починаючи з 2015 року, згідно із наказом Міністерства юстиції України №1187/5 «Про запровадження пілотного проекту щодо подання заяв у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через мережу Інтернет» [3] в електронному режимі можливо оформити заяву на отримання свідоцтва: про шлюб, про розірвання шлюбу на підставі судового рішення (при умові відсутності дітей) за спільною згодою, про народження дитини, про зміну імені, про смерть, про повторну видачу свідоцтва, а також заяву про надання витягів з Державного реєстру актів цивільного стану громадян. Крім того, через веб-сайт можливо надіслати скан-копії документів, оплатити послуги, попередньо записатися на відвідування відділу РАЦС, а також отримати онлайн-консультацію від спеціаліста [4].

На наше глибоке переконання запровадження пілотного проекту щодо подання заяв у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через мережу Інтернет також є важливим в сучасних умовах, оскільки розвиток суспільства показує, що інформаційні технології домінують в різноманітних сферах суспільного життя, тому органи РАЦС повинні відповідати умовам часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Офіційний Веб-портал Броварської районної державної адміністрації. Основні завдання та компетенція органів державної реєстрації актів цивільного стану. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.brovary-rda.gov.ua/home/upravlinna-usticie/osnovnizavdannata_kompetenciaorganivderzavnoiereestracieaktivcivilnogostanu
2. Шлюб за 24 години»: від 85 копійок до 6 тисяч // Україна молода. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/0/2006/102345/16.08.2016>.
3. Про запровадження пілотного проекту щодо подання заяв у сфері державної реєстрації актів цивільного стану через мережу Інтернет: Наказ Міністерства юстиції України від 09.07.2015 № 1187/5. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0812-15>
4. Робота відділів державної реєстрації актів цивільного стану вдосконалюється – Урядовий контактний центр. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2365543-robota-viddiliv-derzavnoi-reestracii-aktiv-civilnogo-stanu-vdoskonaluetsa-uradovij-kontaktnij-centr.html>.

Профатіло Галина Романівна

аспірант кафедр цивільного права та процесу

Харківський національний університет внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

У зв'язку із трансформаційними змінами у суспільстві, вибору євроінтеграційного вектору розвитку країни та переформатуванні системи освіти України усе більшого значення набуває питання особистих немайнових прав здобувачів освіти як окремої категорії суб'єктів освітніх відносин.

Згідно з положеннями Закону України «Про освіту» здобувачі освіти – це вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, аспіранти (ад'юнкти), докторанти, інші особи, які здобувають освіту за будь-яким видом та формою здобуття освіти. Так, в Розпорядженні КМУ від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року» стверджено, що реформування системи середньої загальної освіти повинно здійснюватися виходячи із принципу дитиноцентризму (орієнтація на потреби учня). Таким чином, необхідним є визначення поняття особистих немайнових прав здобувачів освітніх послуг, адже від правильного визначення залежить їх майбутній захист.

Питанням визначення, класифікації та значення особистих немайнових прав присвячені праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: Н.О. Давидової, В.В. Копейчикова, В.В. Басюк, Л.В. Малюги, О.О. Пунди, О. О. Красавчикова, С. Н. Ландкофа, Т. В. Боднар, В. І. Борисової, О. В. Дзери, А. С. Довгерта, В. І. Кисіля, В. М. Коссака, О. В. Кохановської, О. Д. Крупчана, Н. С. Кузнєцової, І. М. Кучеренко, В. В. Луця та інших. Вищевказані наукові праці пов'язані із загальнотеоретичними питаннями видів, способів захисту особистих немайнових прав, однак, на сьогодні існує достатня кількість загальнотеоретичних та практичних питань, що пов'язані із специфікою визначення, класифікації, способів та меж захисту комплексу особистих немайнових прав здобувачів освіти. Вказана група суб'єктів потребує більш специфічного, детального вивчення сукупності особистих немайнових прав зважаючи на достатньо високий рівень вразливості цієї групи учасників освітніх правовідносин, а також значної кількості порушень цих прав в межах закладів, що надають освітні послуги.

Аналізуючи правову природу особистих немайнових прав здобувачів освітніх послуг необхідно встановити в першу чергу сутність змісту цього поняття. Цікаву точку зору висвітлив учений О.О. Пунда, котрий проаналізував особисті немайнові права з позиції «фізичних», «життєвих» «вітальних» благ та вказав, що під особистими немайновими правами необхідно розуміти закріплені в законодавстві основні права людини, що забезпечують можливість задоволення її особистих інтересів як живої істоти у сфері її приватного життя у зв'язку із задоволенням різноманітних потреб, зумовлених історичним розвитком суспільства та природою. Однак, слід зауважити, що особисті немайнові права розглядаються Пундою О.О. із точки зору адміністративно-правового регулювання та забезпечення їх реалізації за допомогою органів державної влади. Таким чином, дефініція, що надана ученим має місце для дослідження із загальноправової позиції, однак її застосування в рамках цивілістики, на наш погляд, є дещо хибним. Важливою проблемою є і віднесення особистих немайнових прав (в тому числі особистих немайнових прав здобувачів освіти) до предмету регулювання інших галузей права - конституційного та адміністративного, або ж віднесення особистих немайнових прав як самостійної підгалузі цивільного права. Достатньо радикальним є підхід у визначенні особистих немайнових прав як самостійного предмету запропонований В. О. Тарховим, який був прихильником концепту самостійності предмету правового регулювання особистих немайнових прав, що становлять окрему підгалузь цивільного права. Прихильники вказаної концепції також відносять особисті немайнові права до підгалузі конституційного права чи є взагалі окремою самостійною галуззю права. Ми не погоджуємось із вказаною

тезою, оскільки галуззю права вважається група об'єднаних норм права, що є логічно відокремленими, мають власний предмет та метод регулювання та відносно самостійна від інших об'єднань правових норм у системі права.

На наш погляд, найбільш аргументованою є точка зору В.В. Басюк, котра вказала, що особистим немайновим правом вважають абсолютне суб'єктивне право, що належить кожній фізичній особі, є невіддільним від неї, не має економічного змісту, має властивість індивідуалізації особи, яке виникає в неї від народження (чи за законом) та належить їй довічно. Розуміючи специфіку формування відносин в освітній сфері, слід розуміти, що статус здобувача освіти особа набуває в процесі отримання освітніх послуг в освітньому закладі, а тому моментом їх виникнення є підстава надання такої послуги (до прикладу, укладення договору на отримання освітньої послуги) та закінчується її фактичним наданням. Таким чином вважаємо, особисті немайнові права здобувачів освіти – це комплекс абсолютних суб'єктивних прав (тих, що забезпечують природне та соціальне існування), що виникають з моменту набуття статусу здобувача освітньої послуги та завершуються моментом закінчення надання такої послуги.

*Селевко Володимир Борисович
доцент, завідувач кафедри права
Національного аерокосмічного університету
ім. М.Є. Жуковського «ХАІ»*

ПРОБЛЕМНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ЗУСТРІЧНОГО ПОЗОВУ ЯК ЗАСОБУ ЗАХИСТУ ЧЛЕНІВ СІМ'Ї КОЛИШНЬОГО ВЛАСНИКА ВІД ВТРАТИ ПРАВА Й ІНТЕРЕСІВ НА КОРИСТУВАННЯ ЖИТЛОВИМ ПРИМІЩЕННЯМ

Забезпечення житлових прав членів сім'ї власника, у тому числі колишніх, зокрема права на їх судовий захист, є актуальною проблемою права кожного на житло, яке є однією з головних матеріальних умов існування людини це стосується також і питань реалізації права на житло такою категорією громадян, які не є власниками житлового приміщення, проте є членами сім'ї власника. Оскільки сім'я є природним і основним осередком суспільства й має право на захист із боку суспільства та держави, то загальною спрямованістю всіх галузей законодавства України є визначення більш привілейованого правового статусу члена сім'ї порівняно з іншими особами. Тим не менше, показовою є практика Верховного Суду при розгляді судами позову власника про усунення перешкод у користуванні житловим приміщенням та виселення (ВС/КЦС, № 638/13030/13-ц, від 25 липня 2018 р.). Так, позивач набув право власності на квартиру на підставі договору купівлі-продажу, відповідно до умов якого продавець та інші зареєстровані у квартирі особи родини продавця повинні були знятися із реєстраційного обліку протягом місяця. Цього не відбулося.

Мета – з'ясувати підставність застосування зустрічного позову як засобу судового захисту прав і законних інтересів членів або колишніх членів сім'ї власника житлового приміщення.

Договір купівлі-продажу квартири укладається сторонами вже після того як з квартири «виписані» всі особи, що там були зареєстровані, але тут була, як вважає сторона заявників, застосована схема, відповідно до якої реальний власник квартири формально продає квартиру своїй довірній особі і, таким чином, виселяє через суд із квартири членів своєї сім'ї чи інших

зареєстрованих осіб з якими проживати не бажає. Після фізичного видворення з квартири цих осіб третя особа повертає квартиру власнику на підставі договору дарування чи іншого цивільно-правового договору.

Незважаючи на всі спроби заявників визнати у цій справі договір купівлі-продажу квартири недійсним у зустрічному позові та подальших оскарженнях, ВС залишився на стороні позивача. Так, ухвала апеляційного суду мотивована тим, що висновки суду першої інстанції є обґрунтованими, відповідають обставинам справи і вимогам закону. Місцевий суд правильно застосував положення статей 317, 319, 383, 391 ЦК України та статей 98, 116, 150 ЖК УРСР до правовідносин сторін. Позивач є новим власником квартири на законних підставах, згоди на вселення й реєстрацію в ній відповідачів, які не є членами його сім'ї не надавав, останні проживають у квартирі зі згоди колишнього власника, чим порушують права позивача щодо володіння, користування й розпорядження своїм майном.

Доводи касаційної скарги обґрунтовано тим, що суди попередніх інстанцій повно й усебічно не з'ясували обставини справи й безпідставно відмовили в прийнятті зустрічного позову. Вони заявляли вимоги про визнання договору купівлі-продажу квартири недійсним, однак суд відмовив у прийнятті до провадження зустрічного позову спільно із первісним.

Судами встановлено, що на підставі договору купівлі-продажу від 23 липня 2008 року, посвідченого приватним нотаріусом Харківського міського нотаріального округу, ОСОБА_6 за реєстровим № 5239, ОСОБА_2 придбав у ОСОБА_7 трикімнатну ізольовану квартиру АДРЕСА_1.

ОСОБА_2 належним чином виконав всі узгоджені стороною за договором купівлі-продажу істотні умови й свої зобов'язання, в тому числі і щодо повної оплати продавцю ОСОБА_7 узгодженої вартості квартири. Іншого відповідачами не доведено.

Договір купівлі-продажу трикімнатної ізольованої квартири АДРЕСА_1 від 23 липня 2008 року є дійсним, його не змінено, не скасовано та не визнано в судовому порядку недійсним.

Документів чи інших доказів, які б підтверджували правовідносини між колишнім власником ОСОБА_7, або з позивачем, як власником, відповідачами суду не надано. Тому, суд першої інстанції, з висновками якого погодився апеляційний суд, виконав вимоги статті 212 ЦПК України, 2004 року, щодо оцінки доказів і статті 213 ЦПК України, 2004 року, щодо законності та обґрунтованості рішення суду, повно і всебічно дослідив і оцінив докази та встановив обставини у справі.

У справі, яка є предметом перегляду, урахувавши, що припинення права користування житлом у колишнього власника тягне за собою втрату його членами сім'ї права користуватися житлом, місцевий суд дійшов правильного висновку про наявність правових підстав для виселення відповідачів. Право користуватися житлом для членів сім'ї власника може виникати та існувати лише за умови, якщо особа, членами сім'ї якої вони є, сама володіє правом власності на житло.

Апеляційний суд, відповідно до вимог статті 303 ЦПК України 2004 року, перевіряв законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів апеляційної скарги та вимог, заявлених у місцевому суді, та обґрунтовано залишив вказане рішення без змін. У

свою чергу, Верховний Суд касаційну скаргу ОСОБА_4, яка подана представником ОСОБА_5, залишив без задоволення.

Таким чином, ураховуючи Постанову пленуму ВС від 06.11.2009 № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» де міститься роз'яснення, що якщо належним чином виконано правочин (у цій справі це договір куплі-продажу), то не має підстав для його визнання недійсним, тому в зазначеній справі зустрічний позов був відхилений. Навіть не зважаючи, якщо спір витікає із сімейних відносин, зустрічний позов не власників житла є безпідставним засобом захисту своїх прав та інтересів на розпорядження та користування житлом. Колишні члени сім'ї не можуть завадити власнику вільно розпоряджатися, користуватися власністю, якщо не мають права на спільну або часткову власність і навіть не допоможе право особистого сервітуту, якщо він не був укладений. Тому проблема захисту прав і інтересів членів сім'ї, у тому числі колишніх, при відчуженні майна залишається законодавчо не вирішеною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лічман Л. Г. Судовий захист прав і інтересів членів сім'ї власника жилого приміщення : *Автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.03* / Л. Г. Лічман; *Нац. ун-т внутр. справ. - Х., 2005. – 20 с.*

2. Пасайлюк І. В. Зустрічний позов як засіб захисту прав та інтересів відповідача // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць. – Львів, 2013. – Вип. 4. – С. 64–71.

3. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: постанова Пленуму Верховного Суду України від 06. 11. 2009 № 9 [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>

4. Постанова ВС/КЦС, № 638/13030/13-ц, від 25 липня 2018р провадження № 61-20713св18 [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/75581057>

*Беркела Ганна Юріївна
НЮУ імені Ярослава Мудрого,
7 факультет, 2 курс, 2 група*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

Одним із інститутів цивільного права є інститут авторського права, який регулюється ЗУ «Про авторське право і суміжні права», Конституцією України та Цивільним Кодексом України. Авторське право – це сукупність правових норм, які регулюють відносини, що виникають внаслідок створення і використання творів літератури, мистецтва й науки.

На сьогоднішній день є актуальним питання цивільно-правового регулювання інституту авторського права. До теперішнього часу воно залишається невирішеним та продовжує наносити серйозну економічну шкоду як і зарубіжним, так і українським правласникам. До найбільш масових видів порушень інституту авторського права в Україні слід віднести піратство і плагіат.

Актуальність даного інституту залишається ще з давніх часів, адже митці, які створювали власні витвори, володіли цим правом. Ще у XVIII ст., французький письменник

Бомарше, який багато зробив для визнання прав авторів у законодавчому порядку, писав, що авторам несправедливо дорікають у прагненні до наживи як додаток до того, що вони користуються славою та суспільним визнанням. Після проголошення незалежності 1992 року, в Україні було створено Державне агентство з авторських та суміжних прав при Кабінеті Міністрів України, основним завданням якого стала розробка законодавства у сфері захисту авторського права. Авторське право стало найбільш актуальним в регулюванні суспільного життя в останні роки. Це пов'язано у першу чергу з неймовірним по своїй швидкості й масштабам, розвитком технічних засобів і технологій, що дозволили максимально швидко здійснювати копіювання й поширення творів, які є традиційними об'єктами авторського права.

В цивільній літературі «авторське право» виділяють в об'єктивному і суб'єктивному розумінні. В *об'єктивному* - це сукупність правових норм, які регулюють відносини, що виникають внаслідок створення і використання творів науки, літератури та мистецтва. У *суб'єктивному* - це сукупність прав, які належать автору або його правонаступникам у зв'язку зі створенням і використанням твору літератури, науки і мистецтва.

Конституцією України передбачено, що громадянам забезпечується захист прав інтелектуальної власності, а саме авторських прав, що виникають у будь-якій сфері інтелектуальної діяльності: в літературно-мистецькій та науково-технічній діяльності. На нашу думку, то виникнення права автора на твір можна пов'язати із засадами цивільного законодавства, де вказано, що право виникає з моменту створення твору. Статтею 433 ЦКУ та ст. 8 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» (далі - ЗУ) визначаються об'єкти авторських прав: літературні, художні, музичні, аудіовізуальні, драматичні твори та інші. Також стаття 7 ЗУ зазначає суб'єктів авторського права, первинним елементом якого є автор твору. До таких суб'єктів відносять фізичних та юридичних осіб, які набули прав на твори відповідно до договору або закону. Норми цивільного законодавства закріплюють за автором його особисті немайнові права, а саме право на недоторканність та використання твору, виключне право дозволяти використання твору, право обирати псевдонім у зв'язку з використанням твору тощо.

На основі зазначеного можемо зробити висновки, що законодавство України не містить в собі всіх положень, що стосуються регулюванню авторського права, наприклад, регулювання авторського права в мережі Інтернет відсутнє. На нашу думку, потрібно врегулювати ЗУ та підзаконні нормативно-правові акти в сфері захисту авторського права, що забезпечить боротьбу з різноманітними видами порушень цього інституту і надасть можливість Україні успішного співпрацювання з країнами Європи та удосконаленню відповідного законодавства, у якому слід здійснити внесення системних змін щодо суттєвого посилення цивільно-правової, адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення авторського права

Науковий керівник: асистент кафедри цивільного права №2 Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого Колісникова Г.В.

ПРАВО НА ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В КАСАЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ

З 15 грудня 2017 року судочинство в Україні здійснюється за новими редакціями Господарського процесуального кодексу, Цивільно процесуального кодексу та Кодексу адміністративного судочинства. Реформування процесуального законодавства має на меті підвищення ефективності судочинства й приведення його у відповідність до міжнародних стандартів справедливого правосуддя, наслідком чого стали суттєві зміни законодавчого регулювання класичних процедур судового розгляду [1, с. 2].

Зокрема, зміни торкнулися касаційного перегляду судових рішень. Відтепер, єдиною касаційною інстанцією став новий Верховний Суд, у складі якого діють Касаційний адміністративний, Касаційний господарський, Касаційний цивільний та Касаційний кримінальний суди, а також Велика палата Верховного Суду [2, с. 1].

Право на касаційне оскарження судового рішення можна визначити як гарантовану державою можливість сторонам та іншим учасникам справи звернутися до суду касаційної інстанції з метою перевірки законності рішень суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, постанов суду апеляційної інстанції, ухвалених за результатами апеляційного розгляду, що набрали законної сили, ухвал суду першої інстанції суду, після їх перегляду в апеляційному порядку і ухвали апеляційного суду, якщо вони перешкоджають подальшому провадженню у справі [3, с. 15].

Відповідно до частини першої статті 389 ЦПК України, право на касаційне оскарження мають учасники справи, а також особи, які не брали участь у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки [4, с. 175].

Право касаційного оскарження реалізується шляхом подання у письмовій формі касаційної скарги безпосередньо до суду касаційної інстанції. Відповідно до частини першої статті 389 ЦПК України, учасники справи, а також особи, які не брали участь у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право оскаржити у касаційному порядку: 1) рішення суду першої інстанції після апеляційного перегляду справи та постанову суду апеляційної інстанції, крім судових рішень, визначених у частині третій цієї статті; 2) ухвали суду першої інстанції, вказані у пунктах 3, 6-8, 15, 16, 22, 23, 27, 28, 30, 32 ч. 1 ст. 353 ЦПК України, після перегляду в апеляційному порядку; 3) ухвали суду апеляційної інстанції про відмову у відкритті або закритті апеляційного провадження, про повернення апеляційної скарги, про зупинення провадження, щодо забезпечення позову, заміни заходу забезпечення позову, щодо зустрічного забезпечення, про відмову ухвалити додаткове рішення, про роз'яснення рішення чи відмову у роз'ясненні рішення, про внесення або відмову у внесенні виправлень у рішення, про повернення заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, про відмову у відкритті провадження за нововиявленими або виключними обставинами, про заміну сторони у справі, про накладення штрафу в порядку процесуального примусу, окремі ухвали [3, с. 176].

Необхідно вказати, що нове процесуальне законодавство містить певні обмеження права на доступ до суду касаційної інстанції. Відтепер у Цивільному процесуальному кодексі міститься переліки справ, які не підлягають касаційному оскарженню.

Так, не підлягають касаційному оскарженню судові рішення у малозначних справах (п. 2 ч. 3 ст. 389 ЦПК). Малозначними, як у цивільному, так і господарському процесі, є справи, у яких ціна позову не перевищує 100 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а також справи незначної складності з ціною позову до 500 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, які визнані судом малозначними, за винятком окремо визначених спорів.

Можна сперечатися щодо віднесення чи не віднесення тих чи інших справ до переліку тих, що можуть розраховувати на касаційний перегляд судового рішення, однак очевидно, що справи незначної складності вирішуватимуться на рівні апеляції, у чому вбачається певний позитив. Адже в більшості справ при перегляді у касаційному порядку можна розраховувати на скасування незаконного судового рішення та направлення справи на новий розгляд. Це часто призводить до зловживань – свідомого затягування розгляду справи на роки. Проте, з іншого боку, якщо суд апеляційної інстанції винесе помилкове рішення, виправити його буде вже неможливо [5, с. 26].

Отже, касаційному оскарженню підлягають рішення, що відповідають певним умовам, а саме:

- касаційна скарга стосується питання права, яке має фундаментальне значення для формування єдиної правозастосовчої практики;
- особа, яка подає касаційну скаргу, позбавлена можливості спростувати обставини, встановлені оскарженим судовим рішенням, під час розгляду іншої справи;
- справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу;
- суд першої інстанції відніс справу до категорії малозначних (справ незначної складності) помилково.

Очевидно, що такі терміни, як "фундаментальне" чи "виняткове" значення або "значний" суспільний інтерес, є оціночними поняттями, що закладає прогалини для можливих зловживань і допуску до касації певних справ.

Також, потрібно звернути увагу на те, що навіть якщо право на касацію законодавцем збережено, суд касаційної інстанції може відмовити у відкритті касаційного провадження, якщо визнає касаційну скаргую необґрунтованою [5, с. 29].

Отже, введення фільтрів касаційного оскарження відповідає вимогам міжнародних стандартів справедливості судочинства в контексті п. 1 ст. 6 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та сучасним тенденціям реформ цивільного процесуального законодавства провідних європейських демократій. До того ж, обмеження права на доступ до суду касаційної інстанції підвищує ефективність цивільного судочинства, звільняючи Верховний Суд від розгляду так званих «оскаржень заради оскаржень» у малозначних спорах та звільняючи місце для розгляду дійсно важливих правових питань, що мають фундаментальне значення для правозастосування та єдності судової практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Луспенник Д., Мамченко Н. Новелізація цивільного процесу позитивно вплинула на судову практику. Судово-юридична газета. Публікації суд. Інфо / 2018. – С. 15.
2. Цивільний процесуальний кодекс України : станом на 3 вересня 2018 року. Харків. Право, 2018. – 254 с.
3. Баланда О. Судочинство по-новому за новими процесуальними кодексами та з новим Верховним Судом. Центр суддівських студій. Українське право. – 2017 рік. – С. 10.
4. Апалькова І. С. Право касаційного оскарження рішень і ухвал та порядок його реалізація // Новели цивільного процесуального кодексу України : [Електронне видання] матер. кругл. столу (Одеса, 26 березня 2018 р.). за заг. редакцією д.ю.н., проф. Н.Ю. Голубєвої. Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса : Фенікс. – 2018. – С. 14-17.
5. Хан І. Право оскаржити судові рішення до Верховного Суду гарантоване не кожному. Електронне видання «Юрист і Закон» № 4 / 2018. – С. 24-29.

Витвицька Олеся
студентка юридичного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка

МІГРАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ: З УКРАЇНИ ТА В УКРАЇНУ

Впродовж останніх років у світі спостерігається стрімкий розвиток індустрії медичного туризму, що зумовлено недостатньою якістю медичної допомоги у цілій низці країн, відсутністю необхідних та прогресивних технологій лікування, неможливістю отримання оперативної планової медичної допомоги у власній державі, недосконалістю законодавства про охорону здоров'я, високою вартістю медичних послуг, а також іншими обставинами.

Медичний туризм становить різновид спеціального туризму, який передбачає організацію та надання лікування, діагностики, профілактики захворювань та інші медичні послуги як в межах країни (внутрішній туризм), так і за кордоном (зовнішній туризм). У свою чергу зовнішній медичний туризм можна класифікувати на виїзний (з України) і в'їзний (в Україну). Для нашої держави явище медичного туризму є відносно новим, тому існує потреба вирішення певних питань як міграційно-правового, так і медично-організаційного характеру.

Зростання значення медичного туризму як явища суспільної дійсності в Україні підтверджують зокрема статистичні дані. Так, у 2015 р. коштом асигнувань державного бюджету було направлено на лікування за кордон 81 особу, тоді як у 2014 р. – 39 осіб, у 2013 р. – 47 осіб, а у 2012 р. – 14 осіб. Натомість кількість громадян України, які власним коштом проходять лікування за кордоном, є значно більшою. Також щорічно до України звертаються в медичних цілях десятки тисяч пацієнтів з інших країн [1, с. 100].

Можливість лікування за кордоном та правові підстави здійснення виїзного медичного туризму передбачені у чинній законодавчій базі, що визначає права пацієнтів у сфері охорони здоров'я. Зокрема Конституція України гарантує кожному (громадянам України, іноземцям і особам без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України) право на охорону свого здоров'я. У свою чергу обов'язок щодо забезпечення реалізації даного права

відповідно до ст. 283 Цивільного кодексу України покладається на державні та інші організації через їх системну діяльність, передбачену Конституцією та законом [2].

Відповідно до ст. 36 Основ законодавства України про охорону здоров'я громадяни України можуть направлятися для лікування за кордон у разі необхідності надання того чи іншого виду медичної допомоги та неможливості її надання у вітчизняних закладах охорони здоров'я [3]. На виконання даної норми були прийняті окремі підзаконні нормативно-правові акти. Зокрема постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1079 «Про забезпечення організації направлення громадян України для лікування за кордоном» [4] передбачає, що рішення про взяття на облік громадянина з метою направлення його на лікування за кордон приймається Комісією Міністерства охорони здоров'я України (далі – МОЗ), на основі якого видається відповідний наказ МОЗ про направлення громадянина для лікування за кордон та оплату такого лікування в межах бюджетних асигнувань, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік. Склад Комісії МОЗ з питань направлення на лікування за кордон визначений у наказі Міністерства охорони здоров'я України від 17.07.2014 р. № 502 «Про забезпечення організації направлення громадян на лікування за кордон» [5].

На противагу тенденції лікування громадян у іноземних закладах охорони здоров'я, Україна також є перспективним ринком для в'їзного медичного туризму. В Україну приїждять на лікування чимало мешканців країн Європи, США, Ізраїлю, Білорусі. Передусім це зумовлено наявною репутацією постачальника медичних послуг з належним співвідношенням «ціна-якість» (особливо це характерно стоматологічним послугам). Також пацієнти з-за кордону досить часто звертаються в клініки України з питань репродуктивного здоров'я, оскільки в нашій країні репродуктивні технології є легалізовані і здійснюються на високому рівні. Іншими аспектами, що дозволяють забезпечити подальший розвиток власного сегменту медичного туризму є сприятлива законодавча база в галузях клітинної терапії та пластичної хірургії, безвізовий режим для багатьох країн [8, с. 2].

У травні 2012 року в Україні було зареєстровано Асоціацію лікарів медичного туризму, що являє собою добровільне, відкрите, незалежне, некомерційне об'єднання лікарів, залучених до сфери медичного туризму і зацікавлених в його розвитку [7]. З огляду на зазначене, не викликає подиву те, що Всесвітня асоціація медичного туризму (GHTC) вважає Україну дуже привабливою для іноземних інвесторів та пропонує допомогу в інвестуванні закладів охорони здоров'я та реформуванні відповідної галузі [9].

До недоліків міграційно-правового забезпечення медичного туризму в Україні варто віднести відсутність присвяченого йому комплексного нормативно-правового акта. У перспективі ним міг би стати закон України «Про медичний туризм», в якому доцільно вирішити низку нагальних питань цієї галузі, адже далеко не всі аспекти цього явища врегульовані законом України «Про туризм» і Основами законодавства України про охорону здоров'я. Також відсутні підзаконні нормативно-правові акти, які б стимулювали розвиток в'їзного медичного туризму в Україні та підвищували б її конкурентоздатність на світовому ринку медичних послуг.

Серед позитивних новел законодавства є наказ МОЗ України № 681 «Про затвердження нормативних документів щодо застосування телемедицини у сфері охорони здоров'я» від

19.10.2015 р., яким зроблено важливе інноваційне запровадження, що дозволяє поліпшити пацієнтам доступ до медичних послуг, а лікарям – створює умови дистанційного обміну досвіду з колегами [6]. Загалом же правова регламентація діяльності з надання медичних послуг іноземним громадянам не містить істотних відмінностей у порівнянні з громадянами України. Медичне обслуговування іноземців здійснюється на платній основі, а основні умови надання медичних послуг визначаються на договірних засадах.

Отже, попри те, що медичний туризм є відносно новим напрямком у сфері охорони здоров'я, в Україні спостерігаються процеси як виїзного, так і в'їзного медичного туризму. Попит на лікування за кордоном пояснюється високим рівнем розвитку окремих напрямків медицини в конкретних країнах, несприятливою законодавчою базою України у сфері трансплантології, а також бажанням отримати більш кваліфіковану медичну допомогу.

Україна має загалом сприятливі умови для подальшого розвитку в'їзного медичного туризму. Разом з тим необхідним є подальше вивчення міжнародної практики у сфері надання подібних медичних послуг, вдосконалення нормативно-правової бази функціонування медичного туризму (у т. ч. шляхом прийняття спеціального закону), адже чинне законодавство надто мінімалізовано регулює його розвиток. Зростання рівня сервісу можливе шляхом координації діяльності клінік і туристичних агентств у забезпеченні необхідних і достатніх умов для медичного туризму в Україні. При цьому особливе значення мають МОЗ України та інші органи публічного управління як у напрямках державного регулювання і контролю за якістю послуг, так і в питаннях всебічної фінансової та організаційної підтримки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лісничка О. М. Правове регулювання медичного туризму в Україні / О. М. Лісничка // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2017. – Вип. 3. – Т. 1. – С. 99–103.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №40-44. – Ст. 283.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992р. № 2802-XII-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>.
4. Про забезпечення організації направлення громадян України для лікування за кордон: постанова Кабінету Міністрів України від 27. 12. 2017 р. № 1079 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1079-2017-%D0%BF>.
5. Про забезпечення організації направлення громадян на лікування за кордон: наказ МОЗ України від 17. 07. 2014 р. № 502 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0502282-14>.
6. Про затвердження нормативних документів щодо застосування телемедицини у сфері охорони здоров'я: наказ МОЗ України від 19.10.2015р. №681 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1400-15>.
7. Українська Асоціація Медичного Туризму (УАМТ) / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://uamt.org.ua/UA/deyatelnost_uk/novini.html.

8. Полстяной А. О. Сучасний стан, тенденції та проблеми розвитку медичного туризму в Україні / А. О. Полстяной // Економіка. Управління. Інновації. Серія «Економічні науки». – 2016. – № 4 (19).

9. MediCare4U (2015) Medical tourism [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.medicare4u.com/ru/medicaltourism>.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент кафедри основ права України Львівського національного університету імені Івана Франка Бедрій М. М.

Водолазкий Станіслав Геннадійович
Студент 1 групи, 3 курсу, 4 факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Актуальність цієї теми зумовлена, посиленням процесів європейської та євроатлантичної інтеграції України. В таких умовах, збільшується кількість приватноправових спорів, що виникають між громадянами України, іноземцями і особами без громадянства. Тому, на мою думку, варто проаналізувати усі тонкощі цивільного провадження у справах з іноземним елементом.

Отож для початку ознайомимося з основними положеннями цивільного процесуального статусу іноземних громадян та підданих. Перш за все, Конституція України гарантує іноземцям та особам без громадянства однаковий правовий статус. Це в свою чергу призводить до двох речей. З одного боку, іноземці як і громадяни України мають право на доступ до суду, а отже, вони можуть подати позов і брати участь у цивільному провадженні. З іншого — іноземці мають ті ж обов'язки що й громадяни України, бо для них судові рішення прийняте в Україні щодо їхнього спору, є обов'язковим так само, як і для громадян України.

Оскільки Цивільний процесуальний кодекс України у чинній редакції встановив засаду рівності сторін цивільного провадження, то іноземні суб'єкти, як зі сторони позивача, так і з боку відповідача мають рівні процесуальні права, ті ж самі гарантії, що й громадяни України та юридичні особи зареєстровані в нашій країні. Більш того, іноземний елемент може брати участь не лише у позовному, а й в наказному та окремому провадженні. Цікавим є те, що оскільки Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, то вона взяла на себе зобов'язання забезпечити кожному особу, не залежно від громадянства і підданства на своїй території правом на справедливий судовий розгляд його справи.

Дивно, на перший погляд з вирахуванням вищезазначеного здається, що ніякої специфіки і не має, адже іноземний елемент за правосуб'єктністю рівний вітчизняному. Проте, це не так і розпочати я хочу з проблеми впливу рішень іноземних судових органів на правосуддя в Україні. Юридичну роль цих судових актів можна розглядати з двох розрізів. Так, є питання про преюдицію. Тобто, якщо справа, що нині розглядається в українському суді загальної юрисдикції могла до цього розглядатися в іноземному суді, останній міг прийняти певне рішення щодо неї і встановити ті або інші обставини або факти.

Відповідно до чинного законодавства України, на іноземний елемент розповсюджується так званий національний правовий режим, що в узагальненому вигляді означає те, що ми не можемо застосовувати національне законодавство іноземних держав для вирішення спорів за Цивільним процесуальним кодексом України. Тому, рішення іноземних судових органів мають преюдиційний характер лише щодо фактів а не пара і якщо врахування їх не суперечитиме загальним засадам цивільного провадження.

Проте, є цікавий виняток, коли потрібно застосовувати норми іноземного права — мова йде про договір укладений учасниками цивільного спору, що розглядається в суді і одна зі сторін якого належить до іноземного елемента. У такому разі суд повинен буде дослідити вказаний договір і зробити акцент на визначені в ньому приписи та настанови. Особливої уваги заслуговує питання підсудності справ з іноземним елементом. Відповідно до Цивільного процесуального кодексу України, в таких справах використовуються загальні правила підсудності у контексті інстанційності, територіальності тощо. Але при цьому, питання цивільної підсудності справ із іноземним елементом може також вирішуватись і на підставі чинного міжнародного договору України.

Іноземний елемент зачіпає і судовий документообіг. В контексті подання доказів це означає те, що суд може використовувати в якості письмових доказів документи видані іноземною державою проте з врахуванням їх додаткового посвідчення в Україні. Таке посвідчення, як правило у формі апостилю або ж визнання Україною відповідності іноземного документу вітчизняному аналогу потрібне для того, аби суд міг увести у відповідну справу юридичну визначеність.

Особливо важливим це питання постає у контексті представництва. Іноземці рівною мірою з громадянами України користуються правом на захист. Але відповідно до чинного законодавства України в більшій частині цивільних спорів представництво клієнта здійснюється виключно адвокатом. Тоді, як бути із захисником який має статус адвоката проте відповідно до законодавства іноземної держави, а не України. Подібна ситуація з представником, який діє за довіреністю виданою в іншій державі. Для цього існують інститути визнання таких документів. Іноземний адвокат, який підтвердить правомочність власного посвідчення відповідно до чинного законодавства України отримує усі процесуальні правомочності представника сторони провадження.

Суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин можуть бути не тільки іноземні особи, а й іноземні держави. На відміну від зазначених осіб, іноземні держави користуються судовим імунітетом. Судовий імунітет поширюється і на акредитовані в Україні дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав. Дипломатичні представники іноземних держав, зазначені у відповідних законах і міжнародних договорах України, та інші особи, які акредитовані в Україні, підлягають юрисдикції суду України у цивільних справах лише у межах, що визначаються принципами та нормами міжнародного права або міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Стосовно міжнародних організацій, то вони підлягають юрисдикції судів України у межах, визначених міжнародними договорами України або законами України.

Таким чином, цивільні провадження у справах з іноземним елементом є цікавим та перспективним руслом розвитку цивільного процесу і потребують подальшого вивчення і вдосконалення.

Водолазкий Станіслав Геннадійович
Студент 1 групи, 3 курсу, 4 факультету
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ТРЕТЕЙСЬКІ СУДИ ТА МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБІТРАЖ У ВЗАЄМОДІІ ІЗ ЦИВІЛЬНИМ ПРОЦЕСОМ

Ця тема є досить актуальною, оскільки питання взаємодії приписів цивільного провадження та норм щодо регламентації міжнародного комерційного арбітражу та третейського судочинства є досі маловивченим, порівняно з більш класичними інститутами цивільного процесу.

Тому я вважаю, що роздуми стосовно обраної тематики стануть корисними, особливо з практичної точки зору, так як обрані сфери є надзвичайно важливими одна для одної.

Отож стосовно Міжнародного комерційного арбітражу, то він є системою судових установ, які мають компетенцію щодо вирішення цивільних і господарських спорів між юридичними особами приватного права та фізичними особами — суб'єктами підприємницької діяльності, які є резидентами різних держав. У межах міжнародного комерційного арбітражу можливо вирішити спір приватного характеру — за національним законодавством України, такі спори є або цивільними або господарськими. І тут є ряд особливостей. По-перше, міжнародний комерційний арбітраж є різноманітним туди входять різні судові структури що не пов'язані як між собою, так і з окремими країнами. Тобто, це незалежні від держав утворення. Ісудочинство здійснюється відповідно до статутів, які для кожного арбітражу мають специфіку процедури. Досить часто навіть ці статuti не передбачають механізмів виконання рішень прийнятих самими арбітражами.

Справа полягає у тому, що, оскільки міжнародний комерційний арбітраж не передбачає таких засобів, сторони виконують приписи арбітражного суду за власним сумлінням. З одного боку, тут є практика, коли великий престиж міжнародних арбітражів таких як Лондонський чи Стокгольмський, підштовхують учасників процесу для належної поведінки, бо бездіяльність тут фактично знищить навіть натяки на їх ділову репутацію. Для державне виконувати рішення арбітражів вважається дурним тоном.

Проте, правове забезпечення арбітражних рішень часто пов'язується із національним правом. В Україні до такого права зводиться господарське процесуальне та цивільне процесуальне право. Поговоримо про їх розмежування. Воно проходить по лінії предмета спору. До цивільного судочинства належать цивільні спори, де коло суб'єктів більш широке у порівнянні з господарськими спорами, де сторонами можуть бути лише юридичні особи та фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, з приводу правовідносин господарського характеру. Але для обраної мною теми господарський процес є лише дотичним, тому перейдемо до цивільного.

Відповідно до приписів Цивільного процесуального кодексу України передбачено ряд процедур направлених на те, щоб врегулювати спірні питання міжнародного комерційного арбітражу. Перш за все, тут мова йде про визнання, виконання й оспорювання рішення

міжнародного комерційного арбітражу. Так, через цивільний суд як складову систему державного судочинства зацікавлена особа може отримати рішення, яке на відміну від рішення міжнародного комерційного арбітражу наділено державним забезпеченням, адже воно приймається від імені України і тому може бути забезпечене державним примусом.

І як наслідок, цивільне судочинство дає можливість ініціювати виконавче провадження і дочекатись виконання рішення арбітражу. Також, рішення суду виступає додатковим фактором підтвердження реальності арбітражних правовідносин та арбітражного процесу. Ним встановлюється дійсність усіх важливих для справи обставин факту і права. З іншої сторони, допускається і оскарження арбітражних рішень проте виключно в аспектах, що прямо чи опосередковано порушують національне цивільне законодавство особи. Тепер слід перейти до третейського судочинства.

Третейські суди— це структури, які працюють на постійній основі чи утворюються відповідно до конкретної ситуації, наприклад відповідно до умов договору. Вони існують для того, щоб у формі фактичного посередництва третьої сторони не зацікавленої у ході справи вирішити конфлікт без звернення до державного суду.

У третейського судочинстві є багато позитивних аспектів. По перше, процедура судового розгляду тут хоч і нагадує класичний цивільний процес, проте є спрощеною, а тому судочинство відбувається швидко і мобільно. Отже, «третейське правосуддя» (бо правосуддя як явище у нашій правовій доктрині є формою здійснення виключно судової влади)— це правосуддя, яке допомагає вирішити справу малою кров'ю в тому числі і без сплати судового збору, який замінюється платою суду за його роботу, що може бути набагато меншою від тих судових витрат на які сторони розраховували б у випадку звернення до цивільного суду.

Проте, у третейського суду є один істотний недолік, що є спільним для нього та міжнародного комерційного арбітражу— через недержавний характер його рішення не мають прямого забезпечення. А тому виникають проблеми, які так само вирішуються через норми цивільного процесу, але вже у межах особливої правової процедури: суд за приписами Цивільного процесуального кодексу України може або оскаржити рішення третейського суду, або звернути його до виконання.

Таким чином, підводячи підсумок, варто зазначити, що цивільне судочинство є важливим для регулювання надзвичайно широкого кола суспільних відносин. Остання редакція Цивільного процесуального кодексу України додала до них і третейські та частину арбітражних спорів. Це з одного боку, підкріплює тезу стосовно важливості цивільного процесу, а з іншої сторони покладає на судову систему України підвищену відповідальність за належне відправлення правосуддя у цій царині.

*Грищенко Катерина Костянтинівна
студентка 3 курсу 11 групи Інституту підготовки
кадрів для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ «ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ»

Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, що схвалено Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276, визначено, що судова реформа включатиме оновлення процесуального законодавства. З

набранням чинності нової редакції Цивільного Процесуального Кодексу (далі - ЦПК) від 15.12.2017 року необхідно звернути увагу на зміни, що стосуються врегулювання спору поза межами судового засідання.

Так, новелою вищезначеного кодексу є запровадження інституту «врегулювання спору за участю судді» (роз. III, гл. 2, ст.201-205), що стало початком активної дискусії щодо його сутності та безпосереднього застосування у цивільному судочинстві.

Процедура врегулювання спору за участю судді проводиться за згодою сторін до початку розгляду справи по суті у формі спільних і закритих нарад.

Щодо положень про закриті наради судді та учасника справи постає ряд питань відповідно їх способу і мети проведення. У абз. 3 ч. 1 ст. 203 ЦПК закріплено, що закриті наради проводяться з ініціативи судді з кожною із сторін окремо. Відповідно до цього виникає питання дотримання принципу змагальності цивільного процесу і публічного характеру діяльності суду. Адже у разі, коли мирне врегулювання спору відбувається шляхом проведення закритих нарад з однією зі сторін справи, без фіксації судового процесу технічними засобами, у другій сторони можуть виникати питання про порушення у такій спосіб її процесуальних прав, оскільки ця сторона не знає, про що йдеться у розмові судді та опонента, й не має змоги спростувати або підтвердити зазначене. Вищенаведене положення нині зводить нанівець, всі надбання науки цивільного процесу, що стосувались застережень неофіційних контактів суддів і сторін.

Також постає питання про коректність статті 203 ЦПК, яка присвячена порядку проведення врегулювання спору за участю судді. Адже проаналізувавши дану норму, можна помітити, що деякі її положення є суперечливими. Зокрема, з одного боку, ч. 4 цієї статті « під час проведення спільних нарад суддя з'ясовує підстави та предмет позову, підстави заперечень, роз'яснює сторонам предмет доказування по категорії спору, який розглядається, пропонує сторонам надати пропозиції щодо шляхів мирного врегулювання спору та здійснює інші дії, направлені на мирне врегулювання спору», відповідно доч. 5 цієї статті «Під час закритих нарад суддя має право звертати увагу сторони на судову практику у аналогічних спорах, пропонувати стороні та/або її представнику можливі шляхи мирного врегулювання спору». З іншого боку, згідно з ч.6 «... суддя не має права надавати сторонам юридичні поради та рекомендації, надавати оцінку доказів в справі».

Із правового порівняльного аналізу цих норм виходить, що до «юридичних порад» не належать «можливий шлях мирного врегулювання спору», а визначення і «роз'яснення предмета доказування по категорії спору, який розглядається» може бути абстрактним і не стосуватися оцінки доказів у справі. Однак, на нашу думку, фактичне роз'яснення мирних шляхів вирішення спору та судової практики в аналогічних справах і є юридичними порадами або рекомендаціями, а тому зазначені положення суперечать одна одній і мають бути доопрацьовані законодавцем і взаємно узгоджені між собою.

І наостанок хотілось би звернути увагу, що ЦПК не передбачає норми, яка би регулювала вимоги до судді, який може виконувати роль так званого посередника. На наш погляд, це є прогалиною даного інституту. Адже для того, щоб здійснювати таку процедуру їм необхідні спеціальні знання, які не пов'язані із процесуальними діями під час судового розгляду та здійснення правосуддя за загальними правилами. Такий суддя повинен бути

комунікабельним, володіти морально-етичними якостями, мати довготривалий стаж роботи, вміти спілкуватися із сторонами. А тому він повинен бути не тільки висококваліфікованим юристом, але й психологом, організатором, посередником. Для усунення даної прогалини пропонуємо зборами суддів відповідного суду із загальної кількості суддів кожного суду, обрати певну кількість суддів для проходження спеціальної підготовки. Тим суддям, які успішно закінчили підготовку, видати свідоцтво, яке б підтверджувало їхню компетентність якісно врегулювати такий спір.

Отже, із вищенаведеного випливає, що інститут «врегулювання спору за участю судді» є недопрацьованим на національному рівні. Такі некоректні положення ЦПК можуть негативно позначатися на захисті прав осіб і інтересах держави. Але, звичайно, ми не можемо повністю заперечувати імплементацію інституту врегулювання спору за участю судді у вітчизняне процесуальне законодавство, адже розвантажуються суди від судових процесів, економиться процесуальний час для суду і сторін, сторони заощаджують кошти у справі, відсутнє емоційне виснаження, оскільки сторони в процесі такого врегулювання йдуть на взаємні поступки. Проте, для ефективного впровадження врегулювання спору за участю судді законодавцю необхідно врахувати всі недоліки та внести відповідні зміни.

*Конопльова Марина Сергіївна,
студентка 3 курсу, 12 групи, Інституту прокуратури
та кримінальної юстиції НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ТРЕТЕЙСЬКІ СУДИ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

У сучасному світі поряд з традиційним судочинством суттєво зросла роль альтернативних способів вирішення спорів, чільне місце серед яких займають третейські суди.

Третейські суди — це недержавні незалежні органи, які утворюються за угодою, або за рішенням зацікавлених фізичних та/ або юридичних осіб, у порядку, що встановлений законом, з метою вирішення спорів, які виникають з господарських або цивільних правовідносин. Слід зазначити, що розгляд справ у таких судах має як переваги, так і недоліки, що зумовлені природою цього органу.

У порівнянні зі звичайним судовим розглядом, третейське судочинство має деякі відмінності, зокрема, перевагами такого розгляду справ є:

- менш тривалий розгляд справи та відсутність суворих процедурних вимог;
- можливість сторін самостійно обирати склад суду, при цьому судді не обов'язково повинні бути юристами, це можуть бути особи, які мають спеціальні знання у певній галузі, однак ч. 3 ст. 18 ЗУ «Про третейські суди» встановлює вимогу про те, щоб мінімум один суддя був фахівцем у галузі права [1];
- можливість збереження конфіденційної інформації, комерційної або банківської таємниці при розгляді справ, третейський розгляд справи може не фіксуватись технічними засобами, та за наявності потреби відбуватись у закритому засіданні [2, С. 320];
- можливість залучення різних категорій фахівців (психологів, професійних банкірів тощо), які не мають прямого відношення до юриспруденції, тобто таких категорій осіб, які за звичайних умов не брали б участі у процесі;

- нижчий розмір третейського збору у порівнянні зі звичайним судовим збором, завдяки чому такий розгляд є більш економічно привабливим;
- можливість самостійно вирішити спір [3, С.27];
- простота та зрозумілість процесу для людей, які не мають юридичної освіти;

Поряд з позитивними рисами, розгляд справ третейськими судами має деякі проблемні аспекти. Серед недоліків такого судочинства можна виділити те, що:

- третейські суди розглядають далеко не всі категорії справ, так наприклад, не можуть бути розглянуті у таких судах справи у спорах щодо нерухомого майна, а також справи, однією зі сторін яких є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт під час здійснення ним владних управлінських функцій на основі законодавства. Не підлягають розгляду у таких судах також й інші справи, виключний перелік яких закріплено в ст. 6 ЗУ «Про третейські суди»;
- рішення такого суду є обов'язковим виключно для учасників спору, на відміну, від рішень звичайних судів, які є обов'язковими на всій території України;
- за загальним правилом, рішення таких судів є остаточними та не підлягають оскарженню;
- недобросовісні учасники можуть проігнорувати рішення такого суду і в такому випадку інша сторона зазнає збитків, та буде згодом змушена звернутись до звичайного державного суду.

Таким чином, можна зробити висновок, що третейське судочинство має більше переваг, ніж недоліків. На нашу думку, такі суди є ефективною альтернативною формою захисту прав та законних інтересів осіб, завдяки їх діяльності зменшується навантаження на звичайні державні суди, які у наш час, на жаль, не завжди встигають вчасно розглянути справи, через надзвичайно велику завантаженість та брак кадрів. За допомогою третейських судів спори вирішуються набагато швидше та потребують менших фінансових витрат.

Третейське судочинство є потужним способом розв'язання спорів, тому подальший розвиток цього інституту є важливим кроком на шляху до європейської інтеграції України, адже сьогодні в нашій країні існує велика кількість правових спорів, які безальтернативно вирішуються державними судами, через що громадяни нашої країни позбавлені належного доступу до позасудових механізмів і способів захисту прав.

Науковий керівник — к.ю.н., доц. Кравцов С.О.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Про третейські суди: Закон України від № 1701-IV від 11 травня 2004 р. – [чинний] / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – №35. – Ст. 412.
2. Васильев С.В. Порівняльний цивільний процес 2015/ [Електронний ресурс] Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9642/1/Vasilyev_PCP_2015.pdf
3. Третейські суди в Україні / [Ю. А. Михальський, В. П. Самохвалов, В. І. Рижий та ін.]; За ред. В. П. Самохвалова, А. Ф. Ткачука. – К.: [Ін-т громадян. Сусп-ва: ТОВ “ІКЦ Леста“], 2007. – 184 с. – (Покращення доступу сільського населення до правосуддя. Проект; Кн. І).

*Масалітін Вадим Вікторович
студент Інституту підготовки кадрів
для органів юстиції України
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ВПЛИВУ КОМІСІЇ НА ФАКТИЧНИЙ РОЗМІР ОТРИМАНИХ КРЕДИТОРОМ КОШТІВ ЧЕРЕЗ БАНКІВСЬКИЙ ПЕРЕРАХУНОК

Актуальність обраної теми дослідження зумовлена проблемами взаємодії боржника і кредитора. Якщо обов'язок боржника сплатити кредитору борг надати послугу, чи виконати певну роботу відповідно до вимог цивільної угоди чи закону є безумовним та визнаним обома сторонами то питання врахування комісійних зборів при сплаті боргу досі залишається невизначеним. Таким чином, варто розглянути його в межах окремого дослідження.

За своєю правовою природою комісійний збір є певним обумовленим статутними документами чи договором із клієнтом відсотком який банк отримує у власність за обслуговування операції із перерахування коштів. В чинному законодавстві України відсутні чіткі обмеження розміру комісії – банківські установи самостійно визначають розмір комісії. При цьому, на практиці клієнт сплачує комісію практично завжди навіть коли мова йде про використання терміналу та проведення переказу коштів без використання банківської картки.

Через таку ситуацію виникає проблемний аспект у взаємовідносинах між боржником та кредитором. Так боржник при переказі коштів на банківський рахунок кредитора бажає не сплачувати комісію якщо мова йде про великі розміри коштів і навіть кілька відсотків комісії істотно б'ють по гаманцю. Кредитор же навпаки бажає отримати всю суму боргу. Розглянемо основні підходи до вирішення вказаної проблеми, що склалися, відповідно до чинного цивільного законодавства України та судової практики[1].

Питання сплати комісійного збору може проводитись за рішенням кредитора чи за ініціативою боржника. Якщо обов'язок боржника сплатити кредитору певну суму коштів обумовлений договором варто перш за все проаналізувати обумовлені сторонами правочину умови погашення заборгованостей, так як тут діє принцип свободи договору. Тут важливо розуміти, що комісія відповідно до приписів Закону України «Про банки та банківську діяльність», повинна стягуватись завжди при будь-якій фінансовій операції. Саме тому, якщо боржник і кредитор не вивішать це питання комісія все одно буде стягнута при переказі коштів кредитором і тому він не отримає повної суми грошового зобов'язання, а отже його вимоги не будуть задоволені вчасно і потенційно виникне спір щодо сплати відсотків за прострочення виконання зобов'язання[2].

Зокрема, в цивільно-правовій угоді можливо передбачити обов'язкове переведення коштів на особистий рахунок кредитора а не надання готівки. Як наслідок, сторони можуть самостійно перекласти в договорі обов'язок по сплаті комісії один на одного. Однаково правомірними є варіанти як погашення комісії боржником за власний рахунок так і вирахування комісії із суми боргу якщо на таке дасть згоду кредитор. Проте, за загальним правилом, сторони рідко обумовлюють питання сплати комісії в договорі і виникають судові спори з цього приводу.

Практика регулювання кредитних угод чи інших подібних договорів свідчить про те що комісія не завжди сплачується саме боржником. Відповідно до засад диспозитивності

цивільного права кредитор може взяти на себе обов'язком по сплаті комісії, або просто зарахувати переказ вчинений боржником на його користь із стягненням комісії. Така ситуація часто має місце наприклад, у разі зміни місця проживання кредитора коли об'єктивно виконати перед ним наявне майнове зобов'язання шляхом прямого передання коштів стає неможливим і доводиться звертатися до банківських операцій[3].

При вирішенні майнового спору між боржником та кредитором національні судові органи виходять з того, що у кредитора є не просто право на отримання обумовленого законом чи договором надання з боку боржника а й належне виконання вказаного майнового зобов'язання. Тобто, кредитор має право на отримання всієї суми боргу. Якщо боржник без відома кредитора маючи можливість сплатити йому борг різними способами використав переказ коштів і не погасив комісію власним рахунком то кредитор фактично недоотримав частину боргу в розмірі несплачених іншою стороною відсотків комісії.

Як наслідок, виникає два варіанта розвитку події. З одного боку, кредитор може санкціонувати дії боржника та прийняти сплачені кошти з комісією і тим самим зарахувати задовільне виконання зобов'язання. З іншої сторони, кредитор може продовжити вимагати в боржника сплати залишку коштів наявність якого підтверджуватиметься фактом проведення банківської операції із перерахунку коштів, якщо боржник не погодиться добровільно погасити заборгованість кредитор може ініціювати позовне провадження і тоді у разі задоволення позовних вимог отримати в боржника ще й компенсацію судових витрат[4].

Окремо у контексті обраної теми дослідження варто звернути увагу на те, що банківські установи часто можуть стягувати комісійний збір з власних клієнтів у разі наявності кредитного договору. Ситуація виглядає наступним чином: фізична чи юридична особа уклали договір із банком за умовами якого отримали кредит. В подальшому, відповідно до умов договору, боржник переказує банку повністю або частково суму боргового зобов'язання з врахуванням передбачених договором відсотків, а банк керуючись установчими документами додатково при кожному переказі стягує на власну користь комісію що часто може навіть не передбачатись у договорі.

Слід звернути увагу на положення чинного законодавства України. Відповідно до положень абзацу 2 ч. 4 ст. 11 Закону України «Про захист прав споживачів», у редакції, що діяла на момент виникнення спірних правовідносин, кредитодавцю забороняється встановлювати у договорі про надання споживчого кредиту будь-які збори, відсотки, комісії, платежі тощо за дії, які не є послугою у визначенні цього Закону. Умова договору про надання споживчого кредиту, яка передбачає здійснення будь-яких платежів за дії, які не є послугою у визначенні цього Закону, є нікчемною.

Крім того, за змістом статей 11,18 Закону України «Про захист прав споживачів», у редакції, що діяла на момент виникнення спірних правовідносин, продавець (виконавець, виробник) не повинен включати в договори зі споживачем умови, які є несправедливими. Умови договору є несправедливими, якщо всупереч принципу добросовісності його наслідком є істотний дисбаланс договірних прав та обов'язків на шкоду споживача. Якщо положення договору визнано несправедливим, включаючи ціну договору, таке положення може бути змінене або визнане недійсним. Положення, що було визнане недійсним, вважається таким з моменту укладення договору.

Розібратися у цьому питанні нам допоможе практика і правові позиції Верховного Суду. У Постанові від 28.03.2018 року по справі № 444/9519/12 Верховний Суд з-поміж іншого зазначив, що несплата комісії боржником у разі якщо це не було прямо обумовлено у договорі не є підставою для нарахування йому процентів. В тексті Постанови від 04.07.2018 року у справі 761/12665/14-ц Верховний суд акцентував увагу в тому числі і на тому, що комісія повинна стягуватись у тій же валюті, в якій представлена сам грошовий переказ що передається від боржника кредиторів.

Особливу увагу потрібно приділити Постанові Касаційного цивільного суду Верховного Суду у справі № 695/3474/17 від 27.12.2018. Зокрема, Верховний Суд зазначав що банк не має права стягувати боржника комісію при виплаті ним кожної окремої частини боргу перед ним так як такі дії порушують вимоги щодо справедливості договору і суперечить приписам чинного цивільного законодавства України.

Таким чином, банк не може самостійно без згоди боржника встановлювати комісійні збори при наявності споживчого кредиту. В інших випадках, як у разі правовідносин із банківськими установами, так і при укладені правочину між фізичними особами питання обов'язку по сплаті комісії та переказу коштів слід спеціально обумовлювати у договорі, з метою уникнення правової невизначеності та подальших судових конфліктів. Обрана тема, в свою чергу, залишається актуальною для подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Грабован Л. І. Узагальнення судової практики розгляду справ про банкрутство в розрізі погашення вимог кредиторів [Електронний ресурс]/ Л.І.Грабован // Оф. сайт Господарського суду Одеської області. – Режим доступу: <http://od.arbitr.gov.ua/sud5017/info/new/345717/>

2. Венецька М. В. Право вимоги / М. В. Венецька // Енциклопедія цивільного права України / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; відп. ред. Я. М. Шевченко. – К.: Ін Юре, 2009. – 696 с.

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. - №№ 40-44. - Ст. 356.

4. Дедов Д.И. Реализация принципа соразмерности в правовом регулировании предпринимательской деятельности [текст]: автореф. ... дисс. докт. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Д.И. Дедов. – Москва, 2005. – 45 с.

*Садова Анастасія Олександрівна
Національний юридичний університет
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України
2 курс, 11 група*

ЗМІНИ В ПАТЕНТНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Патентне право – це підгалузь цивільного права, що регулює відносини, які виникають у зв'язку зі створенням, використанням об'єктів інтелектуальної власності, що охороняються патентом. Відповідно патент – це документ, що засвідчує авторство особи на винахід. Основними об'єктами патентування згідно з чинним законодавством є винахід, корисна модель та промисловий зразок. Законопроект № 5699 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правової охорони винаходів і корисних

моделей» вносить зміни до основних законодавчих актів, що на сьогодні визначають та регулюють питання реєстрації та використання об'єктів права інтелектуальної власності, а саме Цивільний кодекс України, Закон України Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на промислові зразки», Декрет Кабінету Міністрів України «Про державне мито».

Проектом планується привести у відповідність чинне законодавства України у сфері інтелектуальної власності з регламентами Ради Європейського Союзу, імплементувати Угоду про асоціацію, включаючи запровадження організаційних змін, щоб гарантувати належне виконання положень цієї угоди в частині охорони прав на промислові зразки і винаходи.

Сучасне патентне право стикається з чималою кількістю проблем, що пов'язане, по-перше з наявністю лише двох критеріїв(придатність та новизна), за якими можуть визнаватися недійсними права інтелектуальної власності на об'єкт, який не можна назвати винахідницьким , а це у свою чергу обмежує права інших на використання давно вже відомих та знань, пристроїв, процесів, речовин в різних галузях технологій.

У патентному праві України склалась така ситуація, за якою співвідношення винаходів та корисних моделей являє собою більшу кількість корисних моделей, на відміну від країн з інноваційною економікою, що мають досконалу процедуру охорони інтелектуальної власності. Величезний перелік патентів, які надаються без кваліфікаційної експертизи та відсутність процедури, як, наприклад, у європейських країнах «post-grant opposition» спричиняє зловживання правами інтелектуальної власності та до, так званого, «патентного троллінгу», який зараз надзвичайно актуальний в Україні, а також зниження рівня їх охорони для добросовісних власників прав. Йдеться про діяльність суб'єктів господарювання, які реєструють промислові зразки на відомі загалу форми виробів, а потім вимагають сплати "роялті" за використання цих об'єктів у комерційних цілях. Підкреслюється, що відсутність дієвого механізму боротьби з "патентним троллінгом" призводить до зниження інвестиційної привабливості України.

Основною новацією у патентному праві стане процедура адміністративного оскарження виданих свідоцтв на промислові зразки, патентів на корисні моделі та винаходи («post-grant opposition»). У сучасних умовах, відповідно до чинного законодавства умовою отримання патенту є лише правильно складена заявка на його отримання та сплата всіх зборів, передбачених законодавством. Видача таких патентів відбувається під відповідальність заявника. Тобто в жодний спосіб відомість технічного рішення чи дизайну таких об'єктів інтелектуальної власності не перевіряється. Як наслідок, за останні роки в Україні запатентовано вішаки для одягу, дизайну планшету Apple та інші.

По-перше, у Цивільному кодексі планують замінити ч. 2 ст. 460 і відтепер об'єктом корисної моделі може бути не продукт (пристрій, речовина тощо) або процес, а лише пристрій. У ст. 6 ЗУ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»(далі Закон) розширено перелік об'єктів, які не можуть бути запатентовані: хірургічні або терапевтичні способи лікування або тварин, способи діагностики організму людини, людський організм на різних стадіях його формування та розвитку тощо. Додано положення за яким не відповідає поняттю «винахід», визначеному в ст. 1 Закону, та не визнається винаходом з цим Законом, якщо виступає як самостійний об'єкт: наукова теорія; математичний метод; правила і методи проведення ігор,

конкурсів, аукціонів, господарської діяльності; форма представлення інформації; зовнішній вигляд продуктів(зокрема виробів, споруд, територій), спрямований на задоволення естетичних потреб. Це нововведення є досить суттєвим для того, щоб обмежити недобросовісне патентування об'єктів, які не є корисними та винахідницькими, а лише спричиняють недобросовісну конкуренцію та порушують права чесних власників.

Однак, 4 вересня 2018 року документ не знайшов підтримки народних депутатів у сесійній залі, адже його не підтримали за основу і не змогли відправити на доопрацювання у профільний комітет парламенту.

Ми вважаємо, що даний законопроект, який запроваджує вищезазначені(та інші) зміни у патентному праві є доцільним через наявність конкретних неузгоджень та проблем у праві інтелектуальної власності України, зокрема поширення «патентного троллінгу», що призводить до зниження інвестиційної привабливості України. Патентне право деякою мірою є застарілим і не відповідає сучасним реаліям, а тому потребує змін та коригувань. На мою думку, варто внести зміни до ЗУ «Про охорону прав на винаходи та корисні моделі», а саме до ст. 7 включити положення, яке зазначає перелік об'єктів, які не можуть бути запатентовані, з відповідними змінами у книзі 4 Цивільного Кодексу України.

*Снігур Анжеліка Іллівна
НЮУ ім. Я.Мудрого,
міжнародно-правовий факультет, 2 курс, 2 група*

ЩОДО СПАДКУВАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

Авторське право — це сукупність правових норм, які регулюють відносини, що виникають внаслідок створення і використання творів літератури, мистецтва й науки. Воно досить тісно пов'язане із самою людиною, з її творчістю та інтелектом. Адже саме людина створює відповідний витвір мистецтва або науки тощо. Тому, автор має особливі права, пов'язані з використанням твору, а усі інші особи зобов'язані утримуватися від використання твору без дозволу правовласника. Таке право виникає з моменту створення твору і не залежить від того було воно оприлюднено чи ні. Авторське право є окремим інститутом цивільного права і регулюється Конституцією України, Цивільним Кодексом України (далі – ЦК України), а також Законом «Про авторське право і суміжні права» (далі - ЗУ) .

Проблема спадкування авторських прав в сучасних умовах є однією з найбільш важливих у цивільному праві і має значний теоретичний та практичний характер. Цивільне законодавство України містить норми що детально регулюють відносини у сфері спадкування авторських прав. Проте проблема полягає у відсутності чіткої регламентації спадкування прав автора у ЦК України та наявності розбіжностей між нормами ЦК України та Законом «Про авторське право і суміжні права». Наразі ця проблема не знайшла свого відображення ні в законодавстві, ні в науковій літературі. Проте, до тем спадкування авторських прав неодноразово зверталось багато дослідників, зокрема Фесенко Є.В., Гаврилова Е. П., Мазуренко С., Шишки Р.Б., Стефанчук Р. О., Харитонова Є. О. та інші.

За загальним правилом процедура спадкування в Україні авторського права не відрізняється від спадкування будь-якого іншого майна, яке належало спадкодавцю. До складу

спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. При цьому, відповідно до ст. 1219 ЦК України не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема, особисті немайнові права.

Авторські права за своєю класифікацією поділяються на особисті немайнові та майнові. До особистих немайнових прав ми відносимо: право на визнання людини творцем, тобто право авторства; право автора на ім'я; право на недоторканність твору і збереження його цілісності. До майнових прав, згідно зі ст. 441 ЦК України та ст. 15 ЗУ відносяться право на відтворення твору; право на публічне визнання; право на переклад творів та інші.

Відповідно до ст. 1218 ЦК України спадкуванню підлягають лише майнові права, що є об'єктом авторського права. Статтею 424 та ст. 440 ЦК України законодавець чітко визначає перелік майнових прав автора, які можуть переходити спадкоємцям. Між автором та створеним твором існує нерозривний зв'язок, який проявляється в тому, що немайнове право автора неможливо передати іншій особі, тобто відчужити, що зазначено у ч. 4 ст. 423 ЦК України. Також слід визначити що може бути об'єктом спадкування за чинним законодавством України.

Об'єктами авторського права, згідно із статтею 433 ЦК України та ст. 8 ЗУ можуть бути літературні, музичні, аудіовізуальні, драматичні, фотографічні твори, виступи, лекції, промови, комп'ютерні програми тощо. Аналізуючи дану статтю можна стверджувати, що такий перелік не є вичерпний. Не є об'єктами авторського права: повідомлення про новини дня або поточні події, твори народної творчості (фольклор), державні символи України, державні нагороди, символи і знаки органів державної влади, Збройних Сил України та інших військових формувань, грошові знаки та інші.

Передавати у спадщину майнові права може особа, якій належать виключне авторське право, тобто автор. За діючим законодавством України автором визнається особа, яка створила власний інтелектуальний продукт і яка зазначена, як автор цього твору.

Слід зазначити, що такі права, як право на захист репутації автора, право авторства, право на ім'я, не переходять у спадщину, але на спадкоємців покладається захист зазначених прав. Тобто, до спадкоємців переходять права на захист від порушення третіми особами і право протидії перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, адже ці дії можуть завдати шкоди честі та репутації автора. Головним завданням таких осіб є збереження сутності та оригінальності роботи автора.

Розбіжність між ЦК України та ЗУ полягає саме в колі осіб, до яких переходить право захисту недоторканості твору. Так, Цивільний кодекс України, а саме ст. 439 передбачає більш широкий перелік таких осіб — спадкоємці, уповноважені на це автором особи, інші зацікавлені особи. В свою чергу, Закон України «Про авторське право і суміжні права», в ст. 29, обмежився лише спадкоємцями, щодо яких не виникає питань, а є пряма вказівка в ЗУ, що вони мають право захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора. А ось інші суб'єкти не передбачені в Законі.

Досліджуючи таку розбіжність між ЦК України і ЗУ можна дійти рішення, що її потрібно врегулювати. Аналіз чинного законодавства у сфері спадкування авторських прав

свідчить про необхідність проведення більш ґрунтовних досліджень з метою вдосконалення законодавства. Для того аби вирішити дану проблему необхідно усунути розбіжності, що містяться між ч. 2 ст. 439 ЦК України та ч. 2 ст. 29 ЗУ, чітко визначити правонаступників права на недоторканність твору після смерті автора . А також внести зміни до ст. 29 Закону України «Про авторське право та суміжні права», виклавши її в такій редакції: «Спадкоємці, уповноважені автором особи, а також інші зацікавлені особи мають право захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора», адже зазначені неточності у законодавстві можуть породити колізії при застосуванні норми на практиці.

Отже, аналізуючи чинне законодавство можна дійти висновку, що питання спадкування авторського права потребує подальшого вдосконалення і вирішення поставлених проблем. Авторське право є окремим інститутом цивільного права і має особливий порядок спадкування, адже спадкуванню підлягають лише майнові права на об'єкти авторського права, а немайнове авторське право неможливо передати іншій особі, тобто відчужити.

Науковий керівник: асистент кафедри цивільного права №2 Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого - Колісникова Г.В.

*Стогній Олена Анатоліївна
студентка 2 курсу 2 групи
міжнародно-правового факультету
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМА ОХОРОНИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Комп'ютерні технології дуже глибоко проникли у повсякденне життя людини, і тим самим вони починають становити більшу загрозу об'єктам інтелектуальної власності, розміщеним у мережі Інтернет. Тому проблематика захисту авторських прав на контент у мережі Інтернет стоїть на перших місцях як в Україні, так і у світі.

Розробкою питань здійснення захисту інтелектуальної власності займаються, такі авторитетні вітчизняні вчені як В.Базилевич І.Дахно, В.Коссак, В.Крижна, В.Потехіна, І.Якубівський, Н.Яркіна.

Україна приєдналася до багатьох конвенцій та міжнародних угод у галузі інтелектуальної власності (Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів 1886 року, Римська конвенція з охорони інтересів виконавців, виробників фонограм та органів мовлення 1969), також є членом Всесвітньої організації інтелектуальної власності та встановила певні інститути, що займаються регулюванням охорони та функціонуванням сфери інтелектуальної власності, проте ж все таки залишаються певні проблеми у цій сфері, так як захист даного права не здійснюється на належному рівні через певне недооцінювання значимості об'єктів інтелектуальної власності для сфери економічного розвитку.

Як зазначається у щорічному спеціальному звіті 2017 року, який готується Офісом торгового представника США разом із Міжнародним альянсом інтелектуальної власності (ПРА), щодо бар'єрів для американських компаній і продуктів у зв'язку з законами про інтелектуальну власність, що стосуються авторського права, патентів і товарних знаків в інших

країнах, Україна з 2014 року залишається країною, де здійснюється постійне та найбільше порушення прав інтелектуальної власності, а проблеми на які звернув увагу ПРА не були вирішені до цього часу. Цими проблемами є: неналежний захист авторського права та суміжного права в Інтернеті через відсутність інститутів та засобів реалізації захисту даного права; Відсутність прозорої та справедливої системи адміністрування стосовно збору авторської винагороди; відсутність механізмів впровадження ліцензійного програмного забезпечення урядовими установами України.

Іншою ж проблемою є відсутність законодавчого закріплення відповідальності за порушення копірайту у всесвітній мережі. Так в Україні існує велика кількість організованих злочинних синдикатів, що займаються розробкою вебсайтів, де розміщується доволі значний “піратський” контент, зокрема торрент-трекери. Також у звіті ПРА зазначено, що за останні 5 років велику кількість серверів з сайтами, що містять незаконно розміщений контент було пернесено до України.

З упевненістю можна відзначити, що у сфері захисту права інтелектуальної власності відбуваються позитивні зміни. Зокрема діяльність Інститута інтелектуальної власності і права та створення Українського агенства авторських та суміжних прав. Проте, все одно, високим залишається відсоток порушення прав у мережі, що має негативне відображення для статусу України. Незважаючи на те що Україна член багатьох міжнародних договорів із захисту авторських прав, але все одно прослідковується певна невідповідність між законодавством та реаліями нашого життя.. До головних проблем, які потребують негайного вирішення слід віднести: неоновлюваність та застарілість законодавства; правова невизначеність багатьох ключових понять; відсутність належного рівня відповідальності та незначний рівень покарань за порушення авторського права; колізійність законодавчих актів у сфері авторського права; неузгодженість та суперечливість норм Цивільного кодексу України і спеціального законодавства в сфері авторського права.

Усе вище сказане свідчить, що в функціонування інститут захисту авторських прав є певні прогалини, для їх вирішення потрібно внести зміни до національного законодавства відповідно до загальних рекомендацій ПРА, а зокрема – внести зміни до закону України “ Про авторське право та суміжні права” та Кодексу про адміністративні правопорушення з метою ефективної боротьби з інтернет-піратством; застосувати кримінальну відповідальність за безоплатне розміщення фільмів ,музики, книг на інтернет сайтах; та розробити принципи, які б зробили неможливим використання ліцензій без дозволу правовласників.

Як висновок можна зазначити, що категорія інтелектуальної власності є новою і водночас досить складною для сучасних реалій України. У Європі та інших країнах дана категорія давно функціонує та несе вагомий внесок у макроекономічні показники та рівень визнання країн на міжнародній арені. На жаль, зараз інтелектуальна власність у нашій державі не є ще достатньо вивченим об’єктом, значення та роль якого є неоднозначним для України і однозначно потребує детального вивчення та вдосконалення з врахуванням міжнародного досвіду формування ефективного інституційного середовища, яке стане підґрунтям для належного захисту вітчизняних результатів інтелектуальної діяльності.

Науковий керівник: Колісникова Г.В

ПРИНЦИП ЗМАГАЛЬНОСТІ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Принцип змагальності являє собою центральну категорію в межах здійснення правосудної діяльності. Стаття 129 Конституції України передбачає, що наявність змагальності є обов'язковою як «основна засада судочинства». Стаття 2 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК) також закріпила принцип змагальності, тим самим відносячи його до «основних засад цивільного судочинства». Оскільки принцип змагальності має безпосередній зв'язок із процесом доказування, то слід вважати його одним із головних важелів цивільного судочинства. У розумінні Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), який, виходячи із тлумачення ч. 1 ст. 6 Конвенції «Про захист прав людини та основоположних свобод» 1950 р., вказує, що змагальність полягає у вільному доказуванні сторонами обставин справи та відкритості таких доказів. На думку автора, принцип змагальності має своєрідну реалізацію в національній моделі цивільного судочинства в залежності від видового різноманіття цивільних проваджень, які врегульовані процесуальними нормами ЦПК.

В. В. Комаров виокремлює такі елементи принципу змагальності: 1) участь у процесі; 2) обґрунтування вимог і заперечень; 3) надання доказів суб'єктами, на яких розподілений тягар доведення; 4) заява клопотань; надання нових і додаткових матеріалів у суді апеляційної, касаційної інстанції. В свою чергу, В. Ю. Мамницький, окрім вищевказаних, додатково виділяє такий елемент принципу змагальності, як вказівні, інструктивні та забезпечувальні повноваження суду. Отже, аналіз науковцями згаданого нами принципу дає підстави вважати, що сутність змагальності полягає у певному правовому протиставленні, переваги у якому дають можливість стороні спрямувати всю процесуальну діяльність у потрібне їй русло та отримати бажаний для себе результат. ЦПК містить декілька видів процедури проведення цивільного судочинства: загальне позовне провадження, спрощене позовне провадження, окреме провадження та наказне провадження. Спробуємо надати оцінку реалізації принципу змагальності у кожному із перелічених видів проваджень.

Загальне позовне провадження надає можливість сторонам, на нашу думку, найбільш повно скористатись засадами змагальності, адже системний аналіз ст. 43, 83, 128, 175, 178, 179, 180, 223 ЦПК свідчить про наявність усіх її класичних складових, а саме: обов'язок подавати усі наявні у сторін докази в порядку та строки, встановлені законом або судом і не приховувати їх; необхідність самостійності подання позивачем та відповідачем доказів, які вони вважають за потрібне для обґрунтування власної позиції перед судом та факультативна можливість суду допомогти у наданні доказового матеріалу стороні за її вмотивованими клопотаннями та за наявності певних підстав (саме в цьому, відповідно до фундаментального дисертаційного дослідження В. Ю. Мамницького, спостерігається реалізація забезпечувальних повноважень суду в процедурі доказування (витребування необхідних доказів, які сторона самостійно надати не в змозі); можливість обміну так званими «змагальними паперами», у яких сторони

можуть підтверджувати або спростовувати певні обставини задля реалізації права на судовий захист; обов'язковий виклик судом учасників справи у судове засідання та неможливість судового розгляду за умови неявки учасника справи при неповідомленні або неналежному повідомленні його про дату, час та місце судового засідання. Таким чином, ми бачимо, що учасники справи виступають у ролі центральних рухомих складових процесу і без їх активної участі судочинство втрачає свій сенс. Натомість, якщо говорити про спрощене позовне провадження, то у ст. 279 ЦПК вказано, що «розгляд справи в порядку спрощеного позовного провадження здійснюється судом за правилами, встановленими цим Кодексом для розгляду справи в порядку загального позовного провадження, з особливостями, визначеними у цій главі». Ці особливості розкриваються у ч. 5 ст. 279 і полягають у наступному: «суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше». Тобто, ми бачимо, що при наявності можливості сторін надати доказові матеріали суду для розгляду справи по суті обмежується їх можливість, за загальним правилом, брати безпосередню участь у судовому засіданні з метою корегування процесу. Лише вмотивоване клопотання про виклик або ініціатива суду, заснована на дискреційних повноваженнях, може змінити такий порядок речей. Хоча, у ч. 6 додатково наголошено на тому, що суд за певних обставин може і не задовольнити таке клопотання, тобто право бути присутнім при розгляді своєї справи втрачає сутність. Подібна ситуація наявна і в наказному провадженні, де суд, керуючись положенням ст. 167 ЦПК, «розглядає заяву про видачу судового наказу...без судового засідання і повідомлення заявника і боржника». В такому випадку сторони також фактично позбавляються можливості впливати на розвиток процесу шляхом реалізації процесуальних прав, але заявник має перевагу – він надає документи, що підтверджують наявність заборгованості боржника як докази правомірності вимоги. Спростувати такі докази боржник не має можливості, але після видачі судового наказу йому надано право подати заяву про його скасування. І, нарешті, в окремому провадженні при встановленні фактів, що мають юридичне значення, відповідно до ст. 294 ЦПК, розглядаючи справу у присутності заявника і заінтересованих осіб, суд лише формально встановлює наявність усіх необхідних даних та умов, за яких той чи інший факт має бути встановленим і при недостатності зібраних матеріалів відмовляє в її задоволенні. А ч. 3 ст. 294 ЦПК прямо орієнтує правозастосувачів на те, що принцип змагальності залишається поза межами окремого провадження. Тобто, воно взагалі не містить елементів змагальності, а спирається на повноту чи неповноту наданих документів та активну діяльність суду в процесі доказування, що дозволяють встановити юридичний факт або стан особи чи перешкоджає цьому.

Провівши аналіз норм ЦПК ми доходимо висновку, що принцип змагальності властивий національному цивільному судочинству та реалізується наступним чином: необмежена змагальність (загальне позовне провадження), обмежена змагальність (спрощене позовне провадження, наказне провадження), а також відсутність змагальності взагалі (окреме провадження). У зв'язку із цим постає питання, чи варто взагалі відносити до судочинства процедуру окремого провадження як таку, що повністю ігнорує змагальний процес та, по суті, має іншу правову природу? Адже відповідно до практики ЄСПЛ без змагальності судочинства не існує. Крім того, В. В. Комаров відмічає, що «виходячи з вимог ст. 235 ЦПК (за старою

редакцією ЦПК – ред.), положення про змагальність не застосовуються у справах окремого провадження, і тому наголошувати на наявність змагальної форми судочинства в окремому провадженні не має вже ніяких формальних підстав». Думається, що подальші дослідження у цьому напрямку зможуть дати на це питання вичерпну переконливу відповідь.

Нестеренко Ірина Володимирівна
студентка 2 курсу, 3 групи
Інституту підготовки кадрів для
органів юстиції України
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ТОРГОВЕЛЬНУ МАРКУ

Суспільство постійно змінюється, оновлюється, і даний процес супроводжується безперервним науково-технічним прогресом, що також включає творчу діяльність людини. Як наслідок, все більшої уваги потребує право інтелектуальної власності як право особи на результат інтелектуальної та творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений законом. Так, право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права та (або) майнові права, які поширюються на результат інтелектуальної або творчої діяльності особи.

Відповідно до статті 420 Цивільного кодексу України дія норм права інтелектуальної власності поширюється на доволі широке коло об'єктів, одним з яких є торговельна марка. Згідно зі статтею 492 ЦК України торговельною маркою є будь-яке позначення або будь-яка комбінація позначень, які придатні для вирізнення товарів (послуг), що виробляються (надаються) однією особою, від товарів (послуг), що виробляються (надаються) іншими особами. Такими позначеннями можуть бути слова, літери, цифри, зображувальні елементи, комбінації кольорів.

Отже, торговельна марка є правовим засобом індивідуалізації товарів та послуг, що використовується суб'єктами підприємницької діяльності, і помітно впливає на успішність такої діяльності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринку. В першу чергу, це пов'язано з тим, що за допомогою торговельної марки відбувається зв'язок між виробником і споживачем, постачальниками, а також іншими контрагентами, які сприяють функціонуванню суб'єкта підприємницької діяльності.

Так, за допомогою торговельної марки суб'єкт підприємницької діяльності зможе спочатку привернути увагу покупців до свого товару або послуги, а в подальшому зарекомендувати себе на ринку як виробника якісної продукції. В даному випадку торговельна марка допоможе покупцю вирізнити необхідний товар серед інших, тотожних йому. Це зумовить стимулювання збуту продукції підприємства, а також дозволить легше виходити на нові ринки, що забезпечить зростання експорту держави.

Торговельні марки дозволяють споживачам не лише ознайомитися з представленою на ринку продукцією, а і зорієнтуватися відносно походження і якості такої продукції та зробити вибір між аналогічними товарами та послугами. Зазначені чинники підтримують конкуренцію між виробниками, як наслідок, збільшується асортимент пропонованих товарів та послуг, і

знижаються ціни на них. Отже, ефективна система торгівельних марок сприяє захисту споживачів від недобросовісної торгівлі неякісними товарами, зокрема підробками.

Варто зазначити, що для державних органів, які здійснюють контроль за дотриманням стандартів якості товарів та послуг, торговельні марки також відіграють важливу роль. Це пов'язано з тим, що останні допомагають розпізнати продукцію, яка не відповідає вимогам закону, і це було виявлено в результаті скарг або перевірок в лабораторії. Окрім того, торговельні марки є джерелом статистичної та економічної інформації для органів державної влади.

Таким чином, дані засоби індивідуалізації товарів та послуг перетворились на візитні картки у світі бізнесу, а тому захист права інтелектуальної власності на торговельні марки потребує підвищеної уваги задля удосконалення засобів і механізмів такого захисту, подальшого закріплення на законодавчому рівні і, як наслідок, зростання ефективності їх застосування.

На сьогодні в Україні діє закон «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 року, через що до даного нормативно-правового акта доволі часто вносились зміни, щоб забезпечити його відповідність сучасним реаліям. Проте деякі проблеми цивільно-правового регулювання відносин, що виникають під час реалізації права фізичних та юридичних осіб на торговельну марку, залишились невирішеними.

По-перше, в українському законодавстві відсутні положення щодо дій, які слід вважати порушенням прав власника, що ускладнює процес захисту таких прав, так як важко визначити, що саме варто вважати посяганням. Проте перелік дій, що становлять порушення прав власника на торговельну марку, закріплений в міжнародному договірному праві та в національному законодавстві більшості країн Європи відповідно до власної судової практики. Тому для вирішення даної проблеми відповідно до вимог сучасності, доцільно застосувати судову практику України з питання захисту прав власника на торговельну марку, а також міжнародний досвід.

По-друге, недостатньо уваги приділяється колективному товарному знаку, який широко використовується суб'єктами підприємницької діяльності. Так, варто привести національне законодавство з даного питання у відповідність з Паризькою конвенцією про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року, у тому числі закріпити визначення колективного товарного знаку. Окрім того, у законодавстві не закріплену низку інших визначень, що мають істотне значення, серед яких наступні: ознаки торговельної марки, що суперечить моралі і публічному порядку; поняття пересічного споживача, яке досить часто застосовується на практиці; поняття суб'єкта права на торговельну марку;

По-третє, до сих пір не визначено вид вичерпання прав, який міститься в міжнародних стандартах і відповідає позиції Вищого господарського суду з цього питання, тобто законодавчо не врегульовано питання, на якому етапі права власника свідоцтва на знак для товарів і послуг є вичерпаними: після того, як товари були введені в цивільний обіг, незалежно від території, де це відбулося, або після того, як це сталося на території України.

По-четверте, в Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» не регламентовано особливості правового захисту звукових торговельних марок, зокрема порядок реєстрації таких марок, як це зроблено у країнах Європейського Союзу. До того ж закон не

містить норми щодо можливості правового захисту описових позначень іноземного походження, які на разі використовуються в Україні, в той час як у більшості європейських країн встановлено заборону на використання описових позначень іноземного походження, так як середньостатистичний споживач може не знати іноземної мови, яка використовується для такого позначення, що спричинить для особи певні труднощі.

Отже, в українському законодавстві доволі багато невирішених проблем у сфері права інтелектуальної власності, що мають істотне значення як в аспекті правового регулювання захисту права власника на торговельну марку, так і з огляду на економічну доцільність врегулювання таких питань. Проте міжнародне законодавство і законодавство більш розвинутих країн також не вирішують проблему захисту права на торговельну марку остаточно і мають певні недоліки, з якими стикаються фізичні та юридичні особи під час здійснення підприємницької діяльності.

Так, компанія-виробник товарів загальновідомого бренду Gucci у 2009 році подала два позови проти компанії-виробника товарів торговельної марки Guess у Нью-Йорку та в Мілані, в яких звинуватила останню у підробці, недобросовісній конкуренції та порушенні права на торговельну марку через те, що Guess використала в якості знаку індивідуалізації своїх товарів англійську літеру «G». У Нью-Йорку справу вирішили на користь компанії Gucci і призначили компенсацію у розмірі 4,7 млн. дол., в той час як суд в Мілані визнав, що зазначеного у позові порушення не було, так як використання англійської літери «G» достатньо поширене в індустрії моди.

Це свідчить про те, що до сих пір відсутні загальноприйняті стандарти, які дозволять однаково вирішувати не лише одну й ту саму справу, а і тотожні або однорідні справи. Більш того, практика вирішення спорів з приводу порушення права на торговельну марку достатньо суперечлива, так як іноді приймаються діаметрально протилежні рішення у справах, які охоплюють майже ідентичні дії, що становлять порушення даного права.

Проте, хоча на законодавчому рівні не закріплені єдині стандарти щодо захисту права на торговельну марку, науковці виокремили три умови, у разі одночасного виконання яких визнається, що дане право було порушено. До них належать наступні: наявність у компанії схожої торговельної марки відносно торговельної марки іншої компанії, дані компанії займаються одним видом економічної діяльності, їх торговельні марки мають значний відсоток візуальної схожості, через що середньостатистичний споживач може їх сплутати.

Таким чином, проблема захисту права на торговельну марку набуває дедалі більшої актуальності, що пов'язано з перетворенням даного об'єкта інтелектуальної власності на важливий елемент реалізації економічної діяльності фізичними та юридичними особами. Загострює ситуацію відсутність загальноприйнятих стандартів регулювання відносин у даній сфері, порівняно невеликий міжнародний досвід, а також суперечлива практика вирішення справ, що стосуються захисту права на торговельну марку, у передових країнах світу.

В українському законодавстві також відсутній уніфікований підхід до розв'язання даного питання, зокрема наявна велика кількість прогалин, які ускладнюють захист відповідного права особи. Проте протягом останніх років спостерігається певний прогрес, пов'язаний з внесенням змін до цивільного законодавства країни, що регулює відносини у сфері інтелектуальної власності. Однак Україна лише на початку шляху реформування

застарілих норм у відповідь на виклики сучасності, а тому, щоб найближчим часом долучитися до світової спільноти, необхідно вже зараз інноваційно вирішувати проблеми, що заважають ефективно здійснювати захист права особи на торговельну марку.

Оболенцев Валерій Федорович
доцент кафедри криминології
та кримінально-виконавчого права
НЮУ імені Ярослава Мудрого

ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ПРОБЛЕМА СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ УКРАЇНИ

Наявність системних ознак (визначена мета функціонування та взаємопов'язаність елементів дає підстави визнати державу Україну в якості штучної системи [4].

Формулювання проблеми системи держави України пов'язаної з існуванням злочинності. Відповідно до базових засад системотехніки стан системи та її оточуючого середовища на певний момент чи відрізок часу називають ситуацією і характеризують сукупністю контрольованих показників. Якщо їх значення є неприйнятними, ситуацію називають проблемною [1, с. 208].

Проблема у проблемних ситуаціях проявляється як неспівпадіння між бажаним (існуючим, очікуваним, обов'язковим) станом речей у системі та результатами її функціонування [1, с. 208]. У теорії системотехніки виокремлюють такі види проблем:

- 1) недоліки у внутрішньому стані системи (зокрема, невідповідність функцій, параметрів, структури призначенню системи);
- 2) недоліки взаємодії системи з середовищем (у впливі зовнішнього середовища на систему або системи на її зовнішнє середовище) [1, с. 208];
- 3) невідповідність структури, складу і процесів взаємодії окремих частин системи цілям її створення.

На наш погляд, вчинення злочинів являє собою *проблему невідповідності функцій системи держави України її призначенню.*

Функція – це зовнішній прояв властивостей об'єкта в існуючій системі відносин [2, с. 28]. У системному аналізі функцію об'єкта ототожнюють із: здатністю до дії; впливом; задоволенням потреб; роллю; обов'язками. Фактично мова йдеться про перетворення призначення системи на дії, які можуть бути названі подіями, що реалізують призначення [2, с. 29]. У нормах ст.3 Конституції України вказано, що «Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним *обов'язком* держави». У відповідності до цього для системи держави України функціями можна вважати утвердження і забезпечення прав та свобод людини.

Утвердження прав і свобод – це створення умов для покращення їх матеріальних, енергетичних та інформаційних характеристик.

Забезпечення прав і свобод – це протидія перешкодам при їх реалізації.

Системи виконують свої функції за наявності (шляхом) потоків енергії, матерії та інформації. Розрізняють наступні типи потоків: енергетичні, матеріальні, інформаційні, фінансові, людські (кадрові). Фактично потоки ініціює структура, перетворюючи їх через регулювання та з оберненим зв'язком, з обмеженням у просторі та у часі [2, с. 26]. Вочевидь у системі держави України такі реалізуються у діяльності вітчизняних державних суб'єктів (конкретних формах їх діяльності згідно встановленої компетенції).

Призначенням системи вважається її *декларована* здатність реалізовувати функції, що забезпечують досягнення мети [2, с. 27]. У нормах ст.3 Конституції України вказано, що «Права і свободи людини та їх гарантії визначають *зміст* і спрямованість діяльності держави». Спираючись на наведене, призначенням системи держави України можна вважати гарантії прав та свобод людини. Згідно теорії системотехніки у встановленні призначення системи базою є точка зору її користувача, що ґрунтується на соціокультурних цінностях [2, с. 27]. Тож у нашому розумінні гарантіями прав та свобод людини можна вважати стан їх існування з мінімальною ймовірністю зникнення чи перешкод в реалізації та відновленням у разі порушень.

Офіційним призначенням системи держави України є гарантування прав та свобод людини – у публічній сфері та у секторі приватних відносин. У випадках скоєння неправомірних дій (зокрема злочинів) відбувається неналежне (протиправне) функціонування елементів держави, яке не забезпечує вказані гарантії. Тож вочевидь тут має місце проблема невідповідності окремих фактичних функцій елементів системи щодо її призначення.

Вчинення злочинів обумовлює й *проблему недоліків у взаємодії системи держави України зі своїм середовищем*.

Оточенням (зовнішнім середовищем) системи вважають сукупність об'єктів: 1) які впливають на систему, 2) на які впливає сама система, 3) є індеферентними для системи [3, с. 44]. Виділяє середовище для системи (або систему із середовища) дослідник, що відокремлює (обмежує) об'єкти системи від інших відповідно до деякого набору цільових критеріїв [2, с. 85]. При побудові моделі середовища з усієї множини об'єктів, що знаходяться поза межами системи, виділяють лише ті, що активно взаємодіють із системою (актуальним середовищем) [2, с. 85]. У контексті нашого системного аналізу зовнішнім середовищем для системи держави Україна є населення, що не виконує функції держави.

Згідно цього у випадку вчинення злочинів відбувається неналежне функціонування її елементів, яке не забезпечує превенцію неправомірних (протиправних) посягань і непорушення прав населення країни у зв'язках між суб'єктами приватної сфери та у їх відносинах з державою.

СПИСОК ВИКОРСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Лямець В. И., Успенко В. И. Основы общей теории систем и системный анализ: учеб. пособие / В. И. Лямець, В. И. Успенко. - Харьков: БУРУН и К., 2015. - 304 с.
2. Лямець В. И., Тевяшев А. Д. Системный анализ. Вступний курс: монографія. 2-ге вид. / В. И. Лямець, А. Д. Тевяшев. - Харків: ХНУРЕ, 2004. - 448с.
3. Маца К. А. Системы неорганические, органические, социальные: свойства и принципы организации: монографія / К. А. Маца. - Київ: Обрії, 2008. - 196 с.
4. Оболенцев В.Ф. Системный анализ системы держави України: монографія / В.Ф. Оболенцев. – Харків: Право, 2018. - 98 с.

ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ СТАТТІ 246 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

За період із 2008 до 2018 р. питомавага незаконної порубки лісу в структурі злочинів проти довкілля зросла з 30,5 до 60,5 відсотка, а кількість облікованих злочинів за ст. 246 КК України збільшилася на 357 відсотків (із 637 до 2276)[2, с. 5].

Відповідно до чинної редакції згаданої статті незаконна порубка дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, перевезення, зберігання, збут незаконно зрубаних дерев або чагарників, що заподіяли істотну шкоду, карається штрафом від тисячі до тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк; ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, – караються обмеженням волі на строк від трьох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк. У разі вчинення дій, передбачених частиною першою ст. 246 КК України, у заповідниках, або на територіях чи об'єктах природно-заповідного фонду, або в інших особливо охоронюваних лісах, розмір штрафу становить від тисячі п'ятисот до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а строкобмеження або позбавлення волі – від трьох до п'яти років. При спричиненні діями, передбаченими частинами першою, другою чи третьою ст. 246 КК України, тяжких наслідків, строк позбавлення волі становить від п'яти до семи років.

При цьому істотною вважається така шкода, яка у двадцять і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян, або інша шкода, завдана навколишньому природному середовищу в частині забезпечення ефективної охорони, належного захисту, раціонального використання та відтворення лісів. До тяжких наслідків віднесені збитки, які у шістдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Зміни, внесені останніми роками до ст. 246 КК України, свідчать про певний поворот у ставленні законодавця до кримінально-правової охорони лісу. Так, раніше перевезення, зберігання, збут незаконно зрубаних дерев або чагарників не вважались кримінально каранними; відповідальність за незаконну порубку дерев або чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду або в інших особливо охоронюваних лісах тягнула за собою штраф від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, каралися обмеженням волі на строк від двох до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк. Більше того, Законом № 1019-VIII від 18.02.2016 р. в абзаці другому статті 246 КК України були виключені положення стосовно конфіскації незаконно добутого. Проте в редакції Закону № 2531-VIII від 06.09.2018 р. стаття 246 КК України була викладена з теперішнім змістом, а згідно із Законом № 2708-VIII від 25.04.2019 р. до неї були внесені примітки.

Об'єкт злочину – встановлений порядок охорони, раціонального використання і відтворення лісу як важливого елемента навколишнього природного середовища. Предметом

виступають дерева і чагарники, що ростуть у лісах, захисних та інших лісових насадженнях, у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду.

З об'єктивної сторони злочин виражається у незаконній порубці дерев і чагарників. Кваліфікація таких дій залежить від категорії захищеності лісу, а також інших об'єктів, де здійснюється порубка.

Незаконна порубка дерев і чагарників у лісах, захисних та інших лісових насадженнях визнається закінченим злочином з моменту заподіяння в результаті відповідних дій істотної шкоди, а вчинення таких дій у заповідниках або на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду або в інших особливо охоронюваних лісах – з моменту відокремлення дерева або чагарника від кореня або заподіяння зазначеним представникам флори пошкоджень, які викликають їх загибель або припинення росту.

Вирішуючи питання про те, чи є шкода, заподіяна незаконною порубкою, істотною (оціночне поняття), потрібно у кожному конкретному випадку враховувати вартість, екологічну цінність (наприклад, факт занесення дерева або чагарника до Червоної книги України), кількість незаконно вирубаного лісу, розмір шкоди, завданої довкіллю й обчисленої за відповідними таксами. Якщо шкода судом не визнається істотною, винна особа може бути притягнута до адміністративної відповідальності за ст. ст. 65, 65-1, 66 КУпАП.

Суб'єкт злочину загальний, а суб'єктивна сторона характеризується умислом. Мета та мотив діяння на кваліфікацію не впливає, за виключенням вчинення його у формі збуту (коли матиме місце корисливий мотив).

На теперішній час в Україні недостатньо методичних напрацювань щодо притягнення осіб до кримінальної відповідальності за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу; проведення досудового розслідування у кримінальних провадженнях зазначеної категорії, а також здійснення процесуального керівництва прокурором.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 25-26. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Заїчко О. В. Запобігання незаконній порубці або незаконному перевезенню, зберіганню, збуту лісу : монографія / О. В. Заїчко. Харків: Право, 2019. 192 с.

Золотонуп Аліна Романівна

*студент міжнародно-правового факультету, 3 курсу, 3 групи
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

КІБЕРТЕРОРИЗМ ЯК НОВА ФОРМА ТЕРОРИЗМУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Сьогодні в сучасному світі ми спостерігаємо як поширюються ІТ-технології, відбувається загальна комп'ютеризація, з'являються нові інформаційно-комунікативні технології. Не виключенням значних змін є поява нових видів злочинів, а саме злочинів у мережі Інтернет, які дістали назву кіберзлочинів. Однією з найпоширеніших та найнебезпечніших форм кіберзлочину є кібертероризм.

Кожного року електронні атаки завдають колосальні збитки в усьому світі, не виключенням є й Україна. В 2017 році Україна зазнала масштабної кібератаки від вірусу

Ретуа.А, було заражено близько 12,5 тисяч комп'ютерів, виведені з ладу державні організації та підприємства. В світі відного постраждало понад 60 країн.[1]

В теоретичному аспекті йдеться про інтеграцію таких понять, як «тероризм» та «комп'ютерний злочин». Відповідно до Закону України «Про боротьбу з тероризмом», терористична діяльність – діяльність, яка охоплює: планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів; підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях; організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, так само як і участь у таких актах; вербування, озброєння, підготовку та використання терористів; пропаганду і поширення ідеології тероризму; фінансування завідомо терористичних груп (організацій) або інше сприяння їм. [4] Відповідно до закону, кіберзлочин (комп'ютерний злочин) - суспільно небезпечне винне діяння у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України, а кібертероризм - терористична діяльність, що здійснюється у кіберпросторі або з його використанням.[7]

Об'єктами кібертероризму є важливі елементи державної інфраструктури, системи управління та функціонування атомних об'єктів, електростанцій, залізні дороги, аеропорти та інше. Суб'єктами є окремі особи або неурядові організації. Мета насильства – домогтися бажаного розвитку подій: революції, дестабілізації суспільства, розв'язання війни з іноземною державою, здобуття незалежності, зменшення обсягу прав людини.

Положення Конвенції Ради Європи «Про кіберзлочинність» знайшли своє відображення в Кримінальному Кодексі України відповідно до якого в розділі 16 «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку» статті 361, 362, 363 та передбачена кримінальна відповідальність за статтями 361-1, 361-2 та 363-1. [3] У Кримінальному кодексі України недостатньо приділяється увага злочинам, пов'язаним із крадіжкою, присвоєнням комп'ютерної інформації, і залишається поза увагою вимагання комп'ютерної інформації.

На даний момент в Україні у складі Національної поліції України діє Департамент Кіберполіції. До його завдань входить реалізація державної політики в сфері протидії кіберзлочинності, завчасне інформування населення про появу нових кіберзлочинців, впровадження програмних засобів для систематизації кіберінцидентів, реагування на запити зарубіжних партнерів, які будуть надходити по каналах Національної цілодобової мережі контактних пунктів.[2]

Отже, в світі сформувалася нова форма тероризму – «кібертероризм», який використовує комп'ютер і мережі зв'язку для руйнування частин національної інфраструктури. Кібертероризм – нова форма проведення масштабних «атак» на комп'ютерні системи з використанням сучасних інформаційних технологій. Для швидкого вирішення проблем з кіберзлочинністю необхідно удосконалити національне законодавство щодо визначення заходів покарання за здійснення таких злочинів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. ЕКСПЕРТ ПО ИНФОРМБЕЗОПАСНОСТІ РАСКАЗАЛ ОБ УБИТКАХ ОТ ВИРУСА РЕТУА.А [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://ru.tsn.ua/svit/kiberekspert-ocenil-ubytki-ot-virusa-petya-a-v-mire-887155.html>.
2. Департамент Кіберполіції [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://cyberpolice.gov.ua/>.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України – 2001- № 25-26 - ст.131 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV// Відомості Верховної Ради України – 2003- N 25 - ст.180 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-15>
5. Конвенція про кіберзлочинність від 07.09.2005 // Відомості Верховної Ради України -2006, N 5-6, ст.71 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_575?nreg=994_575&find=1&text=%EА%В3%Е1%Е5%F0%E7%ЕВ%ЕЕ%F7%Е8%ED&x=7&y=7
6. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII// Відомості Верховної Ради України – 2017 - № 45 ст.403 [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>

Науковий керівник – кандидат юридичних наук, доцент Володіна Оксана Олександрівна

*Клімова В.В.,
студентка 2 групи 2 курсу
Міжнародно-правового факультету
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ПОНЯТТЯ ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ НОРМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

В умовах сьогодення захист законних прав та свобод людини і громадянина є одним з пріоритетних завдань Кримінального кодексу України (далі - КК України).

Однією з центральних проблем є визначення заохочувальної норми в кримінальному законодавстві. Від підходів до цієї правової дефініції залежить, принаймні, які саме кримінальні норми той чи інший дослідник відносить до заохочувальних, чи виділяє, окрім заохочувальних, нетипові, регулятивні, компромісні чи інші види кримінально-правових норм.

Так, Ю. В. Баулін, визнаючи самостійний різновид заохочувальних норм у кримінальному законодавстві, визначає, що відмінною властивістю досліджуваних норм є заохочувальний метод їх соціального впливу на свідомість і волю з метою схвалення й стимулювання корисного для людини, суспільства чи держави варіанта поведінки [1, с. 90].

І. Е. Звечаровський у загальному вигляді визнає, що заохочувальна норма кримінального права має бути визначена як правовий припис, у якому закріплюється конкретна міра кримінального заохочення. Характерною рисою заохочувальних норм є те, що вони,

насамперед, стимулюють виконання юридичних обов'язків, що були покладені на суб'єкта [2, с. 50].

В. О. Єлеонський стверджує, що заохочувальні норми створюють самостійний різновид правових норм, відокремлюючи особливість яких полягає в чіткому виявленні правового зв'язку між схвальною законом поведінкою та кримінально-правовим заохоченням. Реалізація заохочувальних норм, вважає цей дослідник, здійснюється в рамках своєрідних кримінально-правових відносин, котрі суттєво відрізняються від традиційних правовідносин тим, що виникають між особою і державним органом з моменту вчинення особою схвальної кримінальним законом поведінки з приводу усунення або пом'якшення реального або потенційного кримінально-правового обтяження [3, с. 10].

Заохочувальні норми є кримінально-правовими. Деякі автори пропонують визнавати кримінально-правовими виключно норми, що встановлюють злочинність та караність суспільно-небезпечних діянь [4, с. 174—175]. Такий підхід суттєво збіднює арсенал правових засобів вирішення кримінально-правових конфліктів. Він вичищає з них виховний, попереджувальний елемент, нівелює стимулювання добровільного запобігання, нейтралізації або зменшення негативних наслідків злочинів. Тому кримінально-правовими є будь-які норми, які відокремлюють злочинну поведінку від незлочинної, в тому числі й норми, які регулюють правомірні вчинки, зовні підпадаючи під ознаки якогось злочину [1, с. 85].

Заохочувальні норми реалізуються в рамках відповідних кримінально-правових відносин. Суб'єктами цих правовідносин (адресатами) є особи, що вчиняють (при незакінченому злочині) або вчинили злочин (при закінченому злочині) та держава через уповноважені органи правосуддя (суди). Змістом виступають права та обов'язки визначених суб'єктів, що містяться в приписі відповідної заохочувальної кримінально-правової норми (статичний аспект) та відповідно позитивна, соціально-схвальна поведінка особи й відповідна реакція держави у вигляді пом'якшення або повного усунення кримінально-правового обтяження (динамічний аспект). Наприклад, згідно з приписом ч. 4 ст. 289 КК України: «Звільняється від кримінальної відповідальності судом особа, яка вперше вчинила дії, передбачені цією статтею (за винятком випадків незаконного заволодіння транспортним засобом із застосуванням будь-якого насильства до потерпілого чи погрозою застосування такого насильства), але добровільно заявила про це правоохоронним органам, повернула транспортний засіб власнику і повністю відшкодувала завдані збитки».

Законодавець стимулює зазначену поведінку особи, яка вчинила злочин, гарантуючи використання наступних заохочувальних засобів: а) пом'якшення покарання, коли вона враховується як обставина, які пом'якшують покарання (пп.1, 2, 2-1 ч.1 ст.66 КК України); б) призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, коли вона у якості обставин, які пом'якшують покарання та передбачені у пп.1, 2, 2-1 ч.1 ст.66 КК України, входить до кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину (ст.69 КК України); в) призначення покарання, строк або розмір якого не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, коли за наявності обставин, що пом'якшують покарання, передбачених пп.1 та 2 ч.1 ст.66 КК України, відсутності обставин, що обтяжують покарання, а також при визнанні підсудним своєї вини у вчиненому злочині (ст.69-1 КК України); г) звільнення від покарання

особи, яка вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, якщо буде визнано, що з урахуванням бездоганної поведінки і сумлінного ставлення до праці на час розгляду справи в суді цю особу не можна вважати суспільно небезпечною; д) звільнення від відбування покарання з випробуванням, якщо суд при призначенні покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років, враховуючи тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання (ч.1 ст.75 КК України); є) звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, у разі призначення їм покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі, крім засуджених до позбавлення волі на строк більше п'яти років за тяжкі і особливо тяжкі злочини, з встановленням іспитового строку у межах строку, на який згідно з законом жінку може бути звільнено від роботи у зв'язку з вагітністю, пологами і до досягнення дитиною семирічного віку (ч.1 ст.79 КК України); ж) звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку, якщо перебіг давності не зупинявся та не переривався, коли засуджений ухиляється від відбування покарання або вчинить новий середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин (ст.80 КК України). Особи, засуджені за вироком суду без призначення покарання або звільнені від покарання, визнаються такими, що не мають судимості (ч.3 ст.89 КК України).

Таким чином, заохочувальні норми є самостійною групою кримінально-правових норм, що складається з правових приписів, які, з одного боку, надають право особі, що вчиняє або вчинила злочин, на соціально-схвальну, позитивну поведінку, а з другого боку, породжують право або обов'язок держави усунути чи пом'якшити кримінально-правове обтяження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баулин Ю. В. *Обстоятельства, исключают преступность деяния.* - Харьков: Основа, 2011. - 360 с.
2. Звечаровский И. Э. *Уголовно-правовые нормы, поощряющие посткриминальное поведение личности.* - Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1991. - 160 с.
3. Елеонский В. А. *Поощрительные нормы уголовного права и их значение в деятельности органов внутренних дел: Учеб. пособие.* - Хабаровск: Хабаровская высшая школа МВД СССР, 1984. - 108 с.
4. Наден О. В. *Щодо методологічних засад розуміння кримінального права (у зв'язку з дослідженням проблем кримінально-правового регулювання) // Вісник Академії правових наук України.* - 2005. - № 4 (43). - С. 172-181.

Науковий керівник – к.ю.н., асистент кафедри Кримінального права №2, Осадча А.С.

ДВІ ФОРМИ ВИНИ У ОДНОМУ ЗЛОЧИНІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ

У Кримінальному кодексі України злочином визнається лише передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне винне діяння, вчинене суб'єктом злочину. У більшості випадків злочин скоюється лише з якоюсь однією формою вини – умислом чи необережністю, проте містяться і такі склади злочинів, суб'єктивна сторона яких не вписується в законодавче формування ні умислу, ні необережності. Ця проблема і сьогодні залишається достатньо суперечливою та дискусійною, адже багато вчених-криміналістів по різному трактують і розуміють наявність двох форм вини у одному злочинному діянні.

У статтях 23, 24 та 25 Кримінального кодексу України (далі – КК України) законодавець виділяє наявність лише двох форм вини – умисел та необережність. З цього можна дійти висновку, що ніяких інших форм вини, окрім вищезазначених, закон не передбачає і злочин може бути лише умисним чи необережним. Проте ще у ХІХ відомий німецький криміналіст А.Файєрбах виділив третю самостійну форму вини, яку він назвав «змішана». Вчений зазначав, що внаслідок вчиненого умисного діяння, окрім бажаних наслідків, можуть настати ще й інші, що не охоплювалися умислом суб'єкта злочину. Тобто змішана форма вини виникає у разі різного психологічного ставлення особи до суспільно небезпечного діяння та суспільно небезпечних наслідків одного злочину, де умисно особа ставиться лише до суспільно небезпечного діяння, а до наслідків має лише необережне ставлення.

З аналізу положень, що містяться в Особливій частині КК України, можна розділити злочини зі змішаною формою вини на три групи.

До першої групи належать ті злочини, в яких діяння, що являє собою порушення відповідних правил безпеки, саме по собі, у відриві від наслідків, є адміністративним чи дисциплінарним правопорушенням і тільки настання суспільно небезпечних наслідків, пов'язаних з діянням, робить скоєне злочином (ч.1 ст. 273 КК України). У цих злочинах порушення правил може бути як умисним, так і необережним, але ставлення до наслідків виявляється тільки в необережності – самовпевненості або недбалості.

До другої групи належать злочини, в яких основний склад є матеріальним щодо діяння та основного наслідку, а кваліфікований склад містить наслідок, психічне ставлення до якого виражене у формі необережності. З Особливої частини КК України під таку групу злочинів підпадає злочин, передбачений частиною 2 статті 121, де умисел має відношення тільки до заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, а викликана цим смерть потерпілого має у собі необережність. Склад цього злочину можливо розділити на два окремих склади злочину, що передбачені різними статтями КК України, а саме: заподіяння тяжкого тілесного ушкодження (ч.1 ст. 121 КК України) та вбивство через необережність (ч.1 ст.119 КК України). Отже, один із злочинів скоюється лише умисно, а інший виключно через необережність, що свідчить про дві форми вини в одному складі злочину, передбаченого частиною 2 статті 121 КК України.

Третю групу злочинів складають ті, в яких основний склад є формальним (і щодо діяння наявний прямий умисел), а кваліфікований склад формується внаслідок приєднання ще одного наслідку, психічне ставлення до якого виражене у формі необережності. Прикладом є злочин, передбачений частиною 2 статті 139 КК України, де до основного діяння психічне ставлення особи виражене у формі прямого умислу, а до наслідку у виді настання смерті хворого або інших тяжких наслідків – необережність (недбалість чи самовпевненість).

Важливим постає питання про те, яким у цілому є злочин, учинений особою, – умисним або необережним, адже лише ці дві форми вини визначені у кримінальному законі і це має вагоме практичне значення. Вирішення цього питання залежить від того, яка об'єктивна ознака конкретного складу злочину є найважливішою для визнання суспільно небезпечного діяння злочином. Наприклад, перевищення швидкості під час керування транспортним засобом є лише адміністративним проступком, а злочином це діяння стає лише у разі настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді завдання середньої тяжкості тілесних ушкоджень (ч. 1 ст. 286 КК України), а наслідки у цьому злочині є тільки необережними, отже, злочин в цілому є необережним.

Виділяють також й інші категорії двох форм вини в одному злочині. Так, виокремлюють такі категорії як «подвійна форма вини», «складена форма вини», «комбінована форма вини» та ін. Деякі з цих категорій є видовими від родової категорії «змішана», інші ототожнюються зі «змішаною», а деякі існують окремо від неї. А. Пінаєва, наприклад, зазначає, що «подвійна» форма вини має місце там, де в рамках одного злочину одночасно містяться як всі ознаки, притаманні умисній формі вини, так і всі ознаки, притаманні необережній формі вини, а «змішана» містить лише деякі ознаки, притаманні умислу, але всі ознаки, притаманні необережності.

Різне тлумачення наявності двох форм вини у складі одного злочину може викликати плутанину у судовій практиці, тому необхідно надати цьому явищу усталеного визначення. Верховний Суд України, розглядаючи справу № 5-25кс15 від 28.05.2015, визначив, що у суб'єктивній стороні злочину, передбаченого частиною 2 статті 121 КК України є саме «змішана» форма вини, тому доцільним було б використовувати саме цей термін.

Отже, використання лише необережної або умисної форми вини не дозволяє повністю охарактеризувати психологічне ставлення особи при вчиненні деяких злочинів, тому існування двох форм вини у одному злочині цілком закономірне і має велике практичне значення для кваліфікації кримінального правопорушення та визначення його суспільної небезпечності.

Кудінова Кристина Андріївна

студентка 5 курсу 5 групи

Інституту підготовки кадрів для органів юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ В'ЯЗНІВ: ДОСВІД БЕЛЬГІЇ

Права є обов'язковою складовою правового статусу особи в будь-яких правовідносинах. Саме права окреслюють міру можливої поведінки, тим самим вказуючи на потенційні можливості розвитку та розгортання правовідносин. Близьким до класичного є визначення прав як певних можливостей людини, котрі необхідні для задоволення потреб її

існування та розвитку в конкретно-історичних умовах, об'єктивно зумовлені досягнутим рівнем розвитку суспільства і забезпечені обов'язками інших суб'єктів. Отже, право – це модель поведінки, яка дає можливість особі приймати участь в правовідносинах з певною метою (намагаючись її досягти) і діяти певним чином [1].

Особи засуджені до позбавлення волі мають певний обсяг прав та свобод, щодо яких, виходячи з процесуального чи правового статусу такої особи, діють обмеження, визначені законом і встановлені обвинувальним вироком суду. Ці обмеження є виправданими, адже користування правами поєднане з відповідальністю людини, з можливим обмеженням її статусу, що, у свою чергу, визначаються мірою свободи у суспільстві.

Конституція Бельгії не передбачає специфічних норм щодо в'язнів. Як вважають бельгійські теоретики, це означає, що їхні права мають визначатись, виходячи із фундаментальних прав, які визнаються за кожним громадянином. Щодо кожного з цих прав ідеться про необхідність установити, наскільки ув'язнення обґрунтовує обмеження, що до них застосовуються.

Закон про принципи пенітенціарної адміністрації та статусу в'язнів 2005 р.(закон Дюпона) містить низку детальних норм, які безпосередньо закріплюють стандарти обмежень прав. Уже в розділі «Загальні фундаментальні принципи» у статті 6 вказується, що «В'язні не піддаються жодним обмеженням їх політичних, цивільних, соціальних, економічних або культурних прав за винятком тих, які випливають із кримінального засудження чи заходу позбавлення волі та які є невід'ємними від позбавлення волі й тих, які визначені законом або у відповідності до закону».

Пенітенціарний закон спеціально передбачає, у чому полягає каральний характер позбавлення волі: «виключно в повній або частковій втраті свободи пересування, а також в обмеженнях свободи, які пов'язані з нею невід'ємним способом» (стаття 9.1). Виконання покарань, у свою чергу, має фокусуватися на компенсації шкоди, завданої жертвам злочину, на реабілітації засудженого і його персональній підготовці до реінтеграції у вільне суспільство (ст. 9.2). Слід звернути увагу, що в бельгійському законодавстві терміни «реабілітація» та «реінтеграція» використовуються як дві окремих концепції. Реабілітація відноситься до традиційного розуміння як відновлення в статусі повноправного громадянина, тоді як реінтеграція розглядається не в контексті виховання, а як обмеження негативних ефектів ув'язнення, а також наявності належної зайнятості та можливостей для підготовки до нового прийняття в'язня в суспільство.

Специфікою бельгійського Пенітенціарного закону є і те, що в ньому чітко закріплюється принцип пропорційності обмежень. Серед загальних принципів розділу «Порядок, безпека і застосування примусу» (Розділ 6) є всього три принципи: поєднання динамічної та статичної безпеки, пропорційність обмежень, відповідальність начальника установи й підпорядкованого йому персоналу за підтримку порядку та безпеки (стаття 105).

Принцип пропорційності безпосередньо торкається використання дисциплінарних санкцій, які можуть полягати в застосуванні обмежень конкретних прав. Так, стаття 133 Пенітенціарного закону закріплює можливість обмеження права на володіння певними предметами, позбавлення чи обмеження права користуватись бібліотекою (за винятками окремих видів літератури, як-то релігійної), позбавлення чи обмеження права на побачення,

що може полягати також у встановленні перегородки під час побачень, позбавлення чи обмеження права телефонувати (може полягати в прослуховуванні розмов, їх збереженні та передачі правоохоронним органам у випадках, передбачених законом).

Також важливим є те, що законодавець намагається шукати компроміси в застосуванні правообмежень до в'язнів. Так, яскравим прикладом є стаття 41 Пенітенціарного закону, відповідно до якої засудженому надається можливість на власний розсуд облаштувати свою камеру настільки, наскільки це сумісно із нормативними положеннями внутрішнього розпорядку, які стосуються порядку та безпеки. Схоже положення стосується й одягу в'язнів, який має бути сумісним із спільним примусовим проживанням із іншими, а також із гігієною, пристойністю, порядком та безпекою. Також бельгійський Пенітенціарний закон вирізняється також особливою увагою до індивідуалізації обмежень прав. Наприклад, стаття 55 Закону дозволяє перегляд листів для забезпечення порядку та безпеки, однак у відповідності до статті 56 цей перегляд може здійснюватися тільки за наявності індивідуальних ознак необхідності перегляду задля інтересів безпеки та порядку.

Особливий підхід до обмежень права на контакти зі ЗМІ. Такі контакти можуть бути дозволені тільки за попереднього погодження із міністром і мають бути сумісними не тільки із підтримкою порядку та безпеки, а й з мораллю та захистом прав і свобод третіх осіб, а також із повагою жертв злочину (стаття 70). Тобто цілі, з якими можуть застосовуватися відповідні обмеження, є дещо розширені порівняно зі звичними цілями — порядком та безпекою установи. Обмеження права сповідувати свою релігію чи філософію пов'язується із необхідністю поваги прав інших осіб (стаття 71). Згадка про те, що обмеження можуть пов'язуватись із безпекою та порядком не міститься в загальній нормі щодо права на сповідання релігії чи філософії. Проте вона відображена в нормі щодо права побачень із священниками. Так само участь у релігійних обрядах допускається за умови порядку, гідності й толерантності, які є невід'ємними від цих обрядів.

Обмеження права читати певні публікації може мати місце за рішенням начальника в'язниці. У разі необхідності воно мотивується та в письмовому вигляді повідомляється засудженому. Таке обмеження (заборона) може стосуватися як цілої, так і частини публікації тільки в разі, якщо це абсолютно необхідно для підтримки порядку та безпеки. Закон також дозволяє особливі заходи безпеки. Ними можуть бути вилучення певних предметів, заборона брати участь у певних видах зайнятості, цілодобовий нагляд, обов'язковість знаходження в камері, приміщення в спеціальну камеру безпеки. В'язні зберігають право на побачення, участь у корисній діяльності. Однак ці права можуть здійснюватися настільки, наскільки вони є сумісними із заходами безпеки.

Умови праці мають, наскільки це можливо, наближатись до умов праці у вільному суспільстві. Обмеженням цього є випадки, коли таке наближення суперечить «природі ув'язнення». Особливе значення має окрема вказівка на обов'язковість мотивації всіх рішень, які приймаються у відповідності до норм Пенітенціарного закону[4].

У висновку можна зазначити, що важливою рисою бельгійського стандарту обмежень прав є його детальне закріплення в спеціальному законі. Бельгійський стандарт включає в себе загальний принцип, який передбачає, що обмеження мають бути встановлені законом, «впливати із кримінального засудження чи заходу позбавлення волі» та бути невід'ємними

від позбавлення волі. Він також містить спеціальні норми щодо обмежень окремих прав. Унікальність закону Дюпона також полягає в безпосередній вказівці на принцип пропорційності обмежень прав. Бельгійський приклад демонструє, що навіть за умови максимального врахування стандартів пропорційності Ради Європи щодо обмежень прав, безпека та порядок природно залишаються визначальними чинниками для встановлення обґрунтованості обмежень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Романов М.В. Права засудженого [Текст]/ М.В.Романов/ Порівняльно аналітичне право № 4.- 2015
2. Човган В. О. Обмеження прав в'язнів: правова природа та обґрунтування. Монографія / В. О. Човган; ГО «Харківська правозахисна група». — Харків: Права людини, 2017.

Куций Вілор Сергійович

Студент 2 курсу 16 групи факультету

ІПКЮНЮУ ім. Ярослава Мудрого

о

ПРОБЛЕМИ ВІДМЕЖУВАННЯ ІНСТИТУТІВ АМНІСТІЇ ТА ПОМИЛУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Вітчизняна й закордонна наука кримінального й кримінальновиконавчого права, а деякою мірою й кримінологія, досить інтенсивно розробляють широке коло проблем ефективності різних видів дострокового звільнення від кримінальної відповідальності, від покарання та його відбування. Однак такі види дострокового звільнення, як помилування й амністія, менше інших піддалися дослідженню, хоча вони, завдяки своєму надзвичайному характеру виявляють помітний вплив не тільки на помилуваних і амністованих осіб і членів їх родини, але й на формування правосвідомості широких верств населення.

Варто врахувати, що дослідження проблеми амністії та помилування є важливим з точки зору підвищення авторитету державної влади в Україні. При всьому розвитку, що пройшло людство в цілому і Україна зокрема, ідеологічна складова амністії та помилування залишилася не з'ясованою в повному обсязі і до сьогодні. Інститут амністії та помилування має сприяти підвищенню авторитету держави, демонструючи її принциповість і державний прагматизм, з одного боку, людинолюбство і милосердя, з іншого. У цьому полягає один з аспектів соціально-правового призначення інституту амністії та помилування, як субінституту кримінального права.

Акти про амністію і про помилування є правовими, але акт про помилування, на відміну від закону про амністію, за своєю спрямованістю та поширенням розрахований на застосування тільки в одному конкретному випадку – стосовно зазначеного у ньому засудженого. Щодо закону про амністію, то такий нормативно-правовий документ поширюється на певні категорії осіб, тобто має загальний характер щодо таких осіб та/або злочинів, що вони вчинили. Крім того, помилування не ставиться в залежність ні від ступеня суспільної небезпеки засуджених, ні від ваги злочинів і суворості покарань, що їм загрожують.

Акт про помилування є специфічним правовим актом Президента України, прийнятим у формі Указу, який є підставою заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на

певний строк, повного або часткового звільнення від відбування як основного, так і додаткового покарання, заміни покарання або не відбутої його частини більш м'яким покаранням.

В свою чергу, акт про амністію є специфічним нормативно-правовим актом Верховної Ради України, прийнятим у формі закону, та є підставою для повного або часткового звільнення від покарання певної категорії осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, або кримінальні справи стосовно яких розглянуті судами, але вироки стосовно цих осіб не набрали законної сили.

Термін "амністія" походить від грецького слова *amnestia*, що означає забуття, прощення. Однак багато вчених з кримінального права останнім часом не проводять відмінності між поняттями "амністія" і "акт про амністію". Таке отождолення представляється помилковим. Комплексний аналіз чинного законодавства дозволяє зробити висновок про те, що амністія є своєрідним державним західом, спрямованим на реалізацію кримінальної відповідальності. Таким чином, акт про амністію є лише передбаченою законом формою, у якій цей захід здійснюється. Особливістю акта про амністію є дія такого акта в часі, – як правило акти про амністію поширюють свою дію на осіб, котрі вчинили злочин до моменту набрання актами законної сили, і не поширюються на осіб винуватих у вчиненні злочинних діянь після цього моменту. Акти про амністію можуть застосовуватися судами і через багато років після їх видання, але в цих випадках амністія також стосується лише тих осіб, які вчинили злочини до її оголошення. Амністія не скасовує караність певних діянь, а лише стосовно встановлених категорій осіб допускає відмову від його застосування.

В свою чергу, помилування засуджених передбачає досягнення мети прощення – повне або часткове звільнення цих осіб від відбування покарання чи його пом'якшення. При цьому, з одного боку, з урахуванням вчиненого та особи винних береться до уваги, чи не завдасть їх дострокове звільнення явної шкоди інтересам суспільства, виправленню та перевихованню зазначених осіб, а з другого — з'ясовується, чи не буде пов'язане продовження виконання вироків із заподіянням надмірних страждань винним та їх близьким.

Доводиться однак констатувати, що застосування інституту помилування чинне кримінальне законодавство України регулює недостатньо. Про нього лише згадується у ст. 87 КК України, відповідно до якого визнається можливість звільнення засудженого від відбування покарання, а також пом'якшення призначеного йому покарання в порядку помилування без зазначення підстав застосування останнього.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, мною були зроблені наступні висновки: на законодавчому рівні не урегульовано процедуру здійснення помилування; нормативно не закріплено принципи застосування амністії та здійснення помилування; не визначено основні напрями державної політики у сфері звільнення від покарання осіб, які вчинили злочин, на підставі амністії та помилування; на нормативно-правовому рівні не визначено поняття помилування. Також, науковцями мало уваги приділяється дослідженню правової природи амністії та помилування, з'ясування якої має важливе теоретичне й прикладне значення для розкриття їх сутності.

Наук. Керівник: канд. юрид. наук, доц. С. В. Шевченко

*Лопошук Дар'я Віталіївна,
студентка 2-го курсу 16 групи
Інституту прокуратури
та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОЗНАК СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ПРИ ЗАМАХУ

Багато науковців незакінчений злочин часто називають: попередньою злочинною діяльністю, розпочатим, незавершеним злочином, невдалою діяльністю у вчиненні злочину. При незакінченому злочині умисел винного залишається повністю не реалізованим, об'єктивна сторона не розвинутою, шкоди об'єкту не завдається. Незакінчені злочини завжди зустрічаються у слідчій і судовій практиці і посідають значне місце у структурі злочинності. Зазначене стосується в основному замаху на злочин, оскільки добровільна відмова від вчинення злочину і особливо готування до нього трапляються дуже рідко. Кримінально-правова кваліфікація й інші чинники потребують постійного удосконалювання кримінально-правових засобів регулювання відповідальності та покарання за незакінчені злочини. Видами незакінченого злочину треба визнати: готування до злочину, замах на злочин. У більшості зарубіжних кримінальних кодексів готування до злочину не криміналізоване. Проте цю позицію не можна сприймати дослівно, оскільки некараність готування виявляється декларативною: законодавство зарубіжних країн передбачає відповідальність за готування як за закінчений злочин. До моменту переривання злочину з не залежних від винного обставин можлива добровільна відмова, і тоді особа не підлягає кримінальній відповідальності. При криміналізації ж готувань до злочинів як закінчених злочинів добровільна відмова виключається.

Замах на злочин містить чотири ознаки, перша ознака: дії (бездіяльність) особи при замаху безпосередньо спрямовані на вчинення злочину. Друга ознака: замах відбувається лише з прямим умислом. Третя ознака: недоведення злочину до кінця, вимушене припинення злочинної діяльності на стадії виконання складу злочину. Четверта ознака: злочин не доводиться до кінця з причин, що не залежать від волі винного. Незалежні від волі особи обставини, що переривають виконання складу до настання суспільно небезпечного наслідку, найчастіше мають зовнішнє, об'єктивне джерело. Однак в окремих випадках такі обставини можуть мати суб'єктивний характер, тобто виникати в результаті свідомої діяльності винної особи. А вже під час вчинення злочину проти його волі, вони можуть ініціюватися винним, але потім можуть вийти з-під його контролю.

Наступна обов'язкова ознака замаху на злочин – суб'єктивна. Замах відбувається лише з прямим умислом. Ця ознака замаху впливає з його сутності як перерваної мимо волі дії, а також безпосередньою спрямованістю дій на виконання складу злочину. Такий взаємозв'язок прямого умислу з іншою ознакою, зазначеною у ст. 15 Кримінального кодексу.

Що ж стосується відмежування замаху на злочин та добровільної відмови від доведення злочину до кінця, то вона друга завжди можлива на стадії незакінченого замаху на злочин, а іноді і закінченого замаху, та готування до злочину. Сама думка, що добровільна відмова можлива тільки в незакінченому злочині, знаходить своє відображення в статті Крецула

Віктора «Добровільна відмова можлива тільки в незакінченому злочині, лише до моменту закінчення злочину, оскільки лише в цьому випадку особа може ліквідувати (припинити) створену нею небезпеку спричинення шкоди об'єкту, який охороняється кримінальним законом. Добровільна відмова виключається на стадії закінченого злочину, тому що мають місце всі елементи та ознаки складу злочину і відмовитися від завершеного посягання вже неможливо – воно незворотне». На мою думку, цей погляд слід підтримати, тому що існує характерна риса добровільної відмови на стадії незакінченого замаху, що відрізняє її від добровільної відмови на стадії готування до злочину, – на цьому етапі злочинної діяльності особа починає виконувати дії, що безпосередньо спрямовані на вчинення певного злочину. Особа контролює розвиток подій і своєю добровільною відмовою усуває загрозу спричинення шкоди право охоронюваному об'єкту, вона своїми діями спричинила виникнення такої загрози, але ще панує над розвитком цього процесу і саме від неї залежить настання чи ненастання злочинного результату.

Отже, для того щоб конкретне діяння було визнано злочинним, воно повинно містити повний комплекс відповідних ознак. Аналіз ч. 1 ст. 11 Кримінального кодексу показує, що в ній чітко закріплені три ознаки злочину: суспільна небезпечність діяння, винність і передбаченість діяння в законі про кримінальну відповідальність. Перші дві ознаки – суспільна небезпечність і винність – є матеріальними, що розкривають як зовнішню, так і внутрішню соціально-психологічну природу злочину. Третя – передбачення діяння Кримінальним кодексом – формальна, що відбиває юридичну, нормативну природу злочину, тобто його протиправність.

Науковий керівник: кюн, доц. кафедри кримінального права Є.В. Шевченко

*Манець Анастасія Кирилівна
Студентка 3-го курсу 1-ї групи
міжнародно-правового факультету
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА – НОВЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Як відомо, насильство є однією з форм суспільно небезпечної поведінки людини. Воно що обумовлено соціальними, економічними та моральними умовами життя суспільства. Саме ці фактори є причинами вчинення насильницьких злочинів. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» доповнює Кримінальний кодекс України низкою статей. Зокрема, це стаття 126-1 «Домашнє насильство», згідно з якою злочином визнається умисне систематичне фізичне, психологічне або економічне насильство щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах, що призводить до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи.

При аналізі даної новели до Кримінального кодексу передусім, слід звернути увагу на те, що склад цього злочину передбачає спеціального суб'єкта. У статті 126–1 КК України зазначено: «наси́льства щодо подружжя чи колишнього подружжя або іншої особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких відносинах», тобто законодавець виділяє окрему розширену групу спеціальних суб'єктів злочину. Ними можуть визнаватись колишній чоловік або дружина, співмешканці, що перебувають у громадянському шлюбі, прийомні батьки, особи, які спільно проживають чи проживали в одній родині, рідні брати, сестри, опікуни й інші родичі – дядько, тітка, племінниці, двоюрідні брати, сестри, двоюрідні дідусі та бабусі тощо.

По-друге, у диспозиції ст.126-1 ККУ наведені три види насильства, які можуть застосовуватися до потерпілого: фізичне, психологічне або економічне. Під фізичним насильством розуміється вплив на тілесну сферу потерпілого, а тлумачення «психічного» та «економічного» насильства можна знайти в спеціальному Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Під економічним насильством законом визнається умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру. Психологічне насильство, відповідно до закону, – це словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи. Доводити наявності такого насильства можна через свідків (сусідів, родичів) або за допомогою правоохоронних органів.

Обов'язковими умовами для кваліфікації вчиненого за статтею 126-1 ККУ є те, що: 1) насильство застосовується проти волі потерпілої особи; 2) предметом впливу при економічному насильстві є майнові права потерпілої особи, які вона має відповідно до чинного законодавства; 3) насильство є систематичним (три і більше епізодів); 4) створює небезпеку розладу здоров'я або втрату працездатності; 5) вина характеризується умислом, тобто суб'єкт злочину усвідомлює характер таких дій і бажає заподіяння шкоди потерпілому.

***Масалітін Вадим Вікторович**
студент Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України
НЮУ імені Ярослава Мудрого*

ВИЗНАЧЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ДІЯННЯ ЗА КРИТЕРІЯМИ ЕНГЕЛЯ

Важливість звернення уваги на практику Європейського суду з прав людини щодо виокремлення злочинів від інших правопорушень обумовлена потребою врахування міжнародного досвіду в умовах сьогодення та перспективних процесів оновлення національного кримінального законодавства. Перш за все слід звернути увагу на той факт, що відповідно до презумпції невинуватості кожна людина вважається невинною у вчиненні

злочину доки її вину буде доведено у суді поза розумним сумнівом та з приводу цього набере законної сили відповідне судове рішення. При цьому слід виходити з найкращих світових практик дотримання виваженого балансу між завданням сторони обвинувачення щодо попередження та покарання злочинності, з одного боку, та процесуальними гарантіями і правами підозрюваного чи обвинуваченого, з іншого. З таких причин обрана тема є актуальною для дослідження.

Так званими критеріями Енгеля є сукупність визнаних на рівні рішень ЄСПЛ ознак злочинного діяння, наявність яких у практичній ситуації є достатньою правовою підставою для того, щоб вважати обвинувачення особи у вчиненні злочину обґрунтованим та доведеним. Вказані критерії були розроблені Європейським судом з прав людини у справі «Енгель та інші проти Нідерландів», де ЄСПЛ вирішував питання про правову природу правопорушення та співрозмірність державного впливу(репресії).

Вказані критерії є мірилами дієвості кримінального та кримінального процесуального законодавства на практиці в умовах прив'язки вимог закону до конкретного діяння:

- **критерій національного права.** Тобто, чи підпадає певне протиправне діяння під ознаки злочину згідно з національними нормами відповідної держави. Цей критерій є «не більше ніж відправною точкою», а отримані таким чином відомості мають лише формальну цінність;
- **критерій кола адресатів.** Якщо відповідальність поширюється на невизначене коло осіб, то правопорушення підлягає кваліфікації як кримінальне;
- **критерій мети та тяжкості наслідків.** У випадку, якщо у санкції наявний саме елемент покарання, а передбачені санкції є достатньо суворими, скоєне правопорушення розглядається за природою кримінального злочину.

Європейський суд з прав людини прийшов до висновку про необхідність розробки власного вчення про сутність кримінального правопорушення для того, щоб вирішувати питання законності та вмотивованості дії конкретної держави у спірних випадках. ЄСПЛ як послідовний прихильник індивідуального підходу до будь-якої справи виходить із того, що сторона обвинувачення повинна використовувати всі три критерії разом в кожному окремому кримінальному провадженні з урахуванням специфіки та контекстуальних елементів об'єктивних та суб'єктивних ознак, що описують відповідний злочин.

Перший критерій слугує для визначення самого діяння як злочину. Він полягає у тому, що будь-яке діяння є злочинним лише у разі прямої вказівки в Кримінальному кодексі відповідної держави. Така вказівка завжди повинна оформлюватись у вигляді положення про кримінальну відповідальність. При цьому, кримінальний закон держави має бути чітким та ясным в контексті визначення складу кримінального правопорушення. Обвинувачення особи може пред'являтися лише за те діяння, що є злочинним згідно з приписами держави. Для Європейського суду з прав людини цей критерій слугує відправною точкою для початку оцінки наявного діяння як злочину і часто є формальним.

Другий критерій полягає у диференціації складу кримінального правопорушення від схожого проступку меншої спільної тяжкості. Для України його застосування є надзвичайно істотним, так як національне законодавство визначає приблизно тотожні з точки зору характеру діяння і як адміністративні правопорушення, і як злочини. Критерій диференціації

полягає у тому, що злочин завжди слід відрізнити від менш суспільно небезпечного правопорушення за ознакою більшого обсягу шкоди, або на підставі урахування більш значного масштабу діяльності. Вирішальною ознакою для другого критерію Енгеля є невизначений характер кримінальної відповідальності, що за приписами національного права країни має поширюватись на будь-яку особу.

Під кутом третього критерію Енгеля цікавим виявляється дослідження новели кримінального законодавства України ж у вигляді кримінальних проступків, коли частина адміністративних проступків перейшла до категорії кримінальне правопорушення. Саме тому ЄСПЛ вважає, що однаково суворі санкції або стягнення не можуть застосовуватися за правопорушення з різним правовим статусом.

Таким чином, критерії Енгеля є не лише цікавим прикладом практики ЄСПЛ для теоретичного дослідження, а й мають вагомий практичний потенціал. Зокрема, вони є корисним інструментом для розвитку кримінально-правового та кримінально-процесуального законодавства. Їх використання в Україні хоча вже має місце, однак вітчизняному органам правозастосування дещо бракує індивідуального підходу до конкретної справи, на важливості чого наголошує ЄСПЛ. Їх широке застосування повинно покращити прозорість та якість роботи органів та посадових осіб в контексті державного обвинувачення. Вдалим прикладом використання критеріїв Енгеля є позиція Вищого адміністративного суду України при вирішенні податкового спору у справі № К/800/7609/17, відповідно до якої санкції за податкові правопорушення слід розглядати як кримінальні для цілей Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а тому податкові органи мають довести вину платника як підставу їх застосування.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права № 1 НЮУ ім. Ярослава Мудрого Радутний О.Е.

*Мілевська Марина Ігорівна
Студентка 5 курсу 5 групи Інституту
підготовки кадрів для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРОБАЦІЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК ЗАСІБ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА СТАНОВЛЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИСТОСТІ

Актуальність даної теми зумовлена тим, що з цією віковою групою суспільство пов'язує своє сучасне та майбутнє, тому вважається досить важливим саме виправлення неповнолітніх, а не їх покарання та, як наслідок, остаточний злам ще нестійкої особистості. Саме пробація щодо неповнолітніх сприяє відновленню їх соціального статусу, набуттю якостей, необхідних для успішної правослухняної поведінки, поновленню чи встановленню позитивних соціальних зв'язків, допомагає включитися у навчальну й трудову діяльність, що є необхідним для становлення особистості неповнолітньої особи та подальшому вихованню її в дусі закону.

Дослідженню сутності та значення ювенальної пробації для захисту прав неповнолітніх приділяли увагу такі вчені як: Ю. Гурєва, Н. Горб, А. Івановська, У. Ковна, Н. Крестовська, Н. Кузнєцова, І. Лавровська, П. Люблінський, Я. Мачужак, Е. Мельнікова, В. Мірошніченко, І. Перетерський, Н. Чудик-Білоусова, Т. Шевченко, Ю. М. Антонян, В. С. Батиргарєєва, В. Й.

Бочелюк, А. В. Блага, В. В. Голіна, А. П. Гусак, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, А. П. Закалюк, А. Ф. Зелінський та ін.

Застосування щодо неповнолітніх правопорушників покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, відповідає світовим стандартам правосуддя щодо неповнолітніх, викладеним у резолюції 40/33 генеральної Асамблеї ООН 29 листопада 1985 р. ("Пекінські правила")[1]. Адже перебування у відкритому середовищі створює належні умови для соціалізації підлітків.

Закон України «Про пробацію», прийнятий 05.02.2015 року, у статті 12 передбачає особливості пробації щодо неповнолітніх, яка визначається як пробація стосовно осіб віком від 14 до 18 років. Метою ювенальної пробації відповідно до Закону є забезпечення нормального фізичного і психічного розвитку неповнолітніх, профілактику агресивної поведінки, мотивацію позитивних змін особистості та поліпшення соціальних стосунків [2].

На виконання зазначеної мети в Україні створені методика оцінки ризиків та потреб неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом і методика кейс-менеджменту щодо цієї категорії правопорушників (складання індивідуального плану на підставі соціальних потреб особи та періодична оцінка досягнення результатів із необхідною корекцією). Розроблено також методичку підготовки з цих питань персоналу пробації, методичні рекомендації із соціальної роботи з неповнолітніми, які вчинили правопорушення та програми подолання агресивної поведінки та набуття соціальних навичок неповнолітніми правопорушниками: "Управління гнівом", "Менеджмент емоцій", "Життєві навички", "Вибір до змін".

Механізмами ресоціалізації реалізується у процесі дотримання режиму, суспільно корисної праці, соціально-виховної роботи, загальноосвітнього і професійно-технічного навчання та громадського впливу.

Особливої уваги на шляху ресоціалізації та становлення особистості неповнолітнього заслуговує питання соціально-психологічної роботи з неповнолітніми особами. Завдання працівника пробації полягає у цілеспрямованому виявленні і розвитку потенційних можливостей і здібностей неповнолітньої особи, формуванню у неї адекватної самооцінки. Задля цього законом передбачена можливість залучення батьків або їхніх законних представників до проведення соціально-виховної роботи з засудженими неповнолітніми. Адже сім'я надає переважний вплив на особистість неповнолітнього з раннього дитинства. Але при цьому, слід враховувати негативні фактори в сім'ї неповнолітнього, які могли викликати деструктивну поведінку неповнолітньої особи[3].

Однією з головних особливостей пробації щодо неповнолітніх вважається обов'язкове залучення засуджених неповнолітніх до навчання та здобуття ними повної загальної середньої освіти [3]. Однією з об'єктивних причин скоєння повторних злочинів з боку неповнолітніх є незайнятість їх працею або навчанням. Отже, можливість отримати освіту, професію, працевлаштування цілком можна вважати прямим шляхом до виправлення, тому що перед неповнолітніми відкривається альтернатива асоціальним моделям поведінки.

Як висновок, слід зазначити, що введення альтернативних позбавленню волі покарань стосовно неповнолітніх підтверджує, що відбування покарання у вигляді позбавлення волі перешкоджає подальшій соціальній адаптації особистості неповнолітніх, їх поверненню в суспільство: дитина в умовах ізоляції втрачає соціально значущі навички, освоює в місцях

позбавлення елементи кримінальної субкультури, крім того, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі під наглядом кваліфікованих працівників органу пробації дає змогу уникнути негативних моральних, психологічних і фізичних деструктивних наслідків ізоляції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1.Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх ("Пекінські правила"). [Електронний ресурс] – режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211

2. Закон України «Про пробацію» від 05.02.2015 р. [Електронний ресурс] – режим доступу:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19>

3.Максимова Н.Ю. Соціально-психологічніаспектидіяльностіслужбипробації / Н. Ю. Максимова // Актуальніпроблемипсихології :зб. наук. пр. Ін-ту психологіїім. Г.С. Костюка НАПН України. - Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. - Т. 7 :Екологічнапсихологія (соціальнийвимір), Вип. 32. - С. 137-143.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Романов М.В.

*Місько Юлія Володимирівна,
студентка 3 курсу 6 групи*

*Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ВІДМЕЖУВАННЯ ХУЛІГАНСТВА ВІД СУМІЖНИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Складне політичне, економічне та соціальне становище в Україні, окупація та терористичні дії на сході держави в останні роки значно посилили зростання рівня злочинності в нашій державі. Особливо це стосується кримінального правопорушення, що кваліфікується за статтею 296 Кримінального кодексу України (хуліганство). Відповідно до статистичних даних, у 2015 році до Єдиного реєстру досудових розслідувань було внесено 5953 фактів учинення хуліганства, у 2016 році – 6235, у 2017 році – 6945. Спостерігається тенденція до збільшення правопорушень зазначеної категорії. Така кількість повідомлень зумовлює актуальність обраної теми та підтверджує необхідність у конкретному відмежуванні хуліганства від інших суміжних злочинів проти здоров'я та життя людини.

Відповідно до статті 296 Кримінального кодексу України, хуліганство - це грубе порушення громадського порядку з мотивів явної неповаги до суспільства, яке супроводжується особливою зухвалістю або винятковим цинізмом. Якщо порушення громадського порядку не супроводжувалось особливою зухвалістю або винятковим цинізмом, тойого слід кваліфікувати як дрібне хуліганство за статтею 173 КУпАП. Згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хуліганство» № 10 від 22.12.2006 р., дії, що супроводжуються погрозами вбивством, завданням побоїв, заподіянням тілесних ушкоджень, викликані особистими неприязними стосунками, слід кваліфікувати за статтями Кримінального кодексу України, що передбачають відповідальність за злочини проти особи. Зазначені дії як хуліганство кваліфікують лише в тих випадках, коли вони були поєднані з очевидним для винного грубим порушенням громадського порядку з

мотивів явної неповаги до суспільства та супроводжувались особливою зухвалістю чи винятковим цинізмом.

Так, в основі відмежування хуліганства від злочинів проти життя та здоров'я особи перебувають об'єкт злочину та його мотив. Такий висновок сформулював Верховний Суд України в постанові по справі № 5-17кп12 від 04.10.2012 року. Хуліганські дії завжди посягають на громадський порядок та інші зазначені об'єкти захисту. Висновки про зміст і спрямованість цього діяння роблять із характеру дій особи, яка їх вчиняє, а також із стосунків, які склалися між такою особою та потерпілим. Особливість мотиву хуліганства полягає у причинній зумовленості. Наміри вчинити такі дії можуть бути різні. Поєднує їх те, що вони здебільшого позбавлені будь-якої необхідності, нерідко постають із бажання особи показати свою ніби вищість (винятковість), чи з розгнужданого самолюбства, пов'язаного з неповагою до особи, людської гідності, байдужим ставленням до законів і правил поведінки.

Об'єктом посягання у статті 296 КК України є громадський порядок. Під цим поняттям слід розуміти стан суспільних відносин, що виник, сформувався, змінюється та існує під впливом дії правових норм, моральних засад, звичаїв, етичних правил, відображається у безпечності громадського спокою, охороні здоров'я, честі та гідності людини, ставленні членів спільноти один до одного, у нормальному функціонуванні органів державної влади, місцевого самоврядування, різних установ, організацій. Посягання на ці відносини здійснюються в активній формі, в основному з ініціативи правопорушника або через використання незначного приводу. Такі дії зазвичай відбуваються у громадських, людних місцях, супроводжуються ненормативною лексикою та/або фізичним насильством, призводять до заподіяння моральної та матеріальної шкоди. За зовнішнім виявом хуліганство певним чином схоже на ряд інших діянь, які посягають на здоров'я, честь та гідність людини, але схожість таких діянь не може бути підставою для визнання їх однаковими.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у своєму листі від 30.01.2013 року «Про практику застосування судами при розгляді справ окремих норм матеріального права щодо кваліфікації хуліганства» узагальнив обставини, за сукупності яких суспільно небезпечне діяння не може бути кваліфіковано як хуліганство, якщо:

- 1) засуджені і потерпілі між собою були знайомі;
- 2) до злочинного посягання перебували в особистих неприязних стосунках;
- 3) поштовхом до заподіяння тілесних ушкоджень стала поведінка самих потерпілих;
- 4) зі змісту протиправних дій кожного із засуджених простежується бажання завдати шкоди власне здоров'ю потерпілих через особисту неприязнь до них.

Отже, слідчі, прокурори, судді мають відрізнити хуліганство від інших суміжних злочинів проти життя та здоров'я особи залежно від спрямованості умислу, мотиву винного, об'єкту посягання та враховуючи стосунки, які склалися між винним та потерпілим.

ВПЛИВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО РОЗВИТКУ НА РОЗШИРЕННЯ КОЛА СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Швидкість науково-технічний прогресу ХХІ століття досягла незвичайного рівня. За останні десять років на ринку технологій з'явилася велика кількість приладів, спрямована на покращення нашого життя: голосові помічники, безпілотні автомобілі, самокеровані вантажівки, атомні дрони доставки, роботи прибиральники, роботи-хірурги, кулінарні помічники, та ін., - але усі вони є лише об'єктами суспільних відносин. Проте як юридично ставитися до тих створінь, які не просто можуть підтримувати діалог, а які себе самостійно та їх розробники позиціонують як повноцінну особистість, можуть висловлювати власні ідеї, пропозиції; мають здатність до вчинення юридично значущих дій. До таких можна віднести соціального робота, а саме штучно інтелектуального робота Софію, яка вже отримала підданство Саудівської Аравії у 2018 році. А тому перше питання, яке виникає до вчених юристів, це хто буде нести кримінальну відповідальність у випадку вчинення злочину роботом, штучним інтелектом, або штучно інтелектуальним роботом.

Попередніми дослідженнями щодо визнання суб'єктами права штучних створінь та суміжними питаннями на національному рівня займалися О. А. Баранов, М. В. Карчевський, О. Е. Радутний. Серед зарубіжних вчених, які досліджували дану тему, є Пітер Асало, Райан Кало, І. В. Понкін, Маргарет Роуз, А. І. Редькіна.

У першу чергу є необхідним розмежування найзагальніших категорій, пов'язаних із новітніми розробками вчених, до яких можна віднести роботів, шучний інтелект і штучно інтелектуальних роботів. На нашу думку, визначення щодо роботів та штучного інтелекту, яке запропоновила американський ІТ-спеціаліст Маргарет Роуз, є найбільш сутнісним і зрозумілим: «робот – це машина, призначена для автоматичного виконання однієї або декількох завдань зі швидкістю та точністю. Існує стільки різних типів роботів, скільки завдань для них. А штучний інтелект – це моделювання процесів людської діяльності машинами, а саме комп'ютерними системами. Ці процеси включають навчання (придбання інформації та правила використання інформації), міркування (з використанням для досягнення приблизних або точних висновків) та самокорекцію (вдосконалення власного програмного коду).» Тобто робот - це звичайна запрограмована машина, яка має фізичне тіло і має на меті виконання завдання, яке було закладено в її програмний код. У свою чергу, штучний інтелект є нематеріальною формою існування, яка здатна виконувати творчі функції, може навчатися шляхом отримання і засвоєння інформації, має здатність до використання отриманих знань як у суспільних відносинах, так і при зміні власного коду, яка є основною вимогою до саморозвитку. Щодо штучного інтелектуальних роботів, то як зазначає у своїх дослідженнях Алекс Оуен-Хілл, вони є містом між роботами і штучним інтелектом. Штучно інтелектуальні роботи мають ті ж самі властивості, що й штучний інтелект, окрім нематеріальної форми існування, адже вони наділені головною ознакою роботів - фізичним тілом, яке здатне рухатися у тривимірному просторі. На нашу думку, штучно інтелектуальні роботи і штучний інтелект є найбільш наближеними до людини створіннями, хоча й не дорівнюють їй.

Як в теорії кримінального права, так і законодавчо, виділяють три ознаки такого елемента складу злочину як суб'єкт злочину: фізична особа; осудність фізичної особи; досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Звичайно, штучний інтелект і штучно інтелектуальні роботи не підпадають під поняття суб'єктів злочину, а тому сьогодні у разі вчинення ними злочину, усю відповідальність за їхні діяння будуть нести їхні розробники. На нашу думку, це не відповідає одному з головних принципів демократичного суспільства, а саме – принципу справедливості. Відповідно до ч. 1 ст. 2 Кримінального кодексу України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно-небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України. Тобто особа може бути піддана кримінальній відповідальності лише в тому випадку, якщо вона сама вчинила суспільно-небезпечне діяння, передбачене Кримінальним кодексом. Тому виникає питання, чи є це справедливим і доцільним, щоб розробник штучного інтелекту або штучно інтелектуального робота ніс кримінальну відповідальність за діяння, яке він не вчиняв; за злочин, який вчинило інше розумне і вольове створіння? Ми вважаємо, що розробник не повинен нести юридичної відповідальності, адже і штучний інтелект, і штучно інтелектуальні роботи не є тими же самими створіннями, якими їх зробив розробник з тієї ж миті, як вони починають своє існування, на відміну від робота, який не може змінювати свій код, навчатися, а отже, не здатен до самокорекції і саморозвитку.

Деякі вчені вже підтримують нашу позицію щодо визнання окремих штучних створінь суб'єктами права, серед них є Радутний О. Е., Райан Кало, Пітер Асало, М. В. Карчевський та інші.

Отже, питання про визнання чи невизнання суб'єктом злочину роботів, штучного інтелекту та штучно інтелектуальних роботів законодавчо повинно бути вирішено заздалегідь. Але ми вважаємо, що невизнання штучного інтелекту і штучно інтелектуальних роботів, які є розумними і вольовими створіннями, суб'єктами права через власні застарілі погляди не буде слугувати людству на користь. Звичайно це вимагає від нас рішучої зміни усталених норм права, а також появи нових наукових думок і праць щодо цього. Роботи, у свою чергу, фактично не є учасниками суспільних відносин через відсутність у них волі та мислення, як основних елементів свідомості, а тому юридично визнавати їх суб'єктами злочину не має сенсу.

Науковий керівник кюн., доцент Шевченко Є. В.

Рекотова Олександра Петрівна

*студентка 3 курсу, 11 групи, інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ПРОСТИТУЦІЇ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

1. В Україні кримінальна відповідальність за систематичне заняття проституцією була встановлена до 2006 р. Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією» від 12 січня 2006 р. № 3316-IV ст. 303 КК України була викладена у новій редакції, а систематичне заняття проституцією – декриміналізовано. Таким чином, Україна обрала шлях скасування кримінальної відповідальності за вказане діяння. У той же час легалізації заняття проституції не відбулось. Наразі у ст. 181¹ КУпАП передбачена

адміністративна відповідальність за заняття проституцією та ті самі дії, вчинені повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення.

Світовий досвід доводить, що проституція може бути визнана правомірною поведінкою. Наприклад, у Німеччині проституція як професія була легалізована ще в 2002 р. Тож постає питання, чи слід Україні орієнтуватися на цей досвід європейських держав та продовжувати йти шляхом поступового узаконення цього діяння? Розглянемо переваги та недоліки вирішення цього питання та визначимось із авторським баченням розв'язання вказаної проблематики.

2. У юридичній науці немає уніфікованої думки на предмет необхідності та доцільності легалізації проституції. Так, якщо Д.О. Назаренко, В.Т. Дзюба, К.С. Снісаренко є прихильниками законодавчої заборони цього діяння, то І. І. Горпиненко, А.А. Пазій, А.С. Яценко підтримують узаконення зазначеної поведінки. Становить інтерес позиція В.І. Вариводи, який вважає, що кримінальна відповідальність має бути встановлена лише за окремі форми сприяння проституції (сутенерство, втягнення та примушення до проституції тощо).

Серед недоліків легалізації проституції слід виокремити: 1) загострення проблем дитячої проституції, незаконного ввезення та вивезення жінок-іммігранток, сутенерства та інших форм сексуальної злочинності; 2) «тінізацію» примусового зайняття проституцією; 3) провокацію хвилювань у суспільстві тощо.

Перевагами узаконення згаданої поведінки є: 1) забезпечення належного рівня соціальної та економічної захищеності осіб, які працюють у цій сфері; 2) надходження додаткових коштів до бюджетів від діяльності осіб, які надають послуги такого характеру; 3) установлення контролю з боку держави над діяльністю власників публічних домів; 4) зменшення поширення ВІЛ-інфекцій та інших венеричних захворювань шляхом систематичного медичного обстеження працівників секс-індустрії та ін.

На наше переконання, зменшити попит на проституцію неможливо, як і зменшити кількість осіб, залучених до цього виду діяльності. До того ж шлях декриміналізації проституції з подальшою її легалізацією відповідає сучасним викликам та є найефективнішим варіантом розв'язання проблеми захисту осіб, які надають послуги сексуального характеру. Ураховуючи це, ми поділяємо думку тих, хто вважає необхідним скасування не тільки кримінальної, але й адміністративної відповідальності за заняття проституцією.

Науковий керівник: к.ю.н., ас. кафедри кримінального права № 1 Марадіна Ю.С.

*Рудика Владислава Ярославівна
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України 2 курс, 11 група*

ПЕРСПЕКТИВИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВІЙН

Інформаційно-психологічна війна може бути визначена як сукупність різноманітних форм, методів і засобів впливу на людей з метою зміни у бажаному напрямку їх психологічних характеристик (поглядів, думок, ціннісних орієнтацій, настроїв, мотивів, установок,

стереотипів поведінки), а також групових норм, масових настроїв і громадської свідомості в цілому через засоби пропаганди, ЗМІ тощо. Бурхливі події, які відбуваються в Україні, є наслідком прояву такої війни: потік інформації стає все менш керованим, а управління збройними та не збройними конфліктами перемістилося з поля бою в інформаційний простір.

Йдеться про кримінально-правові засоби протидії проявам так званих інформаційних воєн, або інформаційно-психологічних, пропаганди та маніпуляцій з боку як окремих осіб, так і держав чи організацій. Останнім часом зростає актуальність формування правових засобів протидії шкідливому інформаційному впливу, створення юридичних підстав відповідальності за здійснення такого впливу на суспільство і державу, розробки механізмів кримінально-правової охорони інформаційної безпеки України. Відповідно до Закону України «про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» інформаційна безпека – це стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації.

Чинне кримінальне законодавство України містить лише декілька норм, які протидіють цьому негативному явищу кримінально-правовими засобами. Зокрема, ч. 2 ст. 109, ч.1 ст. 110, ст. 111, ст. 114, ст. 161, ст. 300, ст. 338, ст. 436 та інші Кримінального кодексу України (далі КК України). Диспозиція ст. 109 КК України, наприклад, зазначає, що дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, а також змова про вчинення таких дій, публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу. Однак чимало випадків таких пропагандистських та маніпулятивних повідомлень залишаються поза прямим впливом кримінального закону.

Значна суспільна небезпечність масового розповсюдження неправдивої інформації не викликає сумнівів. Однак, досить складно застосувати якусь із вищезгаданих кримінально-правових норм у подібних ситуаціях, оскільки зміст ознак відповідних складів злочинів не охоплює безпосередньо інформаційні провокації, спонукаючи до небажаного розширювального тлумачення відповідних правових норм. Допомогти у формуванні кримінально-правових засобів протидії інформаційним провокаціям може зарубіжний досвід. Зокрема, КК Франції містить положення щодо участі в операції по деморалізації армії з метою заподіяння шкоди національній обороні, або щодо діяння, яке полягає у провокуванні самоозброєння проти державної влади або частини населення тощо. КК ФРН передбачає відповідальність за розповсюдження пропагандистських матеріалів, діяльність яких спрямована проти конституційного ладу країни, проти ідеї взаєморозуміння між народами. Спираючись на досвід європейських країн у регулюванні цього питання, варто розробити подібні кримінально-правові норми в українському законодавстві. Також для зменшення обсягу криміналізації можна запропонувати використання при формуванні юридичного складу відповідних правопорушень таких ознак: «масове розповсюдження», «з використанням загальнонаціональних ЗМІ», «що спричинило істотну шкоду інформаційній безпеці держави» тощо.

Таким чином, інформаційний етап розвитку суспільства ознаменувався появою якісно нового типу війни – інформаційно-психологічної, яка є досить жорстокою та небезпечною в сучасних умовах. Вона не підлягає нормам міжнародного гуманітарного права, її методи настільки різноманітні, що загалом передбачити дії держави-агресора майже неможливо. Об'єктом воєнних маніпуляцій виступає ні в чому невинне населення, яке піддається психологічним маніпуляціям. Тому, дуже важливо у сучасних умовах підтримувати національну міцність та єдність, щоб не допустити зламу в суспільстві та зміни соціальних і національних пріоритетів, а також внести зміни та доповнення до чинного законодавства, які б охороняли суспільні відносини від інформаційно-психологічної тактики ведення війни.

ДЖЕРЕЛА:

1. Закон України «про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 09.01.2007р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16>
2. Про заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України : Указ Президента № 449/2014 від 01.05.2014р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0004525-14>
3. Шаповал Р. В. «Вдосконалення формування та реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки України»;

*Садова Анастасія Олександрівна
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого
2 курс 11 група*

ВПЛИВ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ НА РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Конституційний Суд України як єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні суттєво впливає на науку кримінального права через свої рішення, що містять кримінально-правову інформацію з істотних питань кримінальної, та ставить перед кримінально-правовою юриспруденцією значущі теоретично-практичні завдання.

У рішеннях КСУ з питань кримінального права формується важливі правові позиції, які уточнюють та конкретизують положення закону про кримінальну відповідальність, що відображають принцип верховенства Конституції України в системі законодавства. Як зауважують учені-правознавці, позиції, розроблені КСУ, повинні засвоювати кримінально-правовою доктриною і практикою. Так, В.Я. Тацій і Ю. М. Тодика розглядають правову позицію як висновок загального характеру, здійснений на підставі, в межах повноважень і способом, передбаченими Конституцією і законами України, як результат тлумачення правових норм або їх сукупності, внаслідок чого додається невизначеність у розумінні норм Конституції і законів України, що стали предметом тлумачення. Так само заслуговує на увагу судження науковців про те, що правові позиції органу конституційної юрисдикції є не лише результатом нормативного й казуального тлумачення правових норм, а й виявляють конституційно-правовий зміст чинних законів та інших нормативно-правових актів, усуваючи їх правову невизначеність.

Правові позиції, сформульовані у прийнятих КСУ рішеннях, висновках, ухвалах, набувають самостійних новел як самодостатніх складових, тобто таких, що ухвалюються іменем України, є обов'язковими, остаточними та мають пряму дію.

Рішення КСУ мають ознаку прецеденту, за якою їх розрізняють від інших. Акти КСУ є такими самими прецедентами тлумачення, як й акти та правові позиції Європейського суду з прав людини. В. М. Шаповал зазначає, що рішення і висновки КСУ не можуть мати характер нормативно-правових актів. Компетенцією КСУ не передбачена нормотворча діяльність, через свою практику Суд може частково зняти суперечливість у застосуванні закону, однак не може підмінити законодавця. Правові позиції КСУ мають ознаки джерел права, будучи водночас невід'ємною складовою акта не нормотворчої діяльності – акта судового конституційного контролю.

Правові позиції – це результат діяльності КСУ у формі однозначних, чітко сформульованих загальнообов'язкових правових висновків, роз'яснень, у яких міститься істинне тлумачення, тобто правова оцінка або правове визначення щодо вирішення конкретної юридичної ситуації для всіх суб'єктів юрисдикційної діяльності.

Рішення КСУ з питань кримінальної відповідальності активно впливають на нормативно-правову сферу сучасної юриспруденції шляхом конституційно-інтерпретаційного обґрунтування нормативного змісту категорій та інститутів законодавства про кримінальну відповідальність, запровадження в теорію та практику української кримінально-правової науки нових конституційних категорій і понять тощо. У результаті цього складаються передумови для розширення конституційно-правового сенсу понятійно-категоріального апарату кримінального права, конкретизації правового статусу суб'єктів кримінальних правовідносин через вияв їх конституційної природи, проникнення конституційних принципів у кримінально-правові відносини.

*Сіяно Вячеслав Вікторович
студент 5 курсу 2 групи Інституту
підготовки кадрів до органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого*

ПРАВО ЗАСУДЖЕНИХ НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ

Анотація. В тезах розглянуто питання щодо права засуджених на медичну допомогу. Вказано, що чинним законодавством передбачено та гарантовано право засуджених на медичну допомогу, однак з огляду на низку чинників, право засуджених на охорону здоров'я залишається переважно тільки задекларованим у нормативних актах.

Ключові слова: кримінально-виконавче право, право засуджених на медичну допомогу, охорона здоров'я, лікування, принцип поваги до прав і свобод людини при відбуванні – виконанні покарань.

Анотація. В тезисах рассмотрен вопрос относительно права осужденных на медицинскую помощь. Указано, что действующим законодательством предусмотрено и гарантировано право осужденных на медицинскую помощь, однако учитывая ряд факторов, право осужденных на охрану здоровья остается преимущественно только задекларированным в нормативных актах.

Ключевые слова: уголовно-исполнительное право, право осужденных на медицинскую помощь, охрана здоровья, лечение, принцип уважения к правам и свободам человека при отбывании-исполнении наказания.

Summary. In this thesis we considered the question about the right of convicted persons to medical care. Pointed out that the current legislation provided for and guaranteed the right of convicted persons to medical care, but taking into account a number of factors, the right of convicted persons to medical care remains mostly only in the legal norms.

Keywords: penal law, the right of convicted persons to medical care, health protection, treatment, the principle of respect for human rights and freedoms in the serving-execution of penalties.

Стаття 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [3]. Здоров'я кожної людини має визначальне значення для існування й розвитку будь-якої держави.

Належна охорона здоров'я та можливість реалізації права людини на здоров'я є одним із показників морального та правового розвитку держави та суспільства. Не менш важливим чинником існування нашої країни як правової та соціальної держави є також забезпечення та гарантія даного права засудженим особам, які відбувають покарання у виді позбавлення волі [5, с.5].

Питання забезпечення засуджених правом на медичну допомогу вивчали такі вчені, як: К.А. Автухов, В.А. Бадира, В.С. Батиргарєєва, І.Г. Богатирьов, О.І. Богатирьова, О.В. Гальцова, В. В. Голіна, А. Х. Степанюк, М.В. Романов та інші.

Так, у своїх роботах О.В. Гальцова, зазначає, що право засуджених на медичну допомогу є складовою принципу на повагу до прав і свобод людини при відбуванні – виконанні покарань, що закріплено у ст. 5 КВК України [1,2]. Інші науковці в своїх працях роблять схожі за своїм змістом висновки.

Згідно п.4 ч.1 ст.107 КВК України засуджені до позбавлення волі мають право отримати медичну допомогу та лікування, в тому числі платні медичні послуги за рахунок особистих грошових коштів рідних та близьких в закладах охорони здоров'я, які мають ліцензію Міністерства охорони здоров'я України та не віднесені до відання органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань [4].

Проте недостатньо проголосити право засуджених на медичну допомогу, необхідно, щоб така особа мала реальну можливість його реалізувати.

Тому справедливим є твердження, що право засуджених на медичну допомогу та лікування розуміється як обов'язок адміністрацій колоній виконувати необхідні медичні вимоги, що забезпечують охорону здоров'я засуджених.

Засуджені до позбавлення волі зобов'язані виконувати правила особистої і загальної гігієни, вимоги санітарії. У разі заявленої засудженим відмови від прийняття їжі, якщо це загрожує його життю, допускається примусове годування за медичним висновком. Засуджений має право звертатися за консультацією і лікуванням до установ, що надають платні медичні послуги. Оплата таких послуг і придбання необхідних ліків здійснюються засудженими або їхніми родичами за рахунок власних коштів. Консультавання і лікування у таких випадках здійснюються у медичних частинах колоній за місцем відбування покарання під наглядом

персоналу медичної частини. До положень цієї статті законодавець відсилає і у випадку визначення порядку медико-санітарного забезпечення засуджених до арешту, в той час як медичне обслуговування засуджених до обмеження волі проводиться на загальних підставах відповідно до законодавства про охорону здоров'я органами і закладами охорони здоров'я. Окремими нормами у кодексі регламентується медичне забезпечення військовослужбовців, вагітних жінок та неповнолітніх.

М.В. Романов в свою чергу звертає увагу, що доцільним є введення суворої відповідальності за заподіяння смерті засудженим неналежними умовами тримання. Оскільки в більшості випадків саме неналежні умови тримання засуджених є причиною захворювань серед них. Іншими причинами є неефективні медичні огляди, неефективне та недостатнє лікування засуджених [6]. Яскравим прикладом недбалості з боку посадових осіб є справа «Кац проти України», відповідно до якого неналежне виконання службових обов'язків уповноваженими особами призвело до смерті Ольги Біляк в результаті гематогенно-дисемінованого туберкульоза, який призвів до ураження легенів, печінки, селезінки, інших органів та прогресуючої гнійної пневмонії. Всі ці захворювання розвивалися на фоні супутньої ВІЛ-інфекції. Через відсутність правильного діагнозу не було вжито належних медичних заходів і, отже, смерть Ольги Біляк була опосередковано спричинена діями посадових осіб СІЗО.

Як вбачається чинним законодавством передбачено та гарантовано право засуджених на медичну допомогу, однак з огляду на низку чинників, а саме постійне недостатнє фінансування установ виконання покарань, призводить до того, що право засуджених на охорону здоров'я залишається переважно тільки задекларованим у нормативних актах, хоча, без сумніву, зважаючи на рівень розвитку української економіки, на державному рівні вживаються всі можливі заходи для як найповнішого втілення права на медичну допомогу у життя.

Науковий керівник: доцент кафедри кримінології та кримінально-виконачого права Романов М.В.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гальцова О. В. До питання поваги до прав і свобод людини як міжгалузевого принципу кримінально-виконавчого права [Електронний ресурс] / Олена Володимирівна Гальцова // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/3/57.pdf>.
2. Гальцова О. В. Щодо права засуджених на життя під час відбування покарання [Електронний ресурс] / Олена Володимирівна Гальцова // Юридичний науковий електронний журнал. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://lsej.org.ua/1_2017/33.pdf.
3. Конституція України : зі змінами.-Х.:Право,2018.-76 с.
4. Кримінально-виконавчий кодекс України: станом на 1 вересня 2017 року.-Х.-Право,2017,-260 с.
5. Рябих Н. В. Забезпечення в Україні прав засуджених до позбавлення волі на охорону життя та здоров'я : дис. канд. : 12.00.08 / Рябих Наталія Володимирівна – Київ, 2016. – 252 с.

6. Романов М. В. Медичне та соціально-побутове забезпечення засуджених [Електронний ресурс] / М. В. Романов. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://khp.org/index.php?id=1239801176>.

Черняченко Дмитро Борисович

студент 3 курсу

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ВИЗНАННЯ НЕКОНСТИТУЦІЙНОЮ СТ. 368² «НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ» КК УКРАЇНИ: «ЗА» і «ПРОТИ»

1. Корупція є суттєвою перешкодою на шляху реалізації прав людини та становлення України соціальною, правовою державою. Відповідно до ст. 20 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. одним із різновидів цього явища є незаконне збагачення. Під останнім світове співтовариство розуміє значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи і які вона не може раціонально обґрунтувати. Надаючи визначення незаконному збагаченню, крім того, ст. 20 названого міжнародно-правового акту містить указівку на те, що кожна Держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання згаданого діяння злочином. Як відомо, Україна визначилася із необхідністю криміналізації незаконного збагачення. Так, у 2011 р. законодавцем було сконструйовано склад цього злочину та доповнено Кримінальний кодекс України (далі – КК України) статтею 368² [1]. У подальшому редакція цієї статті неодноразово зазнавала змін, а у 2019 р. вона була визнана такою, що не відповідає Конституції України. При цьому Конституційний Суд України наголосив, що протидія корупції в Україні є завданням виняткового суспільного та державного значення, а встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення – це важливий юридичний засіб реалізації державної політики [2]. Тож питання криміналізації цього діяння не було закрито назавжди. Задля прогнозування того, яким чином воно може бути вирішено, та визначення авторської позиції із цього питання, звернемося до праць правників харківської школи кримінального права.

2. В. Киричко глибоко переконаний в тому, що норма про кримінальну відповідальність за незаконне збагачення суперечила окремим положенням КК України та Конституції України. Зокрема, криміналіст дійшов наступних висновків:

- фактична наявність у особи активів у значному розмірі, щодо яких немає доказів законності їх набуття особою, як підстава притягнення до відповідальності, суперечить положенням Загальної частини КК України, що передбачені ст. ст. 2, 11 КК України, відповідно до яких до фактичної підстави кримінальної відповідальності за будь-який злочин обов'язково входить винне вчинення суб'єктом злочину суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України (а не факти, які вже існують у реальній дійсності) [3, с. 147];

- презумпція «незаконності» активів, нібито здобутих шляхом учинення особою умисних незаконних дій, є порушенням ч. 3 ст. 62 Конституції України щодо неприпустимості обґрунтування винуватості припущеннями [3, с. 148];

- негативні наслідки викладеного проявляються або можуть проявитися у реальному порушенні прав багатьох людей при застосуванні кримінально-правової норми, передбаченої

ст. 368² КК України (що є доказом порушення принципу законності та верховенства права) [3, с. 148].

О. Харитонова має іншу точку зору з приводу розглядуваної проблематики. На думку криміналістки, норма, закріплена ст. 368² КК України, відповідає положенням законодавства України про кримінальну відповідальність та Основного Закону України. На підтвердження своєї позиції вона наводить наступні аргументи:

- тягар доказування, відповідно до європейської практики, в розрізі фактичного (первинного) та переконливого (остаточного) доказування повністю лежить на стороні обвинувачення, за винятком рідкісних випадків часткового звільнення від нього (в цьому проявляється принцип презумпції невинуватості: якщо прокурор не впорається із всебічним достатнім обґрунтуванням покладеного на особу обвинувачення, то всі сумніви згідно зі ч. 3 ст. 62 Конституції України тлумачаться на користь обвинуваченого) [4];

- практика ЄСПЛ встановила «тест на пропорційність» щодо обмеження будь-яких правових презумпцій у національному законодавстві, в тому числі, і щодо презумпції невинуватості (презумпція невинуватості може бути порушена в разі використання презумпцій фактів чи права, але в розумних межах з урахуванням того, що знаходиться під загрозою, із дотриманням прав захисту, а заходи, що використовуються, повинні бути розумно пропорційні легітимній меті, яка переслідується) [4].

Як бачимо, в межах однієї школи кримінального права з одного і того ж питання наявні протилежні точки зору. Останнє свідчить на користь гостро дискусійного характеру досліджуваної проблематики та ймовірності як позитивного, так і негативного вирішення питання щодо можливості формалізації кримінального переслідування за незаконне збагачення у світлі положень Основного Закону України та КК України.

3. Згідно із результатами моніторингу, проведеного організацією Transparency International у 2018 році, Україна займає 120 місце зі 180 позицій. Це є доказом високої корумпованості владних структур, несприятливого інвестиційного клімату, недотримання прав та свобод людини, гальмування розвитку правової державності України. Вочевидь, за такого стану норма про кримінальну відповідальність за незаконне збагачення є продуктом соціального запиту. Остання може бути дієвим механізмом запобігання корупції. Тому ми висловлюємо сподівання стосовно того, що найближчим часом Верховна Рада України проявить політичну волю і поповнить «правовий арсенал» антикорупційних структур нормою про кримінальну відповідальність за незаконне збагачення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 12.05.2019).

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статі 368² Кримінального кодексу України від 26.02.2019 №1-п/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#n68> (дата звернення 12.05.2019).

3. Киричко В. Законодавчий вірус у системі КК України: визначення і актуалізація проблеми на прикладі ст. 368² КК «Незаконне збагачення». *Проблеми законності*. 2016. Вип. 133. С. 142–151.

4. Харитонова О. Рішення КСУ щодо незаконного збагачення: корозія аргументації.
URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/184657_rshennya-ksu-shchodo-nezakonnogo-zbagachennya-korozya-argumentats (дата звернення 12.05.2019).

5. Рейтинг сприйняття корупції від Transparency International 2018. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#/> (дата звернення 12.05.2019).

Шалуня Катерина Сергіївна
Студентка 3 групи 5 курсу
Інституту з підготовки кадрів для
органів юстиції НЮУ ім. Ярослава Мудрого

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ

Питання соціальної адаптації засуджених до будь-якого виду покарання є важливим аспектом для досягнення такої мети покарання як виправлення, оскільки при засудженні особа зазнає правообмежень різного ступеню та характеру.

Однак, найбільшій увазі заслуговує соціальна адаптація осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. Це пояснюється тим, що саме ця категорія засуджених зазнає найбільшого кола правообмежень, зокрема, ізоляції від суспільства різного ступеня.

Соціальна адаптація осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, є складним, багатограним процесом, який поєднує у собі сукупність заходів та засобів, спрямованих на виправлення такої особи, її розвиток та налагодження суспільних зв'язків.

На ефективність цього процесу впливає чимало факторів: зовнішні – умови, обставини, оточення, які безпосередньо позитивно чи негативно впливають на особу; внутрішні – властивості, що свідчать про бажання особи стати іншим, налагодити важливі зв'язки з суспільством.

Вважається, що соціальна адаптація звільнених від відбування покарання проходить у три етапи:

- 1) етап безпосереднього пристосування (звільнений з перших днів вирішує життєві проблеми з трудовим і побутовим влаштуванням);
- 2) етап засвоєння соціально-позитивних ролей (пов'язаний з моральними та психологічними проблемами);
- 3) етап правової адаптації (закріплення корисних звичок, ціннісних орієнтацій) [1, с. 264–265].

Законом України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» у частині визначення поняття «*соціальна адаптація*» зазначає, що соціальна адаптація – процес засвоєння звільненими особами соціального досвіду з метою повернення їх до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві.

Зрозуміло, що у кожного засудженого є свої невідкладні і найважливіші завдання, без яких неможлива подальша соціальна адаптація. Це те, що першочергово має визначатися на етапі підготовки до звільнення. Основними проблемами, які потребують термінового вирішення на даному етапі, як правило, є побутові питання і працевлаштування.

При підготовці засуджених до звільнення та визначення можливих шляхів їх побутового влаштування, адміністрації установ виконання покарань необхідно дотримуватись норм Закону України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк». Зокрема, варто пам'ятати, що одним з основних принципів у здійсненні соціального патронажу є: добровільність вибору чи відмови від підтримки (послуг, допомоги); адресність та індивідуальний підхід; конфіденційність. Таким чином, якщо особа відмовляється від проведення відносно неї заходів соціальної адаптації, примушування до таких заходів призведе виключно до негативного результату. Відповідним органам необхідно проводити свою роботу таким чином, щоб особи, які потребують такої допомоги, могли довіритися в цьому питанні відповідним посадовим особам. Таким чином будуть найкраще реалізовуватися нормативні положення, які регулюють питання соціальної адаптації.

На сьогоднішній день, з набранням чинності Законом України «Про пробацію» функція соціальної адаптації осіб належить органу пробації, який спільно з органами державної влади, а також місцевого самоврядування допомагає засудженим, які готуються до звільнення, у визначенні місця проживання після звільнення, влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених, працевлаштуванні працездатних осіб, а також допомагає звільненим особам до соціального пристосування. На цих етапах, головним завданням органу пробації, є не тільки недопущення можливості вчинення повторних злочинів, але й кореляція поведінки особи та сприяння соціальній адаптації.

Водночас, органами та спеціалізованими установами системи соціального захисту населення вкрай повільно проводиться робота щодо надання допомоги звільненим особам. Зокрема надання послуг, спрямованих на їх соціальну адаптацію. Як вже зазначалося вище, важливим етапом в процесі соціальної адаптації звільнених осіб є підготовка засуджених до звільнення. Проте участь органів та установ системи соціального захисту населення у процесі підготовки до звільнення засуджених осіб, особливо участь в інформаційно - роз'яснювальній роботі, проходить формально [2, с.313].

Основний акцент у проведенні безпосередньо соціального патронажу звільнених зроблено на Центр соціальної адаптації, оскільки основною метою діяльності Центру є ресоціалізація, соціальна адаптація звільнених. Водночас кількість таких установ протягом останніх кількох років залишається стабільно низькою, а мережа центрів соціальної адаптації не розвивається.

Отже, проблеми соціальної адаптації колишніх засуджених, які є загальнодержавною справою, необхідно вирішувати на державному рівні. Це, своєю чергою, вимагає чіткого формування пріоритетів, принципів і організаційних засад політики держави щодо осіб, звільнених з місць позбавлення волі, та законодавчого закріплення системи соціальних, правових та організаційних умов надання цій категорії громадян соціальної допомоги. Досягнення мети соціальної адаптації звільнених осіб на всіх рівнях потребує виділення коштів з місцевих бюджетів з метою забезпечення виконання відповідних програм і планів заходів. Такий варіант в умовах сьогодення є неефективним з огляду на те, що пріоритетними вважаються питання соціального захисту інших незахищених верств населення, зокрема безпритульних дітей, громадян похилого віку, інвалідів тощо.

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Романов М.В.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Школа С. М. Соціальна адаптація амністованих і помилуваних осіб: проблемна теорія і законодавства / С. М. Школа. // Науковий Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – №2. – С. 263–272. [Електронний ресурс] - Режим доступу до ресурсу: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsvy/02_2012_2/12shsmtiz.pdf

2. Сас В. О. До питання соціальної адаптації осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: реальний стан та шляхи покращення [Електронний ресурс] / В. О. Сас. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <http://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2018/05/Zbirnik-II-zaochna-NPK-ilovepdf-compressed.pdf#page=311>.

*Гнилосир Юлія Станіславівна
студентка 2 курсу Полтавського юридичного
інституту Національного юридичного
університету ім. Ярослава Мудрого
Науковий керівник: Бражник Андрій Анатолійович
кандидат юридичних наук, асистент кафедри
кримінального права та кримінально-правових дисциплін*

ПРОБЛЕМИ ПОМИЛУВАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Наша держава як учасниця Ради Європи, ООН взяла на себе зобов'язання дотримуватися основних стандартів у галузі захисту прав людини і громадянина.

В Україні існує та діє основоположний принцип права – принцип гуманізму. Він знаходить своє відображення у всіх нормативно-правових актах, у тому числі і у кримінальному законодавстві. Згідно з Кримінальним Кодексом довічне позбавлення волі є найсуворішим покаранням, який був введений в національне законодавство замість норми про смертну кару. Проте, незважаючи на те, що наша держава йде шляхом гуманізації виконання покарань, є проблемним застосування довічного позбавлення волі, яке деякі науковці порівнюють з «очікуванням смерті» [1].

Розділ 12 КК регламентує можливості звільнення особи від покарання, зокрема на підставі акту про помилування. Для осіб, засуджених до довічного позбавлення волі немає можливості умовно-дострокового звільнення від покарання, тож єдиний спосіб, який існує – це помилування. Варто наголосити, що цим актом може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років [2].

У законодавстві не існує чіткого визначення поняття «помилування». У правовому значенні помилування – це звільнення від відбування покарання індивідуальним рішенням Президента України щодо заміни призначеного судом покарання відносно кожного засудженого [3].

Практика застосування акту про помилування говорить про тенденцію зменшення кількості виданих Президентом Указів. Так, у 2000 році помилувано 1351 особу, а в 2018 році – 14 осіб з яких лише одній особі, яка була засуджена до довічного позбавлення волі покарання було замінено на 27 років і 9 місяців позбавлення волі. Саме цей випадок є єдиним за всю історію незалежності України.

Згідно з п. 4 Положення про порядок здійснення помилування у випадку засудження особи до довічного позбавлення волі, клопотання про її помилування може бути подано після відбуття нею не менше двадцяти років призначеного покарання [1]. Якщо звернутися до досвіду європейських країн з розвинутою системою виконання покарань, то для того, щоб мати можливість бути звільненою від довічного позбавлення волі мінімальний відбутий особою строк має становити: у Франції – 18 років, Німеччині – 15 років, Швеції – 10 років, Австрії – 15 років. Тобто в Україні цей строк є досить великим. Також проблемним є питання чи слід враховувати відбуті особою 20 років покарання в 25 років, які слід відбутися після видачі акту про помилування [4].

Також науковці наголошують на існуванні прогалини у національному законодавстві пов'язаною з відсутністю закону, який би врегулював питання, пов'язані з актом помилування. Потреба у законі обумовлена, по-перше, відсутністю у положенні чітких критеріїв, обставин (наприклад, особа засудженого, його поведінка протягом відбування покарання), які будуть братися до уваги при прийнятті відповідного рішення про помилування. Доречно зазначити, що у більшості країн, де застосовується такий вид покарання як позбавлення волі, існує встановлена процедура, що дозволяє оцінити готовність особи до звільнення від покарання. Міжнародна практика свідчить про існування «права на надію», що означає право засудженого передбачати реальну можливість отримання помилування, якщо наявні чітко визначені у нормативно-правовому акті умови. По-друге, варто звернути увагу на те, що порядок здійснення помилування в Україні затверджений Указом Президента. Як відомо, цей вид актів Глави держави видається і в подальшому виконуються ним самим. Таким чином можна ставити під сумнів один із принципів здійснення державної влади – неупередженість.

Для подальшої нормотворчої та правозастосовної практики вважаємо за необхідне аналізувати та застосовувати прецедентне право Європейського суду, зокрема хочемо звернути увагу на рішення ЄСПЛ у справі «Петухов проти України №2». У своїй скарзі громадянин вказував на неналежну медичну допомогу, яку він потребував у зв'язку з множинними переломами стегна та хронічною формою туберкульозу, а також на те, що його покарання у виді довічного позбавлення волі де-юре і де-факто неможливо скоротити. Слід зазначити, що Конвенція не забороняє застосовувати покарання у виді довічного позбавлення волі, проте для того, щоб це покарання відповідало статті 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, необхідна юридична та фактична можливість його скорочення та звільнення. У рішенні наголошується, що зважаючи на всі обставини справи, з урахуванням прецедентного права закінчення довічного позбавлення волі через смертельну хворобу не можна вважати можливістю звільнення від покарання. Суд вважає, що для виконання рішення України може знадобитися реформування системи перегляду вироків щодо довічного

ув'язнення, оскільки Україна повинна гарантувати особі механізм перегляду та помилування, що дозволив би особі передбачувати право на звільнення на основі визначених обставин [5].

Отже, для подальшої гуманізації системи виконання покарань варто визначити чіткий перелік обставин за яких особа може розраховувати на отримання цієї можливості, зменшити мінімальний строк відбування покарання для подачі клопотання про її помилування саме на рівні Закону України з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Мальчевська А., Микитась І. Актуальні питання помилування засуджених до довічного позбавлення волі. Порівняльно-аналітичне право. 2015. №6. С. 262-269
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Ніколаєнко Т. Амністія та помилування як підстави звільнення від кримінальної відповідальності та покарання / Тетяна Ніколаєнко // Кримінальне право. – 2009. – № 10. – С. 68-71
4. Про Положення про порядок здійснення помилування : Указ Президента України від 21.04.2015 № 223/2015 // Урядовий кур'єр. - 25 квітня 2015. - № 76.
5. CASE OF PETUKHOV v. UKRAINE (No. 2) від 12.03.2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-191703%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-191703%22]})

Секція кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність;

*Войтович Євген Михайлович,
ад'юнкта кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ України*

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА У РОЗСЛІДУВАННІ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗНИКНЕННЯ ЛЮДИНИ

12 липня 2018 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти», який вступив у законну силу 2 серпня 2018 року. Цим законом внесено зміни до ряду нормативно-правових актів, зокрема до Кримінального кодексу України, який доповнено статтею 146-1 «Насильницьке зникнення».

До вказаного часу було відсутнє належне регулювання правового статусу осіб, зниклих безвісти, що було прогалиною чинного законодавства України.

Як і поранені, хворі, позбавлені волі та загиблі, зниклі безвісти є постраждалими від конфлікту особами й мають право на повагу та захист.

Проведення ефективного, повного та всебічного досудового розслідування на початковому етапі залежить в першу чергу від якості проведення огляду місця події, що може мати вирішальне значення для встановлення істини у кримінальному провадженні, пов'язаному із насильницьким зникненням людини.

Виявлення, фіксація слідової картини на місці вчинення злочину, вилучення предметів, їх частин, мікрооб'єктів, біологічного матеріалу, одорологічних слідів, їх правильне пакування є практично неможливим без залучення до проведення слідчої дії спеціаліста.

Відповідно до частини 3 статті 237 Кримінального процесуального кодексу України слідчому для участі в огляді місця події надано право запросити спеціалістів.

Процесуальне становище спеціаліста у кримінальному провадженні визначено статтею 71 Кримінального процесуального кодексу України, де зазначено, що спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Злочин, відповідальність за вчинення якого передбачено ст. 146-1 КК України, віднесено до підслідності органів досудового розслідування Національної поліції України, тому при визначенні порядку залучення спеціаліста у цьому випадку слід керуватись положеннями Наказу Міністерства внутрішніх справ України № 1339 від 03.11.2015 «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» (далі Інструкція).

Вказаною Інструкцією визначено, що за рішенням начальника органу досудового розслідування до участі у огляді місця події можуть бути залучені інспектори-криміналісти та спеціалізована пересувна лабораторія Експертної служби МВС.

Кваліфіковане насильницьке зникнення, згідно ч. 4 ст. 12 КК України, відноситься до категорії тяжких злочинів і для проведення огляду місця події доцільно залучати саме пересувну лабораторію Експертної служби МВС України з огляду на те, що вказані злочини в умовах тимчасової незаконної окупації території Автономної Республіки Крим та військових дій в окремих районах Донецької та Луганської областей мають особливе значення і суспільний резонанс.

Безумовно стан матеріального-технічного забезпечення експертної служби МВС України та підрозділів техніко-криміналістичного забезпечення територіальних органів Національної поліції України є однією з найбільш актуальних проблем, що є перепорою для належного виконання професійних обов'язків, однак в останній час спостерігається позитивна тенденція до її вирішення.

В цілому на сьогодні спеціалісти мають можливості не тільки для формального фіксування і вилучення слідової інформації, а й для проведення експрес-досліджень окремих слідів або предметів, що мають значення речових доказів, які вимагають застосування спеціальних засобів. До таких дій можна віднести проби на наявність крові у плямах речовини, схожої на кров, використання маркерів, лакмусових папірців, газоаналізаторів, виявлення виділень людини за допомогою ультрафіолету, використання світлофільтрів, або електронно-оптичних перетворювачів для прочитання написів у пошкоджених документах, проведення радіорозвідки із встановлення координат базових станцій операторів телекомунікацій тощо.

Разом з тим, будь-яких висновків у протоколі щодо виявлених слідів спеціаліст не має права робити. Такі висновки слідчий використовує для вибору тактичних прийомів огляду, висунення слідчих версій, планування розшуку злочинця та встановлення інших обставин.

Під час огляду насильницького зникнення людини спеціаліст одноособово чи у складі групи або пересувної лабораторії покликаний допомогти слідчому визначитись із рядом важливих обставин вчиненого злочину, зокрема про характер події, що мала місце, чи саме на місці огляду відбулось насильницьке зникнення, встановлення шляхів підходу та відходу злочинців, їх кількості, орієнтовного часу вчинення злочину, використаних засобів пересування та знарядь вчиненого злочину, а також інформації про те хто і звідки міг бачити те, що відбувалося на місці події. Під час фіксації виявленої слідової інформації в протоколі спеціалісти надають допомогу слідчому в описі специфічних ознак предметів, об'єктів, що підлягають вилученню, в тому числі і про спосіб виявлення.

Таким чином, участь спеціаліста на початковому етапі розслідування насильницького зникнення людини важко переоцінити, адже без цього учасника кримінального провадження практично не можливо досягти мети огляду та подальшого позитивного процесуального результату.

Лейба Олена Анатоліївна
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМИ УСУНЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ПОЛІСЕМІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Юридична термінологія є маловивченим феноменом в теорії права. Незважаючи на певну увагу науковців до тематиці юридичної термінології, необхідно відмітити, що до цього часу не досліджені системні особливості юридичної термінології, немає єдності думок щодо її властивостей та видів; майже не проводилося досліджень стосовно галузевих особливостей юридичної термінології, специфіки її тлумачення тощо. Між тим без юридичної термінології неможна уявити будь-який нормативно-правовий акт. Оперування юридичною термінологією є важливим чинником усвідомлення сутності закону, спілкування юристів та розуміння ними один одного.

Одноманітне використання юридичних термінів відіграє важливу роль під час правозастосування. Однак, останнім часом слід констатувати «недбале» ставлення законодавця до використання юридичної термінології. Одним із поширених дефектів законотворення є полісемія, тобто використання у тексті закону багатозначних термінів. При цьому, якщо у одних випадках при полісемії зміст терміну може бути встановлений, виходячи з контексту його використання, то в інших випадках – проблема полісемії не вирішується врахуванням контекстного значення, а застосування наявних способів тлумачення тексту закону не забезпечує однозначної відповіді, що породжує правову невизначеність та складності при правозастосуванні. У кримінальному судочинстві прикладом такої ситуації є використання законодавцем у Кримінальному процесуальному кодексі 2012 р. (далі - КПК) ідентичного термінологічного позначення – «судовий розгляд» як для назви стадії розгляду провадження у суді першої інстанції (глава 28 КПК), так і для найменування її окремого (другого) етапу, який передбачає дослідження доказів (ст. 347 КПК). Відмітимо, що вказана ситуація виникла з прийняттям КПК 2012 р., оскільки у раніше чинному законодавстві другий етап стадії судового розгляду іменувався судовим слідством. При цьому показово, що з погляду загальнонавживаного побутового розуміння термін «судовий розгляд» не є багатозначним – таким його робить саме законодавець, надаючи гл. 28 КПК (яка охоплює процедуру від відкриття судового засідання й до проголошення судом остаточного рішення у справі) загальну назву «Судовий розгляд», але при цьому зазначаючи у ч. 2 ст. 347 КПК, що «судовий розгляд починається з оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта». У свою чергу, у випадках, коли КПК визначає юридичну підставу для початку, зміни, або припинення правовідносин із використанням терміну «судовий розгляд», вказане подвійне значення останнього призводить до істотних складнощів у праворозумінні і правозастосуванні. Зокрема, найбільш яскравим прикладом такої ситуації може бути положення ч. 1 ст. 128 КПК, відповідно до якої цивільний позов у кримінальному процесі може бути пред'явлений «до початку *судового розгляду*». При цьому позиції науковців з приводу визначення моменту заявлення цивільного позову в кримінальному процесі (до початку стадії судового розгляду чи

до початку її другого етапу) є діаметрально-протилежними, що ілюструє негативні наслідки наявності законодавчої полісемії у даному питанні.

Стосовно ж шляхів вирішення даної проблеми, то можна запропонувати два варіанти: або усувати дефект шляхом законодавчої корекції, або намагатися подолати його негативні наслідки із застосуванням системного та логічного тлумачення. Щоправда, на наш погляд, доречно скоріше ставити питання саме про внесення змін до тексту закону, оскільки, по-перше, спроби інтерпретації у цій ситуації породжують полярність позицій і не забезпечують єдності праворозуміння, а, по-друге, коректність і виправданість використання терміну «судовий розгляд» для найменування другого етапу судового розгляду як стадії – у цілому викликає сумніви.

У свою чергу, рух по шляху вирішення даної проблеми через внесення змін до законодавства породжує запитання щодо найменування вказаного етапу. В даному аспекті, на наш погляд, можливими є принаймні три алгоритми для вироблення законодавчих пропозицій: а) повернення найменування, яке існувало в Кримінально-процесуальному кодексі 1960 р. (далі – КПК 1960 р.) – «судове слідство»; б) запозичення назви з іншої процесуальної галузі (наприклад, відповідно до ЦПК етап дослідження доказів іменується «розгляд справи по суті» (ст. 173 ЦПК)); в) пропозиція нового найменування, яке максимально точно відповідатиме суті позначуваного поняття та сучасній парадигмі кримінальних процесуальних правовідносин.

Перші два із запропонованих варіантів, на наш погляд, не є бездоганними з наступних міркувань.

Так, повернення найменування, яке існувало в КПК 1960 р. – «судове слідство», безумовно, вирішило б проблему термінологічної полісемії та внесло чіткість у питання термінологічних меж пред'явлення цивільного позову. Разом із тим, на наше переконання, законодавча термінологія доволі часто несе в собі не лише нормативне, а ще й ідеологічне навантаження, відображуючи соціально-політичні реалії у яких створюється і діє нормативний акт. Доволі показовим у цьому аспекті є й термін «судове слідство», який по суті акцентує увагу на активній (слідчій) ролі суду, спрямуванні його роботи на відшукання об'єктивної істини, що є характерним в першу чергу для розшуково-інквізиційного, але не для змагального типу кримінального процесу. На сьогодні активність суду, спрямована на пошук об'єктивної істини, ставить в доктрині кримінального процесу під сумнів. То ж, вирішення піднятого питання шляхом повернення до термінології КПК 1960 р. є неприйнятним.

Шлях запозичення назви з іншої процесуальної галузі, зокрема із цивільного процесу, де відповідний етап судового розгляду іменується «розгляд справи по суті» (ст. 173 ЦПК), на наш погляд, також не є досконалим. Річ у тім, що термінологічна конструкція «розгляд справи по суті» не достатньо точно відображує позначуване поняття. Адже доволі складно стверджувати, що наступні етапи, передбачені як ЦПК, так і КПК (зокрема, судові дебати, в рамках яких сторони аналізують досліджені докази і надають їм свою оцінку, а також робота суду в нарадчій кімнаті) не охоплюється терміном «розгляд справи по суті».

Тож, на наше переконання, вирішенням проблеми має стати пропозиція нового найменування, яке максимально точно відповідатиме суті позначуваного поняття та сучасній парадигмі кримінальних процесуальних правовідносин. Вбачається, що доволі влучним (як з позиції термінології, так й з погляду ідеології сучасного кримінального процесу) стане така

назва другого етапу стадії судового розгляду як «Дослідження доказів». По-перше, вказане термінологічне позначення цілком точно відобразить сутність діяльності суду й сторін в рамках позначуваного етапу, а, по-друге, відповідатиме засаді безпосередності дослідження доказів та змагальній парадигмі сучасного кримінального процесу. Також можна запропонувати другий варіант. Якщо спиратися на назву ст. 363 КПК та її зміст, то можна визначити цей етап судового розгляду «з'ясування обставин та перевірка їх доказами».

*Суржик Вячеслав Геннадиевич
старший судебный эксперт сектора экономических исследований
Черниговского научно-исследовательского
экспертно-криминалистического центра
МВД Украины, г. Чернигов, Украина
кандидат экономических наук, доцент*

НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ СУДЕБНЫХ ЭКСПЕРТИЗ В УКРАИНЕ

Успешное расследование криминального производства зависит от процессуально грамотного проведения следственных действий, а также судебных экспертиз [1]. Целью проведения экспертизы есть выяснение обстоятельств, касающихся предмета доказывания в криминальном производстве, которые имеют значение как доказательные факты. Эти обстоятельства должны быть выяснены судебным экспертом на основе проведенных им исследований. В тех случаях, когда вопрос хотя и имеет специальный характер, но не требует специальных знаний и проведения исследований, экспертиза проводиться не должна. Этим и отличается экспертиза от допроса эксперта или консультативной деятельности, которая заключается в получении разъяснений или дополнений к выводу, подготовленного этим экспертом.

Судебная экспертиза является наиболее квалифицированной формой использования специальных знаний в криминальном производстве. Она значительно расширяет возможности следствия и суда, позволяя использовать в процессе расследования и судебного рассмотрения криминальных производств все современные научно-технические средства. В соответствии со ст. 1 Закона Украины «О судебной экспертизе», судебная экспертиза - это исследование на основе специальных знаний в области науки, техники, искусства, ремесла и т.д. объектов, явлений и процессов с целью предоставления вывода по вопросам, которые являются или будут предметом судебного рассмотрения [2].

Учитывая то, что круг источников доказательств является исчерпывающим и четко определен в законе: показания, вещественные доказательства, документы, выводы экспертов (ст. 84 УПК Украины), становится понятным, что любое доказательство, полученное в соответствии с требованиями закона, должно для следствия и суда иметь весомое значение. А поскольку вывод эксперта есть источником доказательства и ложится в основу доказывания в уголовном производстве, то эксперт помогает установить фактические данные, на основе которых в определенном законом порядке следователь (прокурор, суд) устанавливает наличие или отсутствие фактов и обстоятельств, имеющих значение для уголовного производства и которые подлежат доказыванию.

Как показывает следственная и судебная практика, именно путем проведения экспертиз раскрывается большая часть преступлений, но при этом, вывод эксперта не должен быть наперед установленной доказательной силой, или иметь преимущества перед другими доказательствами. То есть, переоценка доказательного значения вывода эксперта (как и других доказательств и их источников), приводит к следственным и судебным ошибкам, и принятию незаконного и необоснованного решения в криминальном производстве, которое подлежит изменению или отмене.

Конечно, судебная экспертиза постоянно развивается путем создания новых, и усовершенствования существующих методик исследования и находит все больше применения в следственной и судебной практике. Как показывает изучение материалов уголовных производств, наиболее распространенными видами экспертиз являются:

судебно-экономическая, товароведческая, судебно-медицинская, дактилоскопическая, техническая экспертиза документов, компьютерно-техническая экспертиза, экспертиза горюче-смазочных материалов и спиртосодержащих смесей, экологическая.

Достаточно дискуссионный вопрос о сроках проведения экспертиз. Так, в соответствии с п. 15 раздела 1 «Инструкции по организации проведения и оформления экспертных производств в подразделениях Экспертной службы Министерства внутренних дел Украины» [3], в зависимости от сложности исследования, установлены сроки:

до 10 дней - по материалам, которые относятся к категории простых исследований;

до 30 дней - по материалам, которые относятся к категории исследований средней сложности;

до 60 дней - по материалам, которые относятся к категории сложных исследований;

до 90 дней - по материалам, которые относятся к категории исследований особой сложности.

В случае значительной загрузки эксперта, когда в его производстве находится одновременно более десяти экспертиз или меньшее количество экспертиз, если они сложные, указанные сроки могут быть пересмотрены или установлены дополнительно с учетом необходимого реального (разумного) срока на их выполнение.

Если судебную экспертизу или экспертное исследование не может быть выполнено в течение 30 дней, более длительный срок устанавливается с письменного согласия инициатора после предварительного изучения экспертом предоставленных материалов.

Предварительное изучение материалов при проведении простых и средней сложности исследований не должна превышать соответственно пяти и десяти рабочих дней при сложных и особо сложных исследованиях - соответственно пятнадцати и двадцати рабочих дней.

В случае отказа инициатора, который назначил судебную экспертизу или экспертное исследование, согласовать предложенный более длительный срок проведения судебной экспертизы, ему предоставляется предложение о назначении проведения экспертизы другими субъектами судебно-экспертной деятельности, определенными в статье 7 Закона Украины "О судебной экспертизе", при этом материалы возвращаются инициатору.

В случае невыполнения заявленного экспертом ходатайства в течение 45 дней со дня направления ходатайства о предоставлении дополнительных или сравнительных материалов и совершение других действий, связанных с проведением экспертизы, при поступлении от

инициатора (лица или органа, назначивших судебную экспертизу) письма о продлении срока выполнения заявленного ходатайства, срок исполнения запроса может быть продлен до 30 дней.

Действующим Уголовным процессуальным кодексом Украины сроки проведения экспертиз не определены. По нашему мнению, сроки проведения экспертиз в уголовном производстве не должны превышать максимального срока расследования преступлений, который составляет 12 месяцев (ч. 1 ст. 219 УПК Украины) [1]. Учитывая указанное, предлагаем решить эту проблему путем совершенствования норм действующего УПК Украины в части установления сроков проведения судебных экспертиз в уголовном производстве.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651>.
2. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 № 4038-XII. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
3. Інструкція з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України, затверджена наказом МВС України від 17.07.2017 № 591. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1024-17>.

Власенко Дмитро Анатолійович
Студент 3 курсу, 15 групи
Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ПРИМУСОВЕ ВІДБРАННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ ЗРАЗКІВ ПОЧЕРКУ

Стаття третя Основного Закону проголошує життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність, безпеку людини найвищою соціальною цінністю в Україні, а державу зобов'язує відповідати за свою діяльність. Ці гарні положення Конституції втілюються в життя також і щодо осіб, які є учасниками кримінального провадження.

Боротьба зі злочинністю вимагає рішучих дій. Швидке, повне і неупереджене розслідування є одним із завдань кримінального провадження (ст. 2 КПК). Та іноді його ефективність прямо залежить від готовності органів досудового розслідування та суду в особі слідчого судді обмежити вказані конституційні права і свободи людини.

Освідування є одною із важливих слідчих (розшукових) дій, передбачених чинним кримінальним процесуальним законом (с. 241 КПК).

Юридичною підставою для проведення освідування є постанова прокурора. Такі зміни було запроваджено з 2012 року. Однак науковці і досі не дійшли згоди. Одних – тих, хто надмірно переймається захистом прав і свобод людини, такі новації влаштовують. Інші ж згадують відточену «радянську школу» і наполягають, що питання освідування має вирішувати слідчий. Маємо конфлікт: **якомога більший захист прав і свобод людини проти економії часу та (можливо) більшої ефективності проведення освідування.**

Фактичні підстави для прийняття рішення про освідування конкретизовано наведені в ч. 1 ст. 241 КПК, у дублююванні яких немає потреби.

З метою недопущення вчинення дій, що принижують честь і гідність процесуальний закон встановлює заборону слідчому чи прокурору бути присутнім при освідуванні особи іншої статі у тому випадку, якщо є необхідність її оголювати. При цьому на лікаря ця норма не поширюється, а навпаки – за згодою освідовуваної особи дозволено проводити цю слідчу (розшукову) дію лікарем іншої статі.

Питання про добровільність проходження освідування є надзвичайно складним та у більшості випадків залежить скоріше не від особи як особистості та її психічного ставлення до того, що її збираються оголювати, роздивляти частини тіла та виявляти «щось», а від професіоналізму та тактичності слідчого чи прокурора. Грубе, зневажливе та зухвале поведження останнього явно не сприятимуть співпраці. Особа може відмовитися проходити добровільно освідування і в такому випадку виникає конфліктна ситуація, яка не повинна уповільнювати розслідування. За таких обставин слідчий чи прокурор повинен докласти максимальних зусиль аби переконати особу у добровільному проходженні освідування та роз'яснити всі «мінуси» відмови. Тобто примус застосовується як винятковий засіб, а такі дії мають бути безпечними не тільки для життя і здоров'я такої особи, а й для її гідності.

Проте коли мова йде відібрання зразків підпису/почерку, то за постановою прокурора слідчий пропонує особі щось написати. Цей зразок буде експериментальним для наступного проведення експертизи. У тому випадку коли мова йде про примусове відібрання, то мова лише йде про біологічні зразки, тому що примусити особу писати навряд чи можна уявити. Слідчий же не може взяти руку особи і водити нею по паперу. Тобто постає питання як цей примус виконувати.

Якщо поглянути на практику Європейського суду з прав людини, то, наприклад, у справі «Яллох проти Німеччини» двоє поліцейських у цивільному одязі помітили, як заявник дістав з рота два маленькі пластикові пакети і швидко передав їх іншій особі за гроші. Припустивши, що у пакетах містились наркотики, правоохоронці негайно підійшли до заявника. Фактично у заявника наркотиків не виявили. Місцевий прокурор розпорядився змусити заявника вжити блювотний засіб, аби таким чином добути пакетик...

Суд вказав, що компетентні органи завдали заявнику тяжкого втручання у його фізичну та психічну цілісність проти його волі. Заявника змусили блювати не з лікувальною метою, а для отримання доказу. Натомість мети можна було досягти простішим способом. Процедура введення препарату в організм заявника та супутні обставини, вочевидь, мали викликати у нього страх, тривогу і відчуття власної неповноцінності. Отож, застосований до заявника захід завдав йому фізичного болю та психічних страждань, хоча це і не було метою. Тому Суд дійшов висновку, що заявника було піддано нелюдському і такому, що принижує гідність, поведженню на порушення ст. 3 Конвенції. ЄСПЛ дійшов висновку, що право не свідчити проти себе передбачає, зокрема, що у кримінальній справі сторона обвинувачення, намагаючись довести вину обвинуваченого, не може використовувати докази, здобуті всупереч волі обвинуваченого за допомогою методів примусу чи пригнічення.

Звідси виникають сумніви у відповідності положень ч. 3 ст. 241 КПК щодо можливості застосування до особи примусового освідування статті 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Таким чином маємо, що примусово можна відібрати лише біологічні зразки (кров, волосся тощо). Проте щодо питання - чи не порушує таке відібрання права особи не свідчити проти себе? – викликає суперечки. На практиці - що хочеш - те і відбирай, залежно в чому є потреба. Але в науці не все так однозначно.

Золотонуп Аліна Романівна
Студент міжнародно-правового факультету, 3 курс, 3 група
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ЦИФРОВІ ДОКАЗИ ЯК ОКРЕМИЙ ВИД ДОКАЗІВУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Стрімка інформатизація змінює усі сторони життя людства, а динамічний розвиток високих інформаційних технологій торкнувся і сфери кримінального судочинства. Поява нових форм існування інформації зумовила необхідність визначення її місця серед процесуальних джерел. З огляду на це актуальним є аналіз теоретичних підходів до розуміння цифрових доказів та їх ідентифікація у процесі доказування.

Одним із актуальних питань, які виникають як у галузі кримінального процесу, так і у правозастосовній практиці, є належність цифрових до певних процесуальних джерел доказів. Так, в залежності від їх властивостей цифрові відомості у кримінальному провадженні можна віднести до речових доказів або до документів. Якщо досліджувати жорсткий диск або оперативну пам'ять, на яких може міститись доказово значима цифрова інформація їх слід вказувати як речовий доказ. До документів же відносять матеріали цифрової фотозйомки, звукозапису, відеозапису.

Для з'ясування даного положення слід звернутися до КПК. Так, відповідно до ч.1 ст.98 КПК України речовими доказами є матеріальні об'єкти, що містять відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, тобто головною особливістю доказів є об'єктивність і незамінність. Документом, згідно із ч.1ст.99 КПК України, є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення, відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. У ч.2 ст.98 КПК зазначено, що документи є речовими доказами, якщо вони містять ознаки, зазначені в ч. 1 цієї статті КПК.

Тож, можна дійти висновку, що у документах основне значення має зміст, тобто певні відомості які вони містять. В речових доказах же саме форма має вирішальне доказове значення. При цьому, цифрові докази мають нематеріальну природу, природно-технічні особливості створення, обробки, зберігання, передачі в часі і просторі. Крім того, матеріальний об'єкт, на якому зафіксована цифрова інформація повинен бути перетворений в форму, яку може сприймати людина, що зумовлено тим, що основне значення у такому випадку має саме інформація, а нематеріальний об'єкт на якому вона зафіксована.

Особливістю цифрових доказів є те, що вони формуються за допомогою комп'ютерних, телекомунікаційних та інших цифрових систем, а їх основою є електронно-цифрове відображення можуть міститися на різних пристроях, не маючи фізично цілісної структури.

У науці також не склалося єдиної позиції щодо вираження місця цифрових доказів у системі процесуальних джерел доказів. Так, ода група вчених розглядає інформацію та її носіїв як речові докази і документи.

Інші вчені вважають, що цифрова інформація та її носії за своєю природою більше тяжіють до документів, аргументуючи твердження тим, що доказове значення має саме зафіксована на них інформація, а не фізичні властивості носіїв.

Опонуючи зазначеним дослідникам, інша група вчених вважає за доцільне виокремлення цифрових доказів як самостійного процесуального джерела доказів.

Підсумовуючи, можна дійти висновку, що на даний час цифрові докази відносять в кримінальному провадженні до речових доказів і до документів, виходячи з особливостей конкретного провадження. При цьому, постійне збільшення цифрової інформації суспільства та її систематичне використання у різних сферах життєдіяльності зумовлює необхідність напрацювання консолідованих підходів щодо її місця у системі процесуальних джерел доказів та специфіки використання у кримінальному процесуальному доказуванні.

Науковий керівник – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального процесу та оперативно-розшукової діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Шило Ольга Георгіївна.

Малихіна Анастасія Іванівна

Студентка 4 курсу, 10 групи, інституту підготовки кадрів для органів юстиції України НЮУ ім. Ярослава Мудрого

ОСОБА ВИКОНАВЦЯ ПРИ ВБИВСТВІ НА ЗАМОВЛЕННЯ

Вбивство на замовлення — це умисне позбавлення життя потерпілого, яке вчиняється особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника). Зазначений вид вбивства носить своєрідний механізм організації та вчинення, як правило, характеризується відсутністю безпосередніх зв'язків між замовником (організатором) і виконавцем злочину, попередніх стосунків між найманою особою і жертвою (вони не знайомі один з одним, убивця особисто не зацікавлений у смерті певної особи, а має на меті отримання матеріальної винагороди). [1, с. 295]

Замовні вбивства складаються з окремих ланцюгів взаємодій, наприклад:

замовник – виконавець, або замовник – посередник – виконавець, або замовник – декілька посередників – виконавець. Жодне вбивство на замовлення неможливе без організатора, оскільки саме його бажання реалізується при вчиненні вказаних злочинів. Встановити виконавця такого виду злочинів достатньо важко і це здійснюється переважно після встановлення особи організатора та особи посередника (якщо такий був наявний).

У своїй роботі Костенко М.В. пропонує поділ виконавців на такі категорії:

- **Випадкові вбивці.**

Тут виконавцями виступають непрофесійні вбивці. Такі особи, найчастіше, є раніше судимими, найбільш схильні до протизаконної поведінки, проте не несуть сильно вираженої суспільної небезпеки. Як правило, вони не мають постійного джерела доходу (тому, вчинення злочину здійснюється з корисливих мотивів), залежать від ситуації та покладаються на випадок, що сприяє умовам вчинення злочину. Але ж тут від випадку залежить і сам замовник,

оскільки необхідного результату може бути не досягнуто, внаслідок недостатньої підготовки виконавця, якого може бути заарештовано та який, на додачу, може розкрити особу замовника.

- Бойовики злочинних угруповань, які вчиняють вбивства на замовлення спільно.

Це, як правило, члени злочинних угруповань, які поряд з охоронною функцією здійснюють ліквідацію конкурентів, за наказом керівника також ліквідують членів свого угруповання у випадку провини останніх, беруть замовлення зі сторони. Такі особи характеризуються хорошим станом здоров'я, фізичною силою та особливою жорстокістю. Їх основна ціль- гроші та досягнення бажаного матеріального рівня життя. На відміну від непрофесійних вбивць вони можуть мати на меті отримання матеріальних переваг, що діють протягом тривалого часу у перспективі.

- Професіональні виконавці- одинаки.

Ця категорія характеризується наявністю певного рівня кваліфікації виконавця, навичок, що вдосконалюються. Професіоналізм у даній справі здобувається або ж власним практичним досвідом, або ж шляхом навчання під керівництвом вже професіонала. Так, виконавці відрізняються емоційною стійкістю та «холодним розумом». За темпераментом вони належать до сангвініків, холериків чи флегматиків. Як правило, такими виконавцями стають спортсмени, колишні військові, працівники охоронних структур, які вже мають неабиякий досвід та володіють певними прийомами.

- Організовані групи, що спеціалізуються на вчиненні вбивств на замовлення. [2, с. 97- 104]

Найважливішу роль у діяльності таких груп виконують їх керівники. Це можуть бути кримінальні авторитети із злочинним досвідом, або особи з вищою освітою та високим рівнем інтелекту. Керівники визначають, так звані, сценарії злочину, призначають особу виконавця і, в цілому, здійснюють регулювання об'єднанням. У членів останнього спостерігаються насильницько- корисливі мотиви вчинення злочинів.

Необхідно зазначити, що залучення організаторами жінок чи неповнолітніх відбувається лише у виняткових випадках. Оскільки: по-перше, чоловіки легше погоджуються на вчинення вбивства, тому як, історично склалося, що це їх "поле діяльності", а тому з зазначеною пропозицією простіше звертатися до представників чоловічої статі; по-друге, чоловіки фізично сильніше жінок і, у разі виходу ситуації з-під контролю може знадобитися застосування фізичного насильства; по-третє, як правило, професійні наймані вбивці - це особи, які пройшли військову службу, мають навички володіння зброєю.

Так, якщо раніше в числі виконавців вбивств на замовлення, у більшості випадків були професійні злочинці, особи без певного місця проживання й роду занять, робітники невисокої кваліфікації, то в останні роки з'являються вбивці професійного рівня, для яких такі злочини- це основний спосіб заробітку та/ або постійне джерело доходів.

Таким чином, можна сказати, що професійний виконавець вбивства на замовлення являє собою емоційно відчужену особистість, якій притаманні раціональні позиції й установки, її психічна організація характеризується дефективністю сприйняття з перекрученим духовним і ціннісним потенціалом та, який здійснює вбивство в інтересах організатора, з власних корисливих мотивів.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ:

1. Криміналістика: Підручник / Кол. авт.: В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / За ред. проф. В. Ю. Шепітька. — 4-е вид., перероб. і доп. — Х.: Право, 2008. — 464с.
2. Костенко М. В. Вбивства на замовлення: криміналістична характеристика / М. В. Костенко. — Харків: Видавець СПД ФО Вапнярчук Н. М., 2006. — 160с.

*Місько Юлія Володимирівна,
студентка 3 курсу 6 групи
Інституту прокуратури та кримінальної
юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Досягнення науково-технічного прогресу є одним із основних важелів удосконалення засобів доказування у кримінальному процесі. Таким чином реформування судової системи України призвело до багатьох новел. Зокрема тепер Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) доповнився новою категорією – електронні докази. Однак, постала проблема використання таких доказів через недостатнє законодавче врегулювання та визнання їх як такими.

У процесуальному законодавстві України не закріплено поняття електронних доказів. Відповідно до частини 2 статті 84 КПК України, процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. У статті 99 КПК України зафіксовано, що документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. До документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою цієї статті, можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні). Таким чином, законодавець відносить електронні докази до поняття «документів». На відміну від вітчизняного законодавства, у Кримінальному процесуальному кодексі Латвії закріплено, що доказами у кримінальному процесі можуть бути відомості про факти у формі електронної інформації, обробленої, збереженої або переданої пристроями або системами автоматизованої обробки даних. Офісом Програми з кіберзлочинності на основі підтримки Ради Європи 3 листопада 2016 року було підготовлено звіт щодо України №2016/DGI/JP/3608, в якому експерти наголошують на необхідності спеціальної дефініції поняття електронних доказів або внесення таких змін до загального визначення доказу, які б дозволили з належною точністю та передбачуваністю стверджувати, що сфера застосування нового визначення охоплює доказ в електронній формі.

Фахівці – криміналісти вважають, що ще однією проблемою використання електронних доказів у кримінальному судочинстві є відсутність процедури фіксації цифрової інформації, її подальше використання та забезпечення цілісності збереження такої інформації. Такі труднощі

зумовлені розташуванням серверів на територіях інших держав, можливістю оперативно змінювати електронну інформацію, зміст сайту тощо.

Для того, щоб мати можливість використовувати зібрані докази у суді, відповідно до КПК України, вони мають бути належними та допустимими. Докази визнаються допустимими, якщо вони отримані у порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством. Наразі у КПК України відсутні підстави визнання недопустимості електронних доказів, що на нашу думку є вагомим прогалиною та вимагає негайного виправлення.

В.В. Мурадов у своїй праці зауважує, що через відсутність у працівників правоохоронних органів базових знань у сфері ІТ, відсутність засобів для збирання електронних доказів безпосередньо слідчими, виникає необхідність залучати спеціалістів, вилучати велику кількість обладнання, що займає багато часу та стає перешкодою для ефективної роботи з електронними доказами. Ми розділяємо цю думку та вважаємо за доцільне включити до списку кваліфікаційних вимог до працівників правоохоронних органів володіння базовими знаннями щодо збирання та зберігання електронних доказів. Крім того, у звіті щодо України від 03.11.2016 №2016/DGI/JP/3608 експерти зазначили, що корисно також було б призначати спеціалізованих прокурорів із додатковою і більш спеціалізованою перепідготовкою.

Отже, для повноцінного та безперешкодного використання електронних доказів у кримінальному судочинстві цей інститут вимагає наступних удосконалень:

- визначення поняття «електронні докази»;
- закріплення чіткого процесуального порядку отримання, дослідження електронних доказів та підстав визнання їх недопустимими;
- забезпечення працівників правоохоронних органів спеціальними знаннями для виявлення та фіксації електронних доказів.

Різник Катерина Юрївна
студентка кафедри кримінально-правових
дисциплін ХНУ імені В. Н. Каразіна

ПОЛІЦЕЙСЬКІ ЗАХОДИ ПРИМУСУ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Питання відповідності поліцейських заходів примусу принципам їх застосування, що визначені міжнародними нормативно-правовими актами знайшли своє відображення у національному законодавстві. З метою охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави Закон України «Про Національну поліцію» (далі – ЗУ «Про Національну поліцію») зазначає, що поліцейський захід має відповідати принципам законності, необхідності, пропорційності та ефективності.

Принцип законності загалом є фундаментальним принципом діяльності державних службовців та правоохоронних органів у тому числі. Так, наприклад, А. О. Марущій зазначає, що законність – це режим (стан) відповідності суспільних відносин законам і підзаконним нормативно-правовим актам держави, який утворюється в результаті їх неухильного виконання всіма суб'єктами права.

Даний принцип знаходить своє відображення у ч.2 ст. 19 Конституції України, де зазначено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Варто зазначити, що реалізація всіх без виключення повноважень поліції пронизано вимогою неухильного дотримання Конституції України та інших законодавчих актів. Тому, застосування заходів примусу, як інструмент здійснення повноважень, має реалізовуватися виключно на підставі та з урахуванням вимог ЗУ «Про Національну поліцію». Крім того, даний принцип забороняє поліцейському застосовувати будь-які інші види заходів примусу, які не зазначені у ЗУ «Про Національну поліцію».

При застосуванні заходів примусу поліцейський також має дотримуватися принципу необхідності. Словник української мови тлумачить поняття «необхідність» як потребу у чому-небудь. Тому необхідність у питанні заходів примусу полягає у тому, що в ситуації, яка склалася, застосування того чи іншого заходу є необхідним, тобто таким без застосування якого неможливо припинити правопорушення.

У ч. 4 ст. 29 ЗУ «Про Національну поліцію» викладено наступне: «обраний поліцейський захід є необхідним, якщо для виконання повноважень поліції неможливо застосувати інший захід або його застосування буде неефективним, а також якщо такий захід заподіє найменшу шкоду як адресату заходу, так і іншим особам». Даний принцип є не менш значущим, ніж принцип законності. Він вимагає всебічного аналізу поліцейським фактичних підстав та з'ясування наявності нагальної потреби застосування заходу примусу.

Поліцейський захід примусу відповідатиме принципу необхідності, якщо:

- поліцейський для реалізації повноважень, покладених на органи Національної поліції застосує захід, який визначено Законом. Тобто, якщо допускається можливість вчинення у конкретній ситуації дій, які ЗУ «Про Національну поліцію» не віднесено до переліку заходів примусу (але, наприклад, може бути розцінено як необхідна оборона у випадку вчинення таких дій цивільною особою за певних умов, що визначені законодавством), поліцейський не може їх вчинити;

- поліцейський має враховувати особливості суб'єктивних та об'єктивних підстав застосування того чи іншого заходу примусу для досягнення ефективності. Застосування неефективного заходу примусу у певній ситуації виключає принцип необхідності саме цього виду примусу;

- має заподіювати найменшу шкоду суб'єкту щодо якого здійснюється захід примусу. Тобто, даний принцип наголошує на тому, що поліцейський має враховувати індивідуальні особливості особи, щодо якої застосовується захід примусу. Окрім того, в даному випадку береться до уваги важливість заподіяння найменшої шкоди іншим особам. Особливо актуальне дане питання у випадку застосування засобів, які споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії, оскільки їх дія не має конкретного напрямку та не може бути обмежена у просторі, а тому може заподіяти шкоду іншим особам.

Принцип пропорційності знайшов своє відображення у ч. 5 ст. 29 ЗУ «Про Національну поліцію». Його суть полягає у тому, що застосований поліцейський захід є пропорційним, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства

чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди.

Розуміння даного принципу зводиться до того, що має дотримуватися оптимальний баланс між інтересами: мета обмежень прав повинна бути істотною, а способи її досягнення – обґрунтованими та мінімально обтяжуючими для осіб, чії права обмежуються.

Не менш важливим також є принцип ефективності, який зазначено у ч. 6 ст. 29 ЗУ «Про Національну поліцію»: обраний поліцейський захід є ефективним, якщо його застосування забезпечує виконання повноважень поліції. У даному випадку розуміння вказаного принципу відповідає тлумаченню поняття «ефективність». Академічний тлумачний словник української мови розкриває поняття як приведення до потрібних результатів, наслідків, здатність спричиняти найкращий результат. Тобто, поліцейський має обирати захід примусу таким чином, аби досягти необхідного результату, який забезпечить повноцінне виконання його основних повноважень.

*Таранов Євгеній Петрович
Студента 1 курсу 13 групи
Інституту до підготовки*

Кадрів до органів юстиції України НУЮ ім. Ярослава Мудрого

«ОСОБЛИВОСТІ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ 1960 РОКУ»

В 1960-ому році був прийнятий кримінально-процесуальний кодекс УССР. Цей кодекс дав УССР змогу чітко поставити регулювання кримінальної діяльності на своїй території. Тим самим встановити правила котрі регулювали праці внутрішніх органів досудового розслідування, органів прокуратури та ін.

Конкретно у цей час я хотів би звернути увагу на те як у цьому кодексі встановили особливості дій прокурорського нагляду.

Саме у 1960 році за кримінально процесуальним кодексом в повноваження прокурора входив нагляд за досудовим розслідуванням, контролювання процесу досудового дізнання ті обвинувачення у суді з боку держави

Здійснюючи перевірку правильності досудового розслідування з боку компетентних з цього приводу органів прокуратура має право взяти на перевірку матеріали з цього самого процесу да самостійно перевірити коректність та законність заповнюваність та отримання речей які стосуються справи.

З дозволу прокуратури певні уповноважені органи досудового слідства, органи дізнання можуть у межах своєї компетенції проводити арешти, обшуки, вилучати майно, арештувати рахунки та брати під варту як і одного громадянина так і групи громадян. Для допомоги у вирішуванні певних справ.

Прокурор за кримінально процесуальним кодексом мав змогу самостійно як порушувати кримінальні справи так і відмінати їх порушення, мав змогу як закривати кримінальні справи якщо це було передбачено Кодексом. Прокурор також здійснював так зване обвинувачення від імені країни, також міг передавати діла до суду

Після того як прокурор або його заступник перевірить справу з обвинувальним висновком він може затвердити або зняти обвинувачення після того повертає справу слідчим органам з наказом провести повторне розслідування.

Прокурор чи заступник прокурора який розглядає справу має можливість змінити перелік осіб які дають показання у суді замість цієї справи. Та також прокурор або його заступник має право в залі засідання просити суддю про взяття під варту людей чи людину яка за певними доказами винна у тих чи інших діях котрі мають відношення до цієї справи або сповістити у суді про відкриття іншої справи на людину якщо є на те певні докази в одно час беручи її під варту.

Діяльність прокурора у справах, що були надіслані слідчим з метою направлення до суду про подання вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності винного була закріплена окремим розділом Кодексу 1960р. Отримавши від слідчого кримінальну справу, що надійшла в порядку, передбаченому статтями 7, 71, 72, 73, 8, 9, 10 та розділу III цього Кодексу, прокурор перевіряє повноту проведеного розслідування, законність постанови слідчого та законність прийнятих ним рішень та зауважень і приймає одне з таких рішень:

1) дає письмову згоду з постановою слідчого і направляє справу для подальшого розгляду у суді;

2) скасовує постанову слідчого і повертає йому справу із письмовими вказівками та рекомендаціями;

3) змінює постанову слідчого або виносить нову постанову згідно із законом.

ВИСНОВОК: Прийняте прокурорське законодавство мало на меті перезавантаження системи правосуддя та виведення правових процесів на новий соціально-демократичний рівень. Адже у період могутності США на чолі із Джоном Кеннеді і розквіту Англії важко було щось протиставити їм, маючи відсталу економічну систему, відсутність справедливого судочинства та тоталітарний режим, який згубно діяв на усі соціальні процеси розвитку, що мали тенденції до саморозвитку. Конкретність моїх суджень, що підкріплена даними із закону, свідчить про встановлення правильного порядку здійснення прокурором своїх обов'язків, модель поведінки якої залишається дієвою й на сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. dnaop.com/doc/48045.doc
2. Прокуратура України: підручник / О. Р. Михайленко. - 2-ге вид., перероб. і доп. - Київ : ЮрінкомІнтер, 2011. - 336 с.
3. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни "Основи прокурорської діяльності" [Текст] : (відповідно до вимог ECTS) : для студентів IV курсу Інституту підготовки кадрів для органів прокуратури України / уклад. І. Є. Марочкін [та ін.] . - Х. : Право, 2011. - 78 с.
4. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1002-05/conv/page5>

РОЛЬ ОБСЄ У ФОРМУВАННІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА БЕЗПЕКИ

Перед сучасними викликами та загрозами глобалізованого світу жодна держава не здатна забезпечити власну безпеку виключно своїми зусиллями, не спираючись на допомогу з боку міжнародної спільноти й колективних структур безпеки. Слід зазначити, що на сьогодні за умов зміни характеру загроз системі міжнародної безпеки значної ваги набирають регіональні організації, створені для здійснення ефективного розподілу праці у справі підтримки миру і безпеки. На європейському регіоні таку роль виконує Організація з безпеки і співробітництва в Європі (далі - ОБСЄ), яка є одним із найважливіших складників сучасної архітектури європейської безпеки.

Питання напрямків діяльності ОБСЄ досліджуються вітчизняними (М. Баймуратов, О. Делінський, В. Денисов, М. Капируля, П. Клімкін, В. Крушинський, М. Микієвич, В. Муравйов, Н. Мушак, К. Савчук) та іноземними (К. Браво, Б. Бейкер, Н. Блоккер, Дж. Коен, М. Дрейпер, Б. Майєр, Л. Палмер, Д. Чігас, С. Свімелар, Г. Шермерс) вченими, серед яких існують різні підходи до оцінки сучасних процесів у сфері європейської безпеки, а також ефективності структури та функціонування ОБСЄ.

На початку 1970-х років склалася сприятлива міжнародна ситуація для проведення загальноєвропейської наради з безпеки і співробітництва. Вона розпочала свою роботу у Гельсінкі взимку 1972–1973 рр. за участі 35 країн, включаючи США і Канаду. Нарада завершилась підписанням 01 серпня 1975 року Заключного акта, положеннями якого країни-учасниці зобов'язалися керуватися у взаємних відносинах. У Заключному акті задекларовані принципи взаємних відносин держав-учасниць: повага до суверенітету, відмова від використання сили або погрози силою, визнання непорушності кордонів і територіальної цілісності держав, мирне врегулювання суперечностей, невтручання у внутрішні справи, повага до прав і свобод людини, рівноправ'я країн та право народів розпоряджатися власною долею, співробітництво між державами, дотримання зобов'язань згідно з міжнародним правом.

Під час Будапештської зустрічі на вищому рівні 5–6 грудня 1994 р. прийнято рішення про перетворення НБСЄ з 01 січня 1995 р. на Організацію з безпеки і співробітництва у Європі. Рішення Будапештського саміту НБСЄ про надання нового політичного та організаційного імпульсу діяльності Наради стало не простим переформулюванням усталеної назви; за ним стояв намір країн-учасниць перетворити започаткований у 70-і роки ХХ ст. загальноєвропейський процес, який виконував переважно роль консультативного форуму, на впливову організацію у сфері безпеки. Як бачимо, ОБСЄ пройшла шлях від безпекового форуму – до міжнародної регіональної організації.

Як регіональна структура, ОБСЄ – найширша за своїм складом організація у сфері безпеки в Європі. За широтою функціонального профілю та географічного охоплення ОБСЄ не має аналогів у Європі. ОБСЄ об'єднала 57 держав Європи, Центральної Азії, Північної

Америку для пошуку механізмів ефективного реагування на виклики та загрози безпеці, забезпечення миру, демократії та стабільності.

ОБСЄ проводить роботу у трьох вимірах: військово-політичному, економіко-екологічному і гуманітарному. Політико-військовий вимір («перший кошик») передбачає встановлення контролю за розповсюдженням озброєнь, заходи щодо зміцнення довіри між державами та попередження конфліктів. Економіко-екологічний вимір («другий кошик») передбачає налагодження співробітництва у сфері економічної та екологічної безпеки. Людський вимір («третій кошик») націлений на захист прав людини, розвиток демократичних інститутів, моніторинг виборів тощо.

Політична значущість ОБСЄ полягає у тому, що це фактично єдина європейська організація у сфері безпеки, яка безпосередньо займається раннім попередженням і вирішенням конфліктів та посткризовою відбудовою, широко застосовуючи методи превентивної дипломатії. ОБСЄ сприяє вирішенню конфліктів за допомогою широкого інструментарію: місії та інші форми діяльності на місцях; місії щодо встановлення фактів та місії доповідачів; спеціальні цільові групи.

ОБСЄ займає особливе місце серед міжнародних організацій, що займаються питаннями безпеки, вона є загальноєвропейською регіональною міжнародною організацією, важливою ланкою в забезпеченні європейської політико-військової стабільності, розвитку різнопланового та багаторівневого співробітництва, у тому числі з НАТО, ЄС, Радою Європи як партнерами ОБСЄ в новій європейській архітектурі міжнародної безпеки.

Серед іншого, необхідно звернути увагу, що організація наділена комплексом специфічних рис, які визначають певні особливості її функціонування. Так, ОБСЄ не має міжнародної правосуб'єктності, статуту, єдиного регламенту роботи, немає і зобов'язуючих рішень, а також механізму їх імплементації. Існуючі механізми врегулювання криз і можливості розслідування порушень статуту ОБСЄ важко застосовувати в умовах, коли для прийняття рішення вимагається досягнення консенсусу всіх членів. Крім того, рішення ОБСЄ мають скоріше політичний, а не юридичний характер. Дійсно, ефективність цієї організації має потенціал для підвищення.

Враховуючи викладене, слід констатувати, що нинішні механізми функціонування ОБСЄ, насамперед щодо недопущення потенційних конфліктів і врегулювання наявних, потребують вдосконалення, оскільки нові виклики і загрози вимагають нових підходів і спільних зусиль всіх суб'єктів загальноєвропейського процесу – НАТО, ЄС, Ради Європи, ОБСЄ – на основі концептуальних правових положень Статуту ООН.

*EgertVladislav
1st grade student 1 group
International Law Faculty
YaroslavMudryi
National Law University*

TRANSFORMATION ASPECT OF THE CONCEPT OF CITIZENSHIP AS A PHILOSOPHICAL AND LEGAL CATEGORY

In the conditions of modern state building in Ukraine, the globalization and migration components have a significant influence on these processes. In view of this, the issue of the study of

the transformation of citizenship as a stable legal relationship between a citizen and the state, its essential characteristics, which are reflected in the public consciousness and concrete forms of manifestation in everyday activities, is relevant. In this paper, the essence of the legal category of citizenship will be considered; some theoretical concepts and their transformations in the modern discourse of the philosophy of law will also be explored.

The study of the essence of citizenship, as the basic category of state, was undertaken by thinkers from the Ancient times to the present, namely Plato, Aristotle, Machiavelli, Jean-Jacques Rousseau, Immanuel Kant, G. Hegel, K. Popper, E. Carti, N. Walker, G. Perez and many other scholars.

There are several definitions of citizenship. It is necessary to agree with the three main legal meanings of the term "citizenship" established in legal science:

A) Citizenship as a political and legal phenomenon, which determines the special nature of the relationship between human beings and socio-political formation of the state;

B) Citizenship as one of the main subjective human rights (each person has the right to citizenship), that is, the law provides for the possibility of a person to be in the said relations with the state or to terminate them;

B) Citizenship as a constitutional and legal institution.

Let us consider the notion of citizenship in historical retrospect. Aristotle distinguishes between the three main functions of government: advisory, executive and judicial - and defines citizenship as an active part, at least in the advisory and judicial activity, but it is only possible if a person is educated, able to think constructively and has a lot of leisure. Consequently, citizens can be only freely born men, not engaged in craftwork.

Some people, according to Aristotle, have such low mental abilities that they cannot even think about/for themselves. Aristotle considers those people to be "natural slaves", unable to participate in decision-making or any sort of governing process. Moreover, they live happier when their life is managed by someone else. That is why Aristotle considered the "master-slave" relationship to be completely natural. This statement, he believed, was also true in relation to women. Although he acknowledged their ability to think, he still believed that women were driven by emotions, and therefore they were not capable of rational, critical thinking. According to Aristotle's line of thinking, it was also impossible for craftsmen and people engaged in physical labor to participate in political activity, as well as intellectual discussions, because they do not have the necessary time to educate themselves. Since citizenship should also be refused to foreigners living in the country, there would not be much citizens in Aristotle's ideal state.

Kant was the first one to consider citizenship in an international perspective (so-called "cosmopolitan citizenship"). In order for such type of citizenship to exist, you need to create a "cosmopolitan law" as a third category of law, along with "national law" and "international law". The cosmopolitan law, as Kant imagined, was concerned not with the relations between states, but with the relations of people with states that they were not citizens of (political refugees, tourists, etc.).

At the moment, the closest concept to cosmopolitan citizenship is "European citizenship." However, despite the fact that this model has presented a great deal of achievements in the field of human rights expansion at the supranational level, such a model cannot yet be considered a full-fledged citizenship.

The notion of citizenship is historically a dynamic category, which is constantly changing. Transformation of the concept, as the essential characteristics, reflected in the public consciousness, and in the external form, is in close ontological connection with the dominant systems of philosophical concepts. In view of the above, we see the existing relationship between the leading ideas of the notion of "citizenship" and the social events of a given historical period.

Given the globalization processes, the study of the concept of citizenship is a necessary component for the further development of social relations, both nationally and internationally.

*Леонов М. С.
студент 3 курсу, 2 групи
інституту прокуратури і кримінальної юстиції
Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого*

ХРИСТИЯНСЬКА МОРАЛЬ І СУЧАСНЕ ПРАВО: ПРОБЛЕМАТИКА ОСМИСЛЕННЯ В РАМКАХ ПОБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Філософія справила потужний вплив на формування і розвиток культури на Заході, але не можна забувати і про її вплив на уявлення про людське життя, поширені на Сході. Бо кожен народ має свою одвічну, тільки йому притаманну мудрість — справжній скарб культури, яка прагне дозрілого вираження передусім у строго філософських формах. Слушність цього твердження посвідчує той факт, що певну основну форму філософського знання і в нашу епоху ми можемо виявити навіть у постулатах, що ними надихається законодавство різних країн та міжнародне право, яке регулює норми суспільного життя.

Сучасна правова доктрина трактує право, з огляду на його феноменологічний досвід, як парадоксальне явище. Зазначений досвід характеризується в основному двома різними, протилежними сприйняттями.

З одного боку, громадянин і людина сприймають право загалом як щось зовнішнє, як людський вияв залежної волі, яка обмежує свободу і самостійність особи. Право постає як конкретний вияв примусу якоїсь організованої системи влади або навіть як сваволя (деспотизм) сильнішого. Зрештою, право сприймається як свого роду маніпуляція, продиктована ідеологією різномірних і часто суперечливих норм.

З іншого боку, оскільки індивідуальна свобода повинна мати певні межі, це саме право розуміється людьми як необхідний інструмент гарантування порядку і миру в спільноті. У цьому другому розумінні право сприймається людиною як надзвичайно важливий соціальний фактор, який уможливорює окремій особі і спільноті загалом надійне планування свого громадянського майбутнього. Закон постає як елемент рівноваги і як людський вияв вищої справедливості, яка змогла вийти за межі індивідуальних (особистих) інтересів.

У Святому Письмі можна знайти цілий комплекс безпосередньо або опосередковано доступних елементів, що дозволяють сформулювати уявлення про людину і світ, яке має виняткову філософську цінність. Християни поступово усвідомили, яке багатство сховане у цих священних сторінках. У Біблії показано, що дійсність, яку ми сприймаємо — не абсолют: вона не є несотвореною і не народилася сама собою. Тільки Бог — Абсолют. Окрім того, із сторінок Біблії постає концепція людини як *imago Dei*, в якій містяться конкретні вказівки щодо її сутності та свободи, а також безсмертя душі. Оскільки сотворений світ не є

самодостатнім, то всяке ілюзорне відчуття автономії, яке ігнорує засадничу залежність кожного створіння, в тому числі і людини, від Бога, обертається драмами, які зводять нанівець раціональні шукання гармонії й сенсу людського існування.

Ґалилей виразно заявив, що дві істини, тобто віра й наука, ніколи не можуть суперечити одна одній. "Святе Письмо і природа походять від Божого Слова. Перше — продиктоване Святим Духом, а друга — вірна виконавиця Божих наказів", — писав Ґалилей у своєму листі до отця Бенедетто Кастеллі 21 грудня 1613 р.

Церква вбачає у філософії дорогу, яка веде до пізнання головних істин про життя людини. Водночас Церква визнає філософію необхідним знаряддям, яке допомагає глибше пізнати віру і передати моральні істини Євангелії тим, хто їх іще не знає. Філософсько-богословська доктрина Священного Писання наполягає на тому, що християнській моралі властивий дуальний характер застосування.

По-перше, такі моральні принципи є основою для формування канонічного права. Воно покликано регулювати суспільні відносини в сфері життєдіяльності Церкви, а також в сфері взаємодії віруючих з Церквою, між собою і з зовнішнім світом. Це є основним завданням християнської моралі: постанов та заповідей, що викладені у біблійній доктрині. Апостол Павло пише Тимотею - душпастирю однієї з помісних церков у Ефесі (згодом займав до самої своєї смерті єпископську кафедру в цьому місті) - такі слова: "Все Писання - надхненне Богом і корисне, щоб навчати, докоряти, направляти, виховувати у справедливості, щоб Божий чоловік був досконалий, до всякого доброго діла готовий". Отже, з цих слів видно, що суб'єктом такого виховання є безпосередньо свідомий член християнської спільноти ("Божий чоловік"). Так, до піднесення християнства на рівень державної релігії в Римі імператором Константином на початку IV ст. (Нікейський собор 325 р.), останнє зазнавало гоніння, а отже - і християнська мораль. Тому цей період охарактеризувався переважно фокусуванням на збереженні моральної чистоти всередині спільноти - між вірними, не поширюючи свої погляди на весь інший світ. Християнська Церква і її мораль з самого початку поставлялися як незалежні від державного і громадського розвитку явища. Це і є особливістю феномену Церкви. Як сказав Христос у Йоана 15:18-19: "Ненавидить вас світ - то знайте: мене він ще перед вами зненавидів. Були б ви від світу, то світ би своє любив. А що ви не від світу, бо я вибрав вас від світу, ось тому й ненавидить вас світ".

По-друге, зважаючи на внутрішні вимоги теологічної суті Церкви і її сотеріологічної місії, християнська мораль аж ніяк не може і не повинна замикатись виключно на відносинах між членами Церкви, спрямовуючи вектор координат свого повчання лише на їх внутрішнє духовне життя. Той самий Христос сказав такі слова: "Дана мені всяка влада на небі й на землі. Ідїть, отже, і зробіть учнями всі народи: християчи їх в ім'я Отця і Сина і Святого Духа; навчаючи їх берегти все, що я вам заповідав". Слово Боже також каже: «Кожна людина нехай кориться владі вищій: нема бо влади, що не була б від Бога; і ті, існуючі влади, установлені Богом. Тим то, хто противиться владі, противиться Божому велінню, а ті, що противляться, самі на себе суд стягають. Начальники бо страшні не тим, що добро, а тим, що зло чинять. Хочеш не боятися влади? Чини добро, і будеш мати похвалу від неї; вона бо - слуга Божий, тобі на добро. А як ти чиниш зло, то бійся, бо недарма меч носить; вона - Божий слуга, що відомщає і карає того, хто чинить зло. Тому треба коритися не тільки ради кари, але й ради

сумління”. Отже, з цього контексту видно, що мораль Божа поширюється як на відносини між Церквою і її членами, так і на державні закони, які в ідеалі повинні відображати християнські моральні цінності.

Слід зазначити, що прийняття християнства Римською імперією, а потім і іншими державами, що існували вслід за нею, мало неоднозначний характер: з одного боку, Церква змогла звіщати про Христову мораль і біблійні цінності на всіх рівнях суспільної формації, а з іншої сторони - надмірне втручання у суспільно-політичні справи цілих країн все більше унеможливило здорове функціонування її духовного організму, серцем якого була біблійна християнська мораль і аксіологія. Внаслідок цього постали в історії такі явища, як папізм, цезарепапізм тощо. В протигагу цьому суспільство згодом (шляхом кривавих воїн) звільнилось від церковної залежності, розпочавши етап поступової секуляризації, який триває і досі. Саме в цей час і почали закладатися підвалини прав людини, демократичні концепції державності, що будувалися, як не дивно, на тому ж біблійному камені моральності. Тільки-но він вже закладався протестантськими християнами, духом Реформації. По словам Енгельса, Реформація була першою рішучою битвою у боротьбі європейської буржуазії проти феодалізму, першим актом буржуазної революції в Європі. Але, як показала практика, така реформація свідогляду щодо розуміння світського права, відносин Церкви і держави, вплив канонічного права на національні законодавства поступово відхилялась від свого першозадуму: глибокої моральності права, в основі якого лежать принципи Біблії.

Основною проблемою таких державних (а також і духовних), на думку Андрія Шептицького, було те, що остання сповідувала крайній індивідуалізм і крайній лібералізм. Ось як він пише про це у своїй праці “Як будувати Рідну Хату...”: “Старий монархічний режим, у якому були збережені давні ще, середньовічні інституції, в якому було, безперечно, багато зловживань, але й багато здорових ще і життєздатних традицій, підкопала й повалила французька революція, оперта на принципи крайнього індивідуалізму і крайнього лібералізму. Головний представник тих теорій Руссо уявляв собі людську суспільність чи людство як масу одиниць, зв'язаних з цілістю тільки своєю волею (СОЦІАЛЬНИЙ контракт). Людство і кожна його частина в його очах не мала нічого органічного, була неначе купою піску, в якій кожне зеренце незалежне, не злучене органічно з іншими. Та теорія мусила довести до хаосу, а передовсім довела до того поняття, що авторитет – це ніщо інше, як сума числа і природних сил. Така матеріалістична доктрина про всякий авторитет у державі завжди спирає його на брутальну силу маси і більшості. Одиницю до послуху і підпорядкування може схилити тільки матеріальна сила більшості. Таким чином матеріалізм перейшов із сфери космологічної на соціологію і політику. Після усунення Бога і Його закону, на що ж можна було сперти державну владу, як не на всемогутність більшості і на тих, що в імені тієї більшості говорили з тою перевагою, яку дає сила?!” За словами Людмили Сідак головною поразкою протестантських рухів і віань у Центральній і Північній Європі було саме те, що останніми залишено ідею розвитку внутрішнього аскетизму як окремої людини, так і всього суспільства (а не тільки духовенства) і перенесення останнього на процес праці. У своїй суті така концепція є егоїстичною, що підкріплюється протестантською “релігійною потребою і результатом присвячення себе обов’язку”. Такі ж самі процеси секуляризації у православному світі відбувалися дещо пізніше, але протікали у тому руслі й мали наслідком формування схожого

типу духовної культури. Вслід за Шептицьким Людмила Миколаїна продовжує думку щодо суті негативного характеру секуляризації культури, а отже і права, вирізняючи ще одну особливість: будова нібито високої християнської моральності, але без усвідомлення того, що вся її суть полягає у неможливості реалізації останнього на землі людиною, що втратила зв'язок з Богом. Автор стверджує, що “головна особливість нової секуляризованої європейської культури зумовлюється її генетичним зв'язком з християнством. Справді, “світська культурна творчість завжди одухотворена яскравим і визначеним ідеалом - улаштування “щасливого” життя тут, на землі. Ця творчість принципово поцейбічна, тому ще з більшою силою у ній розгоряється “релігійний іманентизм”. Ідеал, який одухотворює світську культуру, є, безумовно, не що інше, як християнське вчення про Царство Боже, але вже цілком земне і створене людьми без Бога. Та якраз через це психологія культурної творчості неминуче містить у собі дух утопізму, ... печатку романтизму” тощо”.

Отже можна сказати, що християнська мораль, насамперед, покликана регулювати поведінку тих, хто свідомо приймає Автора цієї моралі та вже в другу чергу - поведінку всіх інших шляхом органічного (ненасильницького) вплетення у основи права і законодавства. Абсолютизація будь-якого напрямку веде до поразки головної мети християнської моралі: бути сіллю для цієї землі, але при цьому не втрачати солоності. Ось як про це каже Автор християнської моралі: “Ви – сіль землі. Коли ж сіль звітріє, чим її солonoю зробити? Ні на що не придатна більше, хіба – викинути її геть, щоб топтали люди. Ви - світло світу. Не може сховатись місто, що лежить на верху гори. І не запалюють світла та й не ставлять його під посудиною, лише на свічник, і воно світить усім у хаті. Так нехай світить перед людьми ваше світло, щоб вони, бачивши ваші добрі вчинки, прославляли вашого Отця, що на небі”. Так, можна погодитись, що в період Античності Церква майже повністю втратила ту солоність, змішавшись зі світом та ставши майже гонителем всього світського. Але впротивагу цьому, новий, відокремлений, світ від Церкви втрачає свій дороговказ - світло християнської моралі. Хто в цьому винин? Вважаємо, що саме той, на кого було покладено обов'язок осолити та світити. Причина - надмірне втручання у суспільне життя (життя цього світу). Місія церкви, а отже і християнської моралі для цього світу, а отже і його розуміння права і закону - це солити і світити, а не перетворювати все на сіль, що унеможливує сприймати таку їжу, і засвічувати весь простір сьайвом, що неминуче призводить до сліпоти оточуючих. Християнська мораль для права - це промінь у п'їтьмі. Саме промінь, а не всеохоплююче світло, і саме у п'їтьмі. І доки існує промінь (християнська мораль), доти буде існувати і темрява (основи суспільного життя, погляди на це життя, закони суспільного устрою, світське право і закон держави). Але, з іншого боку, доки існує темрява, доти існує просякаюче сьайво моралі Христа у темряві і безпосередньо для неї. Отже, можна зробити висновки, що і Античний погляд на право (право дароване людині Богом, а отже все, що сказано в Біблії і є правом для людства) і сучасний (право є результатом суспільного взаємовідносин, суспільного договору) в абсолютиському розумінні є утопіями. Вважаємо за вірне думати так, що природа права, закону є Божою, але через нездатність досконало відповідати його вимогам, людство, маючи власний суверенітет (окрему від Бога волю), дарований людині самим Богом, розвиває це право згідно своїй натурі, і все, що сприяє існуванню людського (доброго і злого) є для людини правовим, але не моральним. Питання, чи є це правильним, двояке, як і двояка натура людини. Згідно християнської моралі

- це є хиба, зло для людини, а згідно самої людської натури - це є безпосередньо здатністю, можливістю існування людства, організації його у такі суспільні об'єднання, як держави, об'єднання держав на різних суспільних платформах. Скажімо, ключова особливість християнської моралі - це любов, яка унеможлиблює будь-який примус до виявлення цієї любові, в інакшому разі така людина вже не любить, а шляхом виключно раціональних зусиль намагається виконувати християнські моральні цінності. Реалізація же державного закону передбачає зовнішній примус, що вже не містить в собі тієї християнської любові як уособлення її моральності. Чи є це свідченням того, що право, а значить і зовнішній його вираз - закон, не можуть мати нічого спільного з християнською мораллю як духу (праву) і букві (закону) Божому? Ні, адже, як ми сказали вже до цього, сама основа будь-якого права: чи то світського, чи то Церковного (канонічне право) має витoki з Божої моралі. Божа мораль - це луч, або ж сіль, що дає притаманний "смак" цьому праву, якщо відняти від права моральну складову (християнську мораль), то, говорячи далі словами образів, тим, хто все своє життя перебували у темній кімнаті, неможливо взагалі роздумувати про світло (яке воно є), а тим, хто завжди їв прісну страву, неможливо по-справжньому оцінити, який вонна повинна мати смак. Отже, поєднання світського права і християнської моралі є парадоксальним за своєю сутті: з одного боку, саме мораль дає можливість тому чи іншому закону називатись правовим (тим, що має Божі основи), а з іншого - абсолютна моральність людського права є знищенням самого права. Чому так? Відповідь на це питання криється у Святому Письмі. У сьомій главі до римлян ап. Павло пояснює суть закону і суть людини. Він каже, що "закон святий, і заповідь свята, і праведна, і добра", але "гріх, щоб показати себе, що він гріх, послуговуючись добром, завдав мені смерть, щоб гріх, завдяки заповіді, виявив свою надмірно грішну силу". Тому він робить такі висновки: "знаємо, що закон духовий, а я тілесний, запрований під гріх". Отже, ап. Павло майже 2000 років тому дав відповідь на питання розуміння моралі (як прояву внутрішнього імперативу, закону совісті, закону Божого) і світського права (як акта реалізації людської натури та її суверенної волі). Право, створене людиною як уособлення його натури, є дуальним, як і сама натура людини. "Отож знаходжу (такий) закон, що, коли я хочу робити добро, зло мені накидається; мені бо милий, за внутрішньою людиною, закон Божий, але я бачу інший закон у моїх членах, який воює проти закону мого ума і підневолює мене законові гріха, що в моїх членах", - каже ап. Павло. Людина має і Боже (створена за Його образом і подобою) і земне (тілесну, гріховну натуру), тому все, що створюється людською цивілізацією, - і право, і людська мораль (не Божа), і держава, - є відображенням цієї двоякості. Тому право з огляду на те, що воно належить людині, з огляду на її натуру, не може бути інакшим, як тим, що відображає цю натуру, а тому про повне відзеркалення у останньому моральних принципів Божого Слова просто не можливо за умов існування людини, говорячи біблійною термінологією, в її гріховному тілі. "Нещаслива я людина! Хто мене визволить від тіла тієї смерті? Дяка хай буде Богові через Ісуса Христа, Господа нашого! Отже, то я сам служу умом законові Божому, а тілом - законові гріха". Таким чином, Церква і християнська мораль - це уособлення людського ума, яке повинно складати обов'язкову частину всього його творива, а отже і права. В той самий час, як людський розум противиться людському тілу (гріховній натурі), а тіло - розуму, так і Церква з її мораллю повинна противитися несправедливим

людським законам і уявленню про право, добровільно закликаючи навернутися до розумного глузду.

Як це зробити нам - українцям? Як нам ще більше навернутися до світла Євангелія, що вже просвітлює і надалі здатне ще більше просвітити розум українського законодавця? Як зробити так, щоб вітчизняне законодавство було осолено наукою Божою - християнськими моральними цінностями? Що повинна робити Церква і її представники для цього? На ці запитання здебільшого можна знайти відповіді у духовному і політичному доробку того самого Андрія Шептицького - "Як будувати Рідну Хату...".

Віщим своїм духом Андрій Шептицький - предстоятель Української греко-католицької церкви - відчув, що день волі українського народу прийде. І у свідомості Божого дару волі й державности, неначе у заповіті, передав духовним своїм дітям прозорий план „Як будувати Рідну Хату”. „Немов той чоловік, що пускаючись у дорогу, прикликав своїх слуг і передав їм своє майно. Одному він дав п'ять талантів, другому - два, а третьому - один, кожному за його здібністю, і від'їхав" (Мт. 25,14-15).

Отже, за поглядами Митрополита керівна влада повинна мати за мету служити публічному добру, а для цього вона встановлює справедливі закони, непротивні Божому праву. Її обов'язок - допомогти всім громадянам виконувати Божу волю, але при цьому дотримуватись і цивільної свободи, яку з природи має кожна людина. Суть цієї свободи полягає у тому, що жодна людина не може "бути змушуваною до ніяких зовнішніх виявів внутрішніх переконань, яких не має і свободу виконувати той культ релігійний, який уважає за свій, оскільки в тому культі ніщо не противиться природній моралі". Щодо Христової Церкви, основаній самим Богом Ісусом Христом, то влада зобов'язана забезпечувати повну свободу виконання її Божого посланництва і проповідання слова Божого Об'явлення. Самому Духовенству передусім потрібно пізнавати і самостійною працею досліджувати питання розбудови єдиної держави, шляхом проводу і організації всіх загальних виборів і голосувань. "Бо великий народ – це не пісок одиниць, тобто не те, чим уявляв собі його такий Руссо, а за ним французька революція і, далі цілий європейський демократизм і лібералізм. Великий народ – це цілість дуже зложена злукою різних природних угруповань людей. Одні спираються на спільність праці, потреб, прав чи на сусідство хат і домівок, спільність фахових інтересів, учених тіл, різних теорій і наук, синдикатів робітників і хлібодавців, пролетарів і людей, які посідають щонебудь, – одним словом, є цілістю, зложеною з різнорідних спільнот, спертих на різні сторінки людської природи і суспільного життя".

Андрій Шептицький закликав Духовенство до того, щоб воно "у своїй душпастирській праці, і поза нею, для богословських чи соціологічних студій," зблизька приглядалось до народних мас і досліджувало життя, прикмети і браки народу. "У всіх тих положеннях повинно Духовенство з любов'ю служити народу науками, радами й втіхами. Такий обов'язок світських священників і монахів! Досліджування народного життя повинно бути джерелом правильного осуду і про те, що тому народові треба в суспільному житті і політиці, себто які суспільні інституції, які форми влади, які закони найкраще відповідають його потребам."

Отже, "з того всього, що сказано, виходить ясно, якою є великою роль Церкви і Духовенства для загального ладу. Від виховної сили Церкви в якомусь краю чи народі, від напруженості виховної праці духовенства з молоддю та в проповіданні Євангелія і

пояснюванні християнських чеснот у великій мірі залежить могутність батьківщини. Бо від цієї праці залежать громадянські чесноти громадян. Бо хоч моральність Євангелія є одна й та сама і в приватному, і в громадському житті, та все ж є чесноти і прикмети, що особливим чином мають важливе значення у виконанні громадянських обов'язків і у впливі одних на інших, який більше проявляється в публічному, ніж у приватному житті.”

Митрополит ще майже 80 років тому був впевнений, що “Церква чи Церкви відіграватимуть важливу роль в будівництві Батьківщини, про це не можна сумніватися. В християнських народах немає більшої виховної сили, ніж сила Церкви. То вона виховує народи, вона прищеплює вже в душу дитини ті християнські чесноти, які зроблять із неї доброго патріота і мудрого громадянина”

Отже, зробивши глибинний аналіз проблематики осмислення християнської моралі і сучасного права, вважаємо, що останнє апріорі не здатне без християнських чеснот досягнути високого розвитку, виплекавши з різномірних поглядів і концепцій єдиний моноліт, на який зможе спертися громадянське суспільство. І це є завданням не тільки Духовенства, а й кожного громадянина. Адже без розумного християнського аскетизму самого народу, що скаладеться з окермих індивідуумів, які водночас є рівними і нерівними, схожими і унікальними, не може бути і послуху християнським настановам. Гідна поваги та визнання та думка, що кожна влада від Бога: Всевишній кожному народу, згідно його духовному рівню, дає відповідну йому владу. Хочемо громадянське суспільство і справедливі закони? Даваймо, передусім, власноруч задавати попит на легітимацію такого рівня суспільного розвитку. Для цього необхідно виховувати в собі, в своїх дітях, в оточуючому середовищі християнську мораль, яка тільки за таких умов зможе дійсно осолити і просвітити своїм світлом правову систему нашої країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біблія в перекладі Івана Хоменко [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://www.truechristianity.info/ua/biblia/john_ukr.php.
2. Церковне право / Пер. з нім. Н. Щиглевської. Львів: Свічадо, 2001. - 336 с.
3. Сідак Л. М. Проблеми аскетизму в духовному житті людини і суспільства: історія і сучасність: Моногр. - Х.: Регіон-інформ, 2004. - 304 с.
4. Митрополит Андрій Шептицький “Як будувати Рідну Хату...” [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://ugcc.sebastopol.ua/sheptycky1.html>.
5. Енцикліка Fides et ratio Святішого Отця Йоана Павла II про співвідношення віри й розуму [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dds.edu.ua/ua/articles/2/duhovna-svitlytsa/rik-viry-2012-2013/1115-fides-et-ratio.html>

Секція адміністративне право і процес, фінансове право; інформаційне право;

1. *Червякова Олена Борисівна*, ПОСТАНОВА МІСЦЕВОГО СУДУ ПО СПРАВІ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ: ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАКОННОСТІ
2. *Абузов Микола Іванович*, ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ СИЛИ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК ОДНОГО ІЗ ЗАХОДІВ ПРИМУСУ
3. *Бурлакова Анна Андріївна*, АДМІНІСТРАТИВНЕ ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ПОРУШЕННЯ ТИШІ В НІЧНИЙ ЧАС
4. *Варченко М. М.*, КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ-ОСНОВНЕ ДЖЕРЕЛО АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА
5. *Водолазкий Станіслав Геннадійович*, ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ
6. *Водолазкий Станіслав Геннадійович*, ПРАВА ЛЮДИНИ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ
7. *Дзебчук Аліна Василівна*, СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
8. *Кашка Діана Дмитрівна*, УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ У ЗАХОДАХ, ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ
9. *Кисельова Олександра Максимівна*, АДМІНІСТРАТИВНИЙ ДОГОВІР ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ
10. *Климась Едуард Іванович*, КЛАСИФІКАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАТРИМАННЯ ЯК ЗАХОДУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ В СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ
11. *Кукурудз Оксана*, ПРОБЛЕМИ АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ: МІГРАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ
12. *Кучеренко Альона Олександрівна*, ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ
13. *Лопотяк Юлія*, ІММІГРАЦІЯ ЯК РІЗНОВИД МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ: ПЕРСПЕКТИВИ УТОЧНЕННЯ ПОНЯТТЯ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ
14. *Митник Уляна*, ПОНЯТТЯ І ПРАВОВИЙ СТАТУС МІГРАНТА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ: ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ
15. *Михайлішин Владислав Віталійович*, ПОДАТКОВА ПІЛґА: ОЗНАКИ, СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ
16. *Немченко Тетяна Іванівна*, ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ЯК СУБ'ЄКТІВ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
17. *Пасєчник Дар'я Віталіївна*, ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ: ПЕРСПЕКТИВНА НОВЕЛА АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА
18. *Пухальський Станіслав Ігорович*, АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО НАКЛАДЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ СТЯГНЕНЬ
19. *Салюк Ірина Олегівна*, ДЕЯКІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ
20. *Саргсян Стелла Артаківна*, ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ
21. *Шарапова В.В.*, ПРОБЛЕМАТИКА ПЕРЕДАЧІ ФУНКЦІЙ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ВІД МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ ДО МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ З ПОЗИЦІЇ ЗАКОНОДАВЦЯ
22. *Шестак Ярослав Романович*, ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВЧИНЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Секція господарське право; господарсько-процесуальне право;

1. *Кудрявцева Вікторія Вікторівна*, ІНВЕСТИЦІЙНА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ДЕРЖАВИ
2. *Раєвська Вероніка Павлівна*, НЕСПРАВЕДЛИВІ УМОВИ У ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРАХ
3. *Шпіньова Олена Михайлівна*, Значний правочин в діяльності товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю

Секція земельне право; аграрне право, екологічне право; природоресурсне право;

1. *Микитишина Катерина Олександрівна*, ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

2. *Старецька Олена Віталіївна*, ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕКУЛЬТИВАЦІЇ ЗЕМЕЛЬ В УКРАЇНІ

Секція конституційне право; муніципальне право;

1. *Авраменко Аліна Анатоліївна*, КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС МОНАРХА У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ
2. *Анісімова Лілія Володимирівна*, ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕДУРИ «АМПАРО» ЯК ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ І СВОБОД: ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ТА ДОСВІД МЕКСИКИ
3. *Бичківська Марія Юріївна*, БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА, ЯК КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВОГРОМАДЯН УКРАЇНИ
4. *Бігун Василь Михайлович*, ШЛЯХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ ДО СПРАВЖНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ
5. *Власенко Дмитро Анатолійович*, ФЕДЕРАЛЬНА СЛУЖБА ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЇ ЯК СПЕЦІАЛЬНЕ ВІДОМСТВО З ЗАХИСТУ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПОРЯДКУ В НІМЕЧЧИНІ
6. *Гевко Олеся Василівна*, ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ
7. *Грищенко Катерина Костянтинівна*, КОНСТИТУЦІЙНА РАДА ЯК ОРГАН КОНСТИТУЦІЙНОГО КОТРОЛЮ ФРАНЦІЇ
8. *Джиджавадзе Тіна Фрідонівна*, КОНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТРОЛЬ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ
9. *Зайка Анастасія Валентинівна*, ЕЛЕКТРОННЕ ГОЛОСУВАННЯ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ
10. *Засядівко Юлія Віталіївна*, ПЕРСПЕКТИВИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО ГОЛОСУВАННЯ В УКРАЇНІ
11. *Іванова Аліна Сергіївна*, ПРАВОНАСТУПНІСТЬ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕЗИДЕНТА США
12. *Калашнікова Єлізавета В'ячеславівна*, СТРУКТУРНІ АСПЕКТИ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ
13. *Касьянова Олена Олександрівна*, РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ КОРОЛЯ У САУДІВСЬКІЙ АРАВІЇ
14. *Кондратенко Вікторія Сергіївна*, ЄВТАНАЗІЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ
15. *Кулічковський Станіслав Валерійович*, КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ВІДНОСИН НА РІВНІ СУБ'ЄКТІВ ФЕДЕРАЦІЇ В США.
16. *Логвиненко С. С.*, ГЕНДЕРНІ КВОТИ ЯК СПОСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УЧАСТІ ЖІНОК У ПОЛІТИЦІ
17. *Масалітін Вадим Вікторович*, ДО ПИТАННЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОСОБИ У ВЕЛИКОБРИТАНІЇ
18. *Рудий Лев Костянтинівич*, ПОВНОВАЖЕННЯ КОНГРЕСУ США
19. *Рудика В. Я.*, ІНСТИТУТ ІМПІЧМЕНТУ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ
20. *Савченко Віктор Вікторович*, БУНДЕСРАТ У СИСТЕМІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА
21. *Сокурєнко Валерія Андріївна*, ЛОБІЗМ ЯК ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ
22. *Сумська Євгенія Сергіївна*, ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ІНФОРМАЦІЮ
23. *Хрякова Н. О.*, ПЛЕБІСЦИТ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ
24. *Червоняца К.С.*, КОНСТИТУЦІЙНО ПРАВОВИЙ СТАТУС ЖІНОК У ОАЕ

Секція судоустрій; прокуратура та адвокатура;

1. *Горданова О.С.*, ЕФЕКТИВНІСТЬ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО СУДУ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ
2. *Кілочек Анастасія Андріївна*, ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ, ХОРВАТІЇ ТА БРАЗИЛІЇ
3. *Мосієвич Сергій Ігорович*, ПОЧАТОК ФУНКЦІОНУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ
4. *Федоровська Дар'я Ігорівна*, СУДОВА СИСТЕМА В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО.

Секція трудове право; право соціального забезпечення;

1. *Гафич Олег Іванович*, ДО ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ЗА П.1-1 СТ. 41 КЗПП
2. *Аветчин Олександр*, ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИСВОЄННЯ РАНГІВ ДЕРЖАВНИМ СЛУЖБОВЦЯМ
3. *Кравець Тетяна Євгеніївна*, ПРОЦЕДУРНІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ КТС
4. *Крїкорова Елєн Каренівна*, ПРАВО НА СТРАЙК ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

5. *Кракова Владислава Вікторівна*, НОВАЦІЇ ПРОЕКТУ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ
6. *Нестерук Ілля Олександрович*, ПОНЯТТЯ “СИСТЕМАТИЧНІСТЬ” У ТРУДОВОМУ ПРАВІ
7. *Орешикін Василь Павлович*, ОСОБЛИВОСТІ ТРУДОВИХ ДОГОВОРІВ З ПРОФЕСІЙНИМИ СПОРТСМЕНАМИ
8. *Собуцька Олександра Андріївна*, ГАРАНТІЇ, ЩО НАДАЮТЬСЯ ПРАЦІВНИКАМ ПРИ ЗВІЛЬНЕННІ У РАЗІ ЛІКВІДАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Секція цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право;

1. *Ісаєва Катерина Олексіївна*, ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛЮЧЕННЯ УЧАСНИКА У ТОВАРИСТВАХ З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ
2. *Красник Катерина Сергіївна*, ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ ШЛЮБУ
3. *Карачевцев Ярослав Миколайович*, РОЗ’ЯСНЕННЯ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЯК КОНСТИТУЦІЙНА ГАРАНТІЯ ЗВЕРНЕННЯ ДО ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ
4. *Колінько Ярослава Олександрівна*, НОВЕЛИ В РОБОТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ АКТИВ ЦИВІЛЬНОГО СТАНУ
5. *Профатіло Галина Романівна*, ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТНИХ ПОСЛУГ
6. *Селевко Володимир Борисович*, ПРОБЛЕМНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ЗУСТРІЧНОГО ПОЗОВУ ЯК ЗАСОБУ ЗАХИСТУ ЧЛЕНІВ СІМ’Ї КОЛИШНЬОГО ВЛАСНИКА ВІД ВТРАТИ ПРАВА Й ІНТЕРЕСІВ НА КОРИСТУВАННЯ ЖИТЛОВИМ ПРИМІЩЕННЯМ
7. *Беркела Ганна Юріївна*, ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ
8. *Бойко Олександра Олексіївна*, ПРАВО НА ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В КАСАЦІЙНОМУ ПОРЯДКУ
9. *Витвицька Олеся*, МІГРАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ: З УКРАЇНИ ТА В УКРАЇНУ
10. *Водолазкий Станіслав Геннадійович*, АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ
11. *Водолазкий Станіслав Геннадійович*, ТРЕТЕЙСЬКІ СУДИ ТА МІЖНАРОДНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ АРБИТРАЖ У ВЗАЄМОДІЇ ІЗ ЦИВІЛЬНИМ ПРОЦЕСОМ
12. *Грищенко Катерина Костянтинівна*, ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУТУ «ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРУ ЗА УЧАСТЮ СУДДІ»
13. *Конопльова Марина Сергіївна*, ТРЕТЕЙСЬКІ СУДИ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛКИ
14. *Масалітін Вадим Вікторович*, ДО ПИТАННЯ ВПЛИВУ КОМІСІЇ НА ФАКТИЧНИЙ РОЗМІР ОТРИМАНИХ КРЕДИТОРОМ КОШТІВ ЧЕРЕЗ БАНКІВСЬКИЙ ПЕРЕРАХУНОК
15. *Садова Анастасія Олександрівна*, ЗМІНИ В ПАТЕНТНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ
16. *Снігур Анжеліка Іллівна*, ЩОДО СПАДКУВАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ
17. *Стогній Олена Анатоліївна*, ПРОБЛЕМА ОХОРОНИ АВТОРСЬКОГО ПРАВА В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ
18. *Черняченко Дмитро Борисович*, ПРИНЦИП ЗМАГАЛЬНОСТІ ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ
19. *Нестеренко Ірина Володимирівна*, ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ТОРГОВЕЛЬНУ МАРКУ

Секція кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право;

1. *Оболенцев Валерій Федорович*, ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ПРОБЛЕМА СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ УКРАЇНИ
2. *Васюта Юлія Володимирівна*, ОСОБЛИВОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ СТАТТІ 246 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ
3. *Золотопуп Аліна Романівна*, КІБЕРТЕРОРИЗМ ЯК НОВА ФОРМА ТЕРОРИЗМУ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ
4. *Клімова В.В.*, ПОНЯТТЯ ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ НОРМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ
5. *Клочко Андрій Юрійович*, ДВІ ФОРМИ ВИНИ У ОДНОМУ ЗЛОЧИНІ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ КОДЕКСОМ УКРАЇНИ
6. *Кудінова Кристина Андріївна*, ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ В’ЯЗНІВ: ДОСВІД БЕЛЬГІЇ

7. *Куций Вілор Сергійович*, ПРОБЛЕМИ ВІДМЕЖУВАННЯ ІНСТИТУТІВ АМНІСТІЇ ТА ПОМИЛУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ
8. *Лопошук Дар'я Віталіївна*, ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОЗНАК СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ПРИ ЗАМАХУ
9. *Манець Анастасія Кирилівна*, КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА – НОВЕЛА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
10. *Масалітін Вадим Вікторович*, ВИЗНАЧЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ ДІЯННЯ ЗА КРИТЕРІЯМИ ЕНГЕЛЯ
11. *Мілевська Марина Ігорівна*, ПРОБАЦІЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ ЯК ЗАСІБ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА СТАНОВЛЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОЇ ОСОБИСТОСТІ
12. *Місько Юлія Володимирівна*, ВІДМЕЖУВАННЯ ХУЛІГАНСТВА ВІД СУМІЖНИХ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ
13. *Парасюк Єлизавета Олегівна*, ВПЛИВ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО РОЗВИТКУ НА РОЗШИРЕННЯ КОЛА СУБ'ЄКТІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ
14. *Рекотова Олександра Петрівна*, ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ПРОСТИТУЦІЇ В УКРАЇНІ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ
15. *Рудика Владислава Ярославівна*, ПЕРСПЕКТИВИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ВІЙН
16. *Садова Анастасія Олександрівна*, ВПЛИВ РІШЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ НА РОЗВИТОК ЗАКОНОДАВСТВА ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
17. *Сіянко Вячеслав Вікторович*, ПРАВО ЗАСУДЖЕНИХ НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ
18. *Черняченко Дмитро Борисович*, ВИЗНАННЯ НЕКОНСТИТУЦІЙНОЮ СТ. 368² «НЕЗАКОННЕ ЗБАГАЧЕННЯ» КК УКРАЇНИ: «ЗА» І «ПРОТИ»
19. *Шалупня Катерина Сергіївна*, СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ЗАСУДЖЕНИХ
20. *Гнилосир Юлія Станіславівна*, ПРОБЛЕМИ ПОМИЛУВАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Секція кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність;

1. *Войтович Євген Михайлович*, УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА У РОЗСЛІДУВАННІ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗНИКНЕННЯ ЛЮДИНИ
2. *Лейба Олена Анатоліївна*, ПРОБЛЕМИ УСУНЕННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ ПОЛІСЕМІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ
3. *Суржик Вячеслав Геннадієвич*, НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ СУДЕБНЫХ ЭКСПЕРТИЗ В УКРАИНЕ
4. *Власенко Дмитро Анатолійович*, ПРИМУСОВЕ ВІДБРАННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ ЗРАЗКІВ ПОЧЕРКУ
5. *Золотопуп Аліна Романівна*, ЦИФРОВІ ДОКАЗИ ЯК ОКРЕМИЙ ВИД ДОКАЗИВУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ
6. *Малихіна Анастасія Іванівна*, ОСОБА ВИКОНАВЦЯ ПРИ ВБИВСТВІ НА ЗАМОВЛЕННЯ
7. *Місько Юлія Володимирівна*, ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗИВ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ
8. *Різник Катерина Юріївна*, ПОЛІЦЕЙСЬКІ ЗАХОДИ ПРИМУСУ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ
9. *Таранов Євгеній Петрович*, ОСОБЛИВОСТІ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ 1960 РОКУ

Секція міжнародне право; філософія права;

1. *Петренко Юлія Володимирівна*, РОЛЬ ОБСЄ У ФОРМУВАННІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА БЕЗПЕКИ
2. *Egert Vladislav*, TRANSFORMATION ASPECT OF THE CONCEPT OF CITIZENSHIP AS A PHILOSOPHICAL AND LEGAL CATEGORY
3. *Леонов М. С.*, ХРИСТИЯНСЬКА МОРАЛЬ І СУЧАСНЕ ПРАВО: ПРОБЛЕМАТИКА ОСМИСЛЕННЯ В РАМКАХ ПОБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА